

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ОЛІЙНИК АНТОН ВІКТОРОВИЧ

УДК 342.9

ДИСЕРТАЦІЯ

**КОДИФІКАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА:
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

08 Право
081 Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **А. В. Олійник**

Науковий керівник:
Смородинський Віктор Семенович,
кандидат юридичних наук, доцент

Харків 2025

АНОТАЦІЯ

Олійник А.В. Кодифікація законодавства: порівняльно-правове дослідження. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2025.

Дисертаційна робота є першим комплексним компаративістським теоретико-правовим дослідженням кодифікації в Україні, а також країнах романо-германської, англо-американської правових систем та праві ЄС, в ході якого сформульовано нові теоретичні та практичні висновки та узагальнення

Запропоновано цілісне уявлення щодо сучасної концепції кодифікації в нашій державі шляхом формування базових понять та категорій, які розкривають її зміст. Кодифікацію визначено як комплексний правовий феномен, що розглядається як форма систематизації джерел кодифікації та як вид правотворчості. З одного боку, кодифікація передбачає глибоку переробку та об'єднання джерел права у єдиний, логічно узгоджений кодифікований акт, який вичерпно регулює певну сферу суспільних відносин. З іншого - кодифікація є видом діяльності спеціально уповноважених суб'єктів, які, використовуючи правотворчий інструментарій, здійснюють розроблення та прийняття кодифікованого акта. Аргументовано доцільність впровадження в українську правотворчу діяльність новітніх підходів до кодифікації, які базуються на використанні таких джерел, як принципи права, стандарти, етичні правила, судові прецеденти, та інших позанормативних джерел регулювання, що дозволить приймати сучасні кодифіковані акти, модернізувати і гармонізувати вітчизняне законодавство відповідно до міжнародного права та права ЄС.

З'ясовано, що кодекс є різновидом нормативно-правового акта, який, будучи результатом кодифікаційної діяльності, виступає джерелом права, має

специфічні ознаки, що відрізняють його від інших видів законодавчих актів. До таких ознак належать: високий рівень упорядкованості правових норм; системність і кодифікованість; унікальна форма і структура; стабільність дії та регулювання певної сфери суспільних відносин; специфічний предмет і метод правового регулювання; найвища юридична сила у відповідній галузі; відбиття важливих юридичних теорій і концепцій. Основною метою кодексу є виключне регулювання правових відносин певної галузі, підгалузі чи інституту права. Кодекс у правовій системі виконує низку особливих функцій, зокрема регулятивну, узгоджувальну, системоутворювальну, гармонізаційну, прогностичну та інформаційно-освітню.

Запропоновано класифікацію видів кодифікації залежно від предмета регулювання, суб'єктів здійснення та обсягу охоплення нормативного матеріалу. До основних видів кодифікації за предметом регулювання віднесено загальну, галузеву та спеціальну (інституційну, міжгалузеву) кодифікацію; за суб'єктами виокремлено державну, міжнародну та приватну (наукову); за обсягом регулювання - первинну і вторинну кодифікацію. Така класифікація дозволяє чіткіше визначити функціональні характеристики різних видів кодифікаційної діяльності, а також окреслити їх роль у забезпеченні системності, узгодженості та ефективності правового регулювання суспільних відносин.

Обґрунтовано, що перспективним є розвиток загальної, міжгалузевої та приватної кодифікації. Загальна кодифікація, як свідчить досвід США та ЄС, є важливим інструментом гармонізації законодавства, спрямованим на охоплення широкого спектра суспільних відносин в одному акті. Використання принципів і методів загальної кодифікації дозволить створити фундаментальні нормативні акти, які усунуть дублювання та колізії у законодавстві. Приватна (наукова) кодифікація, характерна для США та міжнародного права, має значний потенціал у створенні рекомендаційних модельних актів, що можуть бути основою для офіційної законотворчості. Україна може адаптувати цей досвід, залучивши наукові установи, експертів і

професійні організації до розробки модельних кодексів. Це сприятиме врахуванню як теоретичних, так і практичних сторін правового регулювання, а також підвищенню якості національного законодавства.

Зроблено висновок, що досвід США щодо участі органів місцевого самоврядування, міжурядових і міждержавних організацій у кодифікаційній діяльності також є корисним для України, зокрема в контексті реалізації реформи децентралізації. Прийняття муніципальних кодексів дозволить органам місцевого самоврядування ефективніше врегульовувати суспільні відносини на місцевому рівні. Міжгалузеву кодифікацію визначено як перспективний напрям розвитку національного законодавства, здатний забезпечити врегулювання комплексних правовідносин. Включення до міжгалузевих кодексів норм вітчизняного права, положень актів ЄС та міжнародного права сприятиме гармонізації законодавства України з європейськими стандартами, підвищенню його ефективності у контексті євроінтеграції та усуненню правових колізій національного, європейського та міжнародного рівнів.

Здійснено науковий аналіз кодифікації як найважливішого засобу систематизації нормативно-правових актів в романо-германській правовій системі та зроблено висновок, що адаптація законодавства України до сучасних трансформаційних процесів, обумовлених інтеграційними прагненнями нашої держави, є нагальною потребою, що вимагає врахування європейського досвіду оновлення кодифікованих актів. У процесі модернізації нормативно-правової бази важливим є оновлення застарілих кодексів, гармонізація їх положень із нормами права ЄС, а також врахування новітніх викликів, зумовлених політичними, економічними і технологічними змінами.

З огляду на успішний досвід Франції, Німеччини та інших держав романо-германської правової сім'ї, запропоновано конкретні напрями вдосконалення національного законодавства України. Одним із ключових напрямів є використання елементів прецедентної практики в кодифікованих актах, що сприятиме інтеграції наукових доктрин і судової інтерпретації у

процес правозастосування й, як наслідок, уніфікації в тлумаченні та застосуванні норм європейського та міжнародного права, що дозволить забезпечити єдність розуміння та застосування чинних норм без необхідності прийняття нових кодексів. Особливої уваги заслуговує гармонізація національних кодексів із консолідованими актами ЄС.

Аналіз досвіду Франції та Німеччини свідчить про ефективність системного перегляду кодексів з метою їх відповідності директивам і регламентам ЄС. Результати проведеного дослідження закладають основу для розробки теоретичних і практичних рекомендацій щодо вдосконалення кодифікації законодавства України. Гармонізація кодексів із сучасними тенденціями кодифікації країн Західної Європи сприятиме інтеграції їх положень з нормами права ЄС.

Узагальнення досвіду кодифікації в країнах в англо-американській правовій системі дозволило зробити висновок про те, що кодифікація характеризується як фрагментарний процес систематизації нормативно-правових актів, що спрямований на впорядкування правових норм із збереженням домінування судового прецеденту. Основними рисами цієї системи є поступовий характер кодифікаційної діяльності, переважна орієнтація на процесуальні норми та інтеграція у кодекси прецедентного права, що забезпечує адаптивність правової системи до сучасних потреб правозастосування.

З'ясовано, що англо-американська правова система поступово впроваджує кодифікацію як ефективний інструмент реагування на потреби суспільства та удосконалення регулювання окремих галузей. Для України, як держави з континентальною правовою традицією, доцільним є збереження домінуючої ролі кодифікації у систематизації законодавства. Водночас запозичення окремих елементів англо-американського досвіду, таких як розробка модельних кодексів, кодифікація консолідованих актів та застосування рестатування права, сприятиме підвищенню гнучкості та адаптивності вітчизняного законодавства.

На основі аналізу досвіду США обґрунтовано необхідність впровадження в Україні модельних кодифікованих актів, які можуть стати рекомендаційною основою для створення офіційних законодавчих актів. Такий підхід забезпечить гармонізацію національного законодавства з нормами права ЄС та міжнародного права, а також сприятиме формуванню адаптивних і гнучких кодифікованих актів, здатних відповідати викликам сучасного правового регулювання.

Розкрито сутність кодифікації, як засобу систематизації правових актів ЄС. Встановлено, що кодифікація у праві ЄС є не лише інструментом упорядкування та систематизації нормативно-правових актів, але й механізмом інтеграції та уніфікації права держав-членів. Завдяки кодифікації усуваються правові колізії, дублювання норм, спрощується їх застосування, що забезпечує єдність правового простору ЄС.

З'ясовано, що джерелами кодифікації в праві ЄС є: по-перше, регламенти, директиви, рішення, які регулюють певну сферу суспільних відносин і які в подальшому об'єднуються в один спільний кодифікований акт (наприклад, Митного кодексу ЄС сфері митного регулювання (Регламент (ЄС) №952/2013); по-друге, принципи, стандарти, правила, які визначають, роз'яснюють та регулюють певну сферу правовідносин (наприклад, Principles of European Contract Law (PECL; Draft Common Frame of Reference, DCFR).

Зроблено висновок, що Україна, з огляду на свої євроінтеграційні прагнення, має запровадити подібні підходи до кодифікаційної діяльності. Кодифікацію законодавства ЄС спрямовано на впорядкування первинних та вторинних джерел права через прийняття уніфікованих регламентів, директив і рішень.

Виокремлено етапи кодифікації вітчизняного законодавства з законодавством ЄС. Обґрунтовано, що процес гармонізації права України з *acquis communautaire* має включати: аналітичний етап, який передбачає глибоке дослідження вітчизняних кодифікованих актів на предмет їх відповідності стандартам ЄС; правотворчий етап, що включає розробку

проектів кодифікованих актів із урахуванням принципів і положень кодифікованих актів ЄС; інтеграційний етап, спрямований на впровадження нових кодифікованих норм у правозастосовчу діяльність з метою забезпечення їх дієвості та відповідності вимогам ЄС. Гармонізація українського законодавства з *acquis communautaire* має враховувати не лише формальне наближення норм, а й їх змістовну відповідність європейським стандартам.

Обґрунтовано, що в сучасних умовах розвитку законодавства України кодифікація має відігравати ключову роль у впорядкуванні нормативно-правових актів, усуненні дублювання та правових колізій, а також створенні єдиних підходів до регулювання суспільних відносин. Україна повинна впровадити комплексний підхід до кодифікації, що передбачає аналіз чинних норм, їх систематизацію, гармонізацію з правовими актами ЄС та нормами міжнародного права.

Аналіз сучасного стану правового регулювання в Україні свідчить про нагальну потребу у прийнятті нових кодифікованих актів в багатьох сферах суспільних відносин. Зокрема, оновлення потребують Кодекс законів про працю України (КЗпП), Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП), які не відповідають сучасним викликам та потребам суспільства та правозастосування. У сучасних умовах гібридної війни та зростання загроз національній безпеці прийняття Кодексу оборони України є необхідним для забезпечення комплексного правового регулювання у сфері оборони. Прийняття Екологічного кодексу України є необхідним для впровадження європейських екологічних стандартів, посилення державного контролю за дотриманням екологічного законодавства та ефективного вирішення екологічних проблем. Прийняття Інформаційного кодексу України є важливим для систематизації законодавства у сфері інформаційних технологій та кібербезпеки. Кодекс цифрових комунікацій має забезпечити адаптацію українського законодавства до європейських стандартів у сфері електронних комунікацій, сприяти інтеграції України до єдиного цифрового простору та ринку ЄС, а також стимулювати розвиток сучасних телекомунікаційних

послуг. Розробка Інвестиційного кодексу України має вирішальне значення для створення прозорих та сприятливих умов для залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій.

Ключові слова: верховенство права; права людини; правова система; правотворчість; правове регулювання; система законодавства; кодекс; кодифікація; порівняльне правознавство; порівняльно-правове дослідження; європейська інтеграція; договірне право, правові відносини

SUMMARY

Oliinyk A.V. Codification of Legislation: A Comparative Legal Study. – – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 "Law". – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2024.

The dissertation is the first comprehensive comparative theoretical and legal study of codification in Ukraine, as well as in the countries of the Romano-Germanic and Anglo-American legal systems and the law of the European Union, resulting in the formulation of new theoretical and practical conclusions and generalizations.

A holistic understanding of the modern concept of codification in Ukraine has been proposed by developing fundamental concepts and categories that reveal its essence. Codification is defined as a complex legal phenomenon that is considered both a form of systematization of sources of codification and a type of law-making activity.

On the one hand, codification involves a thorough revision and consolidation of codification sources into a single, logically consistent codified act that comprehensively regulates a specific sphere of social relations. On the other hand, codification is a type of activity carried out by specially authorized entities that, using legislative tools, develop and adopt codified acts.

The feasibility of introducing modern approaches to codification in Ukrainian legislative practice has been substantiated. These approaches are based on the use of such sources of codification as principles of law, standards, ethical rules, judicial precedents, and other non-normative regulatory sources. This will enable the adoption of modern codified acts and contribute to the modernization and harmonization of domestic legislation in line with international law and EU law.

It has been established that a code is a type of normative legal act, which, as a result of codification activity, serves as a source of law and possesses specific features distinguishing it from other types of legislative acts. These features include a high level of organization of legal norms; systematicity and codification; unique form and structure; stability of action and regulation of a particular sphere of social relations; a specific subject matter and method of legal regulation; the highest legal authority in its respective field; and the reflection of significant legal theories and concepts. The primary purpose of a code is the exclusive regulation of legal relations within a specific branch, sub-branch, or institute of law.

In legislation, a code performs several distinctive functions, including regulatory, harmonizing, system-forming, unifying, prognostic, and informational-educational functions.

The following types of codification have been proposed, depending on the subject of regulation, the entities performing codification, and the scope of normative material covered. The main types of codification by the subject of regulation include general, sectoral, and special (institutional, intersectoral) codification; by entities, codification is classified as state, international, and private (scientific); by the scope of regulation, it is divided into primary and secondary codification.

This classification allows for a clearer definition of the functional characteristics of different types of codification activities and helps outline their role in ensuring the systematicity, consistency, and effectiveness of legal regulation of social relations.

It is argued that the development of general, intersectoral, and private codification is promising. As the experience of the USA and the EU demonstrates, general codification is an important tool for harmonizing legislation, aimed at covering a wide range of social relations in a single act. The use of principles and methods of general codification will enable the creation of fundamental normative acts that eliminate duplication and conflicts in the legislation. Private (scientific) codification, characteristic of the USA and international law, holds significant potential in the creation of recommended model acts, which can serve as a basis for official law-making. Ukraine can adapt this experience by involving scientific institutions, experts, and professional organizations in the development of model codes. This would contribute to considering both the theoretical and practical aspects of legal regulation, as well as enhancing the quality of national legislation.

It is concluded that the experience of the USA regarding the involvement of local government bodies, intergovernmental, and interstate organizations in codification activities is also useful for Ukraine, particularly in the context of implementing the decentralization reform. The adoption of municipal codes will allow local government bodies to more effectively regulate social relations at the local level. Intersectoral codification is identified as a promising direction for the development of national legislation, capable of addressing complex social relations. The inclusion of provisions from domestic law, acts of the European Union, and international law in intersectoral codes will contribute to the harmonization of Ukrainian legislation with European standards, increase its effectiveness in the context of European integration, and eliminate legal conflicts at the national, European, and international levels.

A scientific analysis of codification, as the most important means of systematizing normative legal acts in the Romano-Germanic legal system, has been carried out. It has been concluded that the adaptation of Ukrainian legislation to the current transformational processes, driven by the integration aspirations of our state, is an urgent necessity that requires consideration of European experience in updating codified acts. In the process of modernizing the normative-legal framework, an

important aspect is the updating of outdated codes, harmonizing their provisions with European Union law, and addressing new challenges arising from political, economic, and technological changes.

Based on the successful experience of France, Germany, and other countries of the Romano-Germanic legal family, specific directions for improving Ukraine's national legislation have been proposed. One of the key directions is the use of elements of case law in codified acts, which will promote the integration of scientific doctrines and judicial interpretation into the law enforcement process, and, as a result, the unification of the interpretation and application of European and international law norms. This will ensure the unity of understanding and application of current norms without the need for the adoption of new codes. Particular attention should be paid to harmonizing national codes with the consolidated acts of the European Union.

The analysis of the experience of France and Germany demonstrates the effectiveness of the systematic review of codes to ensure their compliance with EU directives and regulations. The results of the conducted research lay the foundation for developing theoretical and practical recommendations for improving the codification of Ukrainian legislation. Harmonizing codes with the modern trends of codification in Western European countries will contribute to integrating their provisions with EU law.

Summarizing the experience of codification in countries with an Anglo-American legal system has led to the conclusion that codification is characterized as a fragmentary process of systematizing normative legal acts, aimed at organizing legal norms while maintaining the dominance of judicial precedent. The main features of this system are the gradual nature of codification activities, a predominant focus on procedural norms, and the integration of case law into codes, which ensures the adaptability of the legal system to contemporary law enforcement needs.

It has been determined that the Anglo-American legal system is gradually introducing codification as an effective tool to respond to societal needs and improve the regulation of specific sectors. For Ukraine, as a country with a continental legal

tradition, it is appropriate to maintain the dominant role of codification in the systematization of legislation. At the same time, borrowing certain elements of the Anglo-American experience, such as the development of model codes, codification of consolidated acts, and the use of restatements of law, will contribute to increasing the flexibility and adaptability of domestic legislation.

Based on the analysis of the experience of the United States, the necessity of implementing model codified acts in Ukraine has been substantiated. These acts could serve as a recommendation for creating official legislative acts. This approach will ensure the harmonization of national legislation with the norms of European Union law and international law, as well as contribute to the formation of adaptive and flexible codified acts capable of addressing the challenges of contemporary legal regulation.

The essence of codification as a means of systematizing the legal acts of the European Union has been revealed. It has been established that codification in EU law is not only a tool for organizing and systematizing normative legal acts but also a mechanism for integration and unification of the laws of member states. Through codification, legal conflicts, norm duplication are eliminated, and their application is simplified, ensuring the unity of the EU legal space.

It has been clarified that the sources of codification in EU law include: first, regulations, directives, decisions that regulate a specific area of public relations and which are subsequently consolidated into a single common codified act (e.g., the Customs Code of the EU in the area of customs regulation (Regulation (EU) No. 952/2013)); second, principles, standards, rules that define, explain, and regulate a particular sphere of legal relations (e.g., Principles of European Contract Law (PECL); Draft Common Frame of Reference (DCFR)).

It has been concluded that, in light of its European integration aspirations, Ukraine should adopt similar approaches to codification activities. The codification of EU legislation is aimed at organizing both primary and secondary law through the adoption of unified regulations, directives, and decisions.

The stages of codifying domestic legislation in alignment with European Union law have been outlined. It has been substantiated that the process of harmonizing Ukraine's law with the *acquis communautaire* should include: an analytical stage, which involves a thorough examination of domestic codified acts to assess their compliance with EU standards; a legislative stage, which includes the development of drafts for codified acts based on the principles and provisions of EU codified acts; and an integration stage, aimed at implementing new codified norms into law enforcement practices to ensure their effectiveness and alignment with EU requirements. The harmonization of Ukrainian legislation with the *acquis communautaire* must not only focus on the formal alignment of norms but also on their substantive compatibility with European standards.

It has been substantiated that, under current conditions of legislative development in Ukraine, codification should play a key role in organizing normative legal acts, eliminating duplication and legal conflicts, and creating unified approaches to regulating social relations. Ukraine should implement a comprehensive approach to codification, which involves analyzing existing norms, systematizing them, harmonizing them with EU legal acts and international law standards.

The analysis of the current state of legal regulation in Ukraine indicates an urgent need for the adoption of new codified acts in many areas of social relations. In particular, the Labor Code of Ukraine and the Code of Administrative Offenses of Ukraine require updating, as they no longer meet the modern challenges and needs of society and law enforcement. Under current conditions, with the ongoing hybrid warfare and growing threats to national security, the adoption of the Defense Code of Ukraine is essential to ensure comprehensive legal regulation in the defense sector. The adoption of the Environmental Code of Ukraine is necessary to implement European environmental standards, strengthen state control over compliance with environmental legislation, and effectively address environmental issues. The adoption of the Information Code of Ukraine is important for systematizing legislation in the fields of information technology and cybersecurity.

The Digital Communications Code should ensure the adaptation of Ukrainian legislation to European standards in the field of electronic communications, support Ukraine's integration into the EU's unified digital space and market, and stimulate the development of modern telecommunications services. The development of the Investment Code of Ukraine is crucial for creating transparent and favorable conditions for attracting domestic and foreign investments.

Keywords: rule of law; human rights; legal system; lawmaking; legal regulation; legislative system; code; codification; comparative law; comparative legal research; European integration; contract law, legal relations

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Олійник А.В. Кодифікація, як спосіб систематизації законодавства *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 5. С. 48–52. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.6>. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/10/APP_5_2024.pdf
2. Олійник А.В. Поняття та ознаки кодексу як особливого результату систематизації законодавства. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. № 4 (57). С. 9–13. DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v4.2024.2>. URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v4_2024/4.pdf.
3. Олійник А.В. Стан та перспективи розвитку кодифікації законодавства України. *Науковий вісник УжНУ. Серія "Право"*. 2024 № 85: частина 1. С. 134–139. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.1.17>. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/10/85-part-1.pdf>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Олійник А.В. Проблеми кодифікації законодавства у сфері оборони та військової служби. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (15 березня 2024 р. м. Дніпро). С. 120–122.
2. Олійник А.В. Кодифікація як найважливіший засіб систематизації нормативно-правових актів в романо-германській правовій системі «Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики»: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (24 травня 2024 р., м. Дніпро). С. 75–77.
3. Олійник А. В. Теоретико-правові підходи до розуміння змісту поняття "кодифікації". «Проблеми юридичної науки очима молодих науковців»:

матеріали XVIII Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Київ, 17 жовтня 2024 р.). К. : НУБПУ, 2024.

4. Олійник А.В. Досвід кодифікації в країнах англо-американського (загального) права. *«Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права»*: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р.). Львів – Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 550–553.

5. Олійник А.В. Інтеграція законодавства ЄС та її вплив на процеси кодифікації в Україні. *«Юридичні науки: проблеми та перспективи»*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 24–25 лютого 2023 р.). Львів – Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 458–462.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОДИФІКАЦІЇ.....	12
1.1. Зміст кодифікації як засобу систематизації норм права	12
1.2. Кодекс як результат здійснення кодифікації.....	49
1.3. Види кодифікації	76
Висновки до розділу 1.....	1022
РОЗДІЛ 2. СВІТОВА ПРАКТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ КОДИФІКАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА У РІЗНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ.....	1066
2.1. Кодифікація як найважливіший засіб систематизації норм права в романо-германській правовій системі	1066
2.2. Досвід кодифікації у країнах англо-американського права.....	1344
2.3. Кодифікація як засіб систематизації права ЄС	156
2.4. Напрями удосконалення законодавства України шляхом його кодифікації	1711
Висновки до розділу 2.....	2144
ВИСНОВКИ	2199
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	226
ДОДАТОК.....	257

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Вибір теми дисертації зумовлений її актуальністю, яка полягає в необхідності забезпечення системності, узгодженості та якості законодавства України в умовах динамічних суспільних трансформацій, нових євроінтеграційних викликів, а також потребою адаптації національної правової системи України до правових стандартів Європейського Союзу (далі за текстом – ЄС). У сучасних умовах правники змушені вирішувати низку проблем, що пов'язані зі зміною підходів до систематизації законодавства, наявністю правових колізій, дублюванням норм у кодифікованих актах, вимогами кодифікації нових сфер суспільних відносин, а також недостатньою гармонізацією положень кодексів з нормами міжнародного права та правовими актами ЄС, що негативно впливає на ефективність правового регулювання суспільних відносин.

Кодифікація норм права є фундаментальним інструментом подолання цих проблем. Вона дозволяє упорядкувати вітчизняне законодавство, усунути колізії та прогалини, забезпечити внутрішню узгодженість, адже від ефективного нормативно-правового матеріалу залежить стабільність і ефективність правової системи держави та її здатність забезпечувати реалізацію конституційних прав і свобод людини. Особливого значення це набуває в умовах євроінтеграційних процесів, коли постає необхідність пристосування національного законодавства до *acquis communautaire*, а також інтеграції норм міжнародного та європейського права у чинну систему кодифікованих актів України без порушення її цілісності. Досвід зарубіжних країн з кодифікації може слугувати джерелом науково обґрунтованих підходів для вдосконалення законодавчого процесу в Україні, сприяти розробленню ефективних моделей організації правотворчої діяльності.

Отже, обрана тематика дисертації є актуальною як з науково-теоретичного, так і з практичного погляду, позаяк спрямоване на формулювання рекомендацій щодо вдосконалення законотворчої діяльності в

Україні з урахуванням міжнародного досвіду, сучасних викликів і потреб правозастосування.

Науково-теоретичними засадами для проведення дослідження стали праці відомих українських та зарубіжних правознавців, як-от: Ю. В. Баулін, Є. А. Гетьман, Р. Давид, Р. Кабріяк, А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, Х. Кетц, Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко, Є. В. Погорєлов, С. П. Погребняк, П. М. Рабінович, С. П. Рабінович, О. Я. Рогач, Л. Фуллер, Є. О. Харитонов, К. Цвайгерт, М. В. Цвік, Ю. С. Шемшученко та ін. Проблеми кодифікації нормативно-правових актів становлять предмет зацікавлень багатьох науковців різних галузей правознавства, як-от: Д. С. Астахов, І. М. Бондаренко, А. І. Брінцов, Д. О. Вовк, Ш. Н. Гаджиєва, О. В. Зінченко, Р. С. Кірін, В. В. Кудрявцева, О. А. Любчик, Ю. А. Пономаренко, В. С. Смородинський, О. О. Уварова, Т. Є. Харитонova та ін. Теоретичні висновки та практичні рекомендації цих та інших учених слугували підґрунтям наших наукових розвідок.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 4 від 5 жовтня 2021 р.) й узгоджується з планом наукових досліджень кафедри права людини та юридичної методології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах цільової комплексної програми «Теоретичні проблеми розвитку державотворчих процесів та правової системи України» (№0111U000969) та Стратегією розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є розроблення теоретико-правової моделі кодифікації законодавства України на основі порівняльно-правового аналізу сучасних підходів до кодифікації норм національного та міжнаціонального права в Україні, зарубіжних державах та в ЄС, а також формулювання науково обґрунтованих висновків і рекомендацій

з удосконалення кодифікаційної діяльності та системи вітчизняного законодавства з урахуванням зарубіжного досвіду.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність визначити такі *завдання* дослідження:

- висвітлити сутність кодифікації як засобу систематизації норм права та з'ясувати зміст визначення цього поняття з урахуванням досвіду національних правових систем зарубіжних країн;
- з'ясувати роль та значення кодексу як результату здійснення кодифікації;
- розробити класифікацію видів кодифікації у контексті посилення європейської інтеграції;
- охарактеризувати кодифікацію як найважливіший засіб систематизації норм права в романо-германській правовій системі;
- узагальнити досвід кодифікації в країнах англо-американського права;
- розкрити сутність кодифікації як засобу систематизації правових норм ЄС;
- здійснити критичний порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду правотворчої діяльності у сфері кодифікації законодавства та на його ґрунті підготувати рекомендації щодо підвищення ефективності правового регулювання суспільних відносин в Україні.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини зі здійснення кодифікації законодавства у національній правовій системі України та інших правових системах.

Предмет дослідження – кодифікація законодавства.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження та виконання визначених у ньому дослідницьких завдань було застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання. Основним світоглядним методом дослідження став *діалектичний метод*, який, оперуючи принципами переходу від конкретного до абстрактного з подальшим поверненням до конкретного, забезпечив можливість здійснити всебічний

аналіз сутності та особливостей кодифікації норм права в Україні. Обраний методологічний підхід дозволив системно розглянути основні тенденції розвитку процесів кодифікації в Україні, визначити їх особливості, а також провести порівняльно-правове дослідження кодифікації в законодавстві інших держав та з правом ЄС, сприяв формулюванню теоретичних і практичних висновків, спрямованих на удосконалення кодифікації в умовах євроінтеграційних процесів. Водночас слід зазначити, що провідним спеціальним науковим методом, який покладено в основу всієї роботи, є *порівняльно-правовий (компаративний) метод*: його було використано, зокрема, для зіставлення вітчизняного досвіду кодифікаційної діяльності з особливостями кодифікації в країнах Західної Європи, в США, а також із кодифікаційною діяльністю ЄС (підрозділ 1.3, розділ 2). *Історико-правовий метод* використано для вивчення генезису становлення і розвитку кодифікації законодавства України, а також процесів кодифікації в країнах Західної Європи, в США та Великій Британії (підрозділи 1.1, 1.3, 2.1, 2.2). *Системний метод у поєднанні з методом структурно-функціонального аналізу* дав змогу дослідити систему та функції кодифікації законодавства України, а також систему кодифікації правових актів країн романо-германської та англо-американської правових систем, правових актів ЄС, виявити їх взаємозв'язки й окреслити основні тенденції їхнього розвитку (розділи 1, 2). *Формально-логічний (догматичний) метод* слугував інструментом для аналізу змісту норм національного та зарубіжного законодавства, а також актів ЄС. Цей метод був застосований під час розробки науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення кодифікаційних процесів в Україні. *Системно-структурний підхід* забезпечив аналіз структури видів кодифікації, функцій кодексів, а також етапів та особливостей здійснення кодифікаційної діяльності (підрозділи 1.2, 1.3, розділ 2). *Метод юридичної герменевтики* використано для аналізу і тлумачення змісту законодавчих текстів, визначення способів їхнього формулювання і сприйняття. Крім того, цей метод став основою для

авторських дефініцій і понять, запропонованих у межах дисертаційного дослідження (розділи 1 та 2).

Теоретичною основою дисертації є наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, в яких висвітлено теоретико-правові питання кодифікації норм права та інших джерел права. У ході дослідження також використано праці, опубліковані в наукових вітчизняних і зарубіжних періодичних виданнях, монографіях, дисертаціях, а також довідкових та енциклопедичних виданнях. Крім того, в роботі здійснено аналіз Конституції України, законів та кодексів України, правових актів країн Західної Європи, США, Латинської Америки, а також ЄС. Емпіричну базу дослідження формують узагальнення практики кодифікації норм вітчизняного та зарубіжного законодавства.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є першим комплексним порівняльно-правовим дослідженням кодифікації в Україні, країнах романо-германської, англо-американської правових систем та праві ЄС, в ході якого сформульовано нові теоретичні та практичні висновки та узагальнення, зокрема:

Уперше:

- в результаті проведеного порівняльно-правового аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду кодифікації законодавства встановлено, що в останній чверті XX – на початку XXI ст. правовими системами країн Західної Європи, США та ЄС було запропоновано низку нових концептуальних підходів до кодифікації. Основною тенденцією стало включення до кодифікаційних актів судових прецедентів, положень актів адміністративних органів міжнародних організацій та об'єднань, норм наднаціонального права, принципів права, стандартів, етичних правил тощо, які регулюють однорідні суспільні відносини, обґрунтовано їх впровадження у вітчизняній законотворчій та правозастосовній діяльності;

- запропоновано цілісне уявлення щодо сучасної концепції кодифікації в нашій державі шляхом уточнення низки понять та категорій, які розкривають

її зміст, а саме визначено види, мету, джерела, властивості, перспективні напрями розвитку кодифікації норм права, що дозволило запропонувати новий підхід до кодифікації законодавства в Україні, який передбачає синтез зарубіжного досвіду, адаптованого до національного законодавства та потреб правозастосування, і який включає гармонізацію вітчизняних кодексів з правовими актами ЄС та нормами міжнародного права, та запозичення окремих елементів кодифікації законодавства, характерних для англо-американської правової системи та міжнародного права;

- з урахуванням досвіду кодифікації в країнах Західної Європи, правових актів ЄС та США обґрунтовано положення про необхідність запозичення альтернативних видів та підходів кодифікації, зокрема це стосується загальної кодифікації, яка є поширеною у США (United States Code (USC), Code of Federal Regulations (CFR)), міжгалузевої та приватної, яка переважає в правових актах США та ЄС. Доведено необхідність поширення законотворчої практики прийняття міжгалузевих кодексів, які мають містити не тільки норми вітчизняного права, але й правові положення законодавства ЄС і норми міжнародного права, що дозволить уніфікувати та гармонізувати вітчизняне законодавство із законодавством ЄС; розроблено теоретико-методологічний підхід до гармонізації вітчизняної кодифікації з елементами систематизації країн загального права (прийняття модельних кодексів, кодифікація консолідованих актів тощо);

- з урахуванням досвіду США обґрунтовано доцільність прийняття Загального кодексу України; вивчення положень Військового кодексу Італії (Codice dell'Ordinamento Militare) та Кодексу оборони Франції (Code de la défense) дозволили обґрунтувати зміст та структуру Кодексу оборони України; аналіз змісту Трудового кодексу Франції (Code du Travail) дозволив запропонувати структуру і зміст Трудового кодексу України;

удосконалено:

- наукові уявлення стосовно класифікації кодексів. Запропоновано кодекси класифікувати за такими критеріями: 1) за територіальним

охопленням: національні та міжнародні кодекси; 2) за предметом регулювання: основні (загальні) та спеціальні кодекси; 3) за структурою і формою: комплексні та спрощені кодекси; 4) за юридичною силою: конституційні та звичайні кодекси; 5) за сферою застосування: галузеві та інституційні кодекси;

- критичний аналіз вітчизняної правотворчої діяльності у сфері кодифікації норм права з опрацюванням на його основі та з урахуванням європейського та американського досвіду конкретних пропозицій щодо актуальних напрямів та інструментів підвищення ефективності правового регулювання в Україні;

- обґрунтування необхідності адаптації українського законодавства до сучасних викликів, зокрема шляхом використання досвіду Німеччини, Франції, Італії щодо кодифікації та рекодифікації, який включає оновлення чинних кодексів та прийняття нових, з урахуванням нових викликів (соціально-економічних, політичних, технологічних) та необхідності включення до їх положень правових актів ЄС, прецедентної практики та норм міжнародного права;

- теоретичні уявлення щодо можливостей адаптації досвіду кодифікації англо-американської правової системи до континентальної правової традиції України шляхом використання інтегративного підходу до кодифікації норм судової практики та судового тлумачення, шляхом рестатування права, тобто кодифікації норм, які слугують орієнтиром для суб'єктів правозастосовної діяльності, створення модельних кодексів, та кодифікацію консолідованих актів;

- етапи кодифікації вітчизняного законодавства із законодавством ЄС. Обґрунтовано, що процес гармонізації права України з *acquis communautaire* має включати: аналітичний етап, який передбачає глибоке дослідження вітчизняних кодифікованих актів на предмет їх відповідності стандартам ЄС; правотворчий етап, що включає розроблення проєктів кодифікованих актів із урахуванням принципів і положень кодифікованих актів ЄС; інтеграційний етап, спрямований на впровадження нових кодифікованих норм у

правозастосовну діяльність з метою забезпечення їх дієвості та відповідності вимогам ЄС;

набули подальшого розвитку:

- наукові погляди на розуміння кодексу як різновиду закону, результату кодифікації та джерела права, сформульовано авторське поняття «кодекс», виокремлено властивості кодексу, висвітлено зміст його регулятивної, узгоджувальної, системоутворювальної, гармонізаційної, прогностичної та інформаційно-освітньої функцій;

- наукові уявлення щодо видів кодифікації. До основних видів кодифікації віднесено: загальну, галузеву та спеціальну (інституційну, міжгалузеву) – за предметом правового регулювання; державну, міжнародну та приватну (наукову) – за суб'єктами здійснення; первинну та вторинну – за обсягом регулювання, кодифікацію-компіляцію та кодифікацію-реформу – за метою. Такий підхід до класифікації дозволяє чітко визначити функціональні характеристики окремих видів кодифікації та їх роль у забезпеченні системності та узгодженості законодавства;

- аналіз процесів кодифікації права ЄС та значення *acquis communautaire* для формування єдиного правового простору ЄС. Запропоновано нові підходи до узгодження та гармонізації вітчизняних кодексів до правових актів ЄС через використання *acquis communautaire* для забезпечення ефективності правового регулювання певних сфер суспільних відносин. Гармонізація українського законодавства з *acquis communautaire* має враховувати не лише формальне наближення норм, а й їх змістову відповідність європейським стандартам.

Практичне значення одержаних результатів дисертації полягає в тому, що вони становлять науково-теоретичний та практичний інтерес і можуть бути використані:

- у науково-дослідній діяльності – для нових загальнотеоретичних досліджень проблем систематизації норм права;

- у *правотворчій діяльності* – для формулювання пропозицій з удосконалення чинних та прийняття нових кодифікованих актів;
- у *правозастосовній діяльності* – для формування й удосконалення судової практики, зокрема обґрунтування правових висновків Верховного Суду;
- у *навчальному процесі* – при викладанні навчальних дисциплін «Загальна теорія права», «Порівняльне правознавство», «Правові системи сучасності», «Юридичний аналіз та письмо».

Апробація результатів дисертації. Дисертаційне дослідження виконано на кафедрі прав людини та юридичної методології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, де його було обговорено та рекомендовано до захисту на розширеному засіданні кафедри. Основні положення, висновки та пропозиції, отримані в результаті дослідження, були представлені автором і знайшли відбиття у виступах на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема таких: «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти» (15 березня 2024 р., м. Дніпро); «Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики» (24 травня 2024 р., м. Дніпро); «Проблеми юридичної науки очима молодих науковців» 17 жовтня 2024 р., м. Київ); «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права» (22-23 грудня 2023 р., м. Кременчук), «Юридичні науки: проблеми та перспективи» (24-25 лютого 2023 р., м. Запоріжжя).

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, двох розділів, що містять 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертаційного дослідження становить 246 сторінок, з них основного тексту – 215 сторінок. Перелік використаних джерел містить 306 найменувань та розміщується на 31 сторінці.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОДИФІКАЦІЇ

1.1. Зміст кодифікації як засобу систематизації норм права

Будь-яке спеціальне глибоке наукове дослідження розпочинається з аналізу фундаментальних теоретичних положень, витоків становлення та розвитку відповідного правового явища задля того, щоб пізнати його суть, окреслити сучасний стан та перспективи розвитку. Тож з'ясовувати зміст поняття і сутність кодифікації варто шляхом вивчення процесів становлення та розвитку теоретико-правових засад досліджуваного явища.

Дослідження історичних витоків кодифікації в Україні потребує комплексного підходу до аналізу еволюції правотворчих процесів, що формували вітчизняну правову систему та законодавство.

Як зазначається в науковій літературі, історія кодифікацій налічує не одну тисячу років і включає в себе створення кодексів та законів. У різних країнах цей процес часто відбувався за участі спеціально уповноважених осіб, правителів. Вони витрачали зусилля для кодифікації законодавства з метою об'єднання різноманітних нормативно-правових актів в один єдиний правовий документ і змінювали зміст цих норм для певного впорядкування чинної законодавчої системи. У більшості випадків кодифікація визначала новий етап у розвитку правової системи, представляючи собою значущий крок вперед. У цьому контексті не можна не згадати Кодекс Ур-Намма, складений близько 2100 р. до н. е., Звід законів Хаммурапі, який було укладено близько 1780 р. до н. е., кодифікацію законодавства, що здійснювалася у Стародавньому Римі починаючи з V ст. до н. е., першим її результатом стали Закони XII таблиць [153, с. 10–14].

Кодифікація як правотворчий процес систематизації норм права має глибоке історичне підґрунтя, яке сягає своїми витокami традиційної континентальної правової сім'ї. Одним із ключових чинників у розвитку кодифікаційних процесів в Європі, який також зробив значний вплив на

вітчизняне право через рецепцію римських правових принципів, став Кодекс Юстиніана (*Corpus Juris Civilis*).

Кодекс Юстиніана являє собою фундаментальний акт систематизації римського права, здійснений за ініціативою імператора Юстиніана I (527–565 рр.) у VI ст. Цей правовий акт став результатом глибокої правотворчої реформи, спрямованої на упорядкування та кодифікацію римського правового матеріалу, що накопичувався впродовж кількох століть. Кодекс Юстиніана мав на меті усунути нормативну фрагментацію, уніфікувати законодавство та забезпечити стабільність правового регулювання у Візантійській імперії [303]. Як зазначено в наукових джерелах, перша редакція Кодексу (*Codex Vetus*), яку було видано 529 р., містила понад 4600 нормативних приписів, відібраних та відредагованих спеціальною комісією під керівництвом юриста Требоніана. 534 р. було опубліковано другу редакцію (*Codex Repetitae Praelectionis*), яка враховувала зміни, внесені до Дигест та Інституцій, і стала остаточною версією Кодексу. Зміст Кодексу Юстиніана не зберігся в повному оригінальному вигляді. Найдавніші рукописи, такі як Веронський палімпсест (початок VII ст.), дійшли до нас фрагментарно, а повніші версії з'явилися лише в XI–XII ст. у складі *Corpus Juris Civilis*. Наприклад, перші дев'ять книг вважалися основною частиною Кодексу, тоді як останні три (*tres libri*) часто розглядалися окремо [281, с. 338; 176].

Структурно *Corpus Juris Civilis* складається з чотирьох основних частин, кожна з яких виконує особливу функцію у систематизації права:

1. Кодекс (*Codex Justinianus*) – збірник імператорських конституцій від часів Адріана до Юстиніана, що вивів чинні законодавчі акти, відредаговані для усунення суперечень. Першу редакцію було завершено 529 р., а остаточною – 534 р.

2. Дигести (*Digesta*, або *Pandectae*) – компіляція уривків із творів класичних римських юристів (Гая, Ульпіана, Павла та ін.), систематизованих

за тематичними розділами. Ця частина, опублікована в 533 р., налічує 50 книг і є джерелом доктринального права.

3. Інституції (Institutiones) – навчальний посібник, укладений 533 р. на базі праці Гая, призначений для підготовки юристів. Складається з чотирьох книг, які охоплюють основи приватного права: особи, речі, зобов'язання та позови.

4. Нові закони (Novellae Constitutiones) – збірник законодавчих актів Юстиніана, виданих після 534 р., які відображають подальший розвиток права за його правління [298; 303].

Як зазначає Т. Є. Харитонova, для розвитку європейських правових систем значення систематизації виявилось набагато більшим. Тут вона тісно пов'язана з таким явищем, як рецепція римського права (відродження римського класичного права, сприйняття його духу, ідей, головних засад та основних положень наступними цивілізаціями) [298, с. 12].

Кодекс Юстиніана справив визначальний вплив на формування континентальної правової сім'ї, до якої належить і правова система України. У середньовічній Європі Corpus Juris Civilis став основою для відродження римського права в університетах Болоньї, Парижа та інших центрах юридичної освіти XII–XIII ст. Через цю рецепцію принципи Кодексу та підходи до кодифікації проникли в законодавство країн Західної Європи, зокрема у Франції та Німеччині, згодом були запозичені Україною через польсько-литовські впливи та європейську інтеграцію. Кодекс Юстиніана встановив прецедент – систематизація права у вигляді єдиного акта – кодексу. Це вплинуло на створення національних кодексів, як-от Кодекс Наполеона 1804 р. у Франції чи Цивільний кодекс Німеччини (Bürgerliches Gesetzbuch) 1900 р. Багато інститутів Кодексу Юстиніана, як-от зобов'язальне право (контракти, делікти), речові права (власність, сервітути) та спадкування, стали основою для сучасних цивільних кодексів континентальної традиції [298; 131; 62].

Аналіз Кодексу Юстиніана дозволяє простежити історичні витoki кодифікації в Україні через призму римсько-візантійської правової спадщини. У період Київської Русі вплив через церковне право, зокрема через законодавство та договори з Візантією, стало першим етапом рецепції принципів *Corpus Juris Civilis*. У часи польсько-литовського панування (XIV–XVII ст.) римське право проникло на українські землі через Статути Литовські, які частково базувалися на кодифікованих нормах континентальної традиції. У XIX ст. кодифікаційні ідеї Юстиніана знайшли відображення в проєктах Зводу законів Російської імперії, що діяли на українських землях, а в XX ст. – у формуванні сучасних кодексів України.

Отже, Кодекс Юстиніана став теоретичною основою для розуміння кодифікації як процесу, що сприяє систематизації та реформуванню права. Його вплив на континентальну правову сім'ю, включно з Україною, засвідчує неперервність правової традиції, яка еволюціонувала від античних витоків до сучасних кодифікаційних моделей.

Проте вивчення кодифікаційних процесів не обмежується лише європейським контекстом. Так, аналіз історії кримінального права Китаю та Японії засвідчує ранні форми кодифікаційної діяльності, що відбувалися вже у VII ст. Як зазначає О. В. Зінченко, китайський кримінальний кодекс династії Тан справив істотний вплив на формування японського кодексу Тайхо ріцу, що є прикладом ранньої правової рецепції та імплементації кодифікованих норм у суміжних правових культурах [185].

Отже, кодифікація законодавства і надалі розвивалася й у середньовічній Європі, і в країнах Сходу. Так, у середньовічній Європі упродовж тривалого часу провадилися різні кодифікації. Наприклад, Карлом V було проведено кодифікацію кримінального і кримінального процесуального права, яка отримала назву «Кароліна», у XVII ст. в Баварії приймається Кримінальне уложення й Цивільний кодекс, в Австрії – Кримінальний кодекс «Терезіана», потім «Йозефіана». Також слід згадати Пруський земський кодекс [293, с. 228], Статути Казимира Великого,

прийнятті 1347 р. у Польщі [284, с. 153]. У Франції в період правління Людовіка XVI збільшується число праць, пов'язаних з кодифікацією норм кримінального, цивільного, зобов'язального та процесуального права [150].

Як пише у своєму дослідженні Є. А. Гетьман, процес кодифікації законодавства є офіційним і здійснюється лише уповноваженими державними органами. Однак історія свідчить про те, що результати кодифікації можуть використовуватися в юридичній практиці, навіть якщо вони не отримали офіційного визнання від держави (правові звичаї). Існують численні приклади приватної (звичаєвої) кодифікації, коли цей процес здійснювався не лише державними уповноваженими особами, а судьями або юристами (наприклад, Саксонське і Швабське зеркала) [153, с. 15–16; 190, с. 174]. Такі приклади свідчать про те, що результати кодифікації можуть бути використані навіть якщо вони не були офіційно визнані державою.

Але все таки варто зауважити, що кодифікація проводилася в різні історичні періоди з метою систематизації у зводах законів важливих питань розвитку держави і права. Розвиток процесів систематизації законодавства і подальше оформлення такої систематизації відбувався у кодексах. Як правило, систематизація законодавства у кодексах проходила відповідно до певних груп суспільних відносин: приватне і публічне право. У кодексах оформлювалися звичаї, які потім вже отримували свої продовження у збірниках законів («Збірник законів» у Польщі, «Викладення чеського земського права» у Чехії тощо).

У дослідженні процесу кодифікації як правового феномену, що забезпечує систематизацію та впорядкування нормативного матеріалу, особливу увагу слід приділити канонічному кодексу як особливому виду кодифікованого акта, що регулює внутрішні відносини в церковній сфері. Канонічний кодекс, будучи продуктом кодифікаційних зусиль релігійних інституцій, займає значну роль у правовому регулюванні, поєднуючи теологічні засади з юридичними механізмами.

Канонічний кодекс є систематизованим нормативно-правовим актом, що регулює відносини в межах релігійної спільноти, зокрема організацію церковного управління, дисципліну духовенства, порядок здійснення літургійних практик та права й обов'язки вірян. Його правова природа має дуалістичний характер: з одного боку, він ґрунтується на богословських принципах і канонах, сформованих церковною традицією, а з іншого – використовує юридичні інструменти для забезпечення нормативної відповідності та порядку. У контексті Католицької церкви сучасний приклад канонічного кодексу представлено Кодексом канонічного права 1983 р. (*Codex Juris Canonici*) [25], який замінив попередній Кодекс 1917 р. і став основним регулятивним актом для західної католицької традиції [24].

Роль канонічного кодексу в правовому регулюванні виникає у створенні автономної правової системи, яка функціонує паралельно зі світовим правом, але має власну юрисдикцію в межах церковної компетенції. У Кодексі 1983 р., наприклад, передбачено регулювання таких питань, як шлюбне право (книга IV, канони 1055-1165), церковні суди (книга VII, канони 1400-1752) та адміністративна організація (книга II, канони 204–746), що демонструє його комплексний вплив на внутрішнє життя церкви [25].

В Україні канонічний кодекс змінює роль у регулюванні діяльності релігійних організацій, зокрема католицьких громад обох обрядів (латинського та візантійського), а також частково православних церковних організацій, де застосовуються власні канонічні норми. Наприклад, Кодекс канонів Східних Церков 1990 р. (*Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*) регулює діяльність Української греко-католицької церкви [23].

Кодифікаційний підхід до створення канонічного кодексу вирізняється з'єднанням традиційних канонів із сучасними правовими техніками, що робить його унікальним кодифікованим актом. Канонічний кодекс представляє собою синтез історичних джерел та новаторства. Положення кодексу базуються на рішеннях Вселенських соборів, які адоптовані до умов ХХ ст. [4]. Кодифікаційний підхід у канонічному праві має паралелі з

типологією французького професора права Ремі Кабріяка, зокрема з кодифікацією-реформою, яка передбачає не лише компіляцію норм, але й їх оновлення відповідно до сучасних потреб [9].

Також варто зазначити, що сучасні підходи до кодифікації вимагають формально-юридичного врахування до відповідних загальних та міжнародних стандартів у сфері прав людини, а також глибокого аналізу судової практики, в якій ці стандарти застосовуються. У цьому контексті особливої уваги заслуговують дослідження Д. О. Вовка, який у своїй праці *Balancing Religious Freedom in the Context of Secularity* аналізує, як українські суди вирішують конфлікти між свободою віросповідання та іншими основоположними правами – такими як свобода вираження поглядів, право на працю, рівність та недискримінація. Він справедливо зазначає, що суди в Україні не завжди спроможні забезпечити справжнє балансування між правами, а часто тяжіють до пріоритетного захисту однієї з цінностей на шкоду іншим. Це зумовлено як прогалинами в законодавстві, так і відсутністю чітких кодифікованих стандартів оцінки пропорційності втручання в права людини. Такий підхід підтверджує, що процес кодифікації не повинен обмежуватися лише оновленням структури нормативно-правових актів. Він має включати інституалізацію механізмів балансування прав, які відповідають європейським стандартам, зокрема вимогам пропорційності та релігійної нейтральності. Кодифікація, що не враховує практики правозастосування і не інтегрує реальні конфлікти між правами, ризикує залишитися декларативною. З огляду на це, досвід і висновки, зроблені указаним науковцем, є надзвичайно цінними для формування сучасної філософії кодифікаційного процесу в Україні [119].

Традиційно в українському національному праві розв'язання питань систематизації чинного законодавства відбувалося з необхідною ефективністю та регулярністю. Зумовлено це було розвитком суспільних відносин та якісними змінами, що відбувалися в різні історичні часи в політичному житті держави, її устрої в економіці. Кожна спроба кодифікації, проведена в Україні, мала для нашої держави велике значення в питаннях її

розвитку. У зв'язку з чим не можна оминати увагою перший кодифікований акт нашої держави – збірку права Київської Русі «Руська Правда», яка мала тривалий вплив на розвиток вітчизняного законодавства у феодальну добу. У XVIII ст. в Україні сформувалася правова система, що містила положення Статуту Великого князівства Литовського, магдебурзького права, нормативно-правові акти гетьманів та елементи звичаєвого права.

Отже, наведене вище дозволяє зробити певні узагальнення. Потреби упорядкування суспільних відносин обумовлювали необхідність систематизації звичаїв, етичних та релігійних норм, об'єднання їх в одному правовому документі. Звичайно, що певний тривалий період розвитку держави та права систематизація звичаїв, етичних та релігійних норм в одному правовому акті мала примітивних характер. Процес і техніка систематизації відбувалися не системно, зводи законів, які приймалися в ті часи, не були структурованими, постійно змінювалися, їх дія залежала від волі правителя. Однак людство розуміло важливість та необхідність систематизації звичаїв, етичних та релігійних норм в одному правовому акті. Безумовно, ці процеси заклали основу для розвитку кодифікації законодавства і стали джерелом правотворчої техніки.

Революції в Європі стали поштовхом для становлення нового політичного, соціального та економічного устрою держав в усьому світі. Ці процеси обумовили зміну правотворчої техніки і прийняття нових законів, що мали відповідати сучасній політико-економічній ситуації, яка складалася в ті часи в різних країнах. Тому з кінця XVIII ст. у більшості країн Західної Європи постає нове розуміння процесу упорядкування законодавства, відбуваються важливі процеси систематизації законодавства, які оформилися у вигляді кодексів. Результатами чого стали прийняття Цивільного кодексу Франції (Кодекс Наполеона), а також Торговельного, Кримінального та низки процесуальних кодексів [300, с. 143; 153]. Кодифікація права за часів Наполеона відіграла важливу роль у розвитку правової системи в Франції та суттєво вплинула не тільки на формування цивільного законодавства в

більшості країн світу, але й на підходи до систематизації законодавства. Спосіб проведення кодифікації права, впроваджений у Кодексі Наполеона, став основою для проведення подібних кодифікацій правових норм в інших країнах світу.

Історичний аналіз дозволяє зробити висновок про те, що проведення кодифікації права завжди відбувається на тлі інтенсивного розвитку соціально-економічних відносин, що сприяє визнанню та певною мірою становленню та розвитку держави і права. Отже, через кодифікацію створюються умови для закріплення правових засад, які служать інструментами для подальшого збереження політичної влади, упорядкування суспільних відносин. Це включає утвердження політичного режиму, узгодження відносин між центральною та місцевою владою, між владою та населенням, створюючи можливості через судові процеси захищати свої права та інтереси, розвиваючи судову гілку влади. Ці об'єктивні причини є суттєвими та первинними у процесі проведення кодифікації.

Історія кодифікації свідчить, що вона має важливе значення в державотворчих процесах, пов'язаних не тільки з вдосконаленням правової системи, але й з розвитком законодавства.

Важливим аспектом теоретичного осмислення кодифікації є не лише аналіз її позитивного значення, а й критика її помилкової реалізації. Кодифікація, яка проводиться без дотримання правових принципів, здатна не покращити законодавство, а, навпаки, спричинити деструкцію правового порядку. Саме на цю загрозу звертав увагу американський правознавець Лон Фуллер у своїй фундаментальній праці «Мораль права» (*The Morality of Law*), що стала класикою юридичної філософії XX ст. [294]. Фуллер розробив концепцію так званої «внутрішньої моралі права» – системи з восьми принципів, які забезпечують якість і життєздатність правової норми: загальність, публічність, заборона ретроактивності, зрозумілість, узгодженість, можливість виконання, стабільність та відповідність правозастосуванню. Саме через призму цих принципів він змалював у своїй

праці негативний приклад правотворчої діяльності у вигляді вигаданого правителя на ім'я Рекс. Цей правитель намагався здійснити кодифікацію законодавства, однак щоразу зазнавав невдачі через нехтування базовими стандартами правової якості. У своїх спробах король Рекс видавав закони, які були незрозумілими, суперечили один одному, постійно змінювалися заднім числом і не були оприлюднені. Отже, за Фуллером, це не було правом у справжньому значенні – це був лише зовнішній фасад правотворчості без дотримання її моральних засад. Подібна «кодифікація» не просто є неефективною, вона небезпечна, оскільки підриває легітимність та авторитет правової системи, створює ілюзію правопорядку без реального змісту.

У цьому сенсі концепція Фуллера є надзвичайно актуальною й для сучасної України, оскільки демонструє, що кодифікація має бути не лише технічною процедурою систематизації, а й глибоким, морально обґрунтованим процесом правового оновлення. Інакше кажучи, неякісна або поверхнева кодифікація здатна завдати шкоди не менше, ніж відсутність будь-якої систематизації. Тому при здійсненні кодифікації законодавства важливо не тільки дотримуватись формальних процедур, але й орієнтуватися на змістовну правову якість, яка відповідає принципам внутрішньої моралі права, сформульованим Фуллером [294].

Безперечно, якісне вивчення та дослідження кодифікації як особливого методу систематизації норм права, а також доцільне і виправдане впровадження і використання у законотворчому процесі кодифікаційних прийомів є актуальною проблемою і відіграє значну роль у формуванні, розвитку та оптимізації вітчизняного з законодавства. Кодифікація виступає ключовою формою упорядкування нормативно-правового матеріалу. Збільшення кількості правових актів призводить до правової невизначеності, до проблем у правозастосуванні. Кодифікація є тим юридично-технічним засобом відповіді на потребу в правовій визначеності, яка склалася внаслідок безладного зростання кількості різноманітних нормативно-правових актів, які регулюють однотипні суспільні відносини, та труднощів розуміння змісту

різних правових норм, породжених стрімким зростанням законодавчих актів. Це значення кодифікація мала в різні історичні етапи.

В Україні з проголошенням незалежності почався інтенсивний законотворчий процес, що уможливорює постійне оновлення та актуалізацію нормативно-правових актів. Застарілі норми втрачають чинність, і приймаються нові, що спричиняє зростання загальної кількості нормативно-правових актів. Часом ці акти неузгоджені один із одним, суперечливі, що обумовлює потребу їх систематизації.

Також різке зростання обсягу законодавства та особливо кількості нормативно-правових актів органів публічної влади пов'язане з глибокими економічними та політичними процесами в сучасному суспільстві. У сфері економіки ці процеси асоціюються з розвитком економічних відносин. У політичній сфері ці явища пов'язані з проведенням реформ на майже на всіх рівнях суспільного життя. Ці фактори приводять до прийняття значної кількості актів, які вносять зміни і доповнення до чинного законодавства. Відповідно, зростає кількість нормативно-правових актів, які модифікують та доповнюють окремі положення чинного законодавства.

З іншого боку, потреба у кодифікації визначається зовнішньополітичними чинниками, пов'язаними з адаптацією вітчизняного законодавства до європейських стандартів та можливістю подальшого приєднання до ЄС. Сучасні правники визначають ключові атрибути процесу кодифікації, розглядаючи його як засіб упорядкування законодавства з метою забезпечення системності та узгодженості його із законодавством країн ЄС.

Необхідність дослідження кодифікації законодавства України обумовлюється важливістю формулювання нових науково обґрунтованих теоретичних положень, які можуть бути покладені в основу сучасної систематизації законодавства у формі кодифікації. На наш погляд, це може сприяти ефективному оновленню вітчизняного законодавства через розроблення та впровадження ефективних змін до чинних кодифікованих актів, а також сприятиме удосконаленню правотворчої техніки.

Упорядкування великої кількості нормативно-правових актів відбувається шляхом систематизації законодавства. Кодифікація, поряд з обліком, консолідацією та інкорпорацією, виступає як одна з важливих форм цього процесу. Для розуміння сутності кодифікації законодавства важливо, по-перше, розглянути зміст цього способу систематизації норм права та, по-друге, з'ясувати сутність поняття «кодифікація». Аналіз різноманітних наукових джерел вказує на великий інтерес до питань кодифікації з боку правників та різноманітні підходи до наукового тлумачення цього способу систематизації правових норм.

Теоретики права переважно аналізують кодифікацію в контексті її взаємозв'язку з систематизацією, розглядаючи їх як взаємопов'язані частини, де кодифікація є частиною систематизації. У цьому контексті виявляється різноманітність поглядів на те, як кодифікація співвідноситься із систематизацією – чи вона засобом чи способом, або є видом чи формою тощо. Слід також зазначити, що в юридичній літературі також неоднозначно тлумачиться власне й таке поняття, як систематизація законодавства.

Так, під систематизацією законодавства у науковій літературі зазвичай розуміють:

- діяльність із упорядкування чинних нормативно-правових актів у єдину узгоджену систему з метою забезпечення ефективного правового регулювання [244, с. 5];

- різновид правової діяльності, що здійснюється уповноваженими суб'єктами щодо упорядкування нормативно-правових актів задля зручності користування ними на практиці, усунення можливих суперечностей, прогалин, оперативного знаходження й правильного тлумачення необхідних правових норм, отже, розвитку та вдосконалення правової системи загалом [143, с. 14];

- сукупність дій організаційного та правового характеру, які здійснюються уповноваженими органами державної влади для зведення

чинних норм права у єдину внутрішню узгоджену систему, що сприяє підвищенню загальної ефективності їх функціонування [227, с. 101];

- це результат впорядкування та зведення до єдності положень норм права та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [209, с. 16];

- це діяльність, пов'язана з упорядкуванням і вдосконаленням законодавчих та інших нормативно-правових актів, зведення їх у єдину внутрішню узгоджену систему [278, с. 256].

Попри різноманіття наведених вище та інших існуючих в науковій літературі поглядів, варто зазначити, що під систематизацією законодавства переважна більшість розуміє особливу діяльність спеціальних суб'єктів, об'єктом якої є норми права, і яка здійснюється з метою об'єднання та упорядкування за певними (класифікаційними) критеріями відповідних норм права.

Розвиток правової системи, прийняття нових нормативно-правових актів, внесення змін і скасування інших, породжують необхідність упорядкування всього комплексу чинних нормативно-правових актів, їх систематизацію та приведення до цілісності. Отже, систематизацію законодавства можна розглядати як конкретну форму правової діяльності, яку виконують уповноважені суб'єкти з метою впорядкування норм права, забезпечення їхньої практичної зручності у користуванні. Ця діяльність складається з виправлення недоліків правотворчої техніки, усунення колізій, здійснення структурування законодавства, приведення його до ієрархічної цілісності, а також сприяє оперативності знаходження та застосування необхідних норм права. Завдяки систематизації законодавства досягається його ієрархічність, багаторівневність та структурність. Метою систематизації законодавства є впорядкування та приведення у цілісну систему норм права, які регулюють однотипні суспільні відносини. Отже, важливість систематизації законодавства полягає в тому, що забезпечується зручність користування; відбувається усунення прогалин та колізій.

Як особлива форма правової діяльності систематизація включає в себе: збирання державними органами, підприємствами, фірмами й іншими установами (організаціями) чинних нормативно-правових актів, їх опрацювання та систематизоване розміщення з подальшим зберіганням, а також видання довідок на запит органів, установ та окремих осіб (облік нормативно-правових актів); розробка й оприлюднення різних збірників нормативно-правових актів (інкорпорація законодавства); підготовка й ухвалення збільшених актів за рахунок об'єднання норм розрізнених актів, спрямованих на вирішення однакових питань; розробка й затвердження нових актів (кодексів), які поєднують у собі старі норми, що є дієвими, та нові нормативні приписи (кодифікація законодавства) [183, с. 688]; підготовка та прийняття укрупнених актів на базі об'єднання норм розрізнених актів (консолідація законодавства) [143, с. 14].

Як правовий особливий феномен, систематизація норм права переслідує цілком зрозумілі цілі: 1) приведення нормативного матеріалу в єдину, уніфіковану систему; 2) забезпечення доступності нормативного матеріалу для суб'єктів правозастосування (фактично спрощення правозастосовної діяльності) [180, с. 313–315].

Отже, наведене вище дозволяє виокремити такі форми систематизації законодавства, як облік норм права, інкорпорація, консолідація та кодифікація. Хоча в науковій літературі деякі вчені виокремлюють лише три: інкорпорація, консолідація та кодифікація [180, с. 313–315; 209, с. 16].

Облік правових актів – це спеціальний метод систематизації законодавства, який охоплює їх збирання, зберігання, реєстрацію, структурування та підтримку в актуальному стані з урахуванням усіх змін. Мета цього процесу – забезпечити швидке знаходження та ефективне використання правових актів, а також створити системи для накопичення та пошуку необхідної інформації. Об'єктом обліку є різноманітні правові акти, такі як нормативно-правові, інтерпретаційні, правореалізаційні, правозастосовні тощо. Суб'єктами цього процесу можуть виступати як

офіційні органи, зокрема державні установи, так і неофіційні суб'єкти, такі як організації, приватні особи та інші [153]. Основною метою обліку є утримання норм права у такому стані, який дозволяє забезпечити швидке та достовірне отримання актуальної правової інформації.

З розвитком сучасних технологій стає очевидним, що автоматизована форма стає основною у здійсненні обліку законодавства. Попередні методи обліку законодавчих актів можна розглядати як відображення динаміки розвитку процесів обліку або як важливий аспект облікових операцій на сучасному етапі. Важливо відзначити, що в даному контексті облік націлений на констатацію наявності законодавчих актів та змін, унесених до них. Мова йде про механічний облік законодавчих актів, які входять до системи законодавства і підлягають подальшій систематизації через інкорпорацію, консолідацію та кодифікацію.

Наступний вид систематизації законодавства – інкорпорація (від лат. *in corpor*), під якою у науковій літературі розуміють спосіб впорядкування нормативно-правових актів без переробки їх змісту, тобто це та форма систематизації, що здійснюється поза правотворчим процесом [260, с. 124]. Інкорпорація здійснюється компетентними державними органами, їхніми посадовими особами та іншими суб'єктами шляхом зовнішнього опрацювання й об'єднання нормативного матеріалу в збірники, в певному порядку без зміни їх змісту, метою якої є забезпечення зручності пошуку та доступності нормативного матеріалу [179, с. 4–5].

Інкорпорація відзначається тим, що зміст юридичних норм, які включені в конкретний нормативно-правовий акт, залишається незмінним. Під час інкорпорації об'єктом стають різні правові документи, серед яких можна виокремити нормативно-правові акти, акти тлумачення (наприклад, рішення вищих судів), правореалізаційні документи (наприклад, договори) та правозастосовні акти.

Між кодифікацією та інкорпорацією існують відмінності. Я не поділяю позицію тих учених, які ототожнюють ці правові явища. Інкорпорація

передбачає систематизацію законодавства у межах певної системи, не змінюючи його змісту. З іншого боку, кодифікація спрямована передусім на перегляд вмісту норм у відповідному нормативно-правовому акті, що є ключовою особливістю кодифікаційної діяльності. Відрізняє ці поняття й результат, отриманий внаслідок інкорпорації (утворення збірки нормативно-правових актів, виданих у різний час) та кодифікації (прийняттям нового систематизованого правового акта, який відрізняється як формою, так і змістом).

Термін «консолідація» виник від латинського слова «consolidation», що означає об'єднання, спільність, сумісність тощо. Консолідація є одним із способів систематизації законодавства, при якому кілька актів об'єднуються в одному документі. У юридичній науці термін «консолідація законодавства» визначається як процес систематизації, при якому численні нормативно-правові акти з одного питання об'єднуються в один загальний документ. Цей новий документ набуває статусу самостійного джерела права, а раніше існуючі різнорідні акти вважаються анульованими. У ході консолідації об'єднуються положення з однаковою юридичною силою [183, с. 409–410]. На відміну від кодифікації, консолідація не вносить жодних нововведень у регулювання суспільних відносин. Ця характеристика консолідації залишається незмінною. Отже, консолідація є особливим видом зовнішньої обробки законодавчих матеріалів.

Особливість консолідації законодавства полягає в тому, що новий консолідований акт не вносить змін до змісту чинних норм, а лише об'єднує їх в єдиний документ. У процесі формування консолідованого акта всі норми попередніх документів розміщуються в логічній послідовності, визначається загальна структура майбутнього акта, усуваються суперечності та повторення, коригується застаріла термінологія, а схожі за змістом норми об'єднуються.

Консолідований акт має такі особливості: в ньому немає нових норм права, на відміну від кодифікації, але при цьому він отримує свої власні реквізити, що призводить до втрати попередніми актами своєї юридичної

сили. На відміну від обліку та інкорпорації консолідація має офіційний характер, а консолідовані акти є обов'язковими у правозастосовній практиці. Наприклад, деякі вчені вважають, що Кодекс законів про працю України та Господарський кодекс України є актами, що склалися внаслідок консолідації [215, с. 174–175; 187, с. 4]. У зв'язку з постійним зростанням кількості нормативно-правових актів в українській правовій системі, які регулюють однакові аспекти суспільних відносин, було б доцільно, як цілком слушно вважає Г. В. Котик, визначити консолідацію одним із пріоритетних напрямків систематизації національного законодавства в нашій країні [207, с. 409–410].

Розмежування понять, як-от інкорпорація та кодифікація, а також консолідація та кодифікація, має велике як теоретичне, так і практичне значення, оскільки дозволяє визначити основні ознаки кожної форми та виявити їхні недоліки. Це може сприяти оптимізації процесу упорядкування системи законодавства. Розрізнення цих форм може допомогти уповноваженим органам визначити, яку саме форму обрати при систематизації конкретної галузі законодавства. Важливо враховувати, що не всі галузі піддаються кодифікації, оскільки для цього потрібно мати значний нормативний матеріал та оброблений понятійний апарат щодо цієї галузі. Варто зауважити, що найбільш досконалою формою систематизації законодавства є кодифікація, а прийняття галузевих кодексів свідчить про високий рівень розвитку конкретної галузі права, про чітко визначені предмет, метод, завдання та принципи регулювання в межах цієї галузі.

У словниках термін кодифікація (від лат. *codex* – збірник законів, *facio* – роблю) тлумачиться як зведення в єдине ціле (у кодекс) різних правових законів, постанов тощо [146, с. 551]; як один зі способів систематизації чинного законодавства, який здійснюється компетентними органами держави з метою упорядкування чинних нормативно-правових актів і зручності користування [305]; як спосіб упорядкування законодавства, забезпечення його системності та узгодженості [145, с. 361].

Аналізуючи наведені вище визначення, можна дійти висновку, що кодифікація – вид правотворчої діяльності, спосіб систематизації законодавства, а її результат – це удосконалення форми і змісту норм права. Ці норми права через трансформації та об'єднання стають єдиною системою правил, викладених в одному акті.

Феномен кодифікації є об'єктом дослідження переважно теоретиків права (Є. А. Гетьман, А. М. Колодій, Є. В. Погорєлов, П. М. Рабінович, О. Я. Рогач та ін.). Але в різні історичні періоди питання кодифікації привертало увагу й інших учених-юристів, які досліджували цей феномен через галузеві науки (Ю. В. Баулін, А. І. Брінцов, Ш. Н. Гаджиєва, В. К. Гришук, В. В. Комаров, М. П. Кучерявенко, Є. Ю. Литвиненко, О. А. Любчик, Ю. А. Пономаренко, М. М. Сібільов, І. О. Федорова та ін.). Можна з упевненістю стверджувати, що на сучасному етапі процесів реформування держави та створення правових норм питання кодифікації законодавства залишається актуальним. Науковці детально опрацьовують різні аспекти кодифікації з метою створення нового та вдосконаленого наукового фундаменту для вітчизняних кодифікаційних робіт і часом по-різному висвітлюють зміст такого поняття, як кодифікація.

Отже, у науковій літературі зміст кодифікації тлумачиться як загальнотеоретична категорія, так і як категорія, що характеризує галузеві процеси систематизації законодавства. Тому однастайності у поглядах науковців поки не спостерігається. Загалом у науці кодифікацію розглядають:

як форму докорінного перероблення чинних нормативних актів у певній сфері відносин, спосіб якісного упорядкування законодавства, забезпечення його узгодженості й компактності, звільнення нормативного масиву від застарілих норм, що не виправдали себе [183, с. 411];

як законотворчий процес, який полягає у переробці змісту і форми законодавства, тобто він утворює, скасовує, змінює, доповнює правові норми, зумовлені потребами суспільного розвитку і системністю права, шляхом

усунення колізій, прогалин, повторень у законодавстві, а також проводиться на основі закріплених принципів [245, с. 10];

як вид правотворчості, який забезпечує системне нормативне регламентування суспільних відносин [270, с. 8];

як один зі способів систематизації законодавства, що полягає у створенні нового, вдосконаленого, об'єднаного загальним предметом правового регулювання нормативно-правового акта на основі чинних актів шляхом часткової або значної зміни їхнього змісту [225, с. 44].

Аналіз вищенаведених визначень дозволяє зробити певні узагальнення. Кодифікацію законодавства розглядають у таких аспектах: як вид правотворчості, як спеціальна діяльність уповноважених суб'єктів, як спосіб систематизації законодавства, як форма систематизації законодавства. Тому спробуємо розібратися в таких підходах та висловити власну думку на сутність кодифікації.

Саме питання кодифікації неможливо розглядати без урахування загальнотеоретичних уявлень про природу права як соціального явища. У цьому контексті важливо звернутися до концепції основоположних принципів права, розробленої С. П. Погребняком. Учений обґрунтовано стверджує, що саме принципи виступають не лише методологічною основою, а й внутрішнім конститутивним елементом будь-якої правової системи, що забезпечує її цілісність, нормативну узгодженість і стабільність розвитку. На його думку, основоположні принципи права визначають нормативні орієнтири, що пронизують усі рівні правової системи – від галузевого до загальнодержавного. Саме тому кодифікація не повинна розглядатися виключно як технічна форма впорядкування законодавства, але й як акт правового змістотворення, в якому відображаються фундаментальні цінності права, його філософська структура й соціальна функція. Такий підхід дозволяє зберігати системну єдність законодавства навіть в умовах нормативної динаміки, посилення галузевої спеціалізації та швидких суспільних змін [246, с. 240].

Кодифікація являє собою комплексне правове явище, яке можна розглядати як один із виявів систематизації (отже, вона є способом), а саме як процес збору, обробки нормативних приписів та накопичення результатів у новому кодифікованому акті. Зокрема, якщо акцентувати увагу саме на процедурному аспекті, то логічно розглядати кодифікацію як спосіб систематизації. Визначення кодифікації як способу систематизації виправдане залежно від акцентів у вивченні її потенціалу, що свідчить про комплексний характер цього явища [231]. Під час кодифікації проходить якісна переробка норм права. Усуваються невідповідності, колізії та прогалини у правовому регулюванні, а неефективні та застарілі положення законодавства втрачають чинність. Значна кількість нормативно-правових актів структурується, замінюється оновленими та більш цілісними і ефективними в сучасних умовах. Ця діяльність законодавця націлена на систематизацію та упорядкування норм права, які регулюють однотипну сферу суспільних відносин. Тому розглядати кодифікацію як тільки діяльність, на нашу думку, не є зовсім вірним. Якщо систематизація є діяльністю з упорядкування законодавства, то кодифікацію слід розглядати як спосіб реалізації такої діяльності.

З іншого боку, кодифікація, як і будь-яка інша форма створення норм права, є різновидом правотворчого процесу, однак має мету – упорядкування та систематизація законодавства з використанням власного правового інструментарію (кодифікаційної техніки). З цього очевидно, що розуміння суті кодифікації неможливе без окреслення мети цього виду правотворчої діяльності.

Проте питання кодифікації вимагає не лише юридичного, а й філософського осмислення, оскільки йдеться не просто про технічну обробку правового матеріалу, а про нормативне конструювання ціннісного простору суспільства. У цьому контексті особливо вагомими є напрацювання відомого українського філософа права С. І. Максимова, який у своїй монографії «Філософія права: сучасні інтерпретації» зазначає, що право не може

зводиться до сукупності норм – воно є «феноменом культури, в якому поєднується регулятивне, світоглядне та моральне значення». На його думку, правова система повинна розглядатися не лише як інструмент регулювання, а як форма вираження ціннісного порядку. Виходячи з цієї позиції, кодифікація постає не лише як форма систематизації, а як форма філософсько-правової артикуляції базових уявлень про справедливість, порядок, відповідальність і свободу.

Такий підхід дозволяє розглядати кодифікацію як нормативно-філософський процес, що впливає на правову культуру суспільства. Через кодифікацію суспільство не тільки впорядковує правові норми, але й інституалізує власні уявлення про соціальне благо і легітимність публічної влади. У цьому контексті кодифікація виступає як міст між юридичною формою і філософською сутністю права, що забезпечує глибший рівень її правотворчої легітимації [220].

Кодифікація законодавства передбачає впровадження певної системності у процес законотворчості. Цей процес повинен враховувати та передбачати взаємозв'язок і взаємодію між законодавчими актами, а також гарантувати відповідність кожного нового законодавчого акта конституційним нормам та актам інших галузей права, використовуючи максимально можливий світовий законодавчий досвід. Крім того, систематичний розвиток законодавства залежить від упорядкованості правової термінології. Часто органи державної влади, встановлюючи правові норми, що містяться у різних законодавчих актах та регулюють одну й ту ж проблему, використовують різні терміни, які іноді є застарілими, запозиченими і не відповідають сучасній дійсності [277, с. 7].

Кодифікація тісно пов'язана з процесом правотворчості, але можна вважати, що це загальне поняття, яке включає в себе як систематизацію чинного законодавства, так і активну правотворчу діяльність. Отже, кодифікація є формою систематизації, що має правотворчий характер і спрямована на створення нового комплексного структурованого

нормативно-правового акта шляхом глибокого аналізу, узагальнення і перегляду чинних норм права. Основною метою кодифікації є забезпечення єдності та внутрішнього узгодження регулювання певної сфери шляхом створення кодифікованого акта [235].

Важливо відрізнити кодифікацію від поточної законодавчої діяльності. Під час кодифікації створюються кодифіковані закони, які охоплюють значну частину однорідних суспільних відносин. А от поточна законодавча діяльність спрямована на формування нових нормативно-правових актів у процесі регулювання конкретних питань.

Необхідно розрізняти кодифікацію і законотворчість, кодифікацію і поточну правотворчість, яка включає в себе створення окремих законодавчих актів з різних питань. Процес кодифікації, натомість, упорядковує значну частину чинного законодавства шляхом внесення змін, доповнень та суттєвих удосконалень як форми, так і змісту. У результаті кодифікації формуються об'єднані законодавчі акти, що регламентують конкретну сферу суспільних відносин. Хоча й кодифіковані акти й проходять всі стадії законотворчого процесу, але ототожнювати кодифікацію з цим процесом не можна. Крім того, як правильно зазначає Є. А. Гетьман, результатом кодифікації законодавства стають не лише перелічені вище документи, до них також належать статuti, положення, інструкції правила, прийняття яких належить до компетенції органів виконавчої влади. Зазначені нормативно-правові акти мають підзаконний характер, що дозволяє вести мову про те, що кодифікації, крім правотворчого та законотворчого характеру, притаманні ознаки підзаконної правотворчості [153, с. 55].

Як видно, погляди вчених на зміст кодифікації різняться. Деякі вважають її формою правотворчості чи навіть законотворчості, тоді як інші бачать в ній лише спробу систематизації і упорядкування чинних правових норм. Узагальнюючи основні підходи до трактування поняття «кодифікація», О. А. Любчик стверджує, що воно вживається: 1) як вид правотворчості, який реалізує єдине, узгоджене та систематизоване правове регулювання

суспільних відносин, результатом чого є створення логічно побудованої системи норм права; 2) як форму або вид систематизації законодавства, що передбачає обробку й об'єднання норм права, що містяться у нормативно-правових актах, в єдиний кодифікований акт, санкціонований компетентним державним органом, внаслідок чого всі інші акти автоматично втрачають юридичну силу; 3) як державну діяльність, спрямовану на зовнішню та внутрішню системну обробку чинного законодавства, що призводить до прийняття нового кодифікованого акта [217, с. 29].

Незважаючи на певну логічну відмінність і навіть на деякі дискусійні питання, більшість науковців визнають кодифікацію як форму (спосіб) систематизації (Є. А. Гетьман, В. В. Копейчиков та ін.). Загалом, вони стверджують, що систематизація є загальним поняттям, яке передбачає впорядкування законодавства, а кодифікаційна діяльність представляє собою конкретну форму систематизації з притаманними їй властивостями. Систематизація із кодифікацією співвідносяться як ціле і частина.

Певною є взаємодія кодифікації із систематизацією, і цей зв'язок не викликає сумнівів як серед вчених-теоретиків права, так і серед представників галузевих юридичних наук. Однак існують відмінності саме у «форматі» цього взаємозв'язку, однак переважає погляд на кодифікацію як на форму (спосіб) систематизації.

Етимологічний аналіз слів «форма», «вид», «спосіб» дозволяє простежити їх певний взаємозв'язок, оскільки «форма – це тип, спосіб організації чого-небудь, зовнішній вияв якого-небудь явища, пов'язаний з його сутністю, змістом» [147, с. 713] «спосіб – прийом або система прийомів, яка дає можливість здійснити що-небудь» [147, с. 628], «вид – різновид у ряді предметів, явищ, тип» [147, с. 60; 133, с. 20]. Отже, кодифікація є способом систематизації законодавства, так би мовити, різновидом офіційної систематизації, на відміну від інших її видів.

Системність права є властивістю, що визначає об'єктивну характеристику його ролі як фундаментальної передумови об'єднання

структурних компонентів системи права в цілісне та внутрішньо несуперечливе системне утворення. Отже, розглядаючи право як системну субстанцію, або систему юридичних норм, можна стверджувати, що на поточному етапі розвитку юриспруденції виникла необхідність в застосуванні загальнонаукових концепцій системності до правових явищ, одним із яких є кодифікація. Отже, тріаду «система – систематизація – кодифікація» слід висвітлювати із загальноправових позицій системності в юриспруденції, оскільки саме системність є необхідною умовою нормального функціонування правової системи та побудови консистентної ієрархії її елементів. А передумовами системності є внутрішні зв'язки, які неодмінно виникають і об'єктивно існують у праві. Вони гарантують єдність внутрішніх елементів системи права.

Кодифікацію слід вважати специфічним способом систематизації законодавства, який поєднує ознаки офіційної систематизації та правотворчої діяльності. Тому кодифікація має «подвійну природу», що включає в себе як систематизацію чинних норм права, так і активний процес створення нових норм права та їх закріплення в нових нормативно-правових актах. Цей вид діяльності спрямований на радикальне перероблення та упорядкування чинного законодавства, і результат її – прийняття єдиного, фундаментального цілком узгодженого комплексного нормативно-правового акта. Цей акт регулює найбільш принципові та фундаментальні суспільні відносини. Тому з цієї позиції кодифікацію слід розглядати як спосіб систематизації законодавства. При цьому законотворчий (чи правотворчий) процес та діяльність уповноважених суб'єктів у цій сфері є змістом, сутністю кодифікації.

Кодифікація як форма систематизації законодавства включає в себе офіційну діяльність з удосконалення та систематизації юридичних норм, яка здійснюється суб'єктами такої діяльності, уповноваженими на її здійснення. Цей процес здійснюється шляхом систематизації норм права у єдиний кодифікований акт. Кодифікація законодавства – складний процес

застосування особливої кодифікаційної правотворчої техніки. Цей процес передбачає цілеспрямовану діяльність суб'єктів правотворчості, мета якої обробка та впорядкування нормативно-правових актів з метою їх систематизації та узгодженості до потреб правозастосовної діяльності, уникнення прогалин, колізій та недоліків. Мета кодифікації полягає в розробленні та прийнятті єдиного, логічно побудованого та внутрішньо структурованого акта, який максимально повно регулює однорідні суспільні відносини [231]. У цьому контексті варто розмежовувати два рівні, на яких здійснюється кодифікація: на рівні норм права та на рівні нормативно-правових актів. З одного боку, кодифікація спрямована на оновлення й упорядкування змісту правових норм, тобто внутрішнього правового наповнення. З іншого – вона реалізується через зовнішню систематизацію актів, що містять ці норми. Отже, кодифікація охоплює як змістовний рівень права, так і формальний рівень законодавства, що виражається у створенні нового, логічно узгодженого нормативно-правового акта – кодексу. Такий подвійний підхід дає змогу підвищити якість правового регулювання не лише через заміну актів, а й через глибоке переосмислення самих норм.

Нормативного визначення кодифікації досі не існує, що є суттєвою перешкодою для правотворчої та правозастосовної діяльності. Це створює підґрунтя, як вже йшлося вище, для довільного тлумачення досліджуваного нами поняття і всього, що пов'язане з ним, особливо враховуючи різноманіття доктринальних положень. Попри наявність окремих проєктів законодавчих актів, присвячених правовому регулюванню законотворчої діяльності, жоден із них досі не діє. Тому дослідження змісту поняття «кодифікація» не втрачає актуальності, дозволяє більш глибоко розкрити сутність кодифікації шляхом з'ясування її об'єкта та предмета.

Кодифікація як спосіб систематизації відіграє велике значення в процесах упорядкування законодавства. Сучасний підхід до розгляду кодифікації пов'язаний із з'ясуванням її значення – привести до єдиної

узгодженої системи певний набір правових норм. Це може бути здійснено шляхом об'єднання норм різних правових актів або через принципове структурування та доповнення чинних норм права. Основною метою кодифікації є вирішення проблеми правової невизначеності, подолання колізій та прогалин у широкому спектрі нормативного матеріалу шляхом його укрупнення. Отже, кодифікація може включати як суттєве, так і формальне перетворення конкретного набору правових норм, що досягається шляхом внесення змін до чинних кодифікованих актів або створення нових. Кодифікація є динамічним явищем правової дійсності, інструментами якої є правотворча (кодифікаційна) техніка, а також об'єкти та предмети кодифікації.

Щодо об'єкта та предмета кодифікації, то одні науковці до об'єкта кодифікації відносять законодавство, сукупність нормативно-правових актів, інші вважають, що об'єктом кодифікації є норма права [240, с. 8; 245, с. 13; 293, с. 70]. Так, В. К. Грищук до об'єктів кодифікації відносить і кримінальне законодавство і норми права. Існують і протилежні думки, що норми права є предметом кодифікації, хоча до предмета кодифікації також відносять й правові інститути, і галузі законодавства [306, с. 288; 156, с. 24].

Отже, і в цьому питанні є певна термінологічна плутанина. На нашу думку, об'єкт та предмет кодифікації співвідносяться як загальне і часткове. Є. А. Гетьман зазначає, що об'єктом кодифікації є норми права матеріального та процесуального характеру. Ці норми представляють собою загальнообов'язкові правила поведінки, які надають учасникам суспільних відносин юридичні права та накладають на них юридичні обов'язки. Натомість предмет кодифікації повинен конкретизувати об'єкт. У цьому контексті предметом кодифікації стає, по-перше, зміст норм, тобто сукупність мовних символів, за допомогою яких передається воля законодавця, а по-друге, форма конкретної галузі законодавства (кодекс, Основи законодавства тощо) [153, с. 5–60].

З цього приводу Р. С. Кірін частково погоджується з поглядами Є. А. Гетьмана і пропонує кодифікацію розглядати у контексті законодавства, основним елементом цієї галузі називає нормативний припис. Далі він зазначає, що норма права та стаття нормативно-правового акта не є тотожними і часто можуть не збігатися. У даному випадку можлива така варіативність: 1) одна норма права викладена в одній статті нормативно-правового акта; 2) кілька норм права викладені в одній статті нормативного акта; 3) елементи норми права представлені у кількох статтях одного нормативно-правового акта; 4) елементи норми права викладені у різних статтях декількох нормативно-правових актів. Тому це дає підстави розглядати галузь (інститут) права і галузь (інститут) законодавства як загальні об'єкти кодифікації. Отже, маємо: а) об'єкт кодифікації – норма права і галузь законодавства; б) предмет кодифікації – зміст норм права і форма галузі законодавства [191, с. 36–37].

Доцільно розрізняти, як слушно зауважує А. П. Брінцов, поняття «предмет і об'єкт кодифікації законодавства», «предмет і об'єкт кодифікації права» та «предмет і об'єкт систематизації» взагалі. По-перше, різновиди права і законодавства розглядаються як різні категорії, оскільки вони співвідносяться як «зміст» і «форма». Отже, предметна спрямованість відповідних кодифікацій є частково різною. По-друге, важливо враховувати, що кодифікація аграрного права, приміром, у відмінну від кодифікації аграрного законодавства не обмежується формальною ознакою джерел, які підлягають кодифікаційному опрацюванню в майбутньому [144, с.10].

Зазначимо у цьому контексті, що об'єкт та предмет кодифікації в нашому дослідженні стосується законодавства у його широкому розумінні. Саме нормативно-правові акти є основним джерелом права та формою норм права, а їх сукупність становить галузь законодавства, яка і є предметом кодифікації (закони та підзаконні нормативно-правові акти відповідного спрямування). А об'єктом кодифікації виступають норми права, які регулюють однотипні суспільні відносини і разом складають зміст галузі законодавства.

Кодифікація в законодавстві країн Західної Європи розглядається як процес офіційної систематизації законодавства, що передбачає глибоку переробку та об'єднання правових норм у єдиний, логічно узгоджений правовий акт, який вичерпно регулює певну сферу суспільних відносин. Наприклад, у Франції кодифікація була і зараз залишається засобом упорядкування права через створення єдиного джерела регулювання певної сфери суспільних відносин – кодексу. У Німеччині кодифікація також виконує функцію систематизації правових норм, яка дозволяє створити комплексний, систематизований акт, який також регулює визначену сферу суспільних відносин. Прикладом є Німецьке цивільне уложення (BGB), яке стало результатом тривалого процесу кодифікації та систематизації приватного права. У Великій Британії та США, хоча традиційно національні правові системи цих країн ґрунтуються на прецедентному праві, кодифікація також розглядається як процес, спрямований на спрощення та впорядкування права через його систематичний виклад у формі кодифікованого документа. Прикладом є кодифікація кримінального права у США.

Підсумовуючи, слід зазначити, що кодифікація до XX ст. мала особливе значення для формування правової системи континентальної Європи. В епоху середньовіччя її основою служили римське право та рецепція. *Corpus Juris Civilis*, складений за правління імператора Юстиніана, і який став зразком законодавства Західної Європи. Середньовічні університети, зокрема в Італії, Франції та Німеччині, мали вирішальну роль у відродженні та систематизації римського права. Тому не випадково, що з XVII ст. розпочався знаковий етап кодифікації, який характеризувався створенням загальновизнаних кодексів, які в подальшому стали основою кодифікованих актів багатьох країн світу. Це був золотий вік кодифікації. До важливих кодифікованих актів цього періоду часу належать Пруський загальний земельний закон (1794), Австрійський цивільний кодекс (1811) та Французький цивільний кодекс (1804), відомий як Кодекс Наполеона. Ці кодекси впорядковували норми права, усували правові колізії та сприяли систематизації законодавства. Загалом у країнах Західної

Європи кодифікація виконувала двоєдину функцію – це усунення дублювань та суперечностей між нормами однієї галузі права, а також систематизація норм у межах певної галузі права.

На початку XX ст. кодифікація в Європі набула нових прикмет, відображаючи соціально-економічні та політичні зміни того часу. Цей період ознаменувався спробами вдосконалити та модернізувати законодавство шляхом створення нових кодифікованих актів, які були більш відповідними потребам індустріального суспільства та враховували специфіку національних правових традицій відповідної країни. Кодифікаційна діяльність цього періоду в Західній Європі мала яскраво виражений прагматичний характер. У процес підготовки нових кодексів враховувалися як національний досвід, так і передовий досвід інших держав. Наприклад, французький Кодекс Наполеона продовжував бути зразком для цивільних кодексів багатьох європейських країн, але водночас у законотворчій діяльності і при прийнятті нових кодексів вже вносилися нові зміни, які враховували нові політичні, соціальні і економічні потреби кожної країни. Це забезпечувало відповідність законодавства викликам часу.

Отже, кодифікація на початку XX ст. в Європі була не лише інструментом упорядкування законодавства, а й засобом відображення нових соціально-економічних викликів та формування сучасного законодавства Західної Європи. Однак з середини XX ст. у Європі почали з'являтися нові форми кодифікації законодавства.

На сучасному етапі правового розвитку Європи кодифікація зазнала суттєві трансформації, відображаючи зміни в соціально-економічному середовищі, правових системах держав-членів ЄС та у міжнародному праві загалом. Після XX ст. форми нової кодифікації стали відповіддю на виклики, пов'язані з глобалізацією, інтеграційними процесами та взаємопроникненням правових систем. Ці тенденції визначили напрямок розвитку сучасного законодавства у країнах ЄС, а також появу нових форм кодифікації.

Як пише В. В. Дудченко, не можна не звернути увагу на те, що нові форми кодифікації своєю підставою мають різні джерела права. Таке виразно демонструє право ЄС, Ради Європи і міжнародне право. Так, правовими джерелами ЄС є: 1) міжнародне право; 2) правова доктрина; 3) загальні принципи права; 4) судові рішення; 5) законодавство ЄС. Згідно зі ст. 38 Статуту Міжнародного суду ООН існують такі види норм міжнародного права: 1) договори і конвенції; 2) звичаєве право; 3) загальні принципи права; 4) судові рішення (прецеденти) та 5) наукові праці провідних правників [175].

До нових форм кодифікації належать різні способи впорядкування недержавних норм, які охоплюють: кодекси належної поведінки – акти, що розробляються під впливом міжнародних організацій для регулювання взаємовідносин у певних сферах, зокрема у зовнішньоторговельних відносинах. кодекси етики або деонтології – нормативно-правові акти, які діють у професійній діяльності та відображають прагнення професійних спільнот мати власні автономні етичні правила; хартії – численні акти нормативного характеру, які встановлюють стандарти у різних сферах, наприклад, Хартія основних прав ЄС або Хартія прав госпіталізованого пацієнта. Усе це є різними способами систематизації законодавства шляхом його кодифікації і свідчить про широкі можливості кодифікації. Історія виразно засвідчує, що не завжди кодифікувалися саме закони. Скажімо, Кодекс Хаммурапі є насамперед збіркою судових рішень; *Corpus Juris Civilis* – збіркою звичаїв, договорів, доктринальних думок юристів, судових рішень, законів. У середні віки кодифікація часто поставала формою впорядкування кутюмів (звичаїв) чи судових рішень. Тому історично і теоретично нема підстав розглядати кодекс лише як форму кодифікації законодавства. Кодифікації потребують інші джерела права [175].

Отже, подальший розвиток кодифікації має передбачати відмову від традиційного підходу, за яким джерела права визначаються виключно нормами права, які містяться в офіційних актах. У сучасних умовах інтеграції та взаємопроникнення правових систем цей підхід зазнає руйнації. Традиційна

модель кодифікації, що здійснюється в межах однієї держави, ґрунтувалася виключно на нормах права, але більше не відповідає сучасним викликам. Сьогодні в світі набирають поширення кодекси, які містять в своїй основі правову доктрину, принципи, стандарти або засади діяльності чи взаємовідносин [175]. Немає сумніву, що для впровадження нових форм кодифікації необхідне ґрунтовне теоретичне опрацювання, яке передбачає аналіз позитивного досвіду зарубіжних країн та залучення національної юридичної спільноти. Європейська доктрина вже демонструє нові підходи до кодифікації, які забезпечують гнучкість та адаптивність правових систем. Наприклад, кодифікація загальних принципів права або стандартів регулювання створює передумови для динамічного розвитку норм суддями. Такі кодекси, які фокусуються на стандартах, принципах, засадах, а не на детальному регулюванні, забезпечують нормативний плюралізм та гнучкість законодавства, пристосовуючи його до сучасних процесів глобалізації та інтернаціоналізації права [175].

Отже, в сучасному світі кодифікація не може обмежуватися виключно упорядкуванням законодавчих актів; вона повинна охоплювати також судову практику, акти незалежних органів, правову доктрину, наднаціональні норми та загальні принципи права. Традиційна модель кодифікації, яка базується на односторонньому правотворчому процесі держави, потребує трансформації для відповідності сучасним викликам глобалізації та інтеграції права. Перевага кодексів-стандартів над кодексами детального регулювання полягає в їхній здатності забезпечувати правовій системі необхідну гнучкість і ефективність у сучасному нормативному плюралізмі.

У майбутньому розвиток кодифікації має фокусуватися на створенні кодексів загальних принципів права, які не лише закріплюють стандарти, але й забезпечують простір для динамічного розвитку норм через судову практику. Тому перспективним є впровадження нових форм кодифікації, що в свою чергу потребує міждисциплінарних досліджень та співпраці

національних і міжнародних юридичних спільнот для аналізу найкращих практик.

Кодифікація традиційно розглядається як один із ключових способів систематизації правових норм. Але якщо досліджувати правові системи як динамічні структури, які еволюціонують під впливом суспільних, економічних та політичних факторів, кодифікація є не тільки інструментом, завдяки якому забезпечується технічне впорядкування нормативного матеріалу, вона виконує ширший спектр функцій, спрямованих на забезпечення системного розвитку права. Кодифікація не лише усуває фрагментарність нормативного масиву, а й створює передумови для гармонізації правових приписів, їхньої адаптації до сучасних суспільних викликів та потреб правового регулювання.

Проте у процесі наукового осмислення кодифікації як юридичного явища недостатньо обмежуватись лише позитивістським підходом, заснованим на техніко-юридичних критеріях. Кодифікація – це не лише інструмент систематизації норм, а й відображення фундаментальних уявлень про право, його природу, мету й цінності, на яких ґрунтується правова система. Відтак філософське і концептуальне осмислення права як такого має важливе значення для побудови збалансованої, ефективної й водночас справедливої кодифікаційної моделі.

Особливої актуальності це питання набуває в контексті країн, які перебувають у стадії глибинних правових трансформацій, як-от Україна. У таких випадках саме ціннісна наповненість кодифікаційного процесу набуває принципового значення: мова йде не лише про «якість норм», а й про смислову орієнтацію правової системи, її здатність забезпечити гідність, свободу і правову безпеку особи. У цьому контексті варто звернутися до природно-правової традиції – як джерела ідей, що здатні інтелектуально та аксіологічно підтримати оновлення законодавства.

Як зазначає С. І. Максимов, природно-правова традиція, яка надає особливого значення моральному і ціннісному виміру права, особливо

актуалізується в періоди реформ і соціальних трансформацій. Учений підкреслює, що природне право є формою юридичного мислення, здатною впливати на формування позитивного права, правотворчу діяльність та концептуалізацію конституційного порядку. Саме тому природно-правова традиція відіграє важливу роль у становленні кодифікованих систем сучасних демократичних держав, зокрема й України, яка перебуває на шляху реформування своєї правової системи в напрямі європейських стандартів [219].

Важливою ознакою кодифікації є її адаптаційний потенціал, який дозволяє правовій системі в цілому і законодавству зокрема реагувати на трансформації суспільних відносин та розвиток правової доктрини. У ході кодифікації відбувається не лише систематизація чинного нормативного матеріалу, а й його змістовне оновлення відповідно до актуальних потреб суспільного розвитку та правозастосування. Тож кодифікація виступає необхідним інструментом правотворчої діяльності, спрямованим на забезпечення цілісності, ефективності та розвитку правової системи і законодавства. Аналізуючи природу кодифікації, неможливо обмежитися лише зовнішніми ознаками законодавчої систематизації. Необхідно звернутися до глибинних філософських засад, які визначають буття права в суспільстві. Саме на цьому акцентує увагу О. В. Стовба у своїй монографії «Право і час». У цій роботі автор розвиває концепт темпоральної онтології права, згідно з яким право існує не як застигла структура, а як динамічна система, що перебуває у постійному русі й трансформації в контексті історичного часу. Науковець підкреслює, що кодифікація має сенс лише тоді, коли вона не просто фіксує стан правового матеріалу, а відображає і прогнозує його еволюцію, відповідаючи соціальним ритмам та змінам нормативного горизонту.

У цьому сенсі кодифікація постає не як завершений результат, а як інструмент діалогу між правом і часом, що реалізується у правотворчій практиці. Якщо не враховувати темпоральний вимір, кодифікація ризикує

перетворитися на музейне зібрання норм, відірване від живого тіла суспільства. Саме тому сучасні кодифікаційні процеси повинні ґрунтуватися на глибокому розумінні того, що право не є об'єктом, що підлягає механічному впорядкуванню, а є живим феноменом, який вимагає філософської чутливості до змін – культурних, соціальних, технологічних.

Урахування цієї філософської перспективи дозволяє розглядати кодифікацію не лише як техніко-юридичну процедуру, а як процес осмислення права у його часопросторовому розвитку [283].

Однією з основних функцій кодифікації є формування сталості правової системи, адже це є необхідною умовою її ефективного функціонування. Така сталість проявляється у закріпленні фундаментальних правових принципів та норм у кодифікованих актах, зокрема у кодексах, які слугують базисом для подальшого правового регулювання та підзаконної правотворчості. Логічно структуровані нормативно-правові акти, сформовані внаслідок кодифікаційного процесу, значно спрощують процес правозастосування, дозволяють уникнути правових колізій, дублювання та суперечностей у правових приписах, створюючи єдину, логічно узгоджену нормативну систему. Системно впорядковане та структуроване законодавство створює сприятливі умови для правозастосовної діяльності, спрощує процес тлумачення та застосування правових норм, що, своєю чергою, підвищує ефективність функціонування правової системи в цілому.

Очевидним є те, що ефективне функціонування державних інституцій значною мірою залежить від наявності якісно кодифікованих нормативно-правових актів, які створюють чіткі правові межі для їхньої діяльності, адже кодифікація забезпечує правову визначеність, яка є основою для належного виконання функцій судовими, адміністративними та правоохоронними органами. А це сприяє не тільки ефективності та прозорості діяльності органів публічної влади, але й слугує основою довіри до функціонування державних інституцій з боку суспільства. Якісна кодифікація не тільки систематизує

право, але й робить його зрозумілим для громадян, що є основою легітимності державних структур [9].

Цю тезу на концептуальному рівні розвиває В. С. Смородинський, який у своїх наукових працях переконливо доводить, що правова визначеність – це не лише технічна характеристика правового регулювання, а базова цінність демократичної правової держави. У статті «Правова визначеність» дослідник підкреслює, що кодифікація є важливим засобом досягнення правової визначеності, оскільки дозволяє забезпечити чіткість, послідовність і передбачуваність норм, які регулюють суспільні відносини. Він обґрунтовує, що без правової визначеності «жодне право не може бути стабільним, а держава – легітимною», адже правова невизначеність породжує правовий нігілізм, недовіру до судової системи, суперечливість правозастосування і слабкість самих інститутів публічної влади. У цьому сенсі якісна кодифікація – це не лише структурна оптимізація масиву нормативного матеріалу, а й формування стабільного комунікативного простору між державою і громадянами. Саме через кодифіковані акти закріплюється передбачуваність державної політики, а суб'єкти правозастосування отримують уніфіковані орієнтири. В. С. Смородинський акцентує увагу на тому, що кодифікація повинна мати на меті усунення дублювання, прогалин і колізій у законодавстві, адже це підвищує якість правового середовища, що є основою для дієвої реалізації принципу верховенства права. Ідеї, висунуті В. С. Смородинським, дозволяють краще усвідомити глибинну функцію кодифікації – як інструменту правової стабільності та соціальної довіри [283]. Отже, кодифікація є не лише технічним засобом систематизації нормативного матеріалу, а й дієвим чинником системного розвитку права, який забезпечує його внутрішню узгодженість, адаптацію до змін суспільних відносин, стабільність і передбачуваність правового регулювання.

Підсумовуючи, зробимо певні узагальнення з цього підрозділу.

У сучасних умовах правотворчість і державотворення необхідність удосконалення кодифікації як способу систематизації законодавства,

визначається зовнішньополітичними чинниками, які пов'язані з адаптацією вітчизняного законодавства до стандартів ЄС, потребами врахування європейського досвіду у цій сфері. Кодифікація в сучасних трансформаційних процесах, які відбуваються в нашій державі, є важливим способом забезпечення системності законодавства та узгодженості його з правовими актами ЄС. Удосконалення кодифікаційної техніки відповідно до сучасних потреб уніфікації вітчизняного законодавства сприятиме ефективному оновленню внутрішнього законодавства шляхом прийняття нових кодексів та удосконалення положень чинних у світлі сучасних концептуальних підходів до кодифікації, що зараз притаманні передовим країнам світу.

Кодифікація є комплексним правовим феноменом, який органічно синтезує в собі ознаки самостійних правових категорій – систематизації та правотворчості, з одного боку, а з іншого – вона є важливим чинником, який сприяє еволюції, розвитку та адаптивності законодавства до сучасних суспільних потреб та викликів. «Подвійна природа» кодифікації проявляється у здатності одночасно упорядковувати чинний нормативний масив і створювати нові, якісно вдосконалені нормативно-правові акти. Ця особливість вирізняє кодифікацію серед інших форм систематизації – інкорпорації, консолідації та обліку – і підкреслює її унікальну роль у формуванні логічно структурованої та внутрішньо узгодженої правової системи. Цей вид діяльності спрямований на радикальну переробку та упорядкування чинного законодавства і прийняття єдиного фундаментального та внутрішньо та зовні узгодженого комплексного нормативно-правового акта. Цей акт регулює найбільш принципові та фундаментальні суспільні відносини. Тому з цієї позиції кодифікацію слід розглядати як спосіб систематизації законодавства. При цьому законотворчий (чи правотворчий) процес та діяльність уповноважених суб'єктів у цій сфері є змістом, сутністю кодифікації [231].

Кодифікація містить як ознаки правотворчості – процесу, спрямованого на вироблення норм права, з використанням прийомів та засобів правотворчої

техніки, змістом якого є діяльність спеціальних суб'єктів з розроблення норм права і зведення їх у логічну структуровану систему (кодифікований акт), – так і ознаки систематизації – діяльності, спрямованої на упорядкування та структурування законодавства. Вона виступає узагальненим поняттям, яке охоплює сферу таких визначень, як «правотворча (кодифікаційна) діяльність» і «правотворчий процес», які відображають «процесуальний» характер кодифікації. Кодифікація в сучасних умовах виходить за межі традиційного розуміння як упорядкування лише законодавчих актів. До неї мають включатися результати судової практики, передусім правові позиції Верховного Суду, висновки Конституційного Суду України, акти адміністративних органів, норми наднаціонального права, прецеденти Європейського суду з прав людини, загальні принципи права, які забезпечують вищий рівень гармонізації правового регулювання. Такий підхід сприяє створенню цілісної та динамічної системи права, здатної адаптуватися до глобалізаційних викликів. Тому змістом сучасної кодифікації має бути об'єднання шляхом укрупнення норм права, судових прецедентів, актів адміністративних органів, норм наднаціонального права, принципів права, які регулюють однорідні суспільні відносини, в результаті кардинально змінюються чинні нормативно-правові акти і здійснюється якісне, нове упорядкування законодавства.

Кодифікація як форма систематизації і розвитку законодавства здійснюється з метою об'єднання та упорядкування за певними (класифікаційними) критеріями відповідних норм права, судових прецедентів, актів адміністративних органів, норм наднаціонального права, принципів права, які регулюють однорідні суспільні відносини, задля створення якісної і ефективної системи законодавства, приведення його у цілісну і логічну систему шляхом прийняття структурованого кодифікованого акта.

Підсумовуючи зазначене, можемо сформулювати більш конкретне поняття кодифікації як особливої форми правотворчої діяльності, що полягає в систематизації норм права через їх глибоке переосмислення, усунення

внутрішніх суперечностей, дублювань і прогалин, результатом чого є прийняття нового, цілісного кодифікованого акта. Цей процес має офіційний характер, здійснюється виключно уповноваженими органами та спрямований на забезпечення єдності й узгодженості правового регулювання в конкретній сфері суспільних відносин.

1.2. Кодекс як результат здійснення кодифікації

Кодифікація є складним і багатостадійним правотворчим процесом, який завершується створенням кодексу – систематизованого нормативно-правового акта, що регулює певну галузь суспільних відносин. Кодекс об'єднує нормативні положення в одну цілісну структуру, усуваючи правові прогалини та забезпечуючи єдність правового регулювання.

Процес кодифікації, який завершується прийняттям кодексу, має велике значення для законодавства будь-якої країни. По-перше, кодифікація сприяє упорядкуванню та систематизації законодавства, що полегшує його використання як для правозастосовних органів, так і для громадян. По-друге, кодекс, як результат здійснення кодифікації, забезпечує узгоджене регулювання певної сфери суспільних відносин, створює правову основу для розвитку різних галузей права.

Не можна не звернути увагу на те, що кодифікація, сприяючи впорядкуванню правових норм, їх систематизації та узгодженості, полегшує орієнтацію в законодавстві для юристів, посадових осіб органів публічної влади та громадян, забезпечуючи ефективне правозастосування, а кодекси встановлюють чіткі та зрозумілі правила поведінки, зібрані в одному нормативно-правовому акті. Це створює умови для розвитку правовідносин, сприяє ефективному захисту прав та свобод громадян, забезпечується доступність законодавства, адже кодекси є зручним інструментом для доступу до законодавства. Крім того, кодекси містять систематизовані та узгоджені правові норми, що робить їх доступними та зрозумілими для всіх суб'єктів права. До того ж, кодифікація є важливим елементом забезпечення

верховенства права в Україні. Вона сприяє створенню такої системи законодавства, яка відповідає принципам правової визначеності, передбачуваності та стабільності. Кодифіковані акти встановлюють чіткі правила поведінки, які є обов'язковими для всіх суб'єктів відповідної, регульованої кодексом сфери правовідносин, що сприяє більш ефективному здійсненню громадянами своїх прав, а посадовим особам органів публічної влади своїх обов'язків.

Як зазначив Конституційний Суд України у своєму рішенні у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Пріма-Сервіс» ЛТД щодо офіційного тлумачення положення пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України та за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини шостої статті 12, частини першої статті 41 Кодексу адміністративного судочинства України, частини другої статті 197 Цивільного процесуального кодексу України, а також частини восьмої статті 81-1 Господарського процесуального кодексу України (справа про фіксування судового процесу технічними засобами) від 8 грудня 2011 р. № 16-рп/2011, «положення кодексів ґрунтуються на принципі верховенства права, зокрема на таких його складових, як ефективність мети і засобів правового регулювання, розумність та логічність закону» [269]. Тож кодифіковані акти встановлюють чіткі правові норми, що регулюють діяльність органів публічної влади, забезпечують контроль за їх діяльністю та надають громадянам засоби захисту своїх прав у разі їх порушення.

Отже, кодифікація і кодекс як її результат є важливими інструментами систематизації та впорядкування законодавства, що забезпечує його узгодженість, стабільність та ефективність.

Як вже зазначалося вище, процес кодифікації та створення кодексів мають значний вплив на розвиток законодавства в нашій державі. Це особливо актуально в умовах євроінтеграційних процесів, що відбуваються в Україні, швидких суспільних змін та потреб правозастосування.

Наприклад, прийняття нової редакції Кримінального кодексу України у 2001 р. стало значним кроком вперед у вдосконаленні правового регулювання галузі кримінального права в перші роки незалежності України. Також це стосується і прийняття нових редакцій Цивільного та Господарського процесуальних кодексів, Кодексу адміністративного судочинства України 2017 р., що сприяло вдосконаленню цивільного, господарського та адміністративного судочинства у світлі відповідності їх міжнародним стандартам здійснення правосуддя і розгляду правових спорів.

Слід також акцентувати на тому, що кодифікація є формою правотворчості, адже її основне призначення полягає у забезпеченні найбільш повного правового регулювання певної сфери суспільних відносин шляхом прийняття логічно довершених нормативно-правових актів комплексного узагальнювального характеру. До того ж, кодифікація свідчить про високий рівень культури правотворчості, а наявність численних кодифікаційних актів – про досконалість системи нормативно-правових актів і законодавства в державі. Кодифікація є важливим системоутворювальним і стабілізуючим фактором усієї правової системи, сприяє організованому розвитку права, пронизує його єдиними принципами, загальними правовими поняттями та категоріями. Прийняття кодифікаційних актів спрямоване на посилення в законодавстві елементів стійкості та формування стабільної нормативно-правової бази [271, с. 63–66]. Кодекси встановлюють чіткі правові принципи та норми, що сприяє формуванню правової свідомості громадян. Це важливо для утвердження верховенства права та забезпечення стабільності та правопорядку у суспільстві [243, с. 165].

Кодифіковані акти є важливим інструментом правової освіти. Наприклад, вивчення певних галузей права, зокрема, кримінального, цивільного, господарського, трудового права, кримінального процесу, цивільного, господарського процесів тощо, відбувається шляхом опанування норм відповідних кодифікованих актів. Завдяки чіткій структурі та узгодженості правових норм кодекси полегшують процес правозастосування.

Отже, кодифікація є важливим інструментом забезпечення систематизації, узгодженості та ефективності законодавства. Вона має значний вплив на розвиток законодавства, підвищення правової культури та утвердження верховенства права.

Незважаючи на чималі переваги, процес кодифікації стикається з низкою викликів та проблем, які потребують вирішення для забезпечення його ефективності. Сучасне суспільство характеризується швидкими змінами у різних сферах життя. Це вимагає регулярного оновлення та адаптації кодексів до нових умов, що може бути складним та тривалим процесом. Адже оновлення положень кодексів потребує удосконалення правотворчої (кодифікаційної) техніки, зусиль відповідних органів публічної влади, які мають право законодавчої ініціативи та здійснюють законодавчий процес. Головною відмінністю кодифікаційної техніки є те, що вона дозволяє не тільки створити новий правовий акт, а й упорядкувати в єдиному кодифікаційному документі низку нормативно-правових актів. Кодифікаційну техніку доцільно розглядати як різновид правотворчої техніки, оскільки її результатом стають не тільки акти законодавчого характеру, на зразок кодексу, основ законодавства, але й акти підзаконної правотворчості [154].

Прийняття нових кодифікованих актів, внесення змін у чинні є складним процесом, що включає їх розроблення, обговорення та прийняття за встановленою процедурою у межах законотворчого процесу. Така діяльність потребує координації дій різних інституцій, залучення наукової спільноти та врахування інтересів різних груп суспільства. Слід постійно оновлювати та вдосконалювати чинні кодекси з урахуванням змін у суспільних відносинах та потреб приведення їх положень до міжнародних стандартів.

Розвиток суспільних відносин, євроінтеграційні процеси, сучасні виклики та загрози, пов'язані із війною, обумовлюють необхідність удосконалення законодавства, приведення його положень до реалій і потреб правозастосовної діяльності. Наприклад, зараз потребують уваги галузі, де немає кодифікованих актів, зокрема, в екологічному чи медичному праві.

Сьогодні тривають дискусії стосовно кодифікації законодавства у сфері оборони. Як зазначають Ю. І. Руснак, В. В. Топольницький, А. І. Остапенко, проблема розпорошеності по законодавству блоку нормативного регулювання сфери оборони досягає критичного рівня, чим обумовлюється необхідність здійснення заходів з упорядкування законодавчих актів з питань оборони та приведення їх у єдину узгоджену систему. Результатом комплексної та якісної систематизації законодавства у сфері оборони може стати Кодекс про оборону України – унікальний, інноваційний та реформаторський акт, який покликаний об'єднати всі питання, пов'язані з підготовкою держави до оборони та безпосереднім її здійсненням [273].

Цікавим є досвід інших країн, який може бути корисним для вдосконалення процесу кодифікації в Україні. У країнах Західної Європи існують свої підходи до кодифікації. Зокрема, Франція має одну з найстаріших та найвідоміших традицій кодифікації. Кодекс Наполеона (Цивільний кодекс Франції) став прикладом для багатьох країн і залишається основою французької правової системи. Французька модель характеризується високим рівнем систематизації та деталізації правових норм. Німецька правова система також має глибокі традиції кодифікації. Німецький цивільний кодекс (Bürgerliches Gesetzbuch, BGB) відомий своєю структурною чіткістю та логічністю. Він є одним із найбільш впливових кодексів у світі і послужив основою для кодифікації в багатьох інших країнах. У США немає єдиного цивільного кодексу, проте існує велика кількість кодифікованих законів на федеральному та штатному рівнях. Американська правова система відзначається значною роллю судової практики, яка доповнює та роз'яснює законодавчі акти [157; 251; 250].

Таким чином, процес кодифікації вимагає узгоджених дій різних інституційних суб'єктів, які беруть участь у розроблюванні, обговоренні та прийнятті кодексів. В Україні основними інституціями, що залучені до процесу кодифікації відповідно до ст. 93 Конституції України [201], є:

- Верховна Рада України та народні депутати, які відіграють ключову роль у прийнятті кодексів. Законодавча процедура включає розробку законопроектів, їх обговорення та прийняття;

- Президент України є одним із важливих суб'єктів законодавчої ініціативи і тому відіграє важливу роль у процесі розробки, прийняття та впровадження законодавчих актів, включаючи кодекси. Конституційно Президент України має низку повноважень у сфері законодавчого процесу. Основні з них включають: право законодавчої ініціативи (Президент України має право вносити законопроекти до Верховної Ради України. Це стосується і проектів кодексів, які можуть бути запропоновані Президентом для розгляду парламентом); підписання законів (після ухвалення закону Верховною Радою України, Президент має право підписати закон або застосувати до нього право вето. Це право дозволяє Президенту впливати на зміст та якість прийнятих законодавчих актів, включаючи кодекси); право вето (у разі накладення вето на закон Президентом України, Верховна Рада України може подолати його двома третинами голосів від конституційного складу. Це створює механізм взаємодії та балансування між законодавчою і виконавчою гілками влади) [201];

- Кабінет Міністрів України як суб'єкт законодавчої ініціативи, крім того є вищим органом виконавчої влади, відіграє важливу роль у процесі розроблення, прийняття та впровадження законодавчих актів, включаючи кодекси. Кабінет Міністрів України має низку повноважень у сфері законодавчого процесу, які визначені Конституцією України та законами України, а саме: має право вносити законопроекти до Верховної Ради України. Це стосується і проектів кодексів, які можуть бути розроблені урядом та запропоновані для розгляду парламентом; здійснює підготовку проектів законів, у тому числі кодексів, з урахуванням потреб суспільства та держави. Уряд організовує роботу з розроблення законопроектів, залучаючи відповідні міністерства, відомства, наукові установи та експертів; Кабінет Міністрів

України координує діяльність міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, які беруть участь у розроблюванні законопроектів.

Важливу роль у законопроектній роботі відіграють наукові установи та експертні ради, які надають методичну та консультативну підтримку у процесі кодифікації. Вони проводять наукові дослідження, розробляють концепції кодексів та аналізують їх відповідність сучасним правовим вимогам. Наприклад, напрацювання науковців стало основою для введення в тексти окремих правових документів положень про систематизацію. Так, у затверджених наказом МНС України від 10.12.2007 р. № 851 «Методичних рекомендаціях з підготовки та оформлення проектів законів України, нормативно-правових актів Президента України, Кабінету Міністрів України, МНС та дотримання правил нормопроектної техніки» закладені вимоги до структури проектів кодексів [206].

Інститути громадянського суспільства можуть також брати участь у обговоренні проектів кодексів та надавати свої пропозиції щодо їх вдосконалення. Це сприяє врахуванню інтересів різних груп суспільства та підвищує якість законодавства. Значення участі суспільства у правотворчих процесах не вичерпується лише інституційною формою консультацій чи громадських слухань. Вирішальним чинником успішності кодифікаційних реформ виступає рівень розвитку правової свідомості – як серед фахових кіл, так і серед громадськості. У цьому контексті особливо цінними є наукові розвідки Ю. В. Разметаєвої, яка у своїй статті «Вплив правової свідомості на процеси кодифікації законодавства» наголошує на тому, що правова свідомість не лише реагує на зміни законодавства, а й формує активний запит на його трансформацію. Науковиця переконана, що кодифікація набуває легітимності лише тоді, коли вона відповідає не лише логіці систематизації, а й громадському уявленню про справедливість, ефективність і доступність права. Урахування правосвідомісного фактора дозволяє здійснювати не формальну, а субстантивну правову модернізацію, в якій закладено діалог між владою і суспільством. Особливо це актуально для українських реалій, де

рівень довіри до законодавства традиційно залежить від прозорості процесів його прийняття, врахування громадської думки та узгодженості норм із повсякденними очікуваннями громадян. Підхід Ю. В. Разметаєвої підкреслює важливість суб'єктивного виміру кодифікації, у якому право постає не лише як інструмент державної волі, але й як продукт соціального запиту та ціннісного резонансу [261].

Роблячи проміжний висновок в аналізі важливості кодифікації законодавства, перейдемо до вивчення результатів цього виду систематизації законодавства, яким є кодекс. Кодекс як результат здійснення кодифікації має важливе значення для систематизації законодавства та регулювання певної сфери суспільних відносин, про що вже йшлося вище. Система законодавства являє собою визначену сукупність нормативно-правових актів. Ця сукупність складає не механічне поєднання актів, а об'єктивно зумовлену, сформовану практикою, впорядковану систему актів тієї чи іншої галузевої належності. Всередині цієї системи існують особливі групи актів, об'єднаних за ознакою загальності специфічних (видових) властивостей. Поняття кодифікаційного акта включає в себе одну з таких категорій актів, яка, поряд із загальними для всіх нормативно-правових актів властивостями, характеризується визначеними особливостями. Наявність таких особливостей і припускає виокремлення цієї сукупності актів у відносно автономну, відмінну від інших групу нормативно-правових актів [271, с. 73].

Термін «кодекс» походить від латинського слова «codex», що означає «книга» або «зв'язка книг». У сучасному праві кодекс визначається як зведений законодавчий акт, що систематизує правові норми в певній галузі права. Як зазначає І. М. Бондаренко, диференційований підхід до визначення терміна «кодекс» включає розгляд його як кодифікованого законодавчого акта, а також врахування різних підходів, які характеризують це поняття з історичної точки зору [139, с. 234]. В. В. Копейчиков вважає, що кодекс – це акт, який забезпечує детальне правове регулювання певної сфери суспільних відносин і має структурний розподіл на частини, розділи, підрозділи, статті,

що певною мірою відображають зміст тієї чи іншої галузі законодавства [199]. О. В. Зайчук та Н. М. Оніщенко розглядають кодекс як зведений акт, що детально і конкретно регулює певну сферу відносин і підлягає безпосередньому застосуванню [181, с. 123]. Деякі автори визначають кодекс як законодавчий акт, що містить комплекс правових норм, які регулюють певну сферу суспільних відносин, характеризується систематичністю та узгодженістю норм» і є важливими інструментами правової систематизації, які забезпечують юридичну визначеність та стабільність правових норм [286]. О. Я. Рогач зазначає, що у сучасному розумінні кодекс – це кодифікаційний закон, норми якого складають в своїй сукупності галузь права чи правовий інститут і спрямовані на детальне правове регулювання відповідної групи суспільних відносин [271, с. 114].

У довідниково-енциклопедичній літературі кодекс розглядається як «систематизований законодавчий акт, що регламентує однорідну сферу суспільних відносин. Він характеризується такими ознаками: має високий рівень упорядкування нормативного масиву; приймається представницьким органом держави в порядку встановленої процедури; є результатом правотворчої діяльності держави; має нормативний характер; регламентує найважливіші питання відповідної сфери суспільних відносин; вирізняється притаманним йому предметом та методом правового регулювання; може регламентувати відносини як у межах галузі, так і підгалузі законодавства; породжує юридичні наслідки і посідає провідне місце в ієрархії нормативно-правових актів галузі, має визначену форму і структуру, що передбачає виклад норм за частинами, главами, статтями; містить норми, що закріплюють принципи відповідної галузі права та відображають її особливості» [145, с. 374].

Не можна оминути роботи окремих відомих вчених-юристів країн Західної Європи, праці яких присвячені проблемам кодифікації. Так, Р. Кабріак у своїй праці «Кодифікації» (2002) розглядає кодекс як систематизований нормативно-правовий акт, який є результатом

кодифікаційного процесу та спрямований на уніфікацію правових норм у межах певної галузі суспільних відносин. На думку відомого вченого, кодекс – це не просто зібрання в одному акті норм права, це правовий інструмент, який залежно від типу кодифікації (компіляції чи реформи) може забезпечити стабільність права або сприяти його еволюції. Кодекс показує як технічну систематизацію, так і соціально-політичні цілі законодавця, що робить його важливим елементом систематизації законодавства [9].

Німецький правознавець Крістіан фон Бар, відомий своєю роботою над проєктом Загального цивільного кодексу для Європи, під кодексом розуміє комплексний нормативний документ, який систематизує норми права в межах певної галузі з призначенням забезпечення їхньої стабільності та передбачуваності. У його роботах кодекс розглядається як продукт інтелектуальної праці, спрямований на гармонізацію правового регулювання у контексті уніфікації європейського права [118]. Бельгійський юрист Марк ван Хукке у своїх дослідженнях із методології права визначає кодекс як структурований нормативно-правовий акт, що є результатом кодифікації та спрямований на створення єдиної правової основи для регулювання певної сфери суспільних відносин. Він наголошує, що кодекс – це не лише технічний інструмент систематизації, але й засіб правової комунікації, який відображає цінності та пріоритети суспільства у здійсненні правового регулювання [117].

Отже, вивчення підходів європейських науковців дають підстави стверджувати, що кодекс має двоєдину природу: з одного боку, він є техніко-юридичним засобом упорядкування правових норм, а з іншого – слугує інструментом правової політики, адже визначає напрями розвитку певної галузі права або правових інститутів, що є важливим для уніфікації і гармонізації права ЄС з правом національних держав.

Кодексу властива певна «зведеність»: об'єднуючи значну кількість правових норм, він вимагає не лише їх систематизованого викладення, групування за правовими інститутами, а й виокремлення загальних принципів, які є фундаментом внутрішньої єдності цих норм, визначає їх взаємозв'язок і

взаємозалежність, а також взаємозумовленість цього кодифікаційного акта з іншими актами цієї галузі [272, с. 52–54].

Підсумовуючи викладене, слід виокремити такі ключові характеристики кодексу:

1. Систематичність. Кодекс упорядковує правові норми, забезпечуючи логічну та структуровану послідовність положень, що дозволяє уникнути суперечностей та дублювання норм.

2. Єдність і цілісність. На відміну від інших законів, кодекс являє собою єдиний нормативно-правовий акт, який охоплює всю сукупність норм, необхідних для регулювання певної галузі.

3. Структурна чіткість. Кодекси мають чітко визначену структуру, що включає загальні та спеціальні частини, глави, статті та пункти. Така структура уможливорює легке орієнтування в нормативному матеріалі.

Отже, кодекс – це зведений законодавчий акт, що охоплює конкретну галузь правовідносин. Серед його основних властивостей можна виокремити таке: кодекси об'єднують норми, що регулюють певну сферу суспільних відносин, забезпечуючи повне та всебічне регулювання, містять норми, впорядковані в логічній послідовності, що забезпечує їх внутрішню узгодженість і цілісність, а також кодекси мають вищу юридичну силу порівняно з іншими нормативно-правовими актами у відповідній галузі.

Хоча у науці до ознак кодексу відносять й інші елементи. Наприклад, О. В. Зайчук та Н. М. Оніщенко вважають, що саме кодексу притаманна така ознака, як «закріплення норм–принципів, норм-дефініцій, норм безпосереднього регулювання, конкретних варіантів поведінки, які становлять основний його зміст» [181, с. 256]. Окремі автори ознаками кодексу називають таке: високий рівень упорядкованості матеріалу; це результат правотворчої діяльності; він приймається представницьким органом у чітко визначеному порядку; має нормативний характер; широка (достатньо широка) сфера регулятивного впливу; регулює найважливіші питання відповідної сфери суспільних відносин; своєрідність предмета і методу правового регулювання;

специфічна форма і структура, що передбачає виклад матеріалу у главах, частинах, статтях; фіксує норми-принципи, норми-дефініції; породжує юридичні наслідки і займає провідне місце в системі (ієрархії) нормативно-правових актів взагалі й певної галузі законодавства зокрема [198, с. 30; 305, с. 130–131; 149, с. 34]. Н. М. Пархоменко стверджує, що кодекс характеризують такі ознаки: 1) кодекс є відображенням високого рівня впорядкування норм права у певній однорідній сфері суспільних відносин; 2) кодекси характеризуються специфічним предметом і методом правового регулювання; 3) має найвищу юридичну силу в системі галузевих правових актів, яка знаходить прояв у можливості встановлювати, скасовувати або змінювати правові відносини; 4) кодекс має стабільний характер дії [241].

Проте стосовно юридичної сили кодексу доцільно буде зазначити, що доктринально кодекс як форма закону має таку ж юридичну силу, як і інші нормативно-правові акти, прийняті у формі законів. Він не є вищим за них з точки зору формальної ієрархії джерел права. Проте у межах відповідної галузі правового регулювання кодекс виконує системоутворювальну функцію, виступаючи узагальненням і концептуально завершеним актом, який структурує і упорядковує всю систему норм у конкретній сфері. Саме через цю властивість кодексу в юридичній доктрині часто використовується поняття його «вищої юридичної сили» у межах галузі. Під цим терміном розуміється не ієрархічна перевага над іншими законами, а функціональне й методологічне значення кодексу як базового джерела правового регулювання, що слугує орієнтиром як для законодавця, так і для суб'єктів правозастосування. Отже, «вища сила» кодексу в галузі проявляється в його ролі як головного джерела, на яке мають орієнтуватися інші нормативно-правові акти в межах цієї галузі права.

О. Я. Рогач поділяє ознаки кодексу на внутрішні і зовнішні. До внутрішніх ознак він відносить такі: істотні зміни в регулювання суспільних відносин, на основі створення нового або переробки чи доопрацювання чинного законодавства; кодифікаційний акт повинен всебічно вирішувати всі

основні питання правового регулювання певної сфери суспільних відносин; кодифікаційному акту властивий зведений характер; кодифікаційний акт характеризується логічною довершеністю, системністю, внутрішнім взаємозв'язком та погодженістю, динамізмом. Кодифікаційний акт як результат кодифікації повинен намагатись відповідати системі права; кодифікаційні акти регулюють важливу, достатньо широку сферу суспільних відносин, володіють підвищеною стабільністю; кодифікаційні акти займають центральне місце в системі нормативно-правових актів окремої галузі законодавства [271, с. 73–81].

Дійсно, на нашу думку, кодекс є особливим видом закону. Його головні відмінності: по-перше, всеохоплювальне регулювання відносин у певній сфері; по-друге, єдиний підхід до регулювання цих відносин; по-третє, закріплення основних юридичних принципів, понять і конструкцій; по-четверте, відображення важливих юридичних теорій і концепцій; по-п'яте, кодекс відіграє провідну роль серед інших законів та здійснює особливий вплив на всі правові акти і процес правотворчості. Поняття «кодекс» слід розглядати не лише як зручну форму комплексного законодавчого акта, але і як унікальну правову конструкцію, що пронизана єдиними поняттями, системними у загальних принципах та принципах. Створення кодексу фактично є результатом і водночас показником досягнення певного рівня організації та розвитку законодавства і правової системи.

Беручи до уваги, що кодекс – це нормативно-правовий акт, цілком логічно, що він містить ознаки нормативно-правового акта: а) відображає державні інтереси та спрямований на регулювання широкого кола найважливіших сфер суспільних відносин; б) має визначену структуру (може складатись із частин, розділів, статей, параграфів, пунктів, підпунктів) та зміст (назва, дата, місце й суб'єкт прийняття, підпис уповноваженої посадової особи, реєстраційний номер), визначену законом документальну форму закріплення; в) змістом нормативно-правового акта є правила поведінки загального характеру, дія яких поширюється на невизначене коло суб'єктів; г)

приймається чітко визначеним колом правотворчих органів у чітко визначеному порядку; д) є обов'язковим до виконання, забезпечується системою державних гарантій, у тому числі й примусовими засобами; е) публікується у спеціальних виданнях, діє у часі, просторі та за колом осіб; є) має юридичну силу, що дає можливість визначити принципи підпорядкування та ієрархічної побудови системи нормативно-правових актів [240, с. 161]. Але кодекс – це певний вид закону, відповідно і ознаки останнього набувають певних особливостей, коли мова йде саме про кодекс. Тобто мова йде про деталізацію ознак від нормативно-правового акта до закону і кодексу (від загального до конкретного) [271, с. 35].

Серед основних ознак такого кодифікаційного акта Є. А. Гетьман виокремлює такі: 1) кодекс об'єднує певну групу норм, предметом регулювання яких є однорідна сфера суспільних відносин; 2) кодекс містить загальні принципи, на підставі яких здійснюється регулювання певної групи суспільних відносин; 3) положення кодексу мають широку сферу застосування в рамках галузі права; 4) кодекс характеризується зовнішньою стабільністю, тобто можливістю довго існувати у часі [152]. Саме кодифікований акт покликаний вмістити зумовлену цілісністю предмета правового регулювання основну сукупність процесуально-правових приписів. Внутрішня будова цього письмового документа дає змогу законодавцю системно розташувати весь цей правовий масив, забезпечивши зручність послідовного ознайомлення з його змістом. Застосовувана юридична техніка (рубрикація, заголовки розділів, глав, параграфів тощо, єдність застосовуваної термінології, уніфікованість створених юридичних конструкцій) пристосована і до найкращого пошуку, і потім до застосування відповідних окремих правових приписів, зауважують учені [224].

Слід звернути увагу й на те, що кодексом регулюються ті комплекси або сфери суспільних відносин, яким притаманні єдині принципи функціонування. Між системою права і кодифікаційними актами існує прямий і безпосередній зв'язок: кодекси виступають предметним способом вираження системи права.

У ст. 11 Законі України «Про правотворчу діяльність» під кодексом розуміється закон, який створений шляхом систематизації норм права, містить загальні засади, на підставі яких комплексно регулює однорідну сферу суспільних відносин, забезпечуючи стабільність правового регулювання [258]. Із законодавчого визначення цього поняття можна виокремити властивості кодексу як специфічного типу закону, створеного шляхом систематизації норм права. Це відрізняє його від інших законодавчих актів, які можуть не мати такої структурованості. Кодекс являє собою закон, в якому систематизовані норми права певної сфери. Це означає, що він встановлює основні принципи і напрямки правового регулювання у відповідній сфері, що дозволяє зробити правильне регулювання більш структурованим і зрозумілим для суб'єктів правовідносин. Кодекс забезпечує комплексне регулювання однорідної сфери суспільних відносин. Це означає, що він охоплює всі або майже всі аспекти регулювання певної сфери, забезпечуючи її повне правове врегулювання. Кодекс забезпечує стабільність правового регулювання. Це означає, що норми, встановлені в кодексі, мають бути постійними і незмінними упродовж тривалого часу, що сприяє передбачуваності та надійності правової системи. Отже, кодекс є важливим правовим інструментом, який систематизує і впорядковує правові норми для забезпечення стабільного і комплексного регулювання певної сфери суспільних відносин [232]. Чинне законодавче визначення кодексу впливає на наукові підходи вчених-юристів до дослідження відповідного поняття, на формування ознак останнього, а отже, на якість та зміст законотворчого процесу.

Наведене вище дозволяє зазначити, що кодекси є зведеними законодавчими актами, які характеризуються конкретним охопленням норм відповідної галузі законодавства та систематизованим, внутрішньо узгодженим розподілом норм. Вони повно і всебічно регулюють певну групу суспільних відносин, виключаючи необхідність деталізації в інших законодавчих актах. Положення кодексу мають широку сферу застосування в рамках галузі права, об'єднуючи норми всіх основних інститутів відповідної

галузі. Кодекси володіють юридичним пріоритетом при регулюванні суспільних відносин і слугують узагальнюючою базою для законів та інших нормативно-правових актів. Кодекси містять велику кількість нормативних приписів і характеризуються складною структурною побудовою [232].

Наступне питання – це підходи до обрання критеріїв класифікації кодексів. Класифікація кодексів за різними критеріями дозволяє систематизувати знання про них, розуміти їх роль і значення в правовій системі та ефективно використовувати в правозастосовній практиці. Відповідність кодексу певній категорії визначає його зміст, обсяг, юридичну силу та сферу застосування, що сприяє більш чіткому і ефективному правовому регулюванню. Класифікація кодексів є важливою для розуміння їх структури, функцій та сфери застосування. Вона дозволяє систематизувати різноманітні правові акти, полегшуючи їх вивчення та застосування.

Головними видами кодифікаційних актів є основи законодавства і кодекси. Основи законодавства – це кодифікаційний акт, що містить найбільш загальні норми і визначає цілі та принципи правового регулювання певної групи суспільних відносин [196]. Хоча інші дослідники поділяють кодифіковані акти на кодекси та кодифіковані закони. Кодекси є стержнем і фундаментом правового регулювання в тій чи іншій галузі законодавства, вони здійснюють вирішальний вплив на всю систему нормативно-правових даної галузі. Кодекси (кодифікаційні закони) за своєю юридичною силою стоять після конституції та конституційних законів. Вони мають вищу юридичну силу щодо інших нормативно-правових актів, в тому числі законодавчого рівня. Всі не кодифіковані акти повинні відповідати, базуватися, доповнювати і конкретизувати кодифікаційні акти, а також не суперечити їм [271, с. 899].

Досвід кодифікації законодавства України дозволяє зробити невеликий екскурс і висвітлити історичні аспекти створення кодифікованих актів. Наприклад, завершальним етапом комплексної кодифікації республіканського законодавства стало створення Зводу законів УРСР. Звід законів складався з

томів, кожен з яких був присвячений законодавству певної галузі. Роботу над Зводом законів було завершено в середині 80-х років XX ст. Кодифікаційні роботи тривали до початку 60-х років, а з кінця 60-х кодифікацію радянського права було продовжено. З кінця 70-х років було розпочато видання «Зводу законів УРСР», в якому застосовано нові методи систематизації законодавства, що поєднували ухвалення нових актів з консолідацією та інкорпорацією чинного законодавства. Упродовж 80-х років кодифікаційна робота в основному проводилася шляхом внесення змін та доповнень до чинних кодексів. У період з 1956 до 1984 р. було проведено кодифікаційні роботи у більшості галузей права, що врегульовували різні сфери суспільного життя. Кодекси готувалися досить повільно, ретельно опрацьовувалися чинні норми і розроблялися нові [302].

Наступний вид кодифікованого акта – це кодекс. Кодекс – це єдиний, зведений, юридично і логічно цілісний, внутрішньо узгоджений нормативно-правовий акт, що забезпечує на науковій основі повне, узагальнене та системне регулювання суспільних відносин у відповідній галузі або підгалузі законодавства. Наразі чинними є 20 кодексів України: Цивільний, Сімейний, Земельний, Житловий, Кодекс законів про працю, Господарський, Кримінальний, про адміністративні правопорушення, Бюджетний, Митний, Цивільний процесуальний, адміністративного судочинства, Господарський процесуальний, Кримінальний процесуальний, Кримінально-виконавчий, Повітряний, Лісовий, Про надра, Водний, торговельного мореплавства тощо.

Основною властивістю кодексу є те, що він забезпечує повне, узагальнене та системне регулювання в певній галузі або підгалузі законодавства, що робить його ключовим елементом правової системи будь-якої держави. Єдиний, зведений, юридично і логічно цілісний, внутрішньо узгоджений нормативно-правовий акт є необхідним для забезпечення ефективного правового регулювання суспільних відносин. Тому не випадково,

що у юридичній літературі обґрунтовуються підходи про доцільність здійснення подальшої кодифікації законодавства та прийняття нових кодексів.

Наприклад, М. П. Мартинов, досліджуючи організаційно-правові засади управління юридичною освітою в Україні, пропонує розробити і прийняти Освітній кодекс України [221, с. 14], Ю. В. Дем'янчук пропонує розробити і прийняти Залізничний кодекс України, який би об'єднав положення Закону України «Про залізничний транспорт», Статут залізниць України та інші численні підзаконні нормативно-правові акти [159, с. 16]. П. Д. Матвієнко та Р. С. Мельник обґрунтовують прийняття Муніципального кодексу, а Т. Б. Шолкова навпаки веде мову про доцільність розроблення і прийняття Кодексу про місцеве самоврядування в Україні [304, с. 15]. Деякі автори пропонують кодифікувати медичне законодавство [192, с. 17].

В. С. Цимбалюк переконаний у необхідності провести кодифікацію інформаційного законодавства України й прийняти Кодекс України про інформацію [299, с. 28]. О. М. Селезньова обґрунтовує потребу Банківського кодексу України [276, с. 10–15]. Лунають пропозиції прийняття Соціального кодексу (Р. С. Мельник, І. Б. Коліушко, А. М. Куца та ін.) [197]), Екологічного кодексу України [149, с. 136].

Отже, у сучасних умовах державотворення кодекси набувають великого значення. Однак вибір форми акта та його обсяг повинні бути обґрунтованими та враховувати соціально-економічні потреби і специфіку регульованих суспільних відносин. На нашу думку, доцільність прийняття деяких кодифікаційних актів у формі кодексу є доволі спірною. Законодавець повинен враховувати не лише необхідність вирішення певних соціально-економічних питань, але й ретельно підходити до вибору форми акта, оцінювати обсяг та методи вирішення проблем правового регулювання.

Далі зосередимося на наукових підходах до класифікації кодексів.

Традиційно в юридичних джерелах кодекси поділяються на матеріальні та процесуальні (матеріального та процесуального права). В основі такої класифікації лежить вид норм, закріплених у відповідному кодексі. До

матеріальних кодексів слід віднести Цивільний, Кримінальний, Митний кодекси та багато інших. Процесуальними є Цивільний процесуальний, Кримінальний процесуальний України, Господарський процесуальний кодекси України, Кодекс адміністративного судочинства України [151].

О. І. Ющик поділяє кодекси на завершені (повні) та незавершені (неповні). Завершені кодекси охоплюють усі законодавчі акти відповідної галузі законодавства, а незавершені – лише частину цих актів. Крім того, науковець називає спеціальні кодекси, якими регулюється лише спеціальна, відокремлена сфера суспільних відносин [195]. Є. О. Харитонов вказує на кодекси пасіонарні, тобто кодекси, які побудовані на принципово новій, або значно оновленій порівняно з тією, що існувала у державі і суспільстві, концепції прав, та підсумкові, які є завершальними актами того чи іншого етапу розвитку певної галузі законодавства [297].

Є. А. Гетьман пропонує таку класифікацію кодексів: за видами норм права, закріплених у кодексі: матеріальні та процесуальні. Матеріальні – це такі кодекси, які містять норми, що визначають зміст первинних прав і обов'язків суб'єктів права, їх правове становище і безпосередньо спрямовані на регулювання суспільних відносин. Процесуальні кодекси містять у своєму складі норми, які забезпечують процедуру та захист норм матеріального права; за об'єктом кодифікації: а) загальні кодекси, які є результатом проведення загальної кодифікації, у результаті чого створюється «кодекс кодексів»; б) галузеві як результат здійснення галузевої кодифікації (Цивільний, Кримінальний та ін.); в) спеціальні, що об'єднують правові норми одного чи кількох інститутів права (Водний, Лісовий кодекси та ін.); г) міжгалузеві, які містять у своєму складі норми, що спрямовані на регулювання комплексної сфери суспільних відносин у галузі державної діяльності, соціально-культурного будівництва, у сфері транспорту, зв'язку та ін.; за ступенем охоплення суспільних відносин, що регулюються: а) завершені (повні); б) незавершені (неповні); за ступенем новизни кодексу: а) традиційні;

б) новаційні; за предметом регулювання: а) правоохоронні; б) природоохоронні; в) транспортні [152].

Вказані наукові підходи до класифікації кодексів цілком слушні та обґрунтовані. Пропонуємо доповнити ці наукові здобутки й іншими критеріями класифікації кодексів:

1) за територіальним охопленням:

національні кодекси – діють на всій території країни та регулюють загальнонаціональні відносини;

міжнародні кодекси – діють на території багатьох країн (наприклад: Кодекс міжнародного гуманітарного права (Geneva Conventions – регулює правила ведення війни та захисту жертв збройних конфліктів, прийняті Міжнародним комітетом Червоного Хреста; International Safety Management (ISM) Code – встановлює стандарти для безпечного управління та експлуатації суден і запобігання забрудненню; Кодекс з етики для міжнародних арбітрів (Code of Ethics for International Arbitrators) – визначає етичні стандарти та правила поведінки для міжнародних арбітрів;

2) за предметом регулювання:

основні (загальні) кодекси – охоплюють широке коло питань у певній галузі права (наприклад, Цивільний кодекс України);

спеціальні кодекси – спрямовані на регулювання специфічних питань або відносин у межах певної галузі права (наприклад, Повітряний кодекс України);

3) за структурою і формою:

комплексні кодекси – містять велику кількість розділів, глав і статей, регулюючи різні аспекти певної галузі права (Податковий кодекс України).

спрощені кодекси – мають простішу структуру й обмежуються меншим обсягом регулювання (Кодекс торговельного мореплавства);

4) за юридичною силою:

конституційні кодекси – мають найвищу юридичну силу, регулюють основи правопорядку (наприклад, Конституція може виконувати роль кодексу);

звичайні кодекси – мають нижчу юридичну силу порівняно з конституційними актами, але відіграють ключову роль у правовій системі (Кримінальний кодекс України);

5) за сферою застосування:

галузеві кодекси – регулюють відносини в певній галузі суспільного життя (наприклад, Водний кодекс, Земельний кодекс);

інституційні кодекси – охоплюють правовий інститут або вид діяльності (наприклад, Кодекс про надра, Повітряний кодекс).

Отже, класифікація кодексів за різними критеріями дозволяє, по-перше, більш глибоко осмислити правову природу кодексу як способу систематизації законодавства, по-друге, поглибити уявлення про структуру законодавства, що дозволить розробляти теоретичні засади його розвитку і вдосконалення. Наприклад, класифікація кодексів за галузевою ознакою сприяє розумінню особливостей правового регулювання певної галузі суспільних відносин, а класифікація за функціональними ознаками (матеріальні чи процесуальні кодекси) дає змогу чіткіше визначити, які саме функції виконує той чи інший кодекс. Особливу цінність класифікація має для порівняльно-правових досліджень. Зокрема, аналіз класифікаційних підходів у різних країнах дозволяє виявити тенденції уніфікації та гармонізації вітчизняних кодифікованих актів з законодавством інших країн.

Стосовно структури слід зазначити, що кодекс має специфічну, у порівнянні із рештою законів, а тим більше інших нормативно-правових актів, структуру, яка передбачає виклад матеріалу у частинах, главах, розділах, статтях. Структура доволі громіздка, беручи до уваги великий масив нормативного матеріалу кодексу, в той же час вона має бути такою, щоб забезпечувати ефективність застосування його, пошуку у ньому матеріалу, логічність його викладення, а стиль викладення – зрозумілим для всіх

суб'єктів правовідносин – як суб'єктів правозастосування, так й інших суб'єктів правовідносин [149, с. 34].

Стосовно структури кодексів варто зазначити, що вона дійсно складна. Так, наприклад, Кодекс адміністративного судочинства України складається з розділів, глав, статей. При цьому саме у розділі 1 «Загальні положення» фіксується його призначення, завдання адміністративного судочинства, визначення понять та інші положення узагальненого змісту, решта ж розділів фіксують організаційні та процесуальні нормативні положення, при цьому їх змістовне наповнення у порівнянні одного з одним є різним за обсягом. Кодекс України про адміністративні правопорушення також містить розділи, глави, статті, частини, пункти, розміщення матеріалу є дещо іншим, бо врахована специфіка відповідної підгалузі адміністративного права – від загальних положень, юридико-фактичних підстав адміністративної відповідальності із внутрішнім поділом на частини у межах розділу, до процедурних нормативних положень в межах розділу із розподілом їх на загальні та спеціальні у рамках глав. При цьому, на жаль, зосередженого фіксування понять у Кодексі України про адміністративні правопорушення немає, що створює певні проблеми у його тлумаченні, надаючи підстави для довільного тлумачення його положень і на це вказують О. І. Костенко, В. А. Біленко та ін. [199; 4; 149, с. 34].

Закон України «Про правотворчу діяльність» визначає обов'язкові вимоги до структури кодексу, який є одним із основних нормативно-правових актів у системі законодавства країни. Згідно з цим Законом структура кодексу повинна відповідати певним критеріям для забезпечення її системності, доступності та юридичної точності. Відповідно до ч. 2 ст. 32 Закону України «Про правотворчу діяльність» кодекс має такі елементи: 1) назва; 2) преамбула (за необхідності); 3) розділи, підрозділи, глави, параграфи, підрозділи параграфів (за необхідності), що об'єднують статті закону залежно від його обсягу і змісту; 4) статті, що складаються з частин статей; 5) частини статей можуть включати: а) абзаци; б) пункти; в) підпункти пунктів; 6) примітки до статті або до її структурного елемента (пункти 4, 5 ст. 32 Закону) – як виняток,

у разі якщо при формулюванні норми права використання структурних елементів, передбачених пунктами 4, 5 ст. 32, не дає можливості забезпечити охоплення всієї необхідної сфери її дії без порушення цілісності змісту; 7) перехідні положення (за необхідності); 8) прикінцеві положення; 9) додатки (за необхідності) [258].

Кодекси, крім структурних елементів, передбачених частиною другою ст. 32 Закону, можуть складатися також з частин (загальної та спеціальної) або книг. У загальній частині (першій книзі) кодексу викладаються загальні засади правового регулювання (принципи, загальні положення та основні інститути правового регулювання) у відповідній сфері суспільних відносин. У спеціальних частинах (наступних книгах) кодексу викладаються групи норм права, об'єднані за специфічною ознакою (ознаками), які визначають особливості правового регулювання у відповідній сфері суспільних відносин. Поряд із цим у абз. 3 ч. 3 ст. 32 законодавець зазначив, що кодекс може мати й іншу структуру, ніж передбачена законом.

Закон України «Про правотворчу діяльність» установлює важливі вимоги щодо структури кодексу, що є основним нормативно-правовим актом в певній галузі або підгалузі права. Цей закон визначає ключові аспекти, які впливають на системність, доступність та юридичну точність кодексу. Законодавче визначення структури кодексу в Законі «Про правотворчу діяльність» має велике значення для забезпечення юридичної стабільності та правової обізнаності в суспільстві. Воно сприяє систематизації і упорядкуванню нормативно-правових актів, зменшує ризики правових колізій і невизначеностей при застосуванні правових норм. Структура кодексу стає ключовим інструментом для покращення правової культури та забезпечення юридичної впевненості всіх суб'єктів правовідносин.

Структура кодексу хоча й складна, та все ж має бути раціональною, адже вона є несучою конструкцією всього нормативного матеріалу відповідного акта. Як слушно зазначає О. Я. Рогащ, структурні елементи кодифікаційного закону повинні розміщуватися в строгій послідовності, забезпечувати

логічний розвиток теми, перехід від абстрактних положень до більш конкретних. Зрозуміло, що підготовка такого складного за своєю внутрішньою побудовою нормативно-правового акта вимагає особливих прийомів кодифікаційної техніки [271, с. 84].

Наступний момент, який не можна оминати увагою, це функції кодексу. Функції кодексу – це основні напрями впливу кодексу як систематизованого нормативно-правового акта, спрямовані на регулювання суспільних відносин у певній сфері, забезпечення правової визначеності цієї сфери суспільних відносин, системності законодавства та узгодження правових норм з метою спрощення правозастосування.

Кодекс як особливий вид нормативно-правових актів виконує низку важливих функцій у законодавстві та правозастосуванні. Функції кодифікації можуть бути визначені як напрямки впливу на законодавство з метою його вдосконалення та підвищення ефективності. Розглядаючи кодифікацію як практичну діяльність, ми можемо характеризувати її функціональне призначення з точки зору її впливу на законодавство та поведінку суб'єктів права. У цьому разі правомірно зазначити, що у функціях кодифікації, основних проявах її властивостей і напрямках впливу на суспільні відносини виявляється її ціннісний аспект як суспільно-корисної діяльності. Кодифікація як найбільш досконала форма систематизації законодавства сприяє посиленню стабільності законодавства, ліквідації колізій, створенню чіткої, побудованої на науковій основі, системі нормативно-правових актів. Вона є правовим фундаментом для побудови укрупнених нормативних блоків 20 кодифікаційних систем. У процесі здійснення кодифікаційної діяльності можна вирішити такі взаємопов'язані завдання – удосконалити і зміст, і форму законодавства, а також забезпечити відносну стабільність його форми та змісту [271, с. 84]. При цьому слід зазначити, що функції кодифікації і функції кодексу, це не рівнозначні поняття. Спробуємо висвітлити функції кодексу.

По-перше, перша і найважливіша функція кодексу полягає в систематизації правових норм у відповідній галузі законодавства. Кодекс

об'єднує різні нормативно-правові акти, які стосуються однієї або декількох суміжних правових питань, у єдину систему. Кодекс є основним актом у певній сфері правового регулювання, який забезпечує внутрішню узгодженість правових норм, усунення суперечностей та дублювання. Це дозволяє забезпечити логічність, послідовність і зрозумілість правових норм для їх користувачів – суб'єктів, які норми цього кодексу застосовують. Кодекси групують і систематизують правові норми, що стосуються конкретної сфери (наприклад, цивільного чи кримінального права), щоб зробити їх доступними для розуміння і застосування.

По-друге, кодекс сприяє уніфікації і гармонізації правових норм у межах однієї країни або міжнародного співтовариства. Це означає, що кодекс створює єдині стандарти і правила, які застосовуються однаково до всіх суб'єктів права, незалежно від їхнього місця проживання або діяльності. Кодекс сприяє узгодженню та уніфікації норм права у межах однієї галузі права, що дозволяє уникнути суперечностей та неоднозначностей у їх тлумаченні та застосуванні. Отже, можна зазначити, що кодекс виконує уніфікаційну та узгоджувальну функції.

По-третє, кодекс встановлює чіткі норми, які регулюють права і обов'язки учасників конкретної галузі правових відносин. Це сприяє кращому розумінню суб'єктами права своїх прав та обов'язків перед законом. Чіткість норм, їхня доступність і зрозумілість є ключовими аспектами правової визначеності і передбачуваності законодавства. У цьому полягає прогностична функція кодексу.

По-четверте, кодекс відіграє важливу роль регулюванні суспільних відносин певної галузі, адже встановлює чіткі правила поведінки у відповідних сферах суспільного життя, що дозволяє особам здійснювати свої права. В окремих галузях вітчизняного права кодекс є єдиним основним актом, яким регулюються суспільні відносини цієї галузі права (Кримінальний, Цивільний процесуальний, адміністративного судочинства України,

Податковий, Митний кодекси України тощо). У цьому зміст регулятивної функції кодексу.

По-п'яте, кодекс сприяє формуванню правової культури серед громадян, юристів та інших учасників правових відносин. Через свою доступність і зрозумілість, він сприяє освіті громадян у правовій сфері, виконує роль джерела правової інформації для фізичних та юридичних осіб. В цьому зміст освітньої та інформаційної функції кодексу.

По-шосте, кодекс є основою для функціонування багатьох галузей вітчизняного права, забезпечує єдність регулювання певної сфери суспільних відносин та спрощує правозастосування. Наприклад, Цивільний кодекс України встановлює загальні положення цивільного права, що застосовуються у всіх інших законодавчих актах, які регулюють цивільні правовідносини. Кримінальний кодекс України встановлює основні положення щодо кримінальної відповідальності, які використовуються при розробці підзаконних актів та інших нормативних документів у сфері кримінального права. Кодекс є різновидом закону і є важливим результатом правотворчості в Україні.

Також зазначаємо, що важливим у рамках функцій кодексу є окреме питання забезпечення прав людини у процесі кодифікації, яке в свою чергу потребує не лише інституційного, а й глибоко концептуального підходу. Саме тому важливо звернутися до праць О. О. Уварової, яка послідовно обґрунтовує тезу, що кодифікація законодавства повинна базуватися на правових принципах, здатних забезпечити гуманітарний зміст позитивного права. У своїй монографії «Принципи права у правозастосуванні» вона наголошує, що принципи, такі як справедливість, гідність, рівність, є «ціннісними координатами права», які об'єднують природно-правову і позитивістську традицію. З цієї позиції кодифікація має розглядатися не лише як форма структуризації нормативного масиву, а як інструмент трансляції фундаментальних цінностей у правову реальність. Застосування принципів права в процесі кодифікації дає змогу не лише уникнути формалізму, але й

забезпечити ефективну адаптацію законодавства до європейських правових стандартів. Це особливо важливо в контексті сучасної української правової реформи, яка спрямована не лише на уніфікацію норм, але й на посилення гарантій захисту прав людини в умовах демократичної трансформації [290].

Отже, кодекс в Україні є фундаментальним нормативно-правовим актом в системі законодавства України. Він представляє собою збір норм права, що регулюють певну галузь суспільних відносин, і відіграє важливу роль у їх систематизації, забезпечуючи зручність у користуванні та правозастосуванні, слугує орієнтиром підзаконної правотворчості.

Отже, кодекс являє собою єдиний, зведений, юридично і логічно цілісний нормативно-правовий акт, який забезпечує повне, узагальнене та системне регулювання суспільних відносин у відповідній галузі або підгалузі законодавства, відображаючи при цьому найважливіші юридичні принципи і концепції. Він складається з структурних частин, розділів, підрозділів і статей, що відображають зміст конкретної галузі законодавства. Кодекс містить комплекс узгоджених правових норм, які забезпечують юридичну визначеність та стабільність правових норм, і підлягає безпосередньому застосуванню для регулювання однорідних суспільних відносин. Кодекси відіграють важливу роль у систематизації права, поєднуючи різні норми права в єдину логічну та послідовну систему. У сучасному розумінні кодекс являє собою кодифікаційний закон, норми якого об'єднуються в галузь права або правовий інститут, спрямовані на всебічне регулювання відповідної групи суспільних відносин.

До особливих ознак кодексу можна віднести такі елементи, які характеризують його як особливий вид закону: високий рівень упорядкованості правових норм, що регулюють певну однорідну сферу суспільних відносин; кодекс є результатом систематизації та кодифікації правових норм, що здійснюються правотворчими органами; приймаються представницькими органами (наприклад, парламентом) у чітко визначеному порядку; має нормативний характер, тобто містить систематизовані в одному

акті правила поведінки загального характеру, які обов'язкові до виконання; регулює певну сферу суспільних відносин і охоплює найважливіші питання у відповідній сфері; відображає специфічний предмет і метод правового регулювання; має специфічну форму і структуру, що передбачає виклад матеріалу у главах, частинах, статтях; включає норми-принципи та норми-дефініції, які закріплюють основні юридичні принципи, поняття і конструкції; визначається стабільністю дії, маючи можливість існувати довго у часі без значних змін; відображає важливі юридичні теорії і концепції, а також закріплює єдині підходи до регулювання відповідних суспільних відносин; має найвищу юридичну силу в системі галузевих правових актів та впливає на інші правові акти і процес правотворчості.

Кодекси доцільно класифікувати за такими критеріями: 1) за територіальним охопленням: національні та міжнародні кодекси; 2) за предметом регулювання: основні (загальні) та спеціальні кодекси; 3) за структурою і формою: комплексні та спрощені кодекси; 4) за юридичною силою: конституційні та звичайні кодекси; 4) за сферою застосування: галузеві та інституційні кодекси.

Функції кодексу – це об'єктивно обумовлені напрямки дії систематизованого нормативно-правового акта, які відображають його роль у регулюванні суспільних відносин, забезпеченні системності законодавства, узгодженості правових норм та їх ефективного застосування. Функції кодексу визначають його сутність як основного законодавчого акта в певній сфері правового регулювання. Залежно від напрямків впливу та завдань, які виконує кодекс, можна виокремити такі його функції: регулятивна, узгоджувальна, системотвірна, гармонізаційна, прогностична, освітньо-інформаційна.

1.3. Види кодифікації

Ефективність будь-якого наукового дослідження безпосередньо детермінована можливістю його практичного застосування в процесах правотворчості та державотворення, удосконаленні функціонування органів

публічної влади, зміцненні принципів верховенства права, законності та демократизму, а також у забезпеченні реалізації конституційних прав і свобод людини й громадянина в умовах сучасного суспільства.

Досягнення цього завдання набуває особливої актуальності для досліджень у сфері теорії держави та права, фундаментальним завданням якої є формулювання науково обґрунтованих рекомендацій, що повинні слугувати методологічною основою як для представників галузевих юридичних наук, так і в межах правозастосовної практики. Важливим напрямом теоретико-правових досліджень на сучасному етапі розвитку правової науки виступає проблематика кодифікації законодавства. Адже від послідовного впорядкування нормативно-правових актів, їх гармонізації та інтеграції в єдину, внутрішньо узгоджену систему залежить ефективне функціонування як державного механізму, так і правової системи держави в цілому.

Сьогочасні євроінтеграційні та інші процеси, що відбуваються у державі, передбачають прийняття багатьох законів і підзаконних нормативно-правових актів, які створюються органами державної влади та іншими суб'єктами, наділеними відповідними повноваженнями. Метою прийняття нових актів та удосконалення чинних є адаптація законодавства України до правових актів ЄС та формування ефективного, цілісного механізму правового регулювання суспільних відносин, що безумовно сприяє покращення якості законодавства та його правозастосуванню.

Значну роль у забезпеченні системності і якості законодавства відіграє правотворчість. Як форма діяльності держави, вона здійснюється уповноваженими органами державної влади та місцевого самоврядування. Основною метою правотворчості є створення нових правових норм, які відповідають сучасним потребам суспільства. Проте динаміка розвитку суспільних відносин потребує прийняття нових нормативно-правових актів, внесення змін до чинного законодавства та усунення правових колізій, що нерідко призводить до втрати системності в законодавстві, а отже, негативно

впливає на якість правового регулювання суспільних відносин, створюючи перешкоди для їх ефективного впорядкування.

У таких умовах важливою складовою сучасного правового розвитку стає кодифікація законодавства як ключова форма упорядкування норм права. Вона сприяє забезпеченню узгодженості й цілісності законодавчої бази та створює передумови для її ефективного функціонування. Водночас саме кодифікація є однією з найважливіших форм систематизації законодавства, що забезпечує впорядкування та узгодження нормативно-правових актів. В Україні процес кодифікації набуває особливого значення у контексті адаптації національного законодавства до європейських стандартів та інтеграції в міжнародне правове поле. Дослідження видів кодифікації дозволяє глибше зрозуміти механізми правотворчості та вдосконалити законотворчу діяльність. Варто також звернути увагу на те, що у різних правових системах кодифікація набуває своїх унікальних форм та видів, що зумовлює актуальність її порівняльно-правового дослідження.

Здійснення порівняльно-правового дослідження видів кодифікації обумовлюється такими чинниками. По-перше, у глобалізованому світі відбувається інтеграція та взаємопроникнення різних правових систем, що вимагає адаптації вітчизняного кодифікованого законодавства до сучасних викликів. Це особливо актуально для країн, які прагнуть реформувати або модернізувати власну правову систему, запозичуючи передовий досвід інших держав. Порівняльний аналіз дозволяє виявити оптимальні моделі кодифікації, їх ефективність та недоліки.

По-друге, дослідження видів кодифікації є важливим для гармонізації права в межах інтеграційних об'єднань, як-от ЄС. Зокрема, гармонізація цивільного, господарського, інформаційного, адміністративного та інших галузей права вимагає детального аналізу, які саме види кодифікації – галузева, міжгалузева чи спеціальна – можуть бути найбільш оптимальними для правових систем із різними традиціями. Ці питання є актуальними і для вітчизняного законодавства.

По-третє, кодифікація має вирішальне значення для підвищення ефективності правозастосування. У цьому контексті порівняльний аналіз дозволяє оцінити роль різних видів кодифікації в удосконаленні правозастосовної практики. Наприклад, країни романо-германської правової сім'ї традиційно орієнтуються на повну галузеву кодифікацію, тоді як в англосаксонській системі, де домінують прецеденти, переважають інші підходи до систематизації норм права.

Нарешті, слід враховувати, що процеси кодифікації є не лише технічним аспектом правотворчості, але й інструментом політики. Розроблення кодексів часто супроводжується ідеологічними, економічними та соціальними цілями. У зв'язку з цим порівняльно-правове дослідження видів кодифікації допомагає зрозуміти, як саме різні країни вирішують комплексні проблеми через кодифікацію права.

Кодекс – це зведений законодавчий акт, що охоплює конкретну галузь правовідносин. Основними ознаками його є таке: кодекси об'єднують норми, що регулюють певну сферу суспільних відносин, забезпечуючи повне та всебічне регулювання, містять норми, впорядковані в логічній послідовності, що забезпечує їх внутрішню узгодженість і цілісність, а також кодекси мають вищу юридичну силу порівняно з іншими нормативно-правовими актами у відповідній галузі [232]. У вітчизняній науковій літературі пропонують різні види кодифікації, застосовуючи для цього різні підходи та критерії. Наприклад, за ознакою структури системи права виокремлюють загальну, галузеву і спеціальну кодифікацію [130; 261; 142; 154]. Беручи за основу цей вид кодифікації, О. Я. Рогач виокремлює такі види кодифікованих актів: 1) акти, які вміщують всі правові норми, що належать до даної галузі права. Сюди можна віднести Кримінальний, Кримінальний процесуальний, Цивільний процесуальний кодекси України; 2) акти, що містять норми, які здійснюють правове регулювання найбільш важливих відносин відповідної галузі права. До таких актів належать Цивільний, Сімейний України, Земельний та ін. кодекси України; 3) акти, що регулюють суспільні відносини,

які складають правовий інститут чи підгалузь права. До цієї групи може бути включено, наприклад, Кодекс торговельного мореплавства України [271, с. 92–93].

За співвідношенням кодифікаційних актів та галузей права кодифікаційні акти групуються на галузеві кодифікаційні акти, які регулюють суспільні відносини в межах однієї галузі права. Прикладами галузевих кодифікаційних актів є Цивільний, Кримінальний кодекси України, Кодекс законів про працю України; комплексні акти, які комплексно регулюють крупні сфери однорідних (однохарактерних) суспільних відносин і об'єднують норми різних галузей права [271, с. 93].

У науковій літературі можна зустріти і інші підходи до виокремлення видів кодифікації. Так, В. О. Антоненко пропонує такі види кодифікації: 1) мінімальна кодифікація, яка передбачає проведення інкорпорації зі збереженням змісту правових актів, оскільки інкорпорація полягає лише у зовнішній обробці законів, та все ж зумовлює і оновлення застарілих норм. Перевагою мінімальної кодифікації є досконаліша, доступніша та зручніша у використанні форма нормативно-правових актів, що є результатом переробки законодавства. Значення такого виду кодифікації полягає у тому, що вона створює підґрунтя для проведення інших, більш поглиблених видів кодифікації, підсумовуючи при цьому попередню діяльність законодавця. Результатами інкорпоративної кодифікації є зібрання законів та звід законів; 2) медімальна кодифікація, у процесі якої вирішуються певні нові завдання, переглядаються уже вирішені, але разом з тим зберігається і старе законодавство. Результатом такої діяльності є оновлення, нова редакція прийнятих раніше законодавчих актів, до яких внесені нові положення. На думку автора, це підготовчий етап для проведення кодифікації; 3) максимальна кодифікація – найдосконаліший вид кодифікації законодавства. Її сутність – створення систематизованих законодавчих збірників, при формуванні яких законодавець має можливість створення нових правових норм за змістом та формою. Від попередніх видів кодифікації цей вид

відрізняється тим, що її результатом є виникнення нового законодавчого акта, який тісно пов'язаний з чинним у певній сфері законодавством, але, разом з тим, замінює його собою. Результатом максимальної кодифікації, як правило, є кодекс [130, с. 38; 262].

Кодифікацію поділяють на первинну і вторинну. Первинна кодифікація створена, коли кодифікований акт виникає на етапі початкового правового регулювання певної галузі суспільних відносин. Цей процес, коли вся система правових норм певної галузі об'єднується в єдиний кодекс з самого початку, без попереднього застосування законодавчих актів. Прикладом первинної кодифікації є прийняття Цивільного чи Кримінального кодексів, які від початку визначають основні принципи та норми, що регулюють відповідну галузь. Вторинна кодифікація здійснюється в результаті удосконалення, або оновлення окремих нормативно-правових актів, які регулюють певну галузь. У цьому разі кодифікація не є початковою, а є спосіб упорядкування чинного законодавства. Вторинна кодифікація має на меті об'єднати розрізнені акти в єдиний нормативний документ, що полегшує його застосування та спрощує правове регулювання. Прикладом вторинної кодифікації є доповнення або зміни до чинного кодексу, коли до нього включаються нові положення або оновлюють застарілі [277].

Кодифікація також може бути повною або частковою. Повна кодифікація передбачає включення всіх норм права, що належать до певної галузі права, в один кодифікований акт. Часткова кодифікація виникає в об'єднанні лише окремих актів або норм, які стосуються певних аспектів цієї галузі. Наприклад, часткова кодифікація може включати лише певну частину трудового законодавства або регулювання окремих правовідносин у сфері адміністративного права.

Кодифікація за суб'єктами поділяється залежно від того, хто її здійснює. У загальному вигляді виокремлюють такі основні види кодифікації за суб'єктами здійснення.

1. Державна кодифікація. Ця кодифікація здійснюється Верховною Радою України. В інших країнах її здійснюють уповноважені на це органи законотворчої діяльності – парламенти. Інколи кодифіковані акти можуть видавати і інші органи державної влади та місцевого самоврядування.

У країнах ЄС кодифікація законодавства зазвичай є прерогативою національних парламентів. Однак органи місцевого самоврядування, наприклад у США, можуть приймати кодифіковані акти, що регулюють місцеві питання. Наприклад, *The First Edition of the Municipal Code of the City of Los Angeles* – це Муніципальний кодекс, прийнятий міською радою Лос-Анджелеса, який регулює правовий статус міської ради Лос-Анджелеса, питання землекористування, будівництва, громадської безпеки тощо [108]. Адміністративний кодекс Нью-Йорка приймається міською радою (*New York City Council*) і регулює адміністративні, податкові, будівельні та інші питання [82].

2. Міжнародна кодифікація являє собою процес систематизації норм міжнародного та європейського права, що здійснюється на рівні міжнародних організацій, міжурядових утворень або через двох та багатосторонні угоди між державами у вигляді кодексів або інших видів кодифікованих актів. Основною метою міжнародної кодифікації є створення універсальних чи регіональних правових норм, які регулюють взаємодію держав, міжнародних організацій та інших суб'єктів міжнародного права в різних сферах.

Наприклад, Міжнародний кодекс з охорони суден і портових засобів (*ISPS Code*), розроблений Міжнародною морською організацією (*IMO*), встановлює обов'язкові вимоги та рекомендації щодо забезпечення безпеки суден і портових засобів для запобігання терористичним актам та іншим загрозам [223]. Міжнародний кодекс етики професійних бухгалтерів (включаючи Міжнародні стандарти незалежності), розроблений Радою з міжнародних стандартів етики для бухгалтерів (*IESBA*), встановлює етичні стандарти для професійних бухгалтерів у всьому світі, а також вимоги щодо незалежності, чесності, об'єктивності, професійної компетентності та

конфіденційності [222]. Європейський кодекс поведінки для всіх осіб, залучених до місцевого та регіонального врядування, було ухвалено Конгресом місцевих та регіональних влад Європи 7 листопада 2018 р. [177].

Кодифікація, яку здійснюють міжнародні органи, установи та організації, має важливе значення для гармонізації, уніфікації та розвитку міжнародного права. Призначення такої кодифікації – створити єдині стандарти, які застосовуються державами-учасниками, у тих міжнародно-правових відносинах, що регулюються кодексом.

3. Приватна або наукова кодифікація здійснюється недержавними суб'єктами, наприклад, науковими установами, університетами чи окремими експертами. Вона не має обов'язкової юридичної сили, проте може стати основою для офіційної кодифікації.

У деяких країнах світу приватна кодифікація є важливим елементом правового регулювання. Значення приватної кодифікації полягає у створенні рекомендаційних, але водночас авторитетних актів, які часто стають основою для подальшого вдосконалення законодавства або застосовуються у судовій практиці. Наприклад, Етичні принципи психологів та Кодекс поведінки АРА (відомий також як Кодекс етики АРА) були вперше опубліковані у 1953 р. і з тих пір кілька разів переглядалися, востаннє – в 2010 р. Він включає близько 150 конкретних етичних стандартів, яких, як очікується, дотримуватимуться психологи. Значна частина Кодексу етики АРА стосується клінічної практики психології – надання своїх послуг, встановлення стандартів, особистих стосунків з клієнтами тощо [193].

Модельний кримінальний кодекс США (Model Penal Code, MPC) – це типовий кодекс, який був розроблений Американським інститутом права (American Law Institute, ALI) і який в подальшому став моделлю для кодифікованих актів із кримінального права у багатьох штатах США. Можна зазначити, що саме у законодавстві США цей модельний кодекс покладений в основу кримінальних кодексів багатьох штатів [80]. Єдиний торговельний кодекс (Uniform Commercial Code, UCC), розроблений Національною

конференцією уповноважених зі створення єдиного законодавства штатів (NCCUSL) і Американським інститутом права. Цей Кодекс регулює комерційні транзакції, купівлю-продаж товарів, забезпечення кредитів і банківських операцій [114].

Приватна кодифікація в США має унікальні ознаки, які відрізняють її від правових систем багатьох інших країн. Змістом приватної кодифікації у США є створення кодифікованих правових актів, які мають рекомендаційний характер. Її особливістю є те, що вона ґрунтується на активній участі недержавних суб'єктів, як-от професійні асоціації, наукові інститути та університети. Такі кодифіковані акти часто використовуються судами, штатом або федеральним урядом як основа для законодавства чи тлумачення норм права. Більшість приватних кодексів розробляються науковцями та експертами з урахуванням міжнародного досвіду, сучасних потреб правового регулювання та юридичної і судової практики.

Україна, здійснюючи реформування своєї правової системи, може використовувати позитивний досвід приватної кодифікації, притаманної США та галузі міжнародного права. Створення кодексів за участі провідних юристів, науковців та експертів дозволить врахувати як теоретичні аспекти, так і практичні особливості сфери суспільних відносин, яка регулюється кодексом. Наприклад, можна ініціювати розроблення Інформаційного кодексу, який у подальшому може стати основою для відповідного кодифікованого акта. Використання приватної кодифікації як інструменту гармонізації права дозволить Україні ефективніше адаптувати своє законодавство до стандартів ЄС. Акти приватної кодифікації можуть використовуватися судами України для тлумачення колізійних норм законодавства, особливо у випадках, коли вітчизняне законодавство не забезпечує належного врегулювання спірних питань.

Слід зазначити, що вказаними критеріями поділ кодифікації на види не обмежується.

Загальна кодифікація передбачає створення кодифікованих актів, що охоплюють всю галузь права. Такий підхід спрямований на формування єдиного, узгодженого законодавчого масиву, що забезпечує системність правового регулювання. На думку Є. А. Гетьмана, «Загальна кодифікація передбачає створення кодифікованих актів в усіх найважливіших галузях законодавства. Особливістю такої кодифікації є подальше узгодження системи прийнятих кодифікаційних документів між собою шляхом розроблення та прийняття «кодексу кодексів» [154, с. 147].

Зазначимо, що загальна кодифікація переважно не отримала свого розвитку не лише в Україні, а і в країнах ЄС. Хоча цей вид кодифікації має всі перспективи розвитку для кодифікації законодавства ЄС. Так, сьогодні ідея створення Єдиного Європейського кодексу, який би уніфікував правові норми держав-членів ЄС, є предметом активних дискусій серед науковців та практиків. Метою такого кодексу є забезпечення гармонізації законодавства, спрощення правозастосування та посилення інтеграційних процесів у межах ЄС. Багато фахівців та політиків стверджують, що прийняття Єдиного Європейського кодексу є назірим завданням правотворчих органів ЄС. Однак на шляху до реалізації цієї ідеї постає низка проблем, які потребують ретельного аналізу та обговорення. Дійсно, створення єдиного кодексу ЄС може стати важливим кроком до поглиблення європейської інтеграції, сприяючи створенню спільного правового простору та зміцненню єдності країн-членів. Кодифіковане таким чином законодавство полегшить роботу судових та адміністративних органів, сприятиме усуненню багатьох правових бар'єрів, наприклад, в управлінні державними справами, у торгівлі та інвестиціях, що підвищить економічну ефективність та конкурентоспроможність ЄС на глобальному ринку, забезпечить однаковий рівень захисту прав та свобод громадян у всіх державах-членах, сприяючи підвищенню довіри до європейських інституцій тощо.

У своїй праці «The Civilian Experience Reconsidered on the Eve of a Common European Sales Law» Р. Ціммерман робить певні застереження з

приводу створення Єдиного Європейського кодексу. Він підкреслює, що правові системи європейських країн формувалися під впливом різних історичних обставин та культурних факторів. Французька, німецька, англосаксонська та скандинавська правові традиції мають суттєві відмінності у підходах до кодифікації. Ця багатоманітність правових культур ускладнює створення єдиного Європейського кодексу, адже узгодження концептуальних основ є викликом. Автор наголошує, що для створення загальноєвропейського кодексу необхідна політична воля та легітимність з боку всіх країн-членів ЄС. Однак через різницю в національних інтересах та рівнях правової інтеграції досягнення єдиного бачення є складним завданням. Багато держав обережно ставляться до ідеї делегування частини своїх правових повноважень на наднаціональний рівень. Р. Ціммерман вважає, що з огляду на труднощі створення єдиного Європейського кодексу більш реалістичним є поступовий процес гармонізації окремих галузей права. Проєкти на кшталт Draft Common Frame of Reference (DCFR) [85] є прикладами того, як європейські країни можуть співпрацювати у створенні загальних принципів договірного права, не відмовляючись від традицій своїх національних правових систем [126]. Загалом слід зазначити, що серед правників країн ЄС дискусії щодо створення Єдиного Європейського кодексу тривають.

Незважаючи на складнощі, ЄС вже має досвід часткової кодифікації в окремих сферах. Наприклад, Директива (ЄС) 2018/1972 встановлює Європейський кодекс електронних комунікацій, який гармонізує правила у сфері телекомунікацій [166]. Цей документ демонструє можливість створення єдиних правових рамок у конкретних галузях, що може слугувати моделлю для подальшої кодифікації.

Деякі науковці та політики пропонують альтернативні підходи до кодифікації права в ЄС шляхом галузевої або міжгалузевої (секторальної) кодифікації та встановлення мінімальних стандартів, які мають бути обов'язковими для країн-членів. Перспективним напрямком кодифікації законодавства ЄС можна вважати галузеву або міжгалузеву різновиди

кодифікації, змістом яких є прийняття окремих кодексів у таких сферах, як цивільне право, договірне (торговельне) право, корпоративне право, трудове право або захист даних тощо. Поширення галузевої та міжгалузевої кодифікації дозволить поступово досягати уніфікації законодавства ЄС без радикальних змін.

Отже, хоча ідея створення Єдиного Європейського кодексу є привабливою з точки зору спрощення правового регулювання та зміцнення інтеграції, її реалізація потребує ретельного врахування національних особливостей та пошуку компромісів між державами-членами.

Не можна не звернути увагу на існування у США загального кодексу, який має назву United States Code (USC) і який є офіційним зводом федеральних законів США практично за всіма сферами суспільних відносин. Кодекс поділений на 54 глави, кожна з яких охоплює певну сферу права чи суспільних відносин, наприклад, податкове, договірне, кримінальне, авторське, земельне, транспортне право та інші галузі права, він регулює сфери охорони здоров'я, безпеки та оборони, статус військових формувань, проходження державної служби, тощо [111; 112]. Водночас слід враховувати, що United States Code (USC), як і більшість інших кодексів у США, за своєю суттю є не кодексами у класичному розумінні, а переважно актами консолідації. Їх головна мета – технічне зведення та впорядкування нормативно-правових актів, прийнятих Конгресом США, без суттєвої доктринальної або концептуальної обробки матеріалу. Ці кодекси не містять повноцінної систематизації за логікою правових інститутів, що характерно для кодексів у континентальній правовій системі.

Таким чином, кодифікація в США виконує радше інформаційну та техніко-юридичну функцію, ніж нормативно-системну. Це ще раз підкреслює обмеженість можливості перенесення американського досвіду у сфері кодифікації на ґрунт української правової системи. Проте структурні принципи впорядкування, зрозумілої навігації, а також доступності законодавства можуть слугувати цінними орієнтирами для вдосконалення

законотворчої техніки в Україні. Досвід США зі створення United States Code (USC) може бути корисним для України для вдосконалення законотворчої техніки з кодифікації норм права. Американський підхід до кодифікації має певні переваги, адже цей досвід показує, що створення єдиного кодексу сприяє доступності та зрозумілості законодавства, та спрощує правозастосування. Єдиний кодекс для України дозволить уникнути дублювання норм, зменшити кількість суперечностей у законодавстві та підвищити рівень правової визначеності. Єдиний кодекс може стати важливим інструментом для адаптації українського законодавства до міжнародних стандартів та вимог, до уніфікації вітчизняного законодавства з законодавством ЄС.

З іншого боку, створення Єдиного кодексу в нашій державі обумовлено певними викликами. По-перше, прийняття такого кодексу вимагатиме витрати значних ресурсів, часу та узгодження положень нового єдиного кодексу з чинними галузевими кодексами та законами. По-друге, постійне внесення змін до чинних кодексів та законів може ускладнити підтримання актуальності єдиного кодексу. Безумовно, Україні доцільно вивчити досвід США, зокрема у сфері прийняття Єдиного кодексу. Але запровадження Єдиного кодексу варто здійснювати поступово, починаючи з окремих галузей права, які найбільше потребують систематизації.

Наступним видом кодифікації є галузева кодифікація. Галузева кодифікація – це процес створення та впорядкування норм права, які регулюють суспільні відносини у межах конкретної галузі права. Основною метою галузевої кодифікації у є досягнення єдності правового регулювання у певній сфері (галузі) суспільних відносин, усунення суперечностей у законодавстві та забезпечення його відповідності сучасним суспільним потребам у межах галузі права. Кодифікація може включати як об'єднання норм чинних законів, так і створення нових норм (кодифікованих актів), що враховують сучасний стан суспільних відносин.

В юридичній доктрині існує неоднозначний підхід до визначення галузевої кодифікації. Зокрема, Н. М. Пархоменко підкреслює, що галузева

кодифікація має на меті об'єднання правових норм, які належать як до окремої галузі права, так і до її підгалузей [241, с. 11]. Далі її думку продовжує Є. А. Гетьман і пише, що підгалузь права є важливим структурним елементом правової системи. Вона охоплює комплекс правових інститутів, які регулюють взаємопов'язані суспільні відносини в межах конкретної галузі права. На відміну від галузі, правовий інститут спрямований на врегулювання лише окремих аспектів цих відносин, а не всієї їх сукупності. Наприклад, галузь екологічного права включає такі правові інститути, як інститут природокористування та інститут охорони навколишнього природного середовища. З огляду на це, логічним видається висновок, що об'єктом галузевої кодифікації повинна бути цілісна галузь права, а не окремий правовий інститут або підгалузь. Такий підхід забезпечує системне та комплексне регулювання правових відносин, сприяючи підвищенню ефективності правозастосування та узгодженості нормативно-правової бази [154, с. 148].

Галузева кодифікація може здійснюватися у формі видання кодексів або інших комплексних нормативно-правових актів (Кодекс законів про працю), які охоплюють окремі аспекти правовідносин у межах певної галузі права. Наприклад, Цивільний кодекс України є яскравим прикладом кодифікації цивільного права, що регулює майнові та немайнові відносини між особами. Кримінальний кодекс України є результатом комплексної кодифікації кримінального законодавства, спрямованої на гуманізацію кримінального права та адаптацію його до міжнародних стандартів. До актів галузевої кодифікації можна віднести й Кримінальний процесуальний та Цивільний процесуальний кодекси України, Кодекс адміністративного судочинства України тощо. Отже, значна частина галузей права і законодавства України кодифікована [142, с. 20; 262].

Країни ЄС мають багатий досвід галузевої кодифікації, що відображає їхні історичні, культурні та правові традиції. Зокрема, у Франції, Німеччині,

Італії та інших державах існують кодифіковані акти, які регулюють різні галузі права, такі як цивільне, кримінальне, трудове, адміністративне тощо.

Наприклад, Французький цивільний кодекс (Code civil), відомий як Кодекс Наполеона, був прийнятий 1804 р. і є прикладом галузевої кодифікації XIX ст. Він став взірцем для багатьох інших країн, систематизувавши норми приватного права, забезпечивши єдність та послідовність правового регулювання [73].

Німецьке цивільне уложення (Bürgerliches Gesetzbuch, BGB) 1900 р. стало результатом тривалого процесу галузевої кодифікації і об'єднало різноманітні правові норми в єдиний кодифікований акт. BGB складається з п'яти книг: Загальна частина, Зобов'язальне право, Речове право, Сімейне право та Спадкове право [12].

Галузева кодифікація є поширеною і в Італії. Наприклад, Італійський кримінальний кодекс (Codice Penale), прийнятий 1930 р., відомий як Кодекс Рокко, регулює питання кримінальної відповідальності та покарань [29]. Іспанський кримінальний кодекс (Código Penal) був прийнятий 1995 р. і замінив попередній кодекс 1973 р., адаптуючи кримінальне законодавство до сучасного стану суспільних відносин [34]. Кодифікованим є трудове право в багатьох країнах Західної Європи, наприклад в Польщі це Kodeks pracy [115], а в Угорщині – Munka Törvénykönyve [2]. Code Général des Collectivités Territoriales (CGCT) – Загальний кодекс місцевих органів влади у Франції регулює всі питання, пов'язані із функціонуванням органів місцевої влади [20].

Хоча кодифіковані акти здебільшого притаманні країнам романо-германської правової системи, однак інколи їх приймають і в країнах загального права. Наприклад, Англія та США не мають загальнокодифікованих законів, в цих країнах норми права здебільшого не систематизовані в єдиних кодексах. Проте існує низка важливих законодавчих актів, які регулюють конкретні сфери суспільних відносин та здійснюють систематизацію законодавства, подібно до кодексів. Наприклад, в Англії це

Кодекс корпоративного управління (UK Corporate Governance Code) [113], або Financial Services Act 2012 та FCA Handbook Codes (Фінансові послуги та Регуляторна діяльність) [56]. У США прийняття галузевих кодексів є більш поширеним способом систематизації законодавства, однак все таки кодифікація також не є основним видом систематизації законодавства. Для прикладу можна привести такі види кодифікованих актів, прийнятих у США – Національний електричний кодекс (The National Electrical Code (NEC)) – встановлює стандарти та регулює діяльність щодо електромереж [109], Уніфікований комерційний кодекс (Uniform Commercial Code, UCC) – це комплексний набір законів, що регулюють усі комерційні операції в США [114], Податковий кодекс Tax code, regulations and official guidance – регулює справляння податків у США [101] тощо.

Спеціальна кодифікація являє собою специфічний вид систематизації норм права, спрямований на об'єднання норм, які регулюють відносини, що перебувають у межах предмета кількох галузей права. Деякі вчені називають цей вид кодифікації міжгалузевою, інші – інституціональною. Спробуємо сформулювати власну думку на це питання.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що спеціальна кодифікація охоплює окремі правові інститути або підгалузі права, що робить її менш складною, але ефективною для врегулювання вузьких сфер суспільних відносин (наприклад, Лісовий, Водний, Сімейний кодекси). Інституціональна кодифікація є окремим видом спеціальної кодифікації, оскільки вона стосується конкретних правових інститутів, а не галузей. Прикладами спеціальної кодифікації можна вважати Митний кодекс ЄС (Union Customs Code, UCC), який встановлює правила для митних процедур та спрощує митний контроль на території ЄС. Він охоплює процеси, пов'язані з імпортом, експортом, транзитом товарів і адміністративними процедурами [92]. Фактично, можна вести мову про те, що різновидами спеціальної кодифікації є поєднання інституціональної та підгалузевої кодифікації.

Разом з тим складність суспільних відносин вимагає прийняття міжгалузевих кодифікованих актів, які повинні врегульовувати складні та неоднорідні суспільні відносини. На відміну від галузевої кодифікації, яка обмежується межами окремої галузі права (наприклад, кримінального чи цивільного), спеціальна (міжгалузева) кодифікація має ширший спектр регулювання. Міжгалузева кодифікація – це процес і результат об'єднання норм різних галузей права в єдиний нормативно-правовий акт або систему актів для регулювання комплексних суспільних відносин.

Основною ознакою міжгалузевої кодифікації є її комплексність. Вона охоплює відносини, що не можуть бути повністю врегульовані лише засобами однієї галузі права. Наприклад, кодифікація законодавства у сфері національної безпеки вимагає врахування як норм конституційного, так і адміністративного та кримінального права. Розвиток інформаційних технологій викликає потребу у створенні комплексного законодавства у сфері кібербезпеки, яке повинно включати в себе норми кримінального, адміністративного та міжнародного права. А Земельний кодекс України містить у собі положення таких галузей права, як земельне, екологічне, фінансове, адміністративне.

На нашу думку, саме міжгалузева кодифікація має всі перспективи для подальшого розвитку, адже завдяки об'єднанню норм різних галузей права в один кодифікований акт полегшується їх пошук та правозастосування. Це особливо важливо у сферах, які регулюються чималою кількістю нормативно-правових актів. Наприклад, тривалими є дискусії щодо прийняття в Україні Екологічного, Інформаційного, Пенсійного, Військового кодексів.

Отже, міжгалузева кодифікація є важливим інструментом удосконалення законодавства, адже дозволяє забезпечити комплексне регулювання складних суспільних відносин. Її значення особливо зростає в умовах глобалізації, коли виникають нові виклики та потреби, зокрема щодо інтеграції вітчизняної правової системи з країнами ЄС. Як наголошує В. В. Копейчиков, майбутнє правового регулювання значною мірою залежить

від здатності законодавця до системного та комплексного підходу [285]. Міжгалузева кодифікація законодавства ЄС є важливим елементом гармонізації правового регулювання на рівні спільноти. Вона спрямована на створення єдиної правової основи для забезпечення ефективного функціонування внутрішнього ринку, зміцнення політичної, економічної та соціальної інтеграції країн-членів. Така кодифікація об'єднує норми різних галузей права, і це дозволяє спрощувати правозастосування складних суспільних відносин у межах ЄС.

Міжгалузева кодифікація у праві ЄС визначається як процес об'єднання норм різних галузей права у комплексні правові акти, які регулюють відносини, що виходять за межі традиційного галузевого поділу. Зокрема, вона охоплює такі сфери, як економіка, екологія, права споживачів, цифрові технології тощо. Як зазначає П. Крейг, міжгалузева кодифікація дозволяє досягти більшої юридичної визначеності та прозорості правового регулювання [41].

Кодифікація законодавства ЄС базується на засадах гармонізації і уніфікації і тому має на меті узгодження правових норм різних галузей права держав-членів ЄС. Наприклад, Регламент ЄС 2016/679 (Загальний регламент про захист даних, GDPR) об'єднує норми у сфері цифрових прав, права на приватність життя і захисту корпоративних прав. Цей акт забезпечує уніфіковане регулювання обробки персональних даних на рівні ЄС [263].

Міжгалузева кодифікація правових актів ЄС охоплює взаємопов'язані сфери правового регулювання. Наприклад, Європейський зелений договір (European Green Deal) інтегрує норми екологічного, енергетичного, транспортного та сільськогосподарського права для досягнення цілей сталого розвитку [107].

Кодифікація в ЄС втілюється у формі таких актів, як регламенти, директиви та рішення. Наприклад, Регламент REACH (Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals) є одним із найяскравіших прикладів міжгалузевої кодифікації у праві ЄС. Він об'єднує норми екологічного,

хімічного, промислового права для регулювання використання хімічних речовин. Цей акт спрямований на забезпечення високого рівня захисту здоров'я людей і навколишнього середовища [89]. Директива про права споживачів (Consumer Rights Directive, 2011/83/EU). Цей акт регулює відносини у сфері електронної комерції, захисту прав споживачів та договірному права. Він охоплює норми інформаційного, комерційного, зобов'язального права та захисту прав споживачів [46].

Отже, міжгалузева кодифікація для правової системи ЄС дозволяє структурувати, уніфікувати законодавство та полегшити правозастосування. Комплексне об'єднання норм у єдині кодифіковані акти знижує ризики правових колізій та забезпечує прозорість законодавства.

Кодекс федеральних нормативно-правових актів містить правила і положення, видані федеральними агентствами США. CFR охоплює різні сфери, такі як екологія, охорона праці, фінанси, транспорт, освіта та багато інших. Міжгалузева кодифікація у США є унікальним явищем, яке забезпечує взаємозв'язок різних галузей права в єдиному нормативно-правовому просторі, особливості якого обумовлені тим, що США є федеральною державою. Цей підхід до кодифікації законодавства дає США змогу ефективно регулювати правовідносини на федеральному рівні та рівні штатів, при цьому приймати кодифіковані акти міжгалузевого характеру. Такі кодекси, як Code of Federal Regulations (CFR), є яскравим прикладом міжгалузевої кодифікації, що охоплюють як публічне, так і приватне право [21]. Code of Federal Regulations є зібранням адміністративних норм, прийнятих федеральними агентствами США. CFR охоплює понад 50 глав (титулів), що відображають різноманітні сфери регулювання, такі як охорона навколишнього середовища (Title 40 – Protection of Environment), охорона здоров'я (Title 42 – Public Health) та фінансові послуги (Title 12 – Banks and Banking) [22]. Унікальність CFR полягає в тому, що він містить норми адміністративного права, але й інших галузей права, але адміністративні норми цього кодексу деталізують і

уточнюють положення законів, кодифікованих у United States Code (USC) – Єдиному кодексі США.

Попри значні успіхи міжгалузевої кодифікації у США, слід все таки звернути увагу на те, що США належить до країн загальної системи права, а також має федеральний устрій. Цей фактор суттєво впливає на процеси кодифікації. Основною проблемою міжгалузевої кодифікації є різниця в правовому регулюванні федеральних кодифікованих актів та законодавства штатів. Що інколи створює проблему колізій у законодавстві.

Поряд з цим, позитивний досвід міжгалузевої кодифікації у США може бути запозичений Україною і слугувати прикладом того, як забезпечити уніфікованість нормативно-правових актів та уникнення правових колізій через неузгодженість положень законодавчих актів між собою. Наприклад, Code of Federal Regulations (CFR) слугує прикладом міжгалузевої кодифікації норм адміністративного права, які регулюють різні сфери суспільних відносин. Цей кодекс є зручним у правозастосуванні, що є актуальним для вітчизняного законодавства, норми якого постійно змінюються.

З наведеного можна зробити висновок, що всі види кодифікації застосовуються як у вітчизняному законодавстві, так і в законодавствах інших країн. Однак загальна кодифікація є менш поширеною, хоча питання прийняття «кодексу кодексів» та Єдиного Європейського кодексу все ще дискутуються. Перспективним напрямом є міжгалузева кодифікація, що зумовлено транскордонним характером багатьох правових відносин і складністю певних сфер суспільного життя, що потребують прийняття комплексних нормативно-правових актів.

Міжгалузева кодифікація має низку переваг. По-перше, вона забезпечує гармонізацію та уніфікацію норм права в різних галузях, що важливо для ефективного регулювання відносин, які охоплюють декілька сфер, як-от економіка, екологія, інформаційні технології, фінанси, торгівля тощо. По-друге, така кодифікація сприяє зниженню правових колізій та непорозумінь між різними правовими нормами, що застосовуються в різних сферах. По-

третє, вона дає змогу досягти більшої узгодженості та цілісності в правовому регулюванні, що є особливо важливим для держав, що мають високий рівень економічної та соціальної інтеграції, як це є в межах ЄС.

Проте, як вказує Є. В. Погорелов, досі залишаються невизначеними питання щодо вибору черговості проведення різних видів кодифікації, а також щодо доцільності їх паралельного чи поетапного застосування. Автор підкреслює, що вибір конкретного виду кодифікаційної діяльності має залежати від стабільності або нестабільності суспільних відносин та правової системи в державі. За його словами, загальна кодифікація є доцільною лише в країнах з усталеними правовими традиціями, де вже існує стабільність основних галузей законодавства і де проведено галузеву кодифікацію, що є необхідною передумовою для прийняття «кодексу кодексів», оскільки такий кодекс вимагає узгодження чинних галузевих кодексів. Отже, першочергово необхідно здійснювати галузеву кодифікацію, що полягає в об'єднанні правових норм, що регулюють певну галузь права [245, с. 49].

Кодифікацію слід здійснювати в певній послідовності, стверджують науковці. По-перше, необхідно провести галузеву кодифікацію, яка охопить правовий матеріал, що стосується ключових аспектів розвитку суспільства та держави. Потім слід розпочати інтеграцію правових норм підгалузей та інститутів законодавства, що дозволить повноцінно врегулювати ті відносини, які не вдалося охопити галузевою кодифікацією. Завершальним етапом кодифікації буде загальна кодифікація, яка організує створені кодекси за галузями та інститутами в єдиний нормативно-правовий акт і забезпечить внутрішню узгодженість цих документів. Міжгалузеву кодифікацію, на нашу думку, слід проводити окремо від інших видів кодифікації, оскільки вона має додатковий характер і залежить від конкретних предметних сфер суспільних відносин [154, с. 151].

Р. Кабріяк визначає кодифікацію як комплексний правотворчий процес, що має на меті систематизацію правових норм шляхом їх зведення в єдиний нормативно-правовий акт – кодекс – із можливістю їхньої змістовної

переробки залежно від поставлених цілей. Він виокремлює два основних види кодифікації – кодифікацію-компіляцію та кодифікацію-реформу (модифікацію). Цей поділ ґрунтується на різниці в призначенні та методах реалізації кодифікації, що має важливе теоретичне та практичне значення [9]. Кодифікація-компіляція, за Р. Кабріяком, є формою систематизації, що забезпечує збирання та впорядкування чинних норм права без їх суттєвої зміни чи творчої переробки. Основною метою цього виду кодифікації є забезпечення зручності користування законодавством, його доступності та логічної структуризації. Її завданням є консолідація розрізненого законодавчого масиву в єдиному нормативно-правовому акті із збереженням первісного змісту норми. Цей вид кодифікації часто застосовується в умовах, коли правова система вже має достатньо розвинену правову основу, але потребує її впорядкування для уникнення фрагментарності [9]. Прикладом такого виду кодифікації можуть слугувати створення збірників законодавства чи кодексів, які не є якісними нововведеннями, а лише систематизують, удосконалюють чинний правовий матеріал.

На відміну від кодифікації-компіляції, кодифікація-реформа (модифікація), за Р. Кабріяком, має на меті не лише систематизацію, але й удосконалення правового регулювання шляхом оновлення нормативного матеріалу відповідно до актуальних потреб суспільного розвитку. Цей тип кодифікації забезпечує якісну переробку норм із введенням нових правових конструкцій та усуненням застарілих положень. Цей процес може відбуватися шляхом створення нового кодексу, який повністю замінює попередні акти. Кодекс, що виступає як результат кодифікації-реформи, є не просто впорядкованою сукупністю норм, а інструментом правового прогресу, завдяки якому радикально змінюється правове регулювання існуючих суспільних відносин. У своїй праці Р. Кабріак наводить приклад Французького цивільного кодексу 1804 р. (Кодексу Наполеона), який став результатом кодифікації-реформи, поєднавши систематизацію з докорінним оновленням цивільного права [9].

Кодифікація-компіляція реалізується шляхом збирання та уніфікації чинних норм у межах одного нормативно-правового акта без їхньої докорінної зміни. Цей спосіб характеризується технічним підходом до систематизації, що не потребує значного правотворчого новаторства, а зосереджується на гармонізації чинного законодавства. Натомість кодифікації-реформи застосовує більш складні методи реалізації, які включають або повну заміну попереднього кодексу новим системним актом, або поступову модифікацію норми шляхом внесення змін і доповнень. Такий спосіб вимагає від суб'єкта правотворчості глибокого аналізу стану правового регулювання та прогнозування його подальшого розвитку.

Кодифікація-компіляція виконує функцію забезпечення доступності законодавства та стабільності правового регулювання. Вона сприяє правовій визначеності, полегшуючи застосування норм суб'єктами правовідносин. Кодифікація-реформа виконує трансформаційну функцію, спрямовану на приведення правового регулювання у відповідність до сучасних суспільних потреб. Вона не тільки усуває нормативні прогалини, але й оновлює правові інститути та забезпечує прогресивний розвиток права, що відповідає його еволюційній природі.

Порівняльний аналіз типів кодифікації за Р. Кабріяком засвідчує їхню принципову відмінність за призначенням, методом реалізації, потребами застосування та функціональним призначенням. Кодифікація-компіляція відображає консервативний підхід до систематизації права, спрямований на підтримку його стабільності, тоді як кодифікація-реформа є прогресивним інструментом завдяки якому забезпечуються трансформація та корінні зміни у правовому регулюванні. Така дихотомія, запропонована Р. Кабріяком, має важливе значення для розуміння природи кодексу як результату кодифікації та може бути використана в подальшому для оновлення кодифікаційних процесів в українському законодавстві.

В вітчизняному праві кодифікація-компіляція знайшла своє відображення в низці нормативно-правових актів, зокрема у створенні та

оновленні кодексів, що мали на меті консолідацію чинного нормативного матеріалу.

Одним із прикладів кодифікації-компіляції є Митний кодекс України в редакції від 11 липня 2002 р. № 92-IV. Цей нормативно-правовий акт став результатом зведення розрізнених положень митного законодавства, що діяли на момент його прийняття, зокрема Закону України «Про митну справу в Україні» від 25 червня 1991 р. та підзаконних актів. Основною метою цієї редакції кодексу було впорядкування нормативної бази без докорінного реформування принципів митного регулювання. Іншим прикладом є оновлення Кодексу законів про працю України (КЗпП України). Хоча цей кодекс із часом зазнав багатьох доповнень, значна частина його положень залишилася компіляцією норм радянського трудового законодавства, адаптованих до умов незалежності України. Таке оновлення має переважно технічний характер, спрямований на підтримку актуальності без радикального перегляду його концептуальних засад.

Класичним прикладом кодифікації-реформи є Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Прийняття цього кодексу стало значним кроком у розвитку цивільного законодавства України. Новий кодекс не лише консолідував норми попередніх актів, як-от Цивільний кодекс УРСР 1963 р., але й суттєво оновив їх відповідно до умов ринкової економіки та європейських стандартів. У кодексі з'являються нові інститути, такі як речові права на чуже майно (глава 32), оновлені положення про корпоративні права (статті 167–170), а також розширено регулювання договірних відносин (книга п'ята). Прийняття нового Цивільного кодексу України свідчить про реформаторський характер кодифікації, що відповідає концепції Р. Кабріяка. Новий Цивільний кодекс став не просто систематизованим зібранням норм цивільного права, він адаптував цивільне право до суспільних потреб. Кримінальний кодекс України (2001 р.) – замінив попередній Кримінальний кодекс 1960 р., змінивши підходи до кримінальної відповідальності, запровадивши нову систему покарань та відповідальності. Не можна оминати

увагою і прийняття у 2017 р. оновлених процесуальних кодексів, як-от Кодекс адміністративного судочинства України, Цивільний процесуальний та Господарський процесуальний кодекси.

Аналіз наведених прикладів дозволяє констатувати, що кодифікація-компіляція у вітчизняному законодавстві, як-от у випадку Митного кодексу 2002 р. чи Кодексу законів про працю України, зосереджена на консолідації та технічному впорядкуванні норм права. Натомість кодифікації-реформи представлені Цивільним, Кримінальним кодексами, а також оновленими редакціями процесуальних кодексів, вирізняються творчим підходом, спрямованим на вдосконалення права та його адаптацію до нових суспільних потреб. Ці відмінності підтверджують теоретичну дихотомію видів кодифікації Р. Кабріяка, демонструючи її практичну застосовність до вітчизняної правової системи. Кодифікація-компіляція, втілена в Митному кодексі 2002 р., Кодексі законів про працю України, Кодексі України про адміністративні правопорушення та ін., показує консервативний підхід до систематизації права, тоді як кодифікація-реформа, реалізована в Цивільному, Кримінальному кодексах та процесуальних кодексах 2017 р., є прогресивним інструментом правотворчості. Використання цих видів кодифікації має суттєве значення для подальшого дослідження природи кодексу як результату кодифікації в Україні, процесів кодифікації, дозволяючи оцінити ефективність кодифікаційних стратегій у забезпеченні стабільності та розвитку національної правової системи.

Підсумовуючи вищенаведене, варто зробити такі висновки і узагальнення.

По-перше, під «видами кодифікації» слід розуміти систематизовану сукупність форм та способів впорядкування кодифікованих нормативно-правових актів, які спрямовані на забезпечення їх цілісності, узгодженості та ефективності у процесі правозастосування та правового регулювання суспільних відносин. Таке розмежування ґрунтується на

особливостях об'єкта кодифікації, суб'єктів, мети та методів правотворчої діяльності.

По-друге, доцільно здійснити групування видів кодифікації за такими критеріями: 1) за предметом регулювання: загальна (охоплює більшість сфер суспільних відносин і галузей права), галузева (стосується окремих галузей права), спеціальна (інституційна або міжгалузева) (стосується декількох галузей (інститутів) права); 2) за суб'єктами здійснення: державна, міжнародна, приватна (наукова); 3) за обсягом регулювання: первинна (формується вперше) і вторинна (оновлює або замінює чинні кодифіковані акти); 4) за метою регулювання: кодифікація-компіляція та кодифікація-реформа.

По-третє, система законодавства України характеризується домінуванням галузевої кодифікації, яка знайшла вираження у прийнятті таких кодифікованих галузевих актів, як Кримінальний, Цивільний, Господарський кодекси України, Кодекс адміністративного судочинства України, Цивільний процесуальний, Господарський процесуальний, Кримінальний процесуальний та інші кодекси України. Разом з тим значний потенціал має міжгалузева кодифікація, яка спрямована на врегулювання комплексних суспільних відносин та галузей права, як-от екологічне, інформаційне, військове, медичне право, право соціального забезпечення тощо. Розвиток цього напрямку кодифікації сприятиме усуненню колізій та дублювання правових норм у законах і підзаконних правових актах, поліпшить системність і узгодженість законодавства.

По-четверте, важливим для України є досвід інших країн щодо видів кодифікації. Так, кодифікація в ЄС спрямована на гармонізацію правових систем держав-членів, що зумовлено прагненням до створення єдиного внутрішнього ринку та уніфікації правового регулювання. Тому особливістю для ЄС є використання міжгалузевої кодифікації, яка дозволяє інтегрувати норми різних галузей права в єдині кодифіковані нормативно-правові акти, тим самим забезпечуючи уніфікацію законодавства та ефективність

правозастосування. Правова система США характеризується використанням галузевої, міжгалузевої та загальної кодифікації, і поєднання цих видів кодифікації обумовлено федеративним устроєм держави. На федеральному рівні ключову роль відіграє загальний кодекс – United States Code (USC), який систематизує федеральні нормативно-правові акти у 54 тематичних розділах, охоплюючи практично всі сфери правового регулювання.

Особливістю кодифікації в США є акцент на практичності та доступності законодавства, що реалізується через детальну систематизацію нормативно-правових актів у галузевих кодексах, як-от Податковий кодекс чи Уніфікований комерційний кодекс (UCC). Водночас важливу роль у США відіграє приватна кодифікація, яка здійснюється науковими установами та професійними організаціями і експертами. Приватні кодекси часто використовуються судами й стають основою для створення офіційних законодавчих актів.

Щодо прийняття в нашій державі Єдиного кодексу, як у США (United States Code), слід звернути увагу на те, що цей досвід має значний потенціал для підвищення якості та системності вітчизняного законодавства. Проте його прийняття в Україні є доцільним лише в довгостроковій перспективі. Спочатку необхідно вдосконалити галузеву й міжгалузеву кодифікацію, забезпечити гармонізацію кодифікованих актів з правом ЄС, а також створити стійкий механізм оновлення та адаптації законодавства. Лише після цього можна розглядати Єдиний кодекс як інструмент оптимізації та уніфікації правового регулювання.

Висновки до розділу 1

Вивчення загальнотеоретичних засад кодифікації дозволило зробити такі висновки та узагальнення.

Кодифікація є специфічним видом правотворчої діяльності, спрямованої на систематизацію норм права шляхом їх докорінної переробки, усунення

суперечностей, дублювань і прогалин, і яка завершується прийняттям нового комплексного кодифікованого акта. Кодифікація представляє собою офіційний процес, здійснюється виключно уповноваженими суб'єктами з метою забезпечення єдності та узгодженості правового регулювання в окремій сфері суспільних відносин.

Кодифікація є важливою формою глибокої систематизації законодавства, яка забезпечує узгодження законодавства шляхом приведення норм права відповідної галузі суспільних відносин до логічної, внутрішньо узгодженої структури. Значення кодифікації полягає у впорядкуванні нормативно-правового масиву, що сприяє стабільності правового регулювання, спрощенню доступу до законодавства, підвищенню його зрозумілості для суб'єктів правозастосування та створенню умов для ефективного функціонування певної галузі суспільних відносин. Основною метою кодифікації є усунення хаотичності та правової невизначеності, яка виникає внаслідок безсистемного накопичення нормативно-правових актів. Кодифікація покликана створювати нові кодифіковані акти, які забезпечують системність, цілісність, узгодженість та, головне, ефективність правового регулювання відповідних суспільних відносин.

Традиційна модель кодифікації, яка спирається на зусилля однієї держави, більше не є єдино можливою. У сучасних умовах нормативного плюралізму насувною є необхідність впровадження інтегрованих підходів, що враховують як національні, так і наднаціональні аспекти. Це відкриває перспективи для міждержавної співпраці у сфері правотворчості. Змістом сучасної кодифікації має бути об'єднання шляхом укрупнення норм права, судових прецедентів, актів адміністративних органів, норм наднаціонального права, принципів права, які регулюють однорідні суспільні відносини, в наслідок якого кардинально змінюються чинні нормативно-правові акти і здійснюється якісне, нове упорядкування законодавства. Подальший розвиток кодифікації має спрямовуватися на розроблення кодексів, які закріплюють загальні принципи та стандарти права. Такі кодекси не лише забезпечують

стабільність правового регулювання, але й створюють можливості для динамічного тлумачення та застосування норм судовими органами.

Кодекс є різновидом нормативно-правового акта, який, будучи результатом кодифікаційної діяльності, виступає джерелом права. Кодекс як систематизований законодавчий акт приймається у визначеному законодавством порядку з метою регулювання найбільш важливих галузей суспільних відносин, що охоплюють достатньо широкі сфери – підгалузеві, інституціональні чи міжгалузеві. Встановлено, що специфіка кодифікації законодавства обумовлює особливу природу кодексу, яка виявляється у специфічному поєднанні його мети для законодавства, специфічних ознак і функцій.

Кодифікація є систематизованою діяльністю, що забезпечує впорядкування та узгодженість норм права. Виокремлення її видів ґрунтується на таких критеріях, як предмет регулювання (загальна, галузева, спеціальна), суб'єкти здійснення (державна, міжнародна, приватна), та обсяг регулювання (первинна, вторинна). Цей підхід до класифікації видів кодифікації дозволяє розробити науково обґрунтовані засади вдосконалення законотворчої техніки та підвищити ефективність правового регулювання суспільних відносин.

Кодифікація це спосіб систематизації, що відображає її як процедурний та багатофункціональний правовий механізм. У цьому аспекті кодифікація не обмежується результатом у формі кодексу, а розглядається як динамічний процес, що охоплює аналітичну, логічну та інтеграційну діяльність із правовими нормами. Такий підхід відрізняється від традиційних трактувань, де акцент ставиться на формальну структуру кодексу, має доктринальну новизну в тому, що дозволяє гнучко застосовувати концепцію кодифікації до різних правових систем і сучасних викликів. Авторське визначення передбачає застосування кодифікації як інструменту правового реформування та гармонізації, що особливо важливо в умовах модернізації законодавства України.

Досвід загальної кодифікації, зокрема у США та ЄС, підтверджує її здатність досягати системності та узгодженості законодавства шляхом об'єднання правових норм у кодифіковані акти, що охоплюють широкі сфери правового регулювання. Україна, перебуваючи на етапі уніфікації та імплементації вітчизняного законодавства, може використовувати цей підхід для створення інтегрованих законодавчих актів, що сприятимуть усуненню колізій, дублювання та фрагментарності нормативної бази, а також забезпечать відповідність правового регулювання міжнародним стандартам та правовим актам ЄС.

Приватна (наукова) кодифікація, характерна для США та міжнародного права, демонструє потенціал у створенні рекомендаційних модельних кодексів, що впливають на формування офіційного законодавства. Запровадження механізмів приватної кодифікації в Україні із залученням науковців, експертів та професійних організацій сприятиме розроблюванню якісних проєктів кодексів.

У багатьох країнах, зокрема в США, органи місцевого самоврядування беруть участь у кодифікаційній діяльності, створюючи муніципальні кодекси. Для України цей досвід є перспективним, особливо у контексті децентралізації. Прийняття муніципальних кодексів дозволило б ефективніше регулювати локальні суспільні відносини у важливих сферах суспільних відносин. Така практика сприятиме підвищенню якості правового регулювання на місцевому рівні та адаптації його до європейських підходів.

Прийняття міжгалузевих кодексів, що включають норми вітчизняного права, правових актів ЄС та міжнародного права, є важливим кроком у модернізації законодавства України. Ці кодекси повинні бути спрямовані на врегулювання комплексних суспільних відносин, приміром, як-от інформаційне, екологічне чи військове право. Їх розробка сприятиме гармонізації і уніфікації вітчизняного законодавства із міжнародними стандартами та правовими актами ЄС, усуненню юридичних колізій та підвищенню ефективності правового регулювання.

РОЗДІЛ 2

СВІТОВА ПРАКТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ КОДИФІКАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА В РІЗНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ

2.1. Кодифікація як найважливіший засіб систематизації норм права у романо-германській правовій системі

Кодифікація, як вже неодноразово зазначалося, є процесом систематизації та упорядкування законодавства і має надзвичайне значення для ефективного функціонування правової системи будь-якої країни. Процес кодифікації передбачає збір, перегляд, систематизацію та оформлення законодавчих актів, що мають форму кодексів чи інших кодифікованих правових актів. Кодифікація сприяє уніфікації, підвищенню ясності, доступності та передбачуваності правових норм, що в цілому має важливі наслідки для правового регулювання. Завдяки кодифікації, розрізнені законодавчі акти чи норми права об'єднуються в єдину, логічно впорядковану систему. Це полегшує пошук і застосування правових норм, а також сприяє усуненню розбіжностей у законодавстві.

Саме ці положення стали основою систематизації законодавства у країнах романо-германської (континентальної) правової системи. Романо-германська правова система, яка в науковій літературі також часто позначається терміном «континентальна правова система», традиційно вважається основоположником процесу кодифікації законодавства у світі. Її історичні витоки і підходи до систематизації правових норм стали основою для формування сучасного законодавства багатьох країн світу, орієнтованих на нормативний порядок і чітку структурованість законодавчих актів [230].

Поняття «романо-германська правова система», «континентальна правова система» та «романо-германська правова сім'я» часто використовуються як синоніми для позначення правової традиції до систематизації законодавства, що домінує у країнах Європи, за винятком Великої Британії, а також у багатьох країнах Латинської Америки, Африки та

Азії. Ця традиція базується на кодифікованих нормативно-правових актах і виникла під впливом римського права, доповненого елементами середньовічного канонічного права та звичаєвого права регіонів Європи. Термін «романо-германська правова система» акцентує увагу на історичних витоках цієї правової традиції. Він походить від двох основних джерел формування системи: римського права, систематизованого в *Corpus Juris Civilis* (VI ст.), і звичаєвого права германських народів. У період рецепції римського права (XII–XIV ст.) ці дві правові традиції взаємодіяли, що й посприяло формуванню основних принципів системи, як-от пріоритет нормативно-правового акта, систематизація законодавства та універсальність правових норм [104].

Правова система України, попри історичну фрагментарність і зміну політичних режимів, у своїй основі належить до романо-германської правової традиції. Це не лише питання сучасного правового вибору або євроінтеграційного вектора – йдеться про глибоку історичну спадкоємність, що бере свій початок від римського права.

Основоположний вплив на формування континентального підходу до права справив *Corpus Juris Civilis* імператора Юстиніана – звід норм приватного та публічного права, що стало основою для кодифікаційних процесів у Західній Європі. Саме цю систему, через її логічну структуру, універсалізм і гнучкість, було рецепційовано спочатку в Італії, а згодом – у Франції, Німеччині, Австрії та інших країнах, сформувавши підґрунтя для розвитку системи писаного права [260]. Українські землі, опинившись у різні періоди під юрисдикцією Речі Посполитої, Австрійської імперії, Російської імперії, а пізніше – СРСР, також перебували в полі дії континентального права. Так, у Галичині застосовувався австрійський Цивільний кодекс 1811 р. (ABGB), у Лівобережжі – положення Зводу законів Російської імперії, а в Західній Україні та на Волині тривалий час діяли норми магдебурзького права. Навіть у період радянської правової системи, попри її очевидну ідеологічну забарвленість, структура нормативно-правових актів (кодекси, їх поділ на

частини, глави, статті, логіка систематизації) залишалася типовою для романо-германської моделі [301].

Окрім того, важливо зазначити, що в Україні зберігалася традиція юридичної науки, яка опиралася на догматичні підходи континентального типу: системне викладення правових норм, класифікація інститутів, обґрунтованість правових категорій, аналітичне тлумачення норм тощо. Ці особливості, притаманні як дореволюційній, так і сучасній українській правовій доктрині, є ознакою спадковості з романо-германською системою.

Таким чином, сучасне українське законодавство та правова система загалом є органічним продовженням романо-германської традиції, а не її формальним запозиченням. Це дає підстави стверджувати, що кодифікація в Україні – не випадковий вибір, а історично та структурно обґрунтований механізм упорядкування права, який відповідає природі національної правової системи.

У свою чергу сам термін «континентальна правова система» акцентує увагу на географічному походженні. Цей термін виник у XIX ст., коли французький Цивільний Кодекс Наполеона (1804) став моделлю для кодифікації законодавства в багатьох країнах Європи. У цей період розмежування між континентальною Європою та Великою Британією набуло концептуального значення через відмінності у правових підходах: континентальна система базувалася на писаному праві, тоді як британська орієнтувалася на прецеденти [104]. Зміст обох термінів однаковий: вони позначають правову систему, яка характеризується домінуванням писаного права, поділом законодавчої та судової влади, значною роллю кодифікації та підвищеним акцентом на юридичну науку. Головним джерелом права є нормативно-правовий акт, а судова практика не має обов'язкової сили, як у системі загального права.

Отже, терміни «романо-германська правова система» та «континентальна правова система» відображають два аспекти походження: історико-правовий та географічний. Поява цих термінів та їх вживання

зумовлені потребою виокремлення та класифікації правових систем у компаративістиці. Використання цих термінів дозволяє чітко окреслити основні характеристики та межі даної правової системи, сприяючи її порівнянню з іншими системами, такими як англо-американське право, мусульманське право.

У романо-германській правовій системі можна виокремити такі групи правових сімей: романська (Італія, Франція, Іспанія), скандинавська (Швеція, Данія, Норвегія, Фінляндія), германська (Німеччина, Австрія), слов'янська (Україна), правова система Японії та латиноамериканська правова група (Аргентина, Бразилія, Чилі, Парагвай, Уругвай). Проте романо-германське право має свої характерні особливості у кожній країні [210, с. 97]. Також важливо буде зауважити унікальність та особливість деяких із перелічених раніше груп, як-от скандинавська та латино-американська. Переважна кількість дослідників виокремлюють їх окремо, тому вважаємо за потрібне звернути на них особливу увагу.

У процесі аналізу кодифікаційних моделей та порівняння правових систем важливо враховувати напрацювання у сфері порівняльного правознавства. Зокрема, К. Цвайгерт і Х. Кетц у своїй праці «Вступ до порівняльного правознавства у сфері приватного права» підкреслюють, що дослідження правових систем потребує не лише описового підходу, а й виявлення глибинних структур і взаємозв'язків між інститутами. Їхня концепція містить як горизонтальний (міжсистемний), так і вертикальний (внутрішньосистемний) аналіз, що дозволяє комплексно оцінити еволюцію правових норм та їх адаптацію до змін соціального контексту.

Особливої уваги заслуговує викладена в цій праці типологія правових систем, яку побудовано не лише на формальних джерелах права, а й на ціннісних та методологічних засадах, що притаманні тій чи іншій правовій традиції. У цьому контексті романо-германська правова сім'я постає як результат глибокої кодифікації, де закон, як писане джерело, має центральне значення. Такий підхід є релевантним для української правової системи, яка

історично розвивалась у межах цієї правової традиції та зберегла її основні риси, зокрема орієнтацію на комплексні кодифікаційні акти, домінування загального закону над судовою практикою, а також системність у побудові нормативного масиву [129].

З огляду на викладене, використання методології Цвайгерта і Кетца дає змогу чіткіше визначити межі порівняння правових систем, уникнути формального підходу і натомість розбудувати структуроване розуміння природи правової кодифікації. У нашому дослідженні це дозволяє не лише зіставити українську модель з досвідом інших країн, але й виявити внутрішні суперечності, що виникають у процесі нормативного оновлення.

Скандинавська правова група, що включає Швецію, Данію, Норвегію, Фінляндію та Ісландію, традиційно відноситься до романо-германської правової сім'ї, однак водночас займає особливе місце в її межах. Попри загальну структурну приналежність, скандинавські країни демонструють своєрідну модель кодифікації, в якій гармонійно поєднуються традиційні ознаки континентального права з гнучкістю, мінімалізмом та високим рівнем правового прагматизму [158]. Однією з визначальних особливостей скандинавської моделі є відсутність універсальних кодексів у класичному європейському розумінні. Замість великих уніфікованих кодифікованих актів, як у Франції чи Німеччині, у Швеції, Норвегії чи Данії діють спеціальні закони, які охоплюють окремі правові інститути та часто оновлюються в міру потреби. Наприклад, цивільне право у Швеції не кодифіковане в один акт, а регулюється низкою законів, серед яких Закон про договори (1915), Закон про зобов'язання, Закон про купівлю товарів (1990), Закон про споживче кредитування та інші.

Попри таку фрагментацію, правова система скандинавських країн функціонує ефективно, послідовно й стабільно, що забезпечується кількома факторами. По-перше, велику роль відіграє довіра до правових інституцій і високий рівень правової культури населення. По-друге, законодавчі акти готуються із залученням широкого кола експертів, науковців і практиків, що

забезпечує консенсусну проавторчість. По-третє, відсутність надмірної деталізації в законодавстві дає можливість судам гнучко інтерпретувати норми з урахуванням конкретного контексту. У процесі кодифікації скандинавські країни віддають перевагу функціональному, а не формальному підходу. Систематизація права здійснюється переважно не через об'єднання норм у великі кодекси, а через продуману розбудову законодавчих масивів, які є зрозумілими для користувачів і адаптивними до змін. Це проявляється, зокрема, у високій якості законодавства у сферах екології, цифрового врядування, охорони персональних даних, де скандинавські країни перебувають серед світових лідерів.

Для України скандинавський досвід цікавий не лише як варіант альтернативної організації кодифікаційного процесу, але й як приклад збалансованого поєднання гнучкості, ефективності та легкості правового регулювання. Оновлюючи українське законодавство в нових сферах (цифрова економіка, штучний інтелект, захист персональних даних), доцільно враховувати підхід скандинавських країн: мінімалізм, ясність правових конструкцій, регулярне оновлення спеціальних законів, а також інтеграцію з європейськими нормами без перенасичення правової системи громіздкими кодексами.

Латиноамериканська правова група історично сформувалася як частина романо-германської правової сім'ї, однак її розвиток відбувався під впливом специфічних політичних, соціальних і культурних чинників. Після здобуття незалежності від європейських метрополій більшість держав Південної Америки почали формувати власні правові системи, що базувалися переважно на рецепції французького, іспанського та португальського законодавства. На відміну від країн Європи, де кодифікація мала поступовий і органічний характер, у Латинській Америці вона часто здійснювалася швидко та «зверху вниз», з метою встановлення нової правової ідентичності. [77]. Відомим прикладом є Цивільний кодекс Чилі, створений у 1855 р. юристом Андресом Бельйо. Цей кодекс став одним із перших у регіоні прикладів самостійного

кодифікованого акта, і до сьогодні розглядається як класичний зразок латиноамериканської кодифікації. Його структура й зміст були запозичені в інших країнах: Еквадор, Колумбія, Венесуела та інші прийняли подібні акти, які збереглися й досі з незначними змінами. Ще одним знаковим прикладом є Цивільний кодекс Аргентини 1871 р., розроблений Веле Сарсфілдом, який урахував французькі, іспанські та навіть німецькі джерела. Проте вже у XXI столітті Аргентина здійснила глибоку реформу, результатом якої став новий Цивільний і комерційний кодекс (2015 р.), що включає норми про споживчі права, сімейне право, нові види зобов'язань та навіть цифрову безпеку. Варто зауважити, що латиноамериканська модель кодифікації поєднує формальну структурованість із гнучкістю правозастосування. У багатьох державах регіону правозастосування має сильно розвинену доктринальну основу – тобто кодекси постійно супроводжуються широким колом офіційних або напівофіційних коментарів, академічних інтерпретацій, які фактично виконують роль «пояснювального права». Це дозволяє зберігати єдність правової системи навіть за наявності правових прогалів і формувати правозастосовну практику з урахуванням специфіки регіону [79].

Крім того, латиноамериканські країни в останні десятиліття все активніше розвивають кодекси нового покоління, які включають регулювання сфер, що раніше залишалися поза увагою: права навколишнього середовища, цифрові технології, права корінних народів. У Бразилії, наприклад, у 2002 р. ухвалено новий Цивільний кодекс, що поєднує класичні інститути приватного права із сучасними механізмами альтернативного вирішення спорів, колективного позову та медіації.

Особливістю латиноамериканської правової групи є й сильна соціальна спрямованість кодифікації. Законодавство у цих країнах зазвичай відображає ідеї соціальної справедливості, солідарності, захисту вразливих груп населення. У багатьох кодексах прямо закріплені положення про гендерну рівність, рівний доступ до правосуддя, охорону прав дітей та осіб з

інвалідністю. Така орієнтація формує унікальний правовий баланс між класичною юридичною технікою й потребами суспільства.

Для України досвід Латинської Америки є цікавим насамперед як приклад того, як національні кодифікації можуть поєднувати традиційні правові інструменти із новими соціальними сенсами і викликами. У процесі реформування українського законодавства та створення нових кодексів у сферах цифрових технологій, екології, споживчого захисту або оборони варто враховувати ці приклади. Латиноамериканська практика доводить, що навіть у межах романо-германської моделі можливе створення відкритих, гнучких і соціально орієнтованих кодексів, які не лише систематизують право, але й спрямовані на реальне вирішення проблем.

Отже, романо-германська (континентальна) правова система представляє собою сукупність національних правових систем країн континентальної Європи, що мають схожість історичного генезису на основі давньоримського права та його пристосування (разом з канонічним правом і місцевими звичаями) до нових національних умов, спільні засади правового регулювання, подібні ознаки структури права з поділом на публічне і приватне право, одноманітне розуміння природи норми права як правила поведінки загального характеру, єдність системи форм (джерел) права, основною з яких є нормативно-правовий акт [205].

Доволі важливим у розумінні сутності кодифікації у країнах романо-германської правової системи має досвід Німеччини. Саме в Німеччині процес кодифікації має унікальні історичні особливості, зумовлені як політичною, так і соціально-економічною ситуацією, а також впливом римського права. Саме законодавство Німеччини у багатьох країнах романо-германської правової сім'ї стало основою для кодексів. Його вплив відчутний і дотепер. Німецькі землі до XIX ст. не мали єдиного законодавства. Через політичну роздробленість Священної Римської імперії на території Німеччини співіснувало чимало правових традицій, включаючи звичаєве право та локальні правові приписи. Німецька правова система є результатом так званої

«рецепції» римського канонічного права, основними джерелами якого були *Corpus Juris Civilis*, а також *Corpus Juris Canonici* [66; 124]. Починаючи з XIII ст., наукові «світські та церковні закони», тобто легістика та каноністика, які викладалися переважно в університетах Північної Італії, також поширювалися в Німеччині через викладання права. Політичні зв'язки Німеччини та Італії у Священній Римській імперії призвели до того, що римське право розглядалося як імперське право, що підвищило рівень його визнання. Рецепція стосувалася переважно кримінального права, цивільного процесуального права і особливо приватного права. Для останнього канонічне право набуло перш за все значення в шлюбному праві. Римське право з'явилося у формі «*Gemeines Rechts*» або *ius commune*, яке було далі розвинуте легістами поряд і у взаємодії з місцевим «*Gewohnheitsrecht*» (звичаєвим правом). Деякі з них були записані в юридичних книгах, як-от *Sachsenspiegel* або *Schwabenspiegel* [8].

Однією з перших значущих спроб кодифікації стало створення «Загального земельного права для прусських держав» (*Allgemeines Landrecht für die Preußischen Staaten*) у 1794 р.. Це був надзвичайно деталізований кодекс, який охоплював практично всі сфери суспільних відносин – від цивільного до адміністративного права. На момент прийняття «Загального земельного права Пруссії» (*Allgemeines Landrecht, ALR*) у 1794 р. в Габсбурзькій монархії вже були зроблені конкретні кроки для забезпечення правової уніфікації та модернізації через створення кодексів. На відміну від Пруссії, де право було кодифіковане в єдиному акті, в монархії Габсбургів було вирішено кодифікувати окремі частини галузей права шляхом створення різних кодексів. Цей досвід було запозичено у Баварії [8]. У сфері кримінального права та кримінального процесу в 1768 р. було запроваджено «Загальний кримінальний судовий порядок» (*Allgemeine peinliche Gerichtsordnung*). Однак у сфері цивільного права перший проєкт – «*Codex Theresianus*» 1766 р. – не виправдав очікувань і залишився у вигляді проєкту. Плани створення четвертої частини кодексу, присвяченої цивільному процесу, були реалізовані окремо у вигляді «Загального судового кодексу» (*Allgemeine Gerichtsordnung*)

1781 р. Із трьох частин матеріального першою була прийнята 1787 р. «Загальна цивільна кодифікація» (General Civil Code), яка разом із «Патентом про спадкування» (Erbfolgepatent) 1786 р. забезпечила єдність норм у сфері особистого, сімейного, шлюбного майнового та спадкового права для німецьких спадкових земель і Галичини (за винятком Угорщини). 1798 р. у Галичині було прийнято «Цивільний кодекс для Галичини» (Civil Code for Galicia) [8]. Кульмінацією цього процесу стало прийняття «Загального цивільного кодексу» (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, ABGB) 1 червня 1811 р., що набув чинності з 1 січня 1812 р. Цей кодекс забезпечив єдність і уніфікацію приватного права на більшості територій монархії, крім Угорщини. Для забезпечення доступності було здійснено офіційні переклади кодексу польською, чеською, італійською, а пізніше – угорською, сербською та хорватською мовами. Цьому кодексові притаманні гнучкість, нейтральність і уніфікованість норм, що забезпечували можливість їх ефективного застосування. Кодекс був побудований на раціональних і логічних принципах завдяки впливу Франца фон Цайлера (1751–1828). Його компактний і зрозумілий стиль забезпечував доступність тексту для широкої аудиторії і у правозастосовній практиці [8].

У XIX ст. (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, ABGB) став зразком для кодифікацій у монархічних державах Німецького союзу (наприклад, Баварії, Саксонії) і деяких республіканських швейцарських кантонів (Берн, Люцерн). Після внесення часткових змін 1914–1916 рр. (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, ABGB) зберігав чинність у деяких країнах-наступниках Австро-Угорської імперії, як-от Польща, Чехословаччина та Югославія. (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, ABGB) став важливою віхою у розвитку європейської кодифікації. Завдяки своїй логічній структурі, нейтральності та здатності до адаптації кодекс вплинув на законодавство багатьох країн Західної Європи. Прийняття цього кодексу та багаторічне застосування його норм підтверджують, що якісна кодифікація є основою для гармонізації і уніфікації права у багатонаціональних державах [8]. У цей період було прийняте 1848 р.

законодавство про оборотні інструменти, що кодифіковано шляхом прийняття *Allgemeine Deutsche Wechselordnung*, а між 1861 і 1866 роками – *Deutscher Bund* та Загальний торговельний кодекс Німеччини (*Allgemeines Deutsches Handelsgesetzbuch*) [126].

Історичний екскурс свідчить, що створення єдиного кодексу приватного права в Німеччині було тривалим і складним процесом, що розпочався ще в першій половині XIX ст. Зі зростанням економічної інтеграції між регіонами та розвитком торгівлі з'явилася необхідність уніфікації правових норм, особливо у сфері торговельного права. Першим значним кроком стало створення Німецького митного союзу 1833 р.; 1848 р. було прийнято загальну німецьку зміну законодавства про оборотні інструменти (*Allgemeine Deutsche Wechselordnung*), а між 1861 і 1866 рр. майже всі держави Німецького союзу ухвалили проєкт Загального німецького торговельного кодексу (*Allgemeines Deutsches Handelsgesetzbuch*) [126]. Після створення Німецької імперії 1871 р. було започатковано уніфікацію процедурного й організаційного правового порядку. Зокрема, у жовтні 1879 р. набрали чинності *Reichsjustizgesetze*, які включали закони про судову систему, банкрутство, цивільний і кримінальний процес. Також 1879 р. було відкрито Верховний суд для розгляду справ цивільного й кримінального права [126].

Кульмінацією процесу правової уніфікації стало прийняття *Bürgerliches Gesetzbuch* (BGB). Процес його підготовки тривав майже 30 років, починаючи з ухвалення закону *Lex Miquel Lasker* 1873 р., який передав Імперському парламенту повноваження з кодифікації приватного права. Німецький цивільний кодекс (*Bürgerliches Gesetzbuch*, BGB) був офіційно проголошений у 1896 р., а набув чинності 1 січня 1900 р. Кодекс став основою для правового регулювання у Німеччині майже всіх галузей приватного права та зразком для кодифікації в інших країнах, зокрема в Австрії, Італії, Португалії та Нідерландах. Протягом століття його норми, однак, постійно адаптувалися відповідно до соціально-економічних змін, особливо після Другої світової війни. У цей період часу до *Bürgerliches Gesetzbuch*, BGB були внесені значні

зміни у сферу сімейного права, захисту прав споживачів і трудових відносин [126].

Так, у першій половині XX ст. сімейне право Німеччини залишалося консервативним, з акцентом на патріархальну модель сім'ї. Однак після Другої світової війни були внесені суттєві зміни у кодекс, спрямовані на забезпечення гендерної рівності та захист прав дітей. Особливо значними були реформи у 1970-х років, коли спрощувалася процедура розлучення, вводилися положення про спільне батьківство та посилювався захист майнових прав подружжя [126]. Сьогодні положення Bürgerliches Gesetzbuch, BGB все більше піддаються адаптації до вимог європейської інтеграції. У норми кодексу включаються положення міжнародних конвенцій і директив ЄС, що відображають сучасні тенденції уніфікації права на наднаціональному рівні. Це забезпечує не лише збереження ролі BGB як кодифікованого акта приватного права у Німеччині, але й інтеграцію приватного права Німеччини у європейський правовий простір. Наприклад, у 2002 р. було здійснено модернізацію зобов'язального права (Schuldrechtsmodernisierungsgesetz), зокрема включено до BGB положення щодо захисту прав споживачів, відповідальності за якість продукції та захисту особистих даних. Ця реформа стала однією з наймасштабніших за весь період існування BGB. Вона продемонструвала важливість інтеграції норм європейського права до національних кодексів, зокрема шляхом врахування директив ЄС, як-от Директива про продаж споживчих товарів і пов'язані з ними гарантії [128].

Європейська інтеграція значно вплинула на національні системи приватного права, зокрема в Німеччині. Багато норм німецького національного законодавства тепер мають відповідати директивам ЄС. Це створює додаткове навантаження на систему законодавства Німеччини, так і на всі національні системи країн-членів ЄС у питаннях кодифікації, оскільки необхідно поєднувати внутрішньодержавні правила з європейськими вимогами. У цьому контексті зростає значення принципів та підходів до тлумачення та застосування національних норм відповідно до європейських

стандартів, що іноді призводить до складних юридичних колізій між національним та європейським правом. У майбутньому Німеччина має серйозний потенціал для оновлення своїх кодифікованих актів та самого підходу до систематизації законодавства шляхом кодифікації. Це потребує значних зусиль щодо інтеграції європейських стандартів, врахування нових соціальних реалій і розвитку нових технологій. Однак це відкриває нові можливості для розвитку кодифікації у Німеччині, де важливим аспектом стане створення більш гнучкої системи, здатної реагувати на зміни у суспільстві й потреби правового регулювання.

Франція, як один із центрів романо-германської правової сім'ї, є прикладом країни з високорозвиненим законодавством, що спирається на кодифікацію як ключовий інструмент правотворчості та правозастосування. Історичний розвиток французької кодифікації законодавства є яскравим прикладом трансформації її правової системи з метою уніфікації норм права та ефективного правозастосування. Процес кодифікації у Франції, який досяг свого апогею в період імперії Наполеона Бонапарта, став одним із найбільш впливових феноменів на право багатьох країн світу і моделлю для інших кодексів.

Ідея кодифікації у Франції виникла ще у XVIII ст., коли роздробленість законодавства створювала серйозні перешкоди для правозастосування. До Французької революції 1789 р. законодавство Франції складалося з різноманітних феодальних норм, звичаєвого права (особливо на півночі країни) та римського права (на півдні). Така система була складною, непрозорою й неефективною для центральної державної влади. Французька революція створила умови для реформування законодавства, заклавши принципи рівності перед законом, особистої свободи та права власності. Національні збори ухвалили низку важливих законів, зокрема Декларацію прав людини і громадянина (1789 р.), яка стала основою майбутнього законодавства Франції. У 1800 р. Наполеон створив комісію юристів, до складу якої увійшли визначні правники того часу: Жан-Етьєн-Марі Порталіс,

Жак де Малвіль, Фелікс Біго де Преамено та Франсуа Дюпре. Їхньою метою було створення універсального кодексу, який би об'єднав найкращі елементи звичаєвого, римського і революційного права. Головним результатом кодифікаційної діяльності став Цивільний кодекс Франції, відомий як Кодекс Наполеона. Ухвалений у 1804 р., він об'єднав ключові положення, які визначали цивільні правовідносини: шлюб, сімейні стосунки, спадщину, договірні зобов'язання та право власності. Кодекс впроваджував принципи рівності перед законом, свободи договірних відносин і захисту приватної власності, що відображало революційні ідеали.

Загалом Наполеоном було прийнято п'ять кодексів. У 1810 р. було прийнято Кримінальний процесуальний кодекс, який називався *Code d'instruction criminelle* – Кодекс кримінального розслідування. Цей кодекс є важливим джерелом права. Насамперед він поєднав у собі основи римського та німецького права, основною метою якого було поширення одного джерела права на всій території Франції. Основною його особливістю було те, що він ґрунтувався на буржуазному принципі рівності всіх громадян перед законом, закріплював основні положення буржуазної законності [212]. У 1807 р. набрав чинності Торговельний кодекс, який в основному лише деталізував норми, що стосуються торговців, інститутів морської торгівлі, визначав умови неспроможності, здійснення торговельного судочинства тощо. Було також прийнято Цивільний процесуальний (1806 р.) і Кримінальний (1808 р.) кодекси. З прийняттям цих кодексів процесуально-правові відносини були адаптовані до нових матеріальних норм кримінального та цивільного права. Цивільне та кримінальне судочинство було чітко розмежовано, а судову систему відокремлено від адміністративної влади. Замість принципу виборності суддів, що домінував після Французької революції, було запроваджено принцип незмінності суддів, які призначалися урядом. Торгівлю посадами судді, яка існувала за часів монархії, категорично заборонили [248]. Зазначені кодекси стали основою для подальшого розвитку французького права і вплинули на правові системи багатьох країн Європи, включно з

Нідерландами, Італією, Німеччиною та Польщею, мали значний вплив на створення відповідних кодексів у Латинській Америці та навіть і у США. Французька кодифікація стала еталоном для багатьох країн, оскільки забезпечувала структурованість і ясність законодавства.

Як зазначає Марія Луїза Мерілло, кодифікація у ХІХ ст. була унікальним правовим явищем у Західній Європі. Кодекси, які були розроблені у цей період часу, радикально відрізнялися від компіляцій римського, канонічного та звичаєвого права. Основою кодифікації в ці часи стала «інтелектуальна революція», що відбулася наприкінці ХVІІІ ст. в Європі, з її принципами та доктринами, заснованими на просвітництві, раціоналізмі, світському природному праві, буржуазному лібералізмі на націоналізмі. Ці ідеї породили новий спосіб мислення про суспільство, економіку, державу і право, з вирішальними наслідками для подальшого розвитку правової системи континентального права [81].

Що стосується країн континентальної правової системи, то ці філософські та політичні ідеї мали значний вплив на розвиток публічного і приватного права. Зокрема, Ф. Віакер пояснював, що «кодифікація була спрямована не на збиранні, компіляції, вдосконаленні або реформуванні чинного наукового або доннаукового права, як колишні німецькі реформи або римські і іспанські компіляції, а на планування кращого суспільства за допомогою нового систематичного і творчого права» [123].

За словами Дж. Меррімена, важливою метою Французької революції була уніфікація приватного права, і в результаті «дух інтелектуальної революції» спонукав французів прийняти п'ять кодексів: *Les Cinq Codes*. До них належать – *Code Civil des Français* (1804) – *Le Code de Procédure Civile* (1806), *Le Code de Commerce* (1807), *Le Code Pénal* (1810) і *Le Code d'Instruction Criminelle* (1810). І як зазначають дослідники, саме Цивільний кодекс Наполеона має фундаментальну роль у здійсненні сучасної кодифікації і має величезний вплив в усьому світі [81].

Сучасний підхід Франції до кодифікації демонструє унікальне поєднання правової спадщини та інновацій. Франція продовжує оновлювати та адаптувати свої класичні кодекси до сучасних умов. Зараз у Франції розвиток кодифікації відбувається шляхом прийняття спеціалізованих кодексів, як-от Екологічний кодекс (2000 р.), що демонструє комплексний регуляторний підхід до охорони і захисту навколишнього середовища. Наприклад, реформа договірних прав 2016 р. модернізувала правила щодо укладення договорів, зробивши їх більш гнучкими для використання в сучасних економічних умовах [99].

Деякі галузі права стикаються з явищем декодифікації, коли чинні кодекси стають менш релевантними через швидкий розвиток суспільства та технологій. У відповідь Франція застосовує механізм рекодифікації, який дозволяє модернізувати застарілі норми без необхідності створення абсолютно нових кодексів. Наприклад, зміни (рекодифікація) інших кодексів, а саме норми Кодексу соціального забезпечення та нового Трудового кодексу, вже враховують соціально-економічні трансформації останніх десятиліть

У рамках правової гармонізації Франція активно впроваджує директиви та регламенти ЄС у національне кодифіковане законодавство. Можна зазначити, що правові акти ЄС зараз імplementовано практично в усі кодифіковані акти цієї країни.

Викликають інтерес і процеси кодифікації у країнах Латинської Америки, які внаслідок іспанського колоніального минулого також належать до романо-германської правової системи. У країнах Латинської Америки кодифікація в ХІХ ст. мала деякі особливості. Власне процес кодифікації в цих країнах розпочався після здобуття незалежності від Іспанії та Португалії з метою створення власного законодавства, стабілізації правової системи та консолідації нових правових режимів. Розроблення нових кодексів стало актуальним питанням для юристів цих країн у ті часи. Латиноамериканські держави широко використовували Французький цивільний кодекс 1804 р. як модель. Його принципи, засновані на римському праві, були зрозумілі й

прийнятні для країн регіону, оскільки вони співпадали з традиціями іспанського та португальського колоніального законодавства. У цей період приймаються чилійський цивільний кодекс Андреса Бельйо (1855) та аргентинський кодекс Веле Сарсфілда (1871). Чилійський кодекс, наприклад, вплинув на законодавство Еквадору, Колумбії та інших країн регіону [81].

У ХХ ст. спостерігалася тенденція до часткової або глобальної реформи кодексів в країнах Латинської Америки, що відображала соціальні, економічні та технологічні зміни. Наприклад, приймаються нові кодекси у Болівії (1975), Венесуелі (1982), Перу (1984) і Парагваї (1987). Слід підкреслити, що багато країн Латинської Америки інтегрували сучасні правові концепції притаманні для Західної Європи, зокрема верховенство права, засади судочинства, захист споживачів і теорія зловживання правом тощо. Також велика увага приділяється гармонізації з міжнародними стандартами та регіональними договорами. В окремих країнах працюють спеціальні комісії з реформи цивільного права, які допомагають узгоджувати національні кодекси із сучасними потребами правового регулювання та станом розвитку суспільних відносин. Так, Аргентина і Перу створили окремі органи для підготовки нових редакцій кодексів. У деяких країнах, наприклад, Перу, спостерігається тенденція до об'єднання цивільного і комерційного права в межах одного кодексу [81].

Щодо сучасного стану кодифікації слід зазначити, що у більшості країн Західної Європи зараз зберігаються традиційні кодекси, однак вони регулярно підлягають частковим змінам (рекодифікації). Рекодифікація дозволяє адаптувати чинні кодекси до змін у зовнішньому середовищі та потреб правозастосування без необхідності скасування або прийняття нових редакцій кодексів. Наприклад, у Франції, Німеччині та Італії цивільні кодекси залишаються актуальними завдяки регулярним оновленням, які враховують нові правові концепції, потреби удосконалення нових сфер суспільних відносин, пов'язаних із цифровізацією та глобалізацією. В умовах європейської інтеграції важливим аспектом сучасної кодифікації є врахування

норм ЄС. Директиви та регламенти ЄС впливають на національні кодекси, практично в усіх сферах. Це сприяє уніфікації правових норм в межах ЄС, зберігаючи водночас національну ідентичність національного законодавства.

У країнах Західної Європи також відбуваються процеси рекодифікації. У Західній Європі рекодифікація часто ґрунтується на порівняльному праві, що дозволяє запозичувати успішні моделі з інших юрисдикцій. Важливим прикладом є італійський цивільний кодекс 1942 р., який вплинув на розроблення нового кодексу в Португалії та Нідерландах. Такий підхід сприяє інтеграції принципів та засад правового регулювання однієї країни в законодавство іншої, зокрема у сфері контрактного та сімейного права вищенаведених країн. Наприклад, у Нідерландах новий цивільний кодекс, прийнятий 1992 р., включив сучасні концепції інших країн Західної Європи, створюючи більш гнучке і адаптивне до сучасності цивільне законодавство [60; 102].

Отже, рекодифікація означає перегляд або повну заміну застарілих кодексів, зокрема для врахування змін у суспільстві, економіці та технологіях. Зараз цей процес дозволяє не лише інтегрувати спеціальне законодавство, яке виникло поза межами кодексів, але й усувати суперечності та заповнювати прогалини в правовому регулюванні. Рекодифікація забезпечує гармонізацію чинних правових норм та їх адаптацію до нових викликів, як-от глобалізація і технологічний розвиток.

Отже, сучасна кодифікація та рекодифікація в країнах романо-германської правової системи є головними способами удосконалення правового регулювання, спрямованими на оновлення національного законодавства відповідно до сучасного стану процесів, які відбуваються у політиці, правовій, соціально-економічній та інших сферах цих країн. Зараз кодифікація та рекодифікація забезпечують баланс між традиціями й інноваціями, сприяючи адаптації романо-германської правової системи до соціальних і технологічних змін.

Зберігаючи традиційний підхід до систематизації законодавства шляхом кодифікації, слід звернути увагу на певні тенденції, що зараз набувають розвитку в країнах Західної Європи і стосуються таких форм, як консолідація. Консолідація є поширеним способом систематизації законодавства у країнах загального права, як-от Велика Британія та США. Вона полягає в об'єднанні розрізнених законодавчих актів у один інтегрований документ, що полегшує доступ до права. Однак консолідація не є рівнозначною кодифікації: вона не створює нових норм права, а лише інтегрує чинні, залишаючи багато аспектів для судового тлумачення. Ще одним новим підходом до систематизації законодавства, що набуває поширення в країнах ЄС, є переформулювання. Переформулювання (restatement) є менш поширеним у Європі, але його елементи знаходять застосування, особливо в Німеччині та на рівні ЄС. Це передбачає уточнення і перевизначення правових норм без їхньої формальної кодифікації. Такий підхід активно використовується у США, зокрема в «Restatements of Law», але в Європі він сприймається скоріше як додатковий інструмент, ніж основна методологія систематизації законодавства [60; 102].

Аналіз наукових джерел свідчить, що окремі західноєвропейські правники вважають, що переформулювання (restatement) та консолідація можуть стати способами покращення використання законодавства у поєднанні зі здобутками судової практики. Наприклад, при внесенні змін у деліктне законодавство Франції пропонувалося впровадити і консолідовані правові акти з питань деліктного права [60; 102]. З цього приводу серед юристів відбувалися жваві дискусії стосовно нових, згаданих вище способів систематизації законодавства.

Французький підхід до систематизації права на основі кодифікації залишається зразковим у сфері приватного права. Пропозиції з рекодифікації та консолідації розділу деліктного права (Projet de réforme du droit de la responsabilité civile 2017 р.) демонструють прагнення інтегрувати сучасні підходи. Дослідники-юристи вважають, що сучасні кодекси містять багато загальних і абстрактних норм, які в країнах загального права консолідовані в

акти прецедентної практики судів. Це створює ризик неоднозначного тлумачення норм, який вимагає активного втручання судової практики та правової доктрини. Отже, як вважає Гіллікер, «кодекси представляють собою не вичерпний збірник законів, а скоріше відправну точку для мандрівників» [60]. Саме втручання суддів і науковців допомагає тлумачити Кодекс і прогнозувати його застосування в сучасному житті. За словами Р. Ціммерманна, «кодекс має бути втілений у життя та підтримуватися у відповідності до мінливих вимог часу шляхом активного та творчого судового тлумачення та доктринального опрацювання» [127; 84]. Наприклад, подальший розвиток деліктного законодавства країн романо-германської правової системи пропонується шляхом гармонійного поєднання використання консолідованих актів судових рішень [60].

Отже, сучасна систематизація права є динамічним процесом, який потребує комплексного підходу. Рекодифікація, яка зараз відбувається в країнах Західної Європи, та консолідація, яка притаманна країнам зазального права, демонструють, що кожна правова система має свої переваги та недоліки, однак у сучасних умовах жодна не може існувати ізольовано. Інтеграція цих систем та їх адаптація до нових реалій є ключем до ефективного функціонування всіх правових систем у світі.

Безперечно, у сучасному світі систематизація права потребує гнучкого підходу, який поєднує елементи кодифікації, рекодифікації, консолідації та переформулювання (restatement). Як зазначає Р. Циммерманн, кодекси мають «оживати» через судову інтерпретацію та наукове обґрунтування, що дозволяє їм відповідати викликам часу [127]. Сучасна систематизація права у Західній Європі має орієнтуватися на комбінацію цих підходів. Наприклад, на рівні ЄС здійснюється гармонізація законодавства через директиви та регламенти, які мають частково консолідуючий та переформулювальний (restatement) характер. Також у деяких країнах, як-от Німеччина, Франція, переформулювання (restatement) використовується для уточнення норм, що мають транскордонний характер.

Отже, кодифікація як процес систематизації та впорядкування законодавства залишається ключовим механізмом систематизації та розвитку в країнах Західної Європи. Традиційно законодавство країн романо-германської правової сім'ї характеризується наявністю галузевих кодексів, що охоплюють основні сфери права, такі як цивільне, кримінальне, торговельне і процесуальне право. Проте з огляду на швидкі зміни в суспільстві, праві та економіці цих держав, цифровізація суспільства та економіки, процеси глобалізації обумовлюють потреби в оновленні чинних кодексів та розробці нових, які б відповідали сучасним викликам та потребам правового регулювання різних сфер суспільних відносин. У зв'язку з чим упродовж XX–XXI ст. процеси кодифікації в країнах Західної Європи зазнали, і продовжують зазнавати значних змін, відображаючи динамічний розвиток суспільних відносин, інтеграційні процеси в ЄС та вплив міжнародного права. Ці трансформації сприяють оновленню та виникненню нових підходів до систематизації законодавства національних правових систем країн Західної Європи, забезпечуючи їхню відповідність сучасним реаліям.

У багатьох країнах Західної Європи спостерігається тенденція до перегляду та оновлення кодексів, появи нових кодифікованих актів. Ці тенденції обумовлені також і інтеграційними процесами в рамках ЄС. Гармонізація законодавства країн-членів ЄС стала необхідною для забезпечення єдності правового простору та ефективного функціонування внутрішнього ринку. Це призвело до прийняття численних директив та регламентів ЄС, які вимагають від держав-членів адаптації національного законодавства. Що в цілому також обумовлює й оновлення кодифікованих актів.

Як вже зазначалося вище, зростання ролі міжнародного права та глобалізація сприяють активному впровадженню міжнародних стандартів, норм міжнародного права у національне законодавство. Це особливо помітно у сфері захисту прав людини, екологічного права, правового регулювання цифрової економіки і захисту прав споживачів, здійснення міжнародної

торгівлі та багатьох інших сфер. Ці процеси обумовлюють прийняття нових кодексів, які вимагають правового регулювання нових правовідносин.

Наприклад, у 2005 р. Франція прийняла новий Кодекс споживчого права (Code de la consommation), який систематизував та оновив норми, що регулюють відносини між споживачами та постачальниками товарів і послуг [15; 14]. У 2006 р. Італія прийняла також новий Кодекс споживчого права (Codice del Consumo), який об'єднав та систематизував норми, що регулюють права споживачів. Цей кодекс був спрямований на підвищення прозорості ринку та захисту прав споживачів в Італії [15]. У 2009 р. в Португалії було прийнято новий Трудовий кодекс (Código do Trabalho). Цей кодекс був розроблений з урахуванням нормативів ЄС та досягнутих домовленостей з португальськими профспілками. Основною метою прийняття нового Трудового кодексу було оновлення та систематизація трудового законодавства країни, забезпечення гендерної рівності, визначення прав на відпустку, регулювання робочого часу та відряджень [33]. Ці приклади свідчать про активну кодифікаційну діяльність у країнах Західної Європи упродовж останніх років, спрямовану на модернізацію законодавства та його адаптацію до сучасних викликів.

Отже, процеси кодифікації в країнах романо-германської правової сім'ї в ХХІ ст. характеризуються динамічним розвитком, спрямованим на адаптацію національних правових систем до сучасних викликів та потреб правового регулювання. Реформування цивільного законодавства у багатьох країнах, інтеграція європейського права, впровадження міжнародних стандартів та використання новітніх технологій сприяють створенню гнучких та ефективних правових механізмів систематизації законодавства, зміни підходів до кодифікації.

Підсумовуючи, варто зробити такі висновки і узагальнення.

Кодифікація у романо-германській правовій системі є процесом систематизації норм права шляхом їх об'єднання в єдині, логічно структуровані кодекси. Кодифікація законодавства спрямована на створення

чіткої, передбачуваної та уніфікованої системи права, яка забезпечує доступність і зрозумілість правових норм для всіх учасників правових відносин. Кодифікація є основним інструментом для забезпечення стабільності законодавства, уникнення колізій і прогалин у правовому регулюванні.

Процес кодифікації у романо-германських країнах має історичний зв'язок із рецепцією римського права та розвитком його положень, доповнених канонічним правом у контексті національних систем. Кодифікація законодавства у країнах романо-германської правової сім'ї характеризується чіткою структурованістю, прагненням до уніфікації права, а також використанням галузевих кодексів для регулювання окремих сфер правовідносин. Зокрема, Німеччина і Франція стали провідниками кодифікації у Європі. Німецький цивільний кодекс (BGB) і Французький цивільний кодекс Наполеона стали зразками кодексів для багатьох країн. Головною особливістю кодифікації у країнах романо-германської правової сім'ї є її спрямованість на систематизацію та модернізацію чинного права, враховуючи національні та культурні особливості.

Історично саме кодифікація XIX століття стала кульмінаційним етапом формування романо-германської правової сім'ї як цілісної системи, об'єднаної спільними підходами до структури права, джерел, методів тлумачення і систематизації. Прийняття Цивільного кодексу Франції 1804 р. (Кодексу Наполеона) та Цивільного кодексу Німеччини 1900 р. (BGB) стало не лише юридичним актом, а й цивілізаційною подією, що визначила майбутній вектор розвитку континентальної правової традиції.

Саме у межах цих процесів утверджується ідея нормативної систематизації як основи для побудови права, що відрізняє романо-германську традицію від прецедентного підходу. Кодифікація перетворилася не просто на техніко-юридичну діяльність, а на інструмент реалізації соціальних, економічних і політичних трансформацій. Вона стала способом уніфікації

права в межах національних держав, водночас окреслюючи рамки для наукової правової доктрини, судової інтерпретації та юридичної освіти.

Отже, кодифікація XIX ст. виконала інтегруючу функцію: вона не лише закріпила внутрішньодержавну правову єдність, але й забезпечила основу для спільної правової ідентичності країн романо-германської правової сім'ї, яка зберігається і розвивається до сьогодні.

У сучасному розвитку романо-германської правової сім'ї простежується не лише збереження традиційного підходу до кодифікації, а й його гнучке адаптування до нових суспільних, економічних та технологічних умов. Характерною прикметою цієї системи є прагнення до збереження цілісності і внутрішньої логіки кодифікованих актів при постійному вдосконаленні їхнього змісту. На відміну від інших правових традицій, де допускається фрагментарне законодавство або значна вага судових прецедентів, у романо-германській моделі зберігається переконання в необхідності існування комплексних системно побудованих кодексів як основи правового порядку.

Одним із новітніх підходів, який активно розвивається у зазначеній правовій сім'ї, є явище селективної рекодифікації. Йдеться про цілеспрямоване оновлення окремих розділів або інститутів чинного кодексу без кардинального перегляду всієї нормативної конструкції. Цей підхід дозволяє не порушувати стабільність правового середовища, водночас забезпечуючи актуалізацію правового матеріалу відповідно до нових реалій. Наприклад, у деяких європейських державах – зокрема, в Італії та Іспанії – відбувалося оновлення положень цивільного процесуального законодавства із урахуванням цифровізації судочинства, розвитку альтернативних способів вирішення спорів, а також вимог ефективності провадження.

Водночас важливо наголосити, що така еволюція кодифікаційної моделі не зменшує її фундаментального значення для правової системи. Навпаки, здатність адаптуватися без втрати внутрішньої структури підтверджує ефективність цієї традиції. У романо-германській правовій сім'ї кодекси не сприймаються як застигли догматичні тексти – вони розглядаються як «живі»

документи, що можуть і повинні еволюціонувати разом із правовою системою та суспільством. Це дозволяє зберігати єдність і передбачуваність правозастосування навіть в умовах швидких соціальних та технологічних змін.

Показово, що саме країни романо-германської традиції демонструють ефективну інтеграцію норм європейського права до національних кодексів. У Франції, Німеччині, Італії та інших державах кодифіковане право не ізольоване від правової системи ЄС, а навпаки – активно вбирає у себе директиви, рекомендації та прецеденти Суду ЄС. Це створює гармонізоване нормативне поле, у межах якого можлива ефективна правотворчість і передбачуване судочинство.

У контексті правової трансформації України, яка офіційно задекларувала курс на європейську інтеграцію, саме цей вектор – європейська модель стабільної, але динамічної кодифікації – має становити методологічну основу для формування новітньої концепції кодифікації національного законодавства. Враховуючи, що українська правова система історично належить до романо-германської сім'ї, використання цієї моделі є не лише обґрунтованим, але й природним шляхом подальшого розвитку.

У сучасній Західній Європі спостерігаються також процеси рекодифікації – перегляду та оновлення застарілих кодексів із врахуванням новітніх викликів, як-от цифровізація, глобалізація, трансформації в політичних, соціально-економічних та інших сферах багатьох країн. Важливим напрямком оновлення кодифікованих актів є гармонізація національного законодавства з нормами ЄС, що забезпечує єдність правового простору країн-членів. Наприклад, реформа договірного права у Франції (2016) і модернізація зобов'язального права в Німеччині (2002) ілюструють цю тенденцію. Паралельно з кодифікацією розвиваються нові підходи, такі як консолідація та переформулювання норм кодексів, які сприяють адаптації права до сучасних умов. Також з'являються нові галузеві кодекси, що враховують цифровізацію економіки, екологічні виклики й технології.

Для гармонізації правових систем континентального і загального права важливим є забезпечення взаємопроникнення їхніх засад та підходів до систематизації законодавства. Для країн романо-германської правової сім'ї систематизація законодавства повинна враховувати елементи прецедентної практики, що сприятиме інтеграції наукових доктрин і судової інтерпретації у правозастосування. Наприклад, використання інституту консолідації законодавства, притаманного країнам загального права, дозволяє уніфікувати тлумачення та застосування чинних норм кодифікованих актів без створення нових кодексів.

З метою глибшого розуміння ролі кодифікації саме в романо-германській правовій традиції, доцільно порівняти її з іншими підходами – зокрема, із поглядом на кодифікацію в межах ісламського права. Зазначимо, що ісламське право (шаріат) традиційно не сприймає кодифікацію в її класичному, континентально-європейському розумінні. Ця правова система історично формувалася на основі божественного походження норм і ґрунтується на священних джерелах: Корані, Сунні пророка Мухаммеда, а також вторинних джерелах – іджмі (згоді вчених) та кіясі (аналогії). Право в ісламі – це не лише регулятор суспільних відносин, а перш за все морально-релігійна система, яка охоплює як зовнішню поведінку, так і внутрішню віру людини.

У класичному ісламському праві відсутнє поняття закону у світському значенні, а правові норми формуються через тлумачення джерел авторитетними правознавцями (улемами). Це зумовило казуїстичний і коментаторський характер шаріатських норм, який забезпечував їхню гнучкість, але водночас унеможлиблював централізовану кодифікацію. До ХХ століття ісламське право існувало переважно як сукупність шкіл (мазхабів), які мали власні доктринальні традиції і тлумачення – Ханафітська, Малікітська, Шафіїтська, Ханбалітська тощо [158]. Проте зі зростанням впливу західних держав, модернізацією адміністрації, розвитком освіти й правової уніфікації виникла потреба у формалізації права. У ХХ ст. країни з

ісламською правовою традицією почали поступово запроваджувати кодифіковані акти – не стільки як наслідування європейських моделей, скільки як спробу впорядкування нормативного матеріалу в умовах нової державності.

Одним із перших прикладів такої трансформації став Єгипетський цивільний кодекс 1949 р., підготовлений за участі видатного юриста Абдель Разека аль-Санхурі. Цей кодекс став синтезом французької правової моделі, ісламської доктрини та єгипетських звичаїв. Він істотно вплинув на правові системи Сирії, Іраку, Лівану, Лівії та Алжиру. У кодекс було включено норми шаріату як «загальні принципи», що застосовуються у разі прогалин у законі – такий підхід став поширеним компромісом між традицією і модерном [129].

Інший приклад – Іран, де після Ісламської революції 1979 р. ісламське право стало основним джерелом законодавства. Водночас Іран створив кодифіковані акти в таких галузях, як кримінальне, цивільне, процесуальне право, які формально відповідають шаріатським принципам, але подаються в формі структурованих нормативно-правових актів, схожих на кодекси. Такий підхід дозволяє поєднувати традиційні цінності з потребами сучасної правової системи.

У Туреччині ще в 1926 р. за часів Ататюрка був прийнятий Цивільний кодекс, заснований на швейцарській моделі, що стало радикальним відходом від шаріатської моделі. У Пакистані існує подвійна система, де загальне законодавство співіснує з ісламським – прикладом є *Nadood Ordinances* та «Ісламські фінансові акти». У Саудівській Аравії ж традиційно діє чиста система шаріату, але навіть там у 2021–2022 рр. ухвалено нові нормативно-правові акти, зокрема про доказування і сімейне право, що мають кодифіковану форму.

Отож, ісламське право зазнає поступової трансформації під тиском викликів сучасності: потребою в правовій визначеності, міжнародній уніфікації, розвитку бізнесу та цифрових технологій. Кодифікація тут не розглядається як ідеалізована систематизація, а як прагматичний інструмент, що дозволяє адаптувати традиційні норми до сучасного державного

управління. Цей приклад яскраво демонструє, що питання кодифікації є не лише техніко-юридичним, а й глибоко культурним і світоглядним явищем, яке потребує врахування ціннісного контексту правової системи.

На основі аналізу сучасних тенденцій кодифікації в країнах романо-германської правової системи можна виокремити низку аспектів, які мають практичне значення для вдосконалення законодавства України. Зокрема, корисним є запозичення досвіду рекодифікації, що активно здійснюється у Франції, Німеччині та інших країнах Західної Європи. Цей процес забезпечує оновлення кодексів відповідно до сучасних викликів, як-от уніфікація права, глобалізація, політичні та соціально-економічні трансформації. Для України це особливо актуально у контексті інтеграції до європейського правового простору.

Одним із ключових напрямків сучасної кодифікації в Україні має бути гармонізація кодексів з консолідованими актами ЄС. Успішний досвід адаптації національних кодексів до директив і регламентів ЄС у Франції та Німеччині демонструє необхідність системного перегляду вітчизняних кодексів, щоб забезпечити їхню відповідність міжнародним та європейським стандартам. Ще одним напрямом, який може бути застосований в Україні, є розвиток галузевих кодексів, які враховують специфіку окремих сфер суспільного життя. Наприклад, запровадження окремих екологічного кодексу, кодексу споживачів або оновлення чинних актів дозволить систематизувати та модернізувати правове регулювання у цих сферах відповідно до сучасних потреб правотворчості та державотворення. Модернізація договірного права у Франції чи прийняття нових кодексів, як-от Трудовий кодекс Португалії, демонструють важливість врахування соціально-економічних змін у процесі оновлення законодавства.

Безсумнівно, імплементація найкращих практик кодифікації та рекодифікації країн Західної Європи сприятиме формуванню сучасної, адаптивної та ефективної правової системи України, що відповідатиме викликам часу та інтеграційним процесам у нашій державі.

2.2. Досвід кодифікації у країнах англо-американського права

Кодифікація є важливим способом систематизації норм права у різних правових системах світу. В англо-американській правовій системі, яка ґрунтується на прецедентному праві, процеси кодифікації мають свої особливості. Ці особливості пов'язані із історичними умовами становлення та розвитку англо-американської правової системи [228].

Англо-американське (загальне) право виникло в Англії в ранньому Середньовіччі в Королівському суді (Curia Regis), єдиному королівському суді, створеному для більшої частини Англії у Вестмінстері. Як і багато інших ранніх правових систем, це право спочатку складалося зі звичаїв, але в Англії важливого значення набули процедури захисту прав, передбачених звичаєм. З розвитком феодальної держави процедурні засоби правового захисту з часом призвели до створення сучасної системи загального права, у якій права розглядаються як першочергові і захищаються за процедурою. Тому не випадково, що до кінця XIX ст. англійське загальне право продовжувало розроблятися переважно суддями, а не законодавцями, хоча вже на початку XIII ст. з'являються статuti, які почали встановлювати загальнообов'язкові правила поведінки у певних сферах суспільного життя Англії [75].

Що стосується законодавства феодальної Англії, то судові прецеденти і статuti стали його основою і, відповідно, джерелами права. Розвиток правової системи права Англії обумовлював прийняття різноманітних судових рішень та статутів і тому потребував певної систематизації, однак не передбачав їх систематизацію у вигляді кодифікації. Одним із перших систематизованих актів в Англії можна вважати «Цивільне законодавство Едуарда I» (роки правління: 1272–1307), яке вносило зміни до неписаного загального права і тому упродовж століть залишалось основним статутним законом в Англії. Його було доповнено масою спеціалізованих статутів, що були прийняті для вирішення тимчасових проблем [75].

Визначною постаттю англійського загального права є видатний юрист, королівський суддя сер Едвард Ковк. Він не лише зробив вагомий внесок у

формування доктрин права, але й здійснив спробу систематизації чинних джерел права. Його чотиритомне видання «Інститути законів Англії» (*Institutes of the Laws of England*), опубліковане у 1628–1644 pp., об'єднало судові прецеденти та статuti. Ця праця стала одним із ключових посібників для юристів та основою права упродовж багатьох століть [75; 3].

Аналіз розвитку англо-американської правової системи вказує на те, що в період феодальної Англії систематизація законодавства, у сучасному її розумінні, не здійснювалася. Основним джерелом права залишалися судові прецеденти та статuti, які поступово накопичувалися, але не були піддані цілісній кодифікації. Особливість англійського права полягала в його орієнтації на прецедент як на інструмент правотворчості, що формувало казуїстичний характер правової системи. Попри відсутність кодифікації, мали місце спроби консолідації законодавства, які відображали прагнення до впорядкування правових норм. Так, «Цивільне законодавство Едуарда I» стало спробою адаптації загального права до нових соціально-економічних умов шляхом внесення змін і доповнень до чинних звичаєвих норм. Це підтверджує важливість правового порядку в тогочасній Англії, хоча її правова традиція залишалася далекою від кодифікації континентального зразка.

Отже, правова еволюція Англії в зазначений період свідчить про домінування казуїстичного підходу з одночасними спробами впорядкування правового матеріалу через консолідацію окремих джерел права.

З XIX ст. в Англії спостерігаються спроби впровадження кодифікації для спрощення доступу до права і забезпечення його єдності. Після утворення в 1833 р. Королівської комісії з кримінального права було здійснено перші спроби створити єдиний кримінальний кодекс. Однак ці зусилля наštтовхнулися на сильний опір через страх втрати гнучкості, властивої прецедентному праву, та через обмеження парламентського часу для розгляду великих законопроектів. В Англії досі немає єдиного кримінального кодексу, як, наприклад, у багатьох країнах романо-германської (континентальної) правової системи. Кримінальне право в Англії складається з низки

законодавчих актів, які містять положення про злочини та покарання. Багато важливих принципів кримінального права та його застосування сформовані судовою практикою англійських судів. Наприклад, Закон про кримінальне правосуддя (Criminal Justice Act 2003) не є кодексом. Це акт парламенту Великої Британії, який вносить зміни в кримінальне право та процес. Хоча цей акт регулює багато аспектів кримінального правосуддя, він не є кодексом у юридичному значенні. Закон про кримінальне правосуддя (Criminal Justice Act 2003) містить зміни в таких сферах, як кримінальне розслідування, процедура доказів у суді, покарання та реабілітація засуджених, але це лише один із багатьох актів парламенту, що регулює кримінальне право і процес у Великій Британії. Цей закон є одним із багатьох спеціальних законів, які є частиною англійської системи кримінального права. Сучасна система англійського кримінального права базується на комбінованих (консолідованих) законодавчих актах, судових прецедентах і доктрині, що дає більше гнучкості, ніж кодифікація прав у формі єдиного кримінального кодексу. Кодифікація законодавства в Англії залишається складним і суперечливим процесом, значною мірою обумовленим природою англійської системи загального права. Незважаючи на очевидну перевагу кодифікації в забезпеченні систематизації, доступності та передбачуваності права, вона не стала центральним елементом правової системи в Англії. Розвиток цього процесу нашоїхується на низку концептуальних, практичних і політичних перешкод. Однією із перешкод у кодифікації законодавства є небажання багатьох політиків та юристів здійснювати систематизацію законодавства шляхом прийняття кодексів через побоювання, що правова система втратить свою гнучкість. Фахівці вважають, що кодекси обмежують гнучкість загального права, яке історично розвивалося через судові прецеденти, оскільки до них важко внести зміни без ухвалення нових законів, що знижує їхню адаптивність до нових викликів та потреб суспільства [102].

Попри ці труднощі, у деяких галузях права було досягнуто значного прогресу шляхом часткової кодифікації. Наприклад, Закон про дітей 1989 р.

(Children Act 1989) є результатом напрацювань Комісії з права, яка створила проєктні положення для реформування системи захисту дітей. Цей закон кодифікував правила, що регулюють добробут дитини, враховуючи як інтереси дитини, так і обов'язки батьків [10]. Подібним кодифікованим актом є Закон про сімейне право 1996 р. (Family Law Act 1996), який встановив нові процедури захисту від домашнього насильства, створивши комплексний підхід до вирішення таких справ. Попри те, що ці акти не є повною кодифікацією сімейного права, вони є прикладом вдалого поєднання реформи та часткової систематизації [54].

Потреби систематизації законодавства шляхом кодифікації вивчаються по всій Англії. Так, в Уельсі уряд ініціював проєкт упорядкування законодавства, зокрема в таких галузях, як освіта, охорона здоров'я, планування та житло. Ця ініціатива має на меті спростити доступ до законів та зробити їх зрозумілішими для громадськості. Поєднання консолідації та часткової кодифікації дозволяє не лише «навести лад в успадкованому законодавстві», а й забезпечити чіткість правових норм у регіональному контексті [31; 102].

Іншим прикладом є проєкт кодифікації норм про призначення покарань. У 2015 р. цей процес очолив професор Девід Ормерод, який запропонував підхід поетапного спрощення та консолідації норм як підготовчий етап для створення єдиного кодексу. Цей проєкт має на меті упорядкувати процедурні аспекти, усунути правову невизначеність та складність, які довгий час критикували академіки та судді [102].

Як зазначають дослідники, в контексті англійської правової системи, де щоденно розвивається судова практика, можна виокремити три моделі систематизації законодавства:

1. Рестатування без реформи – систематизація чинного права без внесення змін.
2. Обмежена реформа з подальшим рестатуванням – спрямована на усунення колізій та інших суперечностей у правових нормах.

3. Глибока реформа – комплексне оновлення та упорядкування чинного права, що завершується створенням сучасного кодифікованого акта [102].

З огляду на ці моделі в Англії переважає другий підхід, відомий як консолідація. Останній же варіант, який у повному обсязі відповідає принципам кодифікації, застосовується рідше через складність його реалізації саме у правовій системі Англії.

Процес кодифікації в країнах англо-саксонського права значною мірою реалізується через діяльність спеціалізованих правових комісій. У цих країнах правової традиції, значну роль у впорядкуванні нормативного масиву закріплюють спеціалізовані установи – правові комісії. Правові комісії в англо-американській правовій традиції створені з метою забезпечення системності, зрозумілості та актуальності законодавства. Їхня діяльність спрямована на подолання фрагментарності нормативного масиву, усунення застарілих положень та гармонізацію законодавства з сучасними суспільними потребами. Такі інституції не тільки систематизують чинні норми, але й пропонують зміни до них, що фактично наближає їхню діяльність до здійснення правотворчих функцій.

У Великій Британії ключову роль у цьому процесі розробляє Law Commissions [70] (Комісія з права), створена відповідно до Закону про правову комісію 1965 р. (Law Commissions Act 1965 [71]). Аналогічно, у Шотландії функціонує Шотландська комісія з права (Scottish Law Commission), діяльність якої регулюється тими ж законодавчими принципами, адаптованими до специфіки шотландської правової системи [71].

Основною метою функціонування Комісії з прав, як визначено Законом 1965 р., є сприяння реформуванню законодавства Англії та Уельсу. Ця мета досягається через систематичний аналіз чинних нормативно-правових актів, підготовку пропозицій щодо їхньої консолідації, скасування застарілих положень та розробку нових законопроектів, спрямованих на забезпечення справедливості, сучасності та доступності права. Діяльність Комісії охоплює

три основні напрями: 1) консолідацію розрізнених законодавчих актів в єдині документи для спрощення їх застосування; 2) скасування застарілих законів, які втратили актуальність у сучасних умовах; 3) реформування права шляхом внесення пропозиції щодо якісного оновлення норми [71].

Комісія з права Англії та Уельсу складається з п'яти членів: Голови та чотирьох інших Комісарів, які призначаються Лордом-канцлером. Голова Комісії має бути суддею Високого суду або Апеляційного суду Англії та Уельсу. Інші члени Комісії призначаються з числа осіб, які мають досвід роботи на судових посадах, кваліфікацію адвоката чи соліситора (відповідно до розділу 71 Закону про суди та юридичні послуги 1990 р. [40]) або є викладачами права в університетах [71].

У США аналогічну функцію виконує American Law Institute (Американський інститут права), заснований у 1923 р. з ініціативи юридичної спільноти для «сприяння уточненню та спрощенню права». На відміну від британської Комісії, яка має офіційний статус і співпрацює з парламентом, діяльність American Law Institute є більш консультативною та сприяє створенню модельних актів і рестатутів (Restatements), які служать орієнтирами для суддів і законодавців. American Law Institute розробляє, обговорює, переглядає та публікує повторне формулювання Закону, типові кодекси та принципи права, які мають важливе значення для судів та законодавчих органів США, а також впливають на юридичну науку та освіту [105].

Діяльність Law Commission у Великій Британії має чітко виражений практичний вимір. Наприклад, Law Commission 28 червня 2023 р. опублікувала остаточний звіт, який містить її рекомендації щодо реформування законодавства щодо цифрових активів для уряду. 30 липня 2024 р. вона опублікувала додатковий звіт і законопроект про цифрові активи як особисту власність [36].

Правова комісія створює програми, що містять пропозиції щодо реформування широкого кола законів. Вона розробляє їх на конкретні

проекти, над якими працюють її члени. Комісія також визначає частини закону, які потребують або консолідації та/або скасування [72]. Наприклад, у Тринадцятій програмі реформування права (Thirteenth Program of Law Reform (Law Com No 377)), представлені Комісією з права (Law Commission) парламенту Великої Британії 13 грудня 2017 р., було здійснено консолідацію та реформування широкого кола правових актів, з врахуванням сучасних викликів, як-от Brexit, технологічний прогрес і соціальні зміни. Тринадцята програма реформування права акцентує увагу на трьох ключових напрямках: підвищення конкурентоспроможності Великої Британії після Brexit (наприклад, модернізація права власності), покращення правового становища громадян (реформа сурогатного материнства, житлова сфера) та адаптація законодавства до нових технологій (електронні підписи, автоматизовані транспортні засоби). Наприклад, відбулася реформа застарілого законодавства (законів з 1985 до 2008 р.) та було прийнято нове консолідоване законодавство, що регулює сферу сурогатного материнства, систематизовано імміграційне законодавство, яке налічувало 1033 сторінки та різноманітні правила [86]. Одним із прикладів є підготовка Комісією Кодексу про покарання, ухваленого у 2020 р. (Sentencing Act 2020). Цей документ консолідував числові нормативно-правові акти, що регулюють кримінальні покарання, усуваючи дублювання та посилення між ними. Процес консолідації полягав у зведенні розрізнених положень у єдиний акт без суттєвих змін змісту, що відповідає традиційному підходу до систематизації в англо-американській традиції [97].

У США American Law Institute відомий насамперед завдяки розробленню Uniform Commercial Code (Уніфікованого комерційного кодексу, UCC), який став модельним актом для регулювання комерційних відносин у різних штатах. UCC, уперше опублікований у 1952 р. у співпраці з Національною конференцією, затвердженою з уніфікації законодавства штатів (NCCUSL), є прикладом консолідації норм торговельного права, що адаптується до місцевих умов окремими штатами [114].

Консолідація в англо-американській правовій сім'ї служить певним різновидом кодифікації, позаяк у результаті створюється логічно структурований акт, який полегшує правозастосування. Проте її головна мета – це впорядкування, а не новаторство. На основі цього реформаторський підхід, який також використовується правовими комісіями, забезпечує внесення якісних змін до змісту права. Наприклад, Law Commission у своєму проєкті реформи права про оренду (Leasehold Reform) запропонувала не тільки систематизацію, а й поточне оновлення норми захисту прав орендарів, що було втілено в низці законодавчих змін [74]. У США реформаторський підхід ALI проявляється у розробленні модельних законів, як-от Model Penal Code (1962), який не тільки консолідував норми кримінального права, але й запропонував нові принципи відповідальності, включивши до законодавства базу штатів [80].

Основна відмінність між консолідацією та реформаторським підходом у їхній меті: консолідація зосереджена на спрощеному доступі до права через його впорядкування, тоді як реформаторський підхід спрямований на вдосконалення змісту норми відповідності сучасним викликам. Утім, у практиці правових комісій ці підходи часто поєднуються, що підтверджує гнучкість англо-американської традиції в питаннях систематизації.

Для України, правова система якої належить до романо-германській правової сім'ї і де кодифікація є важливим методом систематизації права, досвід правових комісій все ж може бути запозичений через створення спеціалізованого органу при Верховній Раді України. Такий орган міг би виконувати функції зі здійснення аналізу чинного законодавства, підготовки пропозицій щодо його консолідації та/або реформування, а також координувати кодифікаційну діяльність комітетів Верховної Ради України. На відміну від англо-американської моделі систематизації законодавства, де акцент робиться на його консолідацію в умовах домінування прецеденту, українська правова комісія мала б зосередитися на гармонізації кодексів і усуненні розбіжностей у законодавстві, а також на здійсненні інтеграції

вітчизняних кодексів до законодавства ЄС шляхом його консолідації. Крім того, досвід правових комісій може бути адаптований через впровадження двоетапного процесу кодифікації в Україні: спочатку консолідація чинних норм для усунення дублювання та колізій, а потім кодифікація на основі аналізу їх ефективності.

Досвід правових комісій англо-американської традиції, як-от Law Commission та American Law Institute, показав їхню ефективність у систематизації та реформуванні права завдяки незалежності, широким консультаціям і чіткій методології. Для України адаптація цього досвіду може сприяти вдосконаленню кодифікаційної діяльності, підвищенню якості законодавства та його гармонізації з європейськими стандартами. Створення правової комісії в Україні потребує законодавчого закріплення її статусу, забезпечення фінансування, залучення висококваліфікованих експертів та впровадження прозорих консультаційних механізмів.

Отже, кодифікація в Англії не досягла рівня, властивого романо-германській (континентальній) правовій системі, але часткова систематизація та поступове реформування окремих галузей демонструють реалістичний підхід до цього процесу. Хоча загальне право вимагає гнучкості, досвід Англії показує, що кодифікація може знайти місце навіть у таких системах, зберігаючи баланс між традицією та потребами сучасності [102].

Розгляд процесу кодифікації в Англії свідчить, що цей підхід не набув поширення як основний спосіб систематизації законодавства. Основою англійської правової системи залишається гнучке загальне право, що історично розвивалося через судові прецеденти, а також численні спеціальні законодавчі акти, спрямовані на регулювання конкретних сфер суспільного життя. Хоча у XIX ст. було зроблено перші спроби кодифікації, зокрема у сфері кримінального права, вони не були успішними через побоювання щодо втрати адаптивності правової системи та через обмеження парламентського часу для розгляду великих законопроектів. Навіть у сучасний період Англія зберігає перевагу консолідації перед кодифікацією. Такі приклади, як Закон

про дітей 1989 р. або Закон про сімейне право 1996 р., свідчать про поступовий підхід до часткової систематизації через упорядкування норм окремих галузей права.

Отже, кодифікація в англійському праві залишається обмеженим явищем, поступаючись місцем консолідації та реформуванню окремих галузей. Це зумовлено традиційною орієнтацією англійського права на гнучкість, забезпечену прецедентами, та специфічними особливостями правотворчого процесу у Великій Британії.

Правові системи інших країн, що ґрунтуються на англійському загальному праві, з часом настільки стали сильно відрізнялися від своєї батьківської системи, що в багатьох сферах правові підходи до формування законодавства та його застосування стали відрізнятися так само, як і у більшості країн континентального права. Дійсно, сьогодні, наприклад, Англія та США мають так багато юридичних відмінностей, що їх іноді називають «дві країни, розділені спільним правом». Надалі, як вважають фахівці, ця відмінність буде поглиблюватися через зростаючу роль кодифікованих актів саме в США [75].

Хоча в цілому США і належать до правової системи загального права, однак окремі штати мають немалий відсоток елементів континентальної системи. Мова йде про ті штати, які у минулому були французькими колоніями. Варто також зазначити, що жодна із систем загального права в Сполучених Штатах не є технічно чистою системою загального права. Зрештою, США та багато штатів загального права мають незліченну кількість кодифікованих законів, які суди повинні враховувати. Але незалежно від того, використовує суд загальне право чи застосовує статут, незмінним у правових системах загального права США залишається одне: принцип *stare decisis*. Отже, навіть якщо суд загального права тлумачить статут і не застосовує загальне право, попередні судові рішення щодо тлумачення цього самого статуту є прецедентом і, отже, обов'язковими. Це дуже велика відмінність від континентальної правової системи, в яких рішення судді щодо тлумачення

тексту кодексу не є обов'язковим у подальших справах за участю різних сторін [35].

Отож, кодифікація в правовій системі США має кілька особливостей: фрагментарність – кодекси регулюють вузькі сфери правовідносин; еволюційний характер – прийняття кодексів відбувається поступово, часто як відповідь на потреби суспільства; переважна процесуальна природа – федеральні кодекси часто стосуються саме процедур, а не матеріального права; уніфікація через модельні акти – такі, як Model Penal Code чи Uniform Commercial Code, які слугують орієнтиром для законодавців штатів.

Варто враховувати, що модельні кодифікаційні акти в правовій системі США функціонують у специфічному інституційному контексті, притаманному саме федеративній формі державного устрою. США є федерацією, в якій кожен штат має широкі повноваження у сфері власного законодавства, зокрема у галузях цивільного, кримінального, комерційного, процесуального права. У такій системі виникає об'єктивна потреба у гармонізації законодавства між штатами без порушення їхньої автономії. Саме для цього розробляються модельні кодекси – проекти нормативно-правових актів, створені авторитетними професійними об'єднаннями (наприклад, American Law Institute, Uniform Law Commission), які штати можуть повністю або частково приймати, або орієнтуватися на них при розроблюванні власних актів.

Україна як унітарна держава з єдиною системою нормативно-правових актів не має аналогічної потреби у міжтериторіальній уніфікації. Законодавство ухвалюється на загальнонаціональному рівні Верховною Радою України і не передбачає варіативності застосування залежно від регіону. Саме тому безпосереднє перенесення моделі модельних кодексів США в українські реалії було б методологічно помилковим, адже ігнорувало б відмінності у структурі правотворчості та функціонуванні органів публічної влади. Але важливо розрізняти інституційний рівень моделі і концептуальну цінність методологічного підходу. Модельні кодекси США становлять

приклад ефективної попередньої апробації правових ідей ще до їх законодавчого закріплення. Такі кодекси створюються з участю широкого кола експертів, науковців, юристів-практиків, часто супроводжуються публічним обговоренням і містять доктринально обґрунтоване вирішення складних правових проблем. Вони стають своєрідним лабораторним майданчиком для відпрацювання нових конструкцій, концепцій і механізмів правового регулювання.

Саме в цьому аспекті така практика може бути цілком адаптована до українського правового процесу. Наприклад, у процесі реформування правового регулювання в новітніх сферах – цифрової економіки, інформаційної безпеки, штучного інтелекту – доцільно було б розробляти модельні кодекси або проєкти кодифікованих актів в академічному чи професійно-громадському середовищі. Це дало б змогу: перевірити юридичну та концептуальну життєздатність нових правових інститутів; залучити до правотворчості експертів, що не обіймають формальних посад у державних органах; підвищити якість підготовки майбутніх законопроєктів, особливо у сферах, де законодавство ще не сформоване або фрагментарне.

Отже, попри об'єктивні відмінності в державному устрої, модельні кодекси США є корисним зразком організації експертного процесу підготовки кодифікаційних актів. Для України актуальним є не механічне відтворення цієї форми, а використання її як інструменту підвищення фахового рівня кодифікації та апробації нових концепцій законодавчого регулювання до їх парламентського оформлення.

Кодифікація у правовій системі англо-американського типу є значно менш поширеним явищем, ніж у країнах континентального права. Основою цієї традиції є судовий прецедент, який створюється рішеннями судів вищої інстанції. Проте з розвитком суспільства та нових потреб для регулювання певної сфери суспільних відносин у США відбувається, хоча і повільно, прийняття кодифікованих актів. Однак кодифікація в США часто має обмежений характер, що проявляється у формуванні окремих актів, які

регулюють конкретну сферу суспільних відносин. Кожен закон або кодекс спрямований на регулювання окремої галузі або навіть вузької сфери правовідносин.

Однак на відміну від Англії, американська правова система поступово адаптується до сучасних умов, зокрема через створення фрагментарних кодексів, які регулюють вузькі сфери суспільних відносин і які не є обов'язковими для впровадження, проте слугують орієнтиром для законодавців. Так, Restatements of the Law [96] є систематизованим викладом судових прецедентів, широко використовуються як довідковий матеріал; Model Penal Code слугує зразком для створення кримінальних кодексів у різних штатах; Uniform Commercial Code регулює питання торгівлі, фінансових угод та інших аспектів комерційного права. Останній є зразком для прийняття аналогічних актів у різних штатах [80]. Важливим прикладом кодифікації процедурних норм є також Федеральні правила цивільного процесу США Federal Rules of Civil Procedure. Крім того, у США кодифікація адміністративного права здійснюється через Федеральний реєстр та Кодекс федеральних регламентів Code of Federal Regulations [55].

Отже, як зазначалося вище, одним із видів кодифікованих актів в США є Restatements of the Law. Розпочав формування Restatements of the Law Американський інститут права (The American Law Institute; ALI), заснований 1923 р. для сприяння роз'ясненню та спрощенню загального права США та його адаптації до потреб суспільства. Американський інститут права зараз також складає, затверджує та публікує тексти Зводу норм права (Restatements of the Law), Принципів права (Principles of the Law), модельних кодексів, а також готує інші пропозиції щодо реформування права [96].

Restatements of the Law (Переформулювання права) – це серія трактатів, розроблених для формулювання основних принципів і правил у певних галузях права. Наразі Restatements of the Law охоплюють близько двадцяти правових сфер, зокрема договірне право, делікти, юриспруденцію, право власності тощо. Основна мета їх створення – узагальнення й

переформулювання норм загального права та законів із різних юрисдикцій США [96].

Restatements of the Law мають чітку структуру, що складається з чотирьох основних компонентів:

1. Black Letter – передбачає формулювання конкретних правових правил чи принципів, що узагальнюють чинне право.
2. Коментарі – це пояснення до Black Letter, де розкривається історія, логіка прийняття та спосіб застосування конкретного правила.
3. Ілюстрації – містять приклади практичного застосування сформульованих правил у реальних обставинах. Ілюстрації входять до складу коментарів і слугують для полегшення розуміння.
4. Примітки репортера – це аналітичний компонент, який пояснює джерела авторитетності Black Letter і може містити пропозиції щодо подальших досліджень у цій сфері [69].

Хоча перші три компоненти затверджуються ALI і представляють офіційну позицію Інституту, примітки репортера відображають особисту думку репортера, а не організації [69].

Restatements of the Law є вторинними джерелами права, а отже, не мають обов’язкової сили, як прецеденти чи нормативно-правові акти. Проте вони володіють значним переконливим авторитетом для суддів та юристів. Судді можуть посилатися на положення Restatements of the Law як на переконливе джерело при вирішенні справ. У деяких випадках суди навіть визнають окремі положення Restatements of the Law як обов’язкову норму [69]. Restatements of the Law відіграють важливу роль у правовій системі США, оскільки сприяють уніфікації та систематизації норм права, що формуються внаслідок множинності юрисдикцій і судових прецедентів. Крім того, вони є важливим навчальним інструментом для юристів, суддів і науковців, які прагнуть зрозуміти основні принципи загального права. Отже, Restatements of the Law не лише допомагають структурувати чинне право, але й сприяють його подальшому розвитку через інтеграцію нових концепцій і норм [69].

Model Penal Code (MPC) – це уніфікований кримінальний кодекс, створений для стандартизації та гармонізації кримінального законодавства в різних штатах США. Розроблений у середині XX ст., він став джерелом реформи кримінального права. У 1962 р. Американський інститут права офіційно опублікував Model Penal Code. Модельний кримінальний кодекс був запропонований як «модель», а не обов'язковий стандарт, який дозволяв кожному штату адаптувати його відповідно до своїх потреб [80]. Model Penal Code (MPC) складається з чотирьох частин, які включають в себе: загальні принципи відповідальності; визначення конкретних правопорушень; положення щодо лікування та корекції; положення про організацію роботи управлінь і відділів виконання покарань. Model Penal Code (MPC) також містить коментарі, які допомагають пояснити складні юридичні питання [80].

Кримінальне законодавство в кожному штаті США різне. Кримінальні кодекси різних штатів мають різні формулювання, зокрема різні покарання. Однак багато штатів заснували своє кримінальне законодавство на Модельному кримінальному кодексі. Модельний кримінальний кодекс є зразком для штатів щодо оновлення свого кримінального законодавства на основі законів, розроблених вченими-юристами та адвокатами [122].

Federal Rules of Civil Procedure FRCP – це збірник правил, що регулюють цивільне судочинство у федеральних судах. Правила вперше були прийняті наказом Верховного суду від 20 грудня 1937 р., передані до Конгресу 3 січня 1938 р. та набули чинності 16 вересня 1938 р. Останні зміни до Цивільних правил вносилися 2023 р. [55]. Federal Rules of Civil Procedure регулюють цивільні процеси в федеральних судах США. Вони забезпечують уніфіковані правила для вирішення цивільних справ на федеральному рівні. FRCP охоплюють ключові аспекти судового процесу, такі як подання позовів, правила збору доказів (discovery), процедури досудових слухань і виконання рішень. Ці правила спрямовані на забезпечення справедливого, швидкого та економного вирішення справ [55].

Правила цивільного судочинства штатів визначають процедури для судів штатів і діють у межах штату. Хоча вони можуть бути подібними до FRCP, кожен штат може мати свої унікальні положення, які враховують місцеву судову практику та потреби.

FRCP застосовуються виключно у федеральних судах і не мають прямого впливу на суди інших штатів. Однак у випадках, коли федеральні суди розглядають справи за юрисдикцією різноманітності (diversity jurisdiction), суди повинні дотримуватися матеріального права штату, але процесуальні аспекти регулюються FRCP.

Багато штатів прийняли правила, що схожі на FRCP. Наприклад, Каліфорнія, Нью-Йорк і Техас мають власні процесуальні кодекси, але в багатьох аспектах вони запозичили структуру та принципи з FRCP.

Якщо виникає конфлікт між правилами штату та FRCP у федеральній справі, суди, як правило, застосовують FRCP, виходячи з принципу верховенства федерального права (Supremacy Clause, ст. VI Конституції США), який є, по суті, важливою нормою, яка визначає, що певні федеральні акти мають пріоритет над будь-якими державними актами, які суперечать федеральному закону. Крім того, деякі юристи стверджують, що це положення також скасовує федеральний закон, який суперечить Конституції, хоча це заперечується [100; 88].

Поєднання FRCP і правил штатів є прикладом балансу між федералізмом і автономією штатів у США. Такий підхід до систематизації законодавства США забезпечує однаковість у федеральних судах і водночас дозволяє враховувати особливості окремих штатів.

Цікавим прикладом є також Єдиний комерційний кодекс (Uniform Commercial Code, UCC), прийнятий для уніфікації торговельного права в різних штатах. Єдиний торговельний кодекс (UCC) – це всеосяжний збір законів, що регулюють всі комерційні угоди в Сполучених Штатах. Цей федеральний кодифікований закон діє у кожному штаті. Єдність кодексу має важливе значення в цій галузі для міжштатних ділових угод. Оскільки UCC

було прийнято на федеральному рівні, підприємства можуть укладати контракти з упевненістю, що умови застосовуватимуться однаково судами кожної американської юрисдикції [114].

Крім того, в США розвивається практика створення зводів законів (наприклад, Звід федеральних регламентів (Code of Federal Regulations)). Вони спрямовані на спрощення доступу до права та полегшення правозастосування. Щорічне видання Кодексу федеральних правил (CFR) є кодифікацією загальних і постійних правил, опублікованих у Федеральному реєстрі департаментів та відомствами Федерального уряду. Він розділений на 50 розділів, які представляють широкі сфери, що підпадають під дію федерального регулювання. 50 предметних назв містять один або кілька окремих томів, які оновлюються один раз на календарний рік у шаховому порядку.

Річний цикл оновлення Кодексу федеральних правил виглядає так: заголовки 1-16 переглядаються станом на 1 січня; заголовки 17-27 переглянуто з 1 квітня; заголовки 28-41 переглянуто з 1 липня; заголовки 42-50 переглянуто станом на 1 жовтня. Кожен заголовок поділено на глави, які зазвичай мають назву установи, що видає. Кожна глава далі поділяється на частини, які охоплюють певні нормативні сфери. Великі частини можуть бути поділені на підчастини. Усі частини організовано за розділами, і більшість цитат до CFR стосуються матеріалу на рівні розділу [21].

Можна зазначити, що у США процеси кодифікації певним чином розвиваються і поширюються. Так, 26 липня 2024 р. Комісари з єдиного законодавства з усієї країни зібралися в Бостоні, штат Массачусетс, на 133-тє щорічне засідання Комісії з єдиного законодавства (ULC), яке проходило з 19 по 24 липня 2024 р. Крім затвердження двох нових поправок до законів, було затверджено нові однакові уніфіковані акти: Єдиний антимонопольний закон про повідомлення перед злиттям; Єдиний закон про зміну іпотечного кредитування [237].

Після отримання схвалення ULC одноманітний акт офіційно виноситься на розгляд штатів, і законодавчі органи закликають його прийняти. З моменту свого створення 1892 р. ULC відповідав за більш ніж 200 актів, серед яких такі основи державного статутного права, як Єдиний торговельний кодекс, Єдиний кодекс успадкування, Єдиний закон про партнерство та Єдиний закон про міжштатну підтримку сім'ї.

На відміну від континентального права, у якому нормативно-правовий акт є основним джерелом, в англо-американському праві домінує судовий прецедент. Це створює певні труднощі для кодифікації, оскільки законодавча фіксація норм права може обмежувати гнучкість, яку забезпечує прецедент.

Правову систему США побудовано з урахуванням федеративного устрою, який передбачає розподіл повноважень між федеральним урядом і штатами. Федеральна побудова США впливає і на правову систему, де співіснують два рівні нормативно-правових актів: федеральні кодекси та законодавство окремих штатів. Федералізм США передбачає автономію штатів у встановленні правових норм. Це забезпечує гнучкість у регулюванні питань, які не охоплюються федеральним законодавством, але також створює ризик правових колізій, коли справа підпадає під юрисдикцію як федеральних, так і судів штатів. Федеральні кодекси встановлюють правила, які застосовуються у справах, що підпадають під юрисдикцію федеральних судів, тоді як кодекси штатів регулюють питання в межах відповідної території штату. Однак взаємодія цих двох систем законодавства нерідко породжує юридичні колізії, вирішення яких має важливе значення для забезпечення правової визначеності.

У США федеральні кодекси, такі як Федеральні правила цивільного судочинства (Federal Rules of Civil Procedure, FRCP; Model Penal Code (MPC)), розробляються з метою уніфікації процесуальних норм у федеральних судах. Ці правила ухвалюються відповідно до Закону про правила (Rules Enabling Act), який надає Верховному суду США повноваження пропонувати зміни до законодавства, що регулює норми федеральних законів [55].

Взаємодія між федеральними кодексами та кодексами штатів базується на розмежуванні матеріальної та процесуальної юрисдикції. Відповідно до принципу *Erie Doctrine* у справах, що розглядаються у федеральних судах, застосовуються процесуальні норми *FRCP*, тоді як матеріальні питання регулюються законами відповідного штату. Штати часто використовують федеральні кодекси як основу для опрацювання власних процесуальних норм. Наприклад, багато штатів запозичили положення *FRCP* щодо вручення судових повісток (*Rule 4*) або правил щодо доказів (*Federal Rules of Evidence*). У разі конфлікту між федеральним законодавством і законами штатів федеральні норми переважають відповідно до положення *Supremacy Clause* Конституції США. Наприклад, якщо справа одночасно підпадає під дію федерального закону та закону штату, суддя повинен застосовувати федеральне право, якщо воно є домінуючим у конкретній сфері [112; 55; 11]. Взаємодія федеральних кодексів США з кодексами штатів є складним процесом, який відображає баланс між єдністю та автономією у правовій системі федеративної держави.

Кодифікація в англо-американській системі права має суттєві відмінності, які зумовлені історичними та структурними особливостями правових систем Англії та США. У США правова система характеризується більш широким застосуванням кодифікації законодавства. Це зумовлено необхідністю систематизації законів на федеральному рівні та рівні штатів [228]. Особливістю кодифікації в США є те, що вона не заміщує прецедентне право. Судові рішення, попри наявність кодексів, залишаються важливим джерелом права. Це дозволяє правовій системі бути більш гнучкою і здатною адаптуватися до потреб удосконалення правового регулювання суспільних відносин та застосування законодавства, зберігаючи баланс між систематизованими нормативно-правовими актами та розвитком права через прецеденти. В Англії ж, де кодифікація застосовується в обмежених випадках, прецедентне право відіграє першорядну роль у формуванні правової системи

[228]. Отже, відмінність між підходами до систематизації законодавства США та Англії полягає у більшому поширенні кодифікації в США.

Підсумовуючи, варто зробити такі висновки і узагальнення з викладеного у цьому підрозділі.

По-перше, правова система Англії, сформована на базі загального права, зберегла орієнтацію на прецедент, що ускладнює процес кодифікації законодавства цієї країни. Основою англійського права залишаються судові рішення та спеціальні закони, які консолідують окремі норми. Кодифікація відбувається частково та фрагментарно, як у випадку із Законом про дітей 1989 р. Англія уникає створення єдиних кодексів через побоювання втрати гнучкості правової системи. Водночас певний прогрес у систематизації законодавства демонструє поступове реформування окремих галузей англійського права.

У США кодифікація розвивається активніше через федеративний устрій та необхідність забезпечення єдності права. Федеральні кодекси, такі як Кодекс федеральних регламентів чи Model Penal Code, регулюють процедури та матеріальні правовідносини. Водночас судовий прецедент зберігає важливу роль, доповнюючи кодифіковані акти. Особливістю є застосування модельних актів, які слугують орієнтиром для штатів, та створення Restatements of the Law як інструменту уніфікації.

Кодифікація в англо-американській правовій системі представляє собою фрагментарний процес систематизації норм права, який спрямований на упорядкування правових норм при збереженні гнучкості судового прецеденту. Її характерними ознаками є поступовість, домінування процесуальних кодифікованих норм та поєднання з прецедентним правом, що забезпечує адаптивність системи до нових соціальних викликів.

Англо-американська система права поступово інтегрує кодифікацію як відповідь на потреби суспільства та удосконалення правового регулювання окремих галузей законодавства. У США цей процес відзначається розширенням сфери дії модельних актів і уніфікованих кодексів, які сприяють

гармонізації права між штатами. В Англії перспективи кодифікації залишаються обмеженими через традиційну орієнтацію на прецедент. Проте зростання складності регулювання суспільних відносин може стимулювати часткову кодифікацію у спеціалізованих сферах права Англії.

Україна як держава з континентальною правовою традицією характеризується переважанням кодифікації в систематизації законодавства. Водночас досвід кодифікації у країнах англо-американської правової системи, як-от Англія та США, може бути корисним для вдосконалення правового регулювання в Україні, особливо у контексті адаптації законодавства до потреб сучасного суспільства.

Англійський досвід демонструє важливість гнучкості правової системи. Попри обмежену кодифікацію, англійська система права забезпечує ефективність через використання судового прецеденту. Україна може запозичити підхід часткової систематизації, зокрема для галузей права, які швидко змінюються. Консолідація норм через спеціалізовані акти, як у випадку із Законом про дітей 1989 р., може слугувати ефективним інструментом впорядкування нормативної бази без необхідності розробляти нові кодекси.

Досвід США щодо кодифікації корисний для гармонізації законодавства в умовах множинності юрисдикцій. Уніфікація правових норм через модельні акти, такі як Uniform Commercial Code або Restatements of the Law, є прикладом, який можна адаптувати в Україні для вирішення проблем правозастосування в окремих регіонах або секторах економіки. Крім того, досвід США у розроблюванні кодексів, спрямованих на врегулювання процедурних аспектів, наприклад, Федеральні правила цивільного судочинства, може бути застосований для вдосконалення адміністративних процедур і судочинства в Україні. Зокрема, Україні доцільно запровадити рестатування права – систематизоване викладення норм, що не мають обов'язкової сили, але слугують орієнтиром для правозастосовників. Це дозволить уникнути правової невизначеності у разі прогалин у законодавстві,

які не завжди можуть бути оперативно усунені через традиційні процеси законотворення.

Варто також звернути увагу на концепцію поетапної кодифікації, яка застосовується в США. Вона передбачає поступове реформування законодавства через консолідацію чинних норм і прийняття нових актів, що враховують потреби суспільства. Такий досвід США сприяв би оптимізації української нормативної бази, зменшенню дублювання норм і підвищенню ефективності правового регулювання.

Вивчення практики правових комісій англо-американської правової традиції, зокрема Law Commission Великої Британії та American Law Institute США, засвідчує їхню високу ефективність у систематизації, консолідації та реформуванні законодавства шляхом поєднання незалежного статусу, залучення експертів високого рівня та прозорої методології, спрямованої на врахування суспільних потреб.

Для правової системи романо-германської правової сім'ї, зокрема для вітчизняного права, адаптація цього досвіду відкриває перспективи для вдосконалення кодифікаційних процесів шляхом створення спеціалізованого органу – правової комісії. В Україні її діяльність може бути спрямована на усунення колізій і фрагментарності нормативного масиву, підвищення доступності права та гармонізацію з європейськими стандартами. Реалізація такого підходу вимагає законодавчого визначення статусу комісії як консультативного органу при Верховній Раді чи Кабінеті Міністрів, забезпечення стабільного фінансування, формування відповідності з кількістю провідних юристів, суддів і науковців, а також інтеграції обов'язкового етапу публічних консультацій у правотворчий процес.

Отже, використання окремих елементів кодифікації англо-американської системи дозволить Україні забезпечити баланс між стабільністю вітчизняної правової системи, що здійснюється завдяки кодексам, забезпечить її гнучкість, яка притаманна країнам загальної системи

права, а також створить передумови для розвитку інтегрованого підходу до кодифікації законодавства у нашій державі.

2.3. Кодифікація як засіб систематизації права ЄС

Кодифікація у праві ЄС є важливим процесом, що має на меті систематизацію правових актів ЄС, забезпечення їх узгодженості та чіткості, а також полегшення доступу і використання їх у правозастосуванні в державах-членах. Оскільки правова система ЄС є гібридною, поєднуючи норми міжнародного, європейського та національного права, кодифікація відіграє ключову роль у забезпеченні узгодженості, гармонізації права та ефективності правового регулювання. Процес кодифікації у ЄС не є однорідним і здійснюється через різні механізми, зокрема через прийняття узагальнених регламентів, директив та рішень, які сприяють упорядкуванню та інтеграції національних правових систем держав-членів з правом ЄС.

Кодифікація у правовій системі ЄС охоплює два основні напрями: правотворчу діяльність та політичну ціль. Змістом правотворчої діяльності є систематизація правових актів ЄС шляхом їх кодифікації, адже кодифікація спрямована на узгодження та спрощення застосування законодавства ЄС та держав-членів. З політичної точки зору, кодифікація є інструментом досягнення глибшої інтеграції у межах ЄС та забезпечення рівності всіх суб'єктів права перед законами ЄС. Кодифікація дозволяє упорядкувати правову базу, гармонізувати її з *acquis communautaire* та забезпечити дієвість всієї правової системи ЄС. Як зазначають П. Крейг і Г. де Бурка, кодифікація є не просто технічним процесом, а важливим кроком для досягнення більшої правової визначеності в умовах динамічного розвитку ЄС [41].

ЄС є унікальним міждержавним утворенням, що поєднує ознаки міжнародної організації та наднаціональної структури. Його правова система ґрунтується на сукупності норм, відомих як *acquis communautaire*, яка охоплює первинні (Договір про ЄС, Договір про функціонування ЄС [200], Договір про заснування Європейського економічного співтовариства 1957 р. з наступними

змiнами та iншi) та вториннi джерела права (регламенти, директиви, рiшення тощо). Основними правовими iнструментами для кодифiкацiї в ЄС є регламенти, директиви та рiшення. Кожен з них має свої особливостi i сфери застосування.

Регламент ЄС є обов'язковим актом, що має унiверсальну дiю в усiх державах-членах Союзу. Зазвичай регламенти використовуються для кодифiкацiї важливих норм права, якi повиннi бути однаковими для всiх учасникiв ЄС. Прикладом кодифiкацiї через регламент може слугувати Регламент (ЄС) № 1215/2012 щодо юрисдикцiї, визнання та виконання судових рiшень у цивiльних та комерцiйних справах, який є результатом кодифiкацiї та вдосконалення попереднiх норм. Завдяки цьому актовi було забезпечено спрощення та унiфiкацiю правил у межах ЄС [91].

Директива ж установлює загальнi цiлi, яких мають досягти держави-члени, але залишає їм свободу вибору форм i методiв їх досягнення. У разi кодифiкацiї директиви ЄС намагається забезпечити правову визначенiсть у галузях, де нацiональнi системи можуть мати рiзнi пiдходи до правового регулювання. Так, Директива 2008/52/ЄС стосовно деяких аспектiв медiацiї у цивiльних та комерцiйних справах є прикладом кодифiкацiї, що забезпечує гармонiзацiю практик медiацiї в ЄС [45].

Рiшення ЄС, як правило, застосовуються до конкретних справ чи суб'єктiв права i можуть мати iндивiдуальний характер. Однак у випадках, коли рiшення мають загальне значення або впливають на загальне застосування норм ЄС, вони також можуть мати характер кодифiкацiї в рамках специфiчних правових галузей.

Acquis communautaire є обов'язковим для всiх держав-членiв i становить основу для гармонiзацiї їхнього законодавства. Пiд *acquis communautaire* (з фр. – «надбання спiвдружностi») розумiють сукупнiсть актiв законодавства, полiтичних документiв та практики їх застосування, що у кожний даний момент iснують в ЄС. Упровадження *acquis communautaire* у нацiональнi правовi системи є необхідною умовою завершення процесу приєднання краiни

до ЄС [1]. За визначенням Європейської Комісії, *acquis communautaire* – це сукупність загальних прав та обов’язків, які становлять сукупність законодавства ЄС і включені до правових систем держав-членів ЄС [52]. *Acquis communautaire* і кодифікація законодавства ЄС є тісно пов’язаними поняттями, оскільки обидва стосуються правової інтеграції і гармонізації законодавства держав-членів ЄС до права Союзу. *Acquis communautaire* включає весь обсяг законодавства ЄС (договори, регламенти, директиви, рішення, судову практику), яке країни-члени зобов’язані впроваджувати та виконувати. Це є базою для гармонізації права в межах ЄС. Кодифікація законодавства ЄС спрямована на впорядкування *acquis communautaire* через систематизацію чинних норм. Вона включає об’єднання законодавчих актів у більш зручні для використання правові форми, такі як кодекси або єдині регламенти.

Acquis communautaire постійно вдосконалюється відповідно до вимог часу, проте у загальному він складається з: змісту, принципів та політичних цілей договорів, прийнятих у ЄС; законодавства, яке було прийняте у рамках укладання договорів, а також з прецедентів, які були розроблені та прийняті Судом ЄС; декларації, резолюції та регламенти, які були прийняті співтовариством; заходи, розроблені у рамках застосування спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС, а також у галузі юстиції та внутрішніх справ; міжнародні договори, які укладає ЄС з іншими країнами, а також угоди, які укладають держави-члени ЄС, і які стосуються діяльності співтовариства [52].

Наразі *acquis communautaire* має майже 150 000 сторінок законодавчих актів, прийнятих у ЄС упродовж більш ніж 50 років існування, і складається з 6 кластерів та 35 глав. Кластери сформовані у такі тематичні блоки: перший кластер стосується основоположних прав та свобод, другий – внутрішнього ринку, третій – конкурентоспроможності та інклюзивного зростання, четвертий – «зеленого» порядку денного та сталого взаємозв’язку, п’ятий –

ресурсів, сільського господарства та єдності, шостий – зовнішніх відносин [171].

У своїй еволюції *acquis communautaire* пройшов певні етапи розвитку. Так, на початковому етапі уніфікації *acquis communautaire* складався з 31 глави. Під час п'ятого та найбільшого розширення ЄС, коли 2004 р. приєдналися такі держави як: Кіпр, Естонія, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Угорщина, Словаччина, Словенія та Чехія, а також пізніше 2007 р. Румунія та Болгарія, ЄС використовував систему оцінки саме за 31 главою. Проте вже під час перемовин із Хорватією, яка вступила до ЄС 2013 р., кількість глав була розширена до 35. Це було зроблено з метою більш зрозумілого для держави-кандидата балансування між главами та кластерами. Крім того, Європейською Комісією було визначено, що саме за 35 главами перемовини відбуватимуться з такими державами як: Ісландія, Туреччини, Чорногорія, Сербія, а пізніше також Північна Македонія, Албанія, Україна, Молдова та Боснія і Герцеговина [171; 49; 106].

Кодифікація в ЄС ґрунтується на принципах правової інтеграції та субсидіарності, закріплених у Договорі про ЄС. Зокрема, основною метою кодифікації є гармонізація і уніфікація законодавства в рамках єдиного правового простору.

Як вже зазначалося, така правова гармонізація досягається шляхом прийняття директив, які встановлюють загальні вимоги для всіх держав-членів, дозволяючи їм адаптувати ці вимоги до своїх національних систем. Наприклад, Директива 2006/123/ЄС про послуги на внутрішньому ринку гармонізує вимоги щодо свободи надання послуг, що впливає на національні законодавчі системи [164]. Яскравим прикладом уніфікації правил цивільного процесу в ЄС є Регламент (ЄС) № 1215/2012 («Брюссель І») про юрисдикцію та визнання судових рішень [91].

Уніфікація, на відміну від гармонізації, передбачає створення єдиних норм, що безпосередньо застосовуються у всіх державах-членах. Кодифікація таких норм дозволяє забезпечити їх єдине трактування та застосування.

Кодифікація відіграє важливу роль у формуванні правової системи ЄС, сприяючи уніфікації законодавства, зменшенню правової невизначеності та підвищенню ефективності регулювання. Як інтеграційне утворення, ЄС постійно розвиває свій нормативно-правовий фундамент через поступове впорядкування та систематизацію права.

Отже, кодифікація у праві ЄС є процесом систематизації чинних правових актів Союзу з метою спрощення доступу до законодавства, усунення колізій та дублювання. Кодифікація у праві ЄС слугує важливим інструментом для уніфікації правових норм. У ЄС процес кодифікації спрямований на: систематизацію, узгодження і гармонізацію правових актів (директив, рішень тощо); усунення суперечностей між нормами права різних рівнів правових актів та законодавства держав-членів; підвищення ефективності правового регулювання; полегшення взаємодії між правовими актами ЄС та держав членів. Процес кодифікації в ЄС зазвичай складається з кількох етапів. Перший етап – це вивчення чинних норм права та визначення необхідності їх кодифікації. Європейська комісія проводить оцінку чинних правових актів, визначаючи потребу у їх кодифікації. Згідно зі спільною декларацією Європейського Парламенту, Ради та Комісії про якість законодавства, ключовим є забезпечення прозорості та спрощення законодавства [94]. Після ініціації кодифікаційного процесу Європейська комісія готує відповідні пропозиції для Ради ЄС та Європейського Парламенту. Другий етап включає обговорення та погодження пропозицій. Європейський парламент та Рада ЄС здійснюють розгляд і коригування проєктів актів. Третій етап – це прийняття кодифікаційного акта. Цей етап включає в себе прийняття остаточного тексту регламенту, директиви або рішення, які набирають чинності після публікації в офіційному журналі ЄС.

Здійснюючи кодифікацію законодавства, ЄС прагне усунути розбіжності між національними правовими актами та, власне, законодавством ЄС, спростити використання законодавства та його правозастосування, адже кодифіковані акти полегшують пошук відповідних норм права та їх практичне

використання. Крім того, упорядковані та систематизовані норми сприяють їх однаковому застосуванню в усіх державах-членах. Можна зазначити, що процес гармонізації законодавства держав-членів із *acquis communautaire* стимулював активну кодифікацію у низці сфер – кримінального права, охорони здоров'я, митна сфера тощо.

Наприклад, Регламент (ЄС) 2016/679, відомий як Загальний регламент захисту даних (GDPR), став прикладом успішної кодифікації. Власне, певні директиви та регламенти стали джерелом для прийняття єдиного Загального Регламенту захисту даних (GDPR). Він замінив директиву 95/46/ЄС, систематизувавши правила обробки персональних даних на рівні Союзу. GDPR уніфікував підходи до захисту даних, забезпечуючи однакові стандарти для всіх країн ЄС [263; 165].

Прикладом успішної кодифікації можна вважати прийняття Митного Кодексу ЄС сфері митного регулювання (Регламент (ЄС) № 952/2013), який спрощує митні процедури та гармонізує їх у межах Союзу [265]. У сфері кримінального права гармонізація і уніфікація законодавства ЄС у сфері боротьби з відмиванням грошей відбулася після прийняття Директиви (ЄС) 2018/843 («П'ята директива про боротьбу з відмиванням грошей») [167].

Регламент (ЄС) № 726/2004, що стосується процедури затвердження лікарських засобів, також є прикладом кодифікації. Цей акт замінив кілька попередніх директив, створивши єдину правову базу для ліцензування фармацевтичної продукції на рівні ЄС [90].

Важливим кодифікованим актом у сфері цивільного права є Принципи європейського договірної права *Principles of European Contract Law (PECL)*, що представляють собою набір типових правил, складених провідними юристами з договірної права в Європі, і в яких містяться та роз'яснюються основні правила, засади договірної права, укладення договорів, виконання зобов'язань, наслідки невиконання договорів та розірвання угод, які більшість держав-членів ЄС дотримуються спільно [53; 83].

У широкому розумінні принципи пропонують «набір загальних правил, ... розроблених для забезпечення максимальної гнучкості й, отже, урахування майбутнього розвитку правової думки в галузі договірного права» [83]. Імпульсом до роботи над PECL стали резолюції Європейського парламенту від 26 травня 1989 р. і 25 липня 1994 р. «Про заходи щодо приведення у відповідність приватного права держав-членів» [95], в яких зафіксоване прагнення створити спільне європейське цивільне право [53].

PECL дуже схожі на Принципи міжнародних комерційних контрактів УНІДРУА – Міжнародного інституту уніфікації приватного права (Принципи УНІДРУА), які були опубліковані ще 1994 р. Як і у випадку з PECL, Принципи УНІДРУА є «приватною кодифікацією», підготовленою першокласними юристами без будь-якого національного чи наднаціонального замовлення чи дозволу. Основною метою як PECL, так і Принципів УНІДРУА було складання одноманітних правових принципів для довідки та, за необхідності, розвитку національних правових систем [53].

Попри значний потенціал, використання Принципів європейського договірного права має низку проблем. У ЄС співіснують дві основні правові системи: континентальне право (civil law) та англо-американське загальне право (common law). Відмінності між цими правовими системами ускладнюють застосування принципів, оскільки різні країни по-різному тлумачать основоположні правові поняття. PECL мають лише рекомендаційний характер, тому їх застосування залежить від доброї волі держав-членів. Це створює ризик фрагментації та нерівномірного впровадження принципів у національне законодавство [110]. Деякі держави-члени виступають проти глибшої гармонізації договірного права, вбачаючи в цьому загрозу своєму суверенітету у сфері приватного права.

Отже, ЄС намагається шляхом кодифікації уніфікувати договірне законодавство, стикаючись з низкою труднощів у правозастосуванні. Вирішувати такі труднощі інституції ЄС можуть через удосконалення модельних (систематизованих) правил договірного права на базі цих

принципів, підвищення обізнаності про принципи європейського договірного права, гармонізація договірного права за окремими сферами, і головне, це спільна співпраця над досягненням консенсусу між державами-членами щодо ключових принципів договірного права, пропонуючи гнучкі механізми їх імплементації [98; 47].

Принципи європейського договірного права є важливим кроком у напрямку кодифікації приватного права в ЄС. Вони сприяють створенню єдиного правового простору, забезпечують прозорість і передбачуваність договірних відносин. Водночас їх ефективне впровадження вимагає подолання політичних, економічних та правових бар'єрів.

Держави-члени прагнуть інтегрувати європейські норми у свої національні кодекси, водночас забезпечуючи незалежність своїх правових традицій. Поряд з цим така інтеграція зустрічається з колізіями між національним правом та актами ЄС. Наприклад, у податковій сфері досі немає єдиного кодифікованого акта. Також колізії між національним правом і *acquis communautaire* виникають у разі коли норми національного законодавства суперечать обов'язковим для держав-членів ЄС нормам. Можна привести чимало прикладів таких колізій. Наприклад, Німецький Конституційний Суд у справі *Gauweiler v. ECB* висловив занепокоєння щодо порушення принципу національного суверенітету при імплементації норм ЄС [61]. У справі «Коста проти ЕНЕЛ» (C-6/64) Суд ЄС встановив пріоритет права ЄС над національним правом. Італійський закон про націоналізацію енергетичних компаній було визнано таким, що суперечить нормам європейського договору. Шістдесят років тому Європейський суд виніс рішення про конфлікт між нормою права Співтовариства, частиною Договору про заснування Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) («Договір ЄЕС») та наступною нормою національного права, частиною законодавчого акта, ухваленого парламентом держави-члена. ЄС ухвалив, що такий конфлікт має бути вирішений відповідно до принципу верховенства права ЄС, який мають застосовувати національні суди [64; 38].

Справа «Рунде Функ» (C-368/95) стосувалася законодавства Німеччини щодо реклами алкоголю, які суперечили положенням ЄС про свободу руху товарів. Німеччина намагалася обмежити рекламу алкогольних напоїв для захисту здоров'я громадян, але Суд ЄС постановив, що такі правила є порушенням статей Договору про функціонування ЄС, які гарантують вільний рух товарів [274].

Польська судова реформа, яка передбачала можливість дисциплінарного впливу на суддів, була визнана Європейським судом справедливості (C-791/19) такою, що порушує принцип незалежності судової влади, гарантований статтею 19 Договору про ЄС. Попри постанову Суду, Польща не одразу виконала вимоги, що створило серйозну колізію між національними реформами та правом ЄС [64].

Сучасна правова система ЄС тісно пов'язана із національними правовими системами держав-членів, створюючи багаторівневу правову структуру. ЄС активно формує власні нормативно-правові акти, а його судові інституції забезпечують їх офіційне тлумачення. Одним із найважливіших напрямів розвитку кодифікації законодавства ЄС є цивільне право, адже наявні правові акти в цій галузі досі залишаються неповними та недостатньо узгодженими.

Інтеграційні процеси останніх десятиліть підштовхнули європейських юристів до пошуку шляхів систематизації норм цивільного права. Ідея Єдиного цивільного кодексу ЄС (European Civil Code) обговорюється вже кілька десятиліть. На початку XXI ст. концепція єдиного цивільного права стала важливим елементом подальшої кодифікації цивільного права ЄС. Прийняття Цивільного кодексу ЄС (European Civil Code) має глибокі історичні й економічні передумови. Основою цієї ідеї є необхідність гармонізації цивільного права, яке залишається не уніфікованим через національні особливості правових систем. Як зазначено в дослідженнях професора Оле Ландо, гармонізоване договірне право зможе усунути проблеми, пов'язані з

правовою невизначеністю, особливо у сфері міжнародної торгівлі, та сприяти довірі між учасниками ринку [47].

Значним внеском у сферу гармонізації цивільного права в ЄС стало розроблення у 2009 р. Проєкту Загальної системи підходів (Draft Common Frame of Reference, DCFR) [85]. Цей документ, підтриманий Європейською Комісією, запропонував уніфіковані принципи, поняття та правила приватного права. DCFR є спробою створити модельний кодекс зобов'язань для країн ЄС, подібний до УСС у США. Його основа – «Принципи європейського договірної права» (PECL), розроблені групою під керівництвом професора Оле Ландо. Ці принципи формулюють універсальні норми для укладення, виконання та тлумачення договорів. Хоча жодна країна поки не імплементувала їх у національне законодавство, вони стали популярними серед науковців і практиків [48].

DCFR не має обов'язкової юридичної сили, однак був створений як рекомендаційний документ, покликаний слугувати основою для подальшого розвитку цивільного права ЄС [48]. Цей документ містить 10 книг, які охоплюють питання договірної права, позадоговірної відповідальності, прав власності та зобов'язань, управління майном тощо. Розробники документа вважали, що він має стати моделлю для уніфікації цивільного законодавства в ЄС. Отже, DCFR відображає прагнення ЄС до створення систематизованого правового акта у цій сфері [184; 85].

Попри значні досягнення, ідея Єдиного цивільного кодексу (European Civil Code) стикається з низкою проблем. По-перше, деякі держави-члени не бажають поступатися національним суверенітетом у сфері цивільного права. Конституції багатьох держав надають пріоритет національному законодавству у сфері цивільного права. Наприклад, Німецький цивільний кодекс (Bürgerliches Gesetzbuch, BGB) вважається одним із найрозвиненіших у світі, що викликає сумніви в необхідності його адаптації до єдиного європейського стандарту.

По-друге, процес переходу від національного регулювання до єдиного кодексу потребує тривалого перехідного періоду. Цей перехід потребує узгодження дефініцій, принципів і правил, які б відповідали всім правовим системам, що є надзвичайно складним завданням.

По-третє, не всі держави-члени погоджуються з ідеєю уніфікації цивільного права. Країни з різними правовими традиціями (романо-германською та загальною) побоюються втрати своєї правової ідентичності.

ЄС вже застосовує поетапний підхід до гармонізації та подальшої кодифікації цивільного права. Вказані проблеми пропонуються вирішувати шляхом поступової кодифікації, тобто поетапної кодифікації галузей цивільного права. Наприклад, регламенти та директиви у сфері споживчого права (Директива 2011/83/ЄС про права споживачів) [169] є важливим кроком у цьому напрямі. У процесі розроблення Цивільного кодексу ЄС (European Civil Code) корисно залучати представників усіх держав-членів, зокрема правників, політиків і науковців, що враховувати національні особливості держав-членів.

Тривають також дискусії з приводу прийняття Європейського кодексу договірних прав. Багато юристів та науковців вважають [7; 65], що такий кодекс може стати ефективним інструментом у дворівневій системі права ЄС, поєднуючи переваги як централізованого, так і децентралізованого регулювання. Як зазначають фахівці, основні обов'язкові загальні норми повинні бути централізованими на рівні ЄС, особливо для споживачів та трансграничних угод. Для досягнення більшої гнучкості, національні та європейські норми можуть співіснувати, дозволяючи приватним особам вибір права. Паралельне застосування норм на рівні ЄС і держав-членів дозволить знизити економічні, технічні та інші витрати, торговельні бар'єри тощо, зберігаючи при цьому адаптивність до регулювання та застосування норм договірних прав державами - членами [65].

Як зазначають фахівці, на сьогодні в ЄС є важливі сфери суспільних відносин, які потребують кодифікованого законодавства. Зокрема, це

стосується економічного законодавства ЄС, а саме таких його галузей, як митна справа та податкове право. Попри прийняття Митного кодексу ЄС (Регламент (ЄС) № 952/2013), низка актів, що регулюють митні процедури, залишається розпорошеною. Як зазначає С. Везерілл, відсутність митного законодавства створює бар'єри для бізнесу та знижує ефективність функціонування спільного ринку [120]. Також важливою сферою є оподаткування, особливо у контексті податку на додану вартість. Директива 2006/112/ЄС встановила загальні правила для ПДВ, подальші зміни та уточнення створили складну нормативну базу, яку доцільно об'єднати в єдиний акт [170].

Екологічне законодавство ЄС є однією з найбільш фрагментованих сфер. Низка директив і регламентів регулюють аспекти забруднення повітря, води, управління відходами та збереження біорізноманіття. Наприклад, Директива 2008/98/ЄС про відходи встановлює рамки для управління відходами, але супроводжується численними додатковими актами [168]. Окремо варто звернути увагу на законодавство щодо боротьби зі зміною клімату. Прийняття Європейського кліматичного закону (Регламент (ЄС) 2021/1119) є кроком до кодифікації, але багато аспектів, як-от викиди парникових газів і використання відновлюваних джерел енергії, залишаються регульованими окремими актами [92].

Авторське право в ЄС є важливим елементом системи охорони інтелектуальної власності, і має значний вплив на розвиток культури, науки та технологій у ЄС та світі. Сфера правового регулювання авторського права в ЄС характеризується відсутністю уніфікованої і систематизованої нормативної бази. У цьому контексті кодифікація авторського права розглядається багатьма вченими як один із найефективніших способів забезпечення правової визначеності, узгодженості нормативно-правових актів і спрощення реалізації цього права у країнах ЄС та його захисту [30]. Ось чому С. Стаматіс і Д. Гюнтер, С. Гібо, Т. Маргоні та ін. наголошували на тому, що брак єдиного кодифікованого акта у сфері авторського права підвищує ризик

правових колізій і ускладнює правозастосування [116; 76]. Хоча зараз простежується певна діяльність кодифікації законодавства у цій сфері і Закон про авторське право в ЄС є важливим систематизованим актом [37].

Україна відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС зобов'язана гармонізувати своє законодавство з нормами ЄС [291]. Кодифікація є ключовим інструментом правової інтеграції в межах ЄС. Вона забезпечує єдність законодавчого регулювання, підвищує правову визначеність і сприяє ефективному функціонуванню внутрішнього ринку. Для України кодифікація права ЄС є важливим джерелом для власних нормативно-правових актів у контексті євроінтеграції. Наприклад, імплементація положень Директиви (ЄС) 2019/1937 про захист викривачів корупції стала основою відповідного закону в Україні [163]. Важливо, щоб кодифікація не лише відображала зміни в законодавстві ЄС, але й сприяла розвитку українського правового простору в умовах європейської інтеграції.

Як зазначає М. І. Хавронюк, Україні потрібно адаптувати вітчизняне кримінальне законодавство (як чинне, так і проєкт нового Кримінального кодексу України) до правових актів ЄС. Напевно, процедура адаптації буде такою: всі відповідні акти ЄС будуть чітко визначені та офіційно перекладені українською; Україні будуть встановлені строки для прийняття та введення в дію законів і підзаконних актів, необхідних для дотримання кожного відповідного акта ЄС; Міністерство юстиції створюватиме тематичні робочі групи для розробки змін до Кримінального кодексу; про введення в дію згаданих законів і підзаконних актів Україна буде повідомляти Європейську Комісію; згодом відбуватиметься моніторинг виконання [296].

Немає сумнівів, адаптація українських законів до європейських стандартів через кодифікацію є важливим кроком у напрямку гармонізації правового поля. Вона дає змогу усунути суперечності між національними нормами та правом ЄС, полегшує процес їх застосування і забезпечує рівність всіх учасників правовідносин перед законом. Кодифікація виступає основою для прийняття таких важливих актів, як нові кодекси або змінені закони, що

повинні відповідати європейським вимогам, а також сприятимуть уніфікації законодавства України з правовими актами ЄС.

Адаптація українських законів до європейських норм через кодифікацію не є безперешкодним процесом. Одним із основних викликів є правові колізії між національними нормами та правом ЄС, що виникають через відмінності в підходах до правового регулювання. Такі колізії можуть виникати в сферах, де національне законодавство досі не встигло змінитися відповідно до вимог ЄС, наприклад, в екологічному праві, права на свободу переміщення капіталів та товарів, а також у питаннях інтелектуальної власності. Прикладом таких колізій є сфера митного регулювання, де навіть після прийняття Митного кодексу України в 2012 р. виникають певні суперечності з нормами ЄС, що стосуються митних зборів, правил торгівлі та взаємодії з митними органами інших держав-членів. Адаптація митного законодавства до вимог ЄС потребує прийняття нових кодифікаційних актів, що відповідатимуть вимогам Митного кодексу ЄС.

Одним із важливих кроків є розроблення нового кодексу з охорони навколишнього середовища, що повністю відповідатиме вимогам Директив ЄС щодо екології, зокрема в питаннях збереження біорізноманіття та зміни клімату. Крім того, важливим напрямком є вдосконалення шляхом кодифікації законодавства про енергетичну ефективність та використання відновлювальних джерел енергії, що є важливою частиною європейських екологічних ініціатив.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що кодифікація права ЄС – це правотворчий процес систематизації чинних, створення нових норм права та їх закріплення у нормативно-правових актах ЄС з метою їх узгодження, упорядкування, усунення правових колізій між нормами та їх дублювання. Вона охоплює гармонізацію *acquis communautaire* (сукупності первинного та вторинного законодавства ЄС) через прийняття узагальнених регламентів, директив і рішень, а також кодексів. Кодифікація слугує інструментом юридичної інтеграції, забезпечуючи єдність правового простору та рівність

суб'єктів права в межах ЄС. Цей процес не є виключно юридичним та правотворчим, а виступає політичним механізмом для досягнення більшої правової визначеності та узгодженості законодавства ЄС [229].

Джерелами кодифікації в праві ЄС є: по-перше, регламенти, директиви, рішення, які регулюють певну сферу суспільних відносин і які в подальшому об'єднуються в один спільний кодифікований акт (наприклад, Митний кодекс ЄС у сфері митного регулювання (Регламент (ЄС) № 952/2013); по-друге, принципи, стандарти, правила, які визначають, роз'яснюють та регулюють певну сферу правовідносин (наприклад, Principles of European Contract Law (PECL; Draft Common Frame of Reference, DCFR).

Кодифікація є фундаментальним елементом інтеграції і узгодження правових систем держав-членів ЄС. Вона забезпечує єдність правового регулювання певної сфери, спрощення застосування законодавства, унеможливорює суперечності між нормами національного законодавства та правовими актами Союзу. Завдяки кодифікації ЄС створює передумови для формування єдиного правового простору, що підвищує уніфікацію та ефективність правового регулювання багатьох сфер суспільних відносин.

Для України процес кодифікації права ЄС є важливим орієнтиром у контексті євроінтеграції та змін і доповнень до чинних кодексів та іншого законодавства. Гармонізація українського законодавства з *acquis communautaire* передбачає систематизацію законодавства відповідно до європейських стандартів. Процес гармонізації права України з *acquis communautaire* має включати: аналітичний етап, який передбачає глибоке дослідження вітчизняних кодифікованих актів на предмет їх відповідності стандартам ЄС; правотворчий етап, що включає опрацювання проєктів кодифікованих актів із урахуванням принципів і положень кодифікованих актів ЄС; інтеграційний етап, спрямований на впровадження нових кодифікованих норм у правозастосовну діяльність з метою забезпечення їх дієвості та відповідності вимогам ЄС.

Отже, кодифікація законодавства України відповідно до традицій кодифікації права ЄС є необхідною складовою адаптації національного права до норм ЄС і забезпечення правової інтеграції. Хоча основними викликами є правові колізії та відставання окремих сфер національного законодавства від європейських стандартів, зокрема в галузях екології, митного регулювання, оподаткування, інтелектуальної власності тощо, очевидно, що для успішної інтеграції в ЄС Україні необхідно продовжувати реформувати ключові та приймати нові кодекси [229].

2.4. Напрями удосконалення законодавства України шляхом його кодифікації

Як з'ясувалося, однією з найскладніших форм систематизації є кодифікація – процес глибокого впорядкування законодавчих актів. Кодифікація передбачає створення нового систематизованого нормативно-правового акта на основі всебічної переробки чинного законодавства, з включенням нових норм, що змінюють правове регулювання у відповідній сфері. Кодифікація не обмежується лише правотворчістю, а також передбачає виключення застарілих норм, усунення колізій та забезпечення єдності правових актів [182, с. 8–13].

Слід погодитися з Н. М. Пархоменко, що кодифікація – це важлива передумова забезпечення якості та ефективності правового регулювання суспільних відносин, усунення прогалин та протиріч у праві, зміцнення законності та правопорядку в суспільстві та в державі загалом. Становлення та розвиток національної правової системи шляхом удосконалення законодавства є актуальною проблемою і потребує кращої практичної реалізації [241, с. 11].

Кодифікація, як форма систематизації законодавства, має низку важливих властивостей, що визначають її роль у правовій системі. По-перше, вона здійснюється лише суб'єктами, що наділені відповідними правотворчими повноваженнями. Важливою передумовою успішної кодифікації є високий

рівень професійної культури правотворчих органів, оскільки їхня діяльність повинна поєднувати правові знання з розумінням політичних, соціальних, економічних та інших аспектів суспільного життя [234]. По-друге, кодифікація повинна здійснюватися на основі певних принципів, як-от верховенство права, законність, демократизм, гуманізм та інші. Верховенство права, як зазначається в Конституції України, є основоположним принципом, який гарантує, що всі правові акти мають відповідати нормам Конституції і праву. Кодифікація повинна також відповідати спеціалізованим принципам, таким як своєчасність, повнота та єдина спрямованість правових актів, що забезпечує їх узгодженість і ефективність [234]. По-третє, кодифікація передбачає не тільки зміну змісту, а й форми нормативно-правового акта. Як слушно зазначають науковці, кодифікація – це не просто оновлення чинних правових норм, але й створення нових юридично і логічно цілісних нормативно-правових актів, які мають віддзеркалювати сучасні вимоги суспільства. Кодекси, що виникають в результаті кодифікації, є прикладами таких актів, що мають загальні та спеціальні частини, у яких відображаються галузеві принципи права [234]. По-четверте, кодифікація законодавства виступає не тільки важливим інструментом систематизації правових норм, спрямованим на усунення колізій, прогалин і застарілих положень, а також на забезпечення внутрішньої узгодженості та оптимізації правового регулювання. У контексті сучасного розвитку правової системи України кодифікація набуває ширшого значення, виступаючи чинником трансформації, підвищення якості правового регулювання та еволюції законодавства.

В Україні цей процес набув особливого значення після здобуття незалежності, коли виникла потреба в подоланні спадщини радянського законодавства та формуванні вітчизняної національної правової системи, адаптованої до демократичних принципів і ринкових відносин.

Вдалим досвідом кодифікації сучасного законодавства України визнано такі кодифікаційні акти, як Кодекс адміністративного судочинства України, Цивільний кодекс України, нові (2017 р.) редакції Цивільного процесуального

та Господарського процесуального кодексів України. Їх прийняття свого часу позитивно вплинуло на якість і структуру вітчизняного законодавства, сприяло покращенню правозастосовної практики.

Прийняття Кодексу адміністративного судочинства України 2005 р. стало кроком у формуванні системи адміністративної юстиції, спрямованої на захист прав громадян у відносинах з органами публічної влади. Цей кодифікаційний акт уніфікував процедури розгляду публічно-правових спорів між особою та державою, які до того регулювалися розрізненими нормативно-правовими актами, зокрема нормами Цивільного процесуального кодексу УРСР 1963 р. Так, М. І. Смокович і В. М. Бевзенко переконані, що КАС України став прикладом вдалої спеціальної кодифікації, який систематизував адміністративно-процесуальні норми, створив механізм ефективного захисту прав та інтересів осіб від порушень з боку органів державної влади та місцевого самоврядування і сприяв утвердженню верховенства права в нашій країні [280]. Прийняття Цивільного кодексу України у 2003 р. стало важливим етапом розвитку приватного права України. Він замінив застарілий Цивільний кодекс УРСР 1963 р., якісно оновивши норми цивільного права та адаптувавши їх до умов ринкової економіки. Цей надзвичайно важливий законодавчий акт став стрижневим для всього цивільного законодавства, закріпив неприпустимість свавільного втручання в приватне життя фізичної особи, недоторканність приватної власності, свободу договору та підприємницької діяльності, забезпечення усіх цивільних прав судовим захистом тощо [264].

Нові редакції Цивільного процесуального, Господарського процесуального кодексів України та Кодексу адміністративного судочинства, прийняті 2017 р. в рамках судової реформи, стали прикладом успішної модернізації процесуального законодавства. Ці кодифікаційні акти уніфікували та вдосконалили процесуальний порядок розгляду цивільних, адміністративних і господарських справ, замінивши застарілі норми

попередніх редакцій, які потребували оновлення та приведення до міжнародних стандартів здійснення судочинства.

Отже, зазначені кодифікаційні акти є прикладом успішної кодифікації, наслідки якої позитивно вплинули на якість, структуру та системність українського законодавства. Цей досвід може слугувати основою для подальшого вдосконалення кодифікаційних процесів в Україні, а також гармонізації національного законодавства з правовими актами ЄС.

Поряд з позитивним досвідом, в сучасному законодавстві України спостерігаються випадки «поверхової» кодифікації, коли прийняття нових кодексів відбувається без належної реформи відповідних галузей законодавства. Це спричинює низку проблем, призводить, зокрема, до неузгодженості нормативно-правових актів, правових колізій та зниження ефективності правового регулювання. Одним із прикладів такої «поверхової» кодифікації є прийняття Податкового кодексу України [247]. Попри його мету – систематизацію та упорядкування норм податкового законодавства, – після його впровадження виникло немало проблем, пов'язаних з неузгодженістю норм та наявністю правових колізій. Це свідчить про те, що прийняття кодексу без попередньої глибокої реформи податкової системи не забезпечило очікуваного покращення правового регулювання [140]. До того ж, Податковий кодекс України, прийнятий у 2010 р., зазнав численних змін упродовж свого існування. Ця нестабільність податкового законодавства негативно впливає на економічну сферу країни, що обґрунтовує необхідність розробити нову редакцію Податкового кодексу України. Зокрема, у 2024 р. було ухвалено немало законів, які внесли суттєві корективи до податкового законодавства. Наприклад, Закон України від 10.10.2024 р. № 4015-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану» змінив базову ставку податку на прибуток з 18 % на 25 % для фінансових установ (крім страховиків), іншим було підвищено ставки військового збору з 1 грудня 2024 р., що негативно вплинуло на здійснення підприємницької діяльності та

стан економіки в державі [174; 236; 186]. Нестабільність податкового законодавства створює непередбачуваність для бізнесу та інвесторів. Зміни, які часто впроваджуються без належного перехідного періоду, ускладнюють стратегічне планування та знижують інвестиційну привабливість країни. Це обґрунтовує необхідність розробки нової редакції ПКУ, яка б забезпечила стабільність, передбачуваність та прозорість податкового законодавства, сприяючи тим самим поліпшенню інвестиційного клімату та економічного зростання країни.

Крім загальної проблеми нестабільності, варто звернути увагу й на інші глибинні виклики, які супроводжують функціонування Податкового кодексу України. Як слушно зауважує К. В. Смирна, проблема полягає не лише в частоті змін, а в їхньому змістовному наповненні – більшість новел мають фрагментарний характер і не підкріплені системними обґрунтуваннями чи аналізом впливу на економіку [277]. Це призводить до ситуації, коли законодавство перетворюється на набір несумісних між собою норм, а практика їх застосування – на поле для зловживань з боку податкових органів.

Окрему загрозу становить високий рівень дискреції при тлумаченні податкових норм. На практиці це означає, що навіть сумлінні платники податків можуть опинитися в зоні ризику через неоднозначність тлумачень або відсутність єдиного стандарту застосування. Так, саме слабка інституційна спроможність податкових органів, а не надмірне податкове навантаження, створює найбільший бар'єр для розвитку підприємництва.

У цьому контексті доцільним виглядає розроблення нової редакції Податкового кодексу України, яка б не лише кодифікувала чинні норми, а й заклала інституційні запобіжники щодо стабільності законодавства. Ідеться, зокрема, про впровадження обов'язкової оцінки впливу регулювання (RIA), узгодження норм Податкового кодексу України з Бюджетним та Цивільним кодексами, запровадження чітких правил податкового аудиту та обмеження дискреційності фіскальних органів. Лише за таких умов кодифікація матиме не формальний, а змістовний характер.

Окрім Податкового кодексу, проблеми «поверхової» кодифікації спостерігаються й в інших сферах законодавства України.

Господарський кодекс України, прийнятий 2003 р., мав на меті врегулювати господарські відносини та узгодити норми між приватним і публічним секторами економіки [155]. Однак фактично у багатьох нормах він дублював положення Цивільного кодексу України, що спричиняло правові колізії у правозастосуванні. Тож досі тривають дискусії про доцільність існування окремого господарського кодексу [292; 68; 279; 275]. Основні аргументи щодо скасування Господарського кодексу України пов'язані з його компілятивним характером та відсутністю ґрунтовної реформи господарського законодавства. На відміну від Цивільного кодексу України. Господарський кодекс України часто критикують за те, що він є скоріше компіляцією чинних нормативно-правових актів, ніж результатом системної реформи господарського права. Багато його положень дублюють норми Цивільного кодексу України або суперечать їм, що призводить до правової невизначеності та колізій у правозастосуванні. Наприклад, питання правового статусу суб'єктів господарювання, укладення договорів та відповідальності за порушення зобов'язань регулюються одночасно обома кодексами, що створює труднощі в практичному застосуванні норм. 9 січня 2025 р. Верховна Рада України ухвалила законопроект № 6013, яким було запропоновано скасувати Господарський кодекс України [258]. Це рішення викликало резонанс як у правовій, так і у бізнес-спільноті, оскільки скасування Господарського кодексу України може вплинути на регулювання господарських відносин та вимагатиме адаптації інших нормативно-правових актів для запобігання правовому вакууму. Але питання щодо необхідності існування Господарського кодексу України в майбутньому залишається відкритим. Аналіз доктринальних підходів дозволяє виокремити три основні сценарії подальшої кодифікації господарського законодавства. По-перше, слід ретельно вивчити питання щодо повного скасування Господарського кодексу України з інтеграцією його норм до Цивільного кодексу України та

спеціального законодавства. Реалізація цього підходу вимагає глибокої реформи цивільного законодавства та приведення його до потреб сучасної економіки. По-друге, слід також вивчити питання щодо розроблення нового Господарського кодексу з концептуально новою структурою. У такому разі господарське законодавство не може бути просто компіляцією чинних норм цивільного права, а стати результатом глибокої реформи з урахуванням європейського досвіду та практичних потреб економіки та бізнесу. Оновлений кодекс повинен містити норми, що врегульовують спеціальні питання корпоративного права, банкрутства, державного регулювання економіки, державної підтримки підприємництва тощо. По-третє, окремі науковці пропонують створити спеціальний «Кодекс підприємництва», який би містив виключно норми, що стосуються регулювання підприємницької діяльності, інвестування, державної підтримки бізнесу тощо. Це відповідало б концепції розмежування приватного (цивільного) та публічного (господарського) регулювання.

Беручи до уваги особливості української правової системи та необхідність гармонізації законодавства з європейським правом, найбільш доцільним підходом видається інкорпорація приватноправових норм Господарського кодексу України до Цивільного кодексу України та розроблення окремого публічно-правового кодексу або спеціальних законів. Оптимальним варіантом для господарського законодавства може стати модель, за якою приватноправові аспекти господарювання інтегруються до Цивільного кодексу України, а публічно-правові норми господарського регулювання оформлюються у вигляді спеціального кодексу або окремих законів.

Окремої уваги заслуговує Земельний кодекс України, прийнятий 2001 р., який в умовах глибоких соціально-економічних трансформацій уже не відповідає реаліям сучасної земельної політики. За понад два десятиліття чинності зазначеного кодексу в Україні було впроваджено нові інститути, зокрема ринок землі, запущено реформи у сфері децентралізації, цифровізації

земельного кадастру та землеустрою, однак норми Земельного кодексу залишилися в багатьох аспектах фрагментарними, колізійними й застарілими.

У науковій літературі звертається увага на низку структурних вад чинного кодексу. Зокрема, як зазначає Л. В. Чепурна, Земельний кодекс не містить системного підходу до врегулювання розпорядження землями комунальної власності в умовах децентралізації, а також допускає неоднозначне тлумачення прав і повноважень органів місцевого самоврядування в питаннях передачі земель у користування. Проблемною є також взаємодія положень ЗКУ з нормами містобудівного, екологічного та господарського законодавства – міжгалузеві суперечності призводять до порушення принципів правової визначеності та єдності правової системи.

Окремим аспектом, який потребує докорінного перегляду, є врегулювання права власності на землю. Попри запуск ринку землі у 2021 р., Земельний кодекс не забезпечує повною мірою правовий захист суб'єктів господарювання – зокрема, залишаються неузгодженими положення щодо переважного права орендарів, порядку реєстрації прав, обмежень для іноземців, а також механізмів контролю за концентрацією земель у власності одного суб'єкта.

Також слід зауважити, що в умовах цифрової трансформації землекористування й кадастрового адміністрування, положення Земельного кодексу України не відображають новітні технічні засоби фіксації, оцінки, обліку та моніторингу земель. Відсутність обов'язкових норм щодо електронної взаємодії між кадастром, державним реєстром прав і містобудівним кадастром унеможлиблює ефективну інтеграцію даних.

Удосконалення Земельного кодексу має включати в себе:

- більшу гармонізацію з містобудівним, екологічним і податковим законодавством;
- оновлення структурно-логічної схеми кодексу з урахуванням практики децентралізації;
- посилення правового режиму комунальної власності на землю;

- розширення цифрових норм та запровадження обов'язкової електронної взаємодії між реєстрами;
- адаптацію до практики Європейського суду з прав людини у сфері захисту права власності.

У світлі цих викликів доречно поставити питання про підготовку нової редакції Земельного кодексу, або ж - про включення земельного законодавства до перспективного Екологічного або Природоохоронного кодексу, як це пропонують окремі вчені [185, 246].

Варто також згадати і про Лісовий кодекс України, прийнятий ще 1994 р., що залишається чинним і до сьогодні, хоча за цей час відбулися значні трансформації у сфері охорони довкілля, земельних та екологічних відносин. У сучасних умовах його положення виглядають застарілими й не здатними адекватно реагувати на сучасні виклики, пов'язані з незаконною вирубкою, деградацією лісових ресурсів, а також відсутністю прозорих механізмів управління цією сферою.

Однією з ключових проблем є відсутність ефективного механізму контролю за обігом деревини. У законодавстві не передбачено достатніх гарантій прозорості процедур передачі лісів у користування, а сам процес обліку та моніторингу лісових ресурсів залишається фрагментарним. Як справедливо зазначають науковці, система нормативного регулювання, передбачена чинним Лісовим кодексом, не здатна забезпечити належний рівень захисту лісів як об'єкта екологічного права, а саме лісове законодавство вже давно втратило внутрішню узгодженість і потребує суттєвого оновлення на концептуальному рівні.

Також залишається неврегульованим питання розмежування повноважень між державними органами і органами місцевого самоврядування. Частина функцій на практиці дублюється, частина - фактично не реалізується через відсутність підзаконного забезпечення. Наприклад, місцеві громади не мають належного впливу на прийняття рішень щодо передачі лісових ділянок у користування, хоча саме вони часто найбільше

потерпають від недбалого або протиправного користування лісовими ресурсами.

Варто звернути увагу й на відсутність в кодексі цілісного бачення сталого управління лісами. У нових умовах важливо переходити від підходу «ліс – джерело деревини» до розуміння лісу як екосистеми, яка виконує кліматичну, водоохоронну, рекреаційну та соціальну функції. Проте жодного з цих питань у чинному кодексі не висвітлено системно.

Враховуючи викладене, доцільним є не просто технічне оновлення окремих норм, а розробка нової редакції Лісового кодексу, або ж включення його положень до комплексного Екологічного кодексу України, у якому лісове право має бути однією з ключових складових. Такий підхід дозволить системно переглянути функції держави, громад і бізнесу у сфері лісокористування та створити належні правові умови для збереження й відтворення лісових екосистем [241].

Також варто зазначити, що важливою складовою природоресурсного законодавства України є Водний кодекс, який було прийнято ще 1995 р. Попри неодноразові зміни, цей акт у своїй структурі та концепції зберіг радянський підхід до водних ресурсів як до об'єкта господарського використання, а не як до ключового елемента екосистеми. Сучасні виклики, пов'язані з деградацією малих річок, забрудненням вод, зміною клімату та потребами інтегрованого управління водними ресурсами, в актуальній редакції кодексу не знайшли належного відображення.

Однією з основних проблем залишається відсутність комплексного регулювання на рівні водозбірних басейнів, що суперечить загальноєвропейським тенденціям, зокрема положенням Водної рамкової директиви ЄС. Вітчизняне водне законодавство не забезпечує належної інтеграції з земельним, містобудівним та екологічним законодавством, через що виникає значна кількість колізій, особливо в питаннях встановлення прибережних захисних смуг, водоохоронних зон, а також у межах здійснення контрольних функцій.

Актуальною також є проблема нечіткого правового статусу дрібних водних об'єктів, ставків, джерел, які, фактично перебуваючи у користуванні місцевих громад, не мають належного нормативного врегулювання. Це створює правову невизначеність і унеможливлює реалізацію механізмів захисту водних ресурсів на місцевому рівні. Діюча модель управління не відповідає ані міжнародним стандартам, ані практичним потребам розвитку територій, де саме водний ресурс є критично важливим для забезпечення життєдіяльності громад.

Враховуючи вищезазначене, вбачається доцільним оновлення концептуальних підходів до кодифікації водного законодавства. Зокрема, варто розглянути питання про підготовку нової редакції Водного кодексу, яка має ґрунтуватися на засадах інтегрованого управління, екосистемного підходу, збалансованого поєднання природоохоронної та господарської функцій. Одним із напрямів такого оновлення може стати включення положень про водні об'єкти до перспективного Екологічного кодексу України, що дозволить забезпечити системну узгодженість та ефективну взаємодію між галузями права у сфері охорони довкілля [132].

Попри важливу роль природоресурсних кодексів у правовому регулюванні сфери охорони довкілля та використання природних ресурсів, як розглянутий Водний кодекс України (1995 р.) так і згаданий раніше Лісовий кодекс України (1994 р.) мають низку спільних проблем, пов'язаних передусім із недосконалою юридичною технікою. Як слушно зауважує О. В. Патlachук, ці кодекси були прийняті у період трансформації правової системи України, що позначилося на їхній структурі, способі викладення норм, термінології та рівні правової визначеності. Автор акцентує увагу на фрагментарності регулювання, надмірній декларативності окремих положень та нечіткій ієрархії норм, що ускладнює правозастосування на практиці.

У роботі авторки вказується, що Водний кодекс місцями дублює положення інших актів екологічного законодавства, а в Лісовому кодексі значна частина приписів не відповідає актуальному адміністративному

устрою та екологічним викликам сучасності. Як наслідок, існує нагальна потреба не лише в оновленні цих кодексів, а й у їхній системній переоцінці в контексті європейської інтеграції України, зокрема шляхом імплементації положень Орхуської конвенції та Директив ЄС щодо охорони природних ресурсів [241].

Окремої уваги та розгляду потребує питання Митного кодексу України, ухваленого 2012 р., що став свого часу важливою віхою у приведенні національного митного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів. Його прийняття сприяло певній уніфікації процедур, покращенню адміністративної взаємодії та наближенню до положень Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур (Київської конвенції). Однак, на сьогодні існує низка проблем, які свідчать про необхідність подальшого вдосконалення цього кодексу або, принаймні, його суттєвого оновлення.

Однією з головних проблем по сьогодні залишається нестабільність митного законодавства, часті зміни до кодексу, що спричиняють правову невизначеність для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Постійне коригування норм, зокрема в частині митної вартості, правил визначення країни походження товарів та повноважень митних органів, ускладнює прогнозування діяльності та підриває довіру до митної системи як такої.

Крім того, відсутній ефективний механізм балансування інтересів держави у сфері митного контролю з інтересами бізнесу та громадян. Процедури декларування залишаються надто формалізованими, що створює додаткові труднощі для малого та середнього бізнесу. На думку вчених, Митний кодекс потребує системної ревізії з метою запровадження електронних сервісів, автоматизованих рішень та зменшення дискреції з боку посадових осіб митниці при прийнятті рішень.

Окремої уваги потребує проблема ефективності оскарження дій та рішень митних органів. Попри формальну наявність процедур адміністративного та судового оскарження, на практиці ці інструменти

малоефективні або надто тривалі. Це підриває принципи належного урядування та знижує якість захисту прав платників податків і імпортерів.

Отже, митне законодавство України на сучасному етапі потребує не лише технічного доопрацювання, а й концептуального переосмислення його основ. Актуальним видається підхід до оновлення Митного кодексу з позицій цифрової трансформації, підвищення прозорості, забезпечення балансу між фіскальними та сервісними функціями митниці, а також адаптації до вимог європейського митного законодавства в рамках імплементації положень Угоди про асоціацію з ЄС [220].

Окремої уваги в рамках нашого дослідження заслуговує Сімейний кодекс України, що був ухвалений 2002 р. як спроба створити сучасну та комплексну кодифікацію у сфері сімейного права. На той момент кодекс дійсно закріпив важливі засади: принципи рівності прав та обов'язків подружжя, забезпечення інтересів дітей, особисту автономію суб'єктів сімейних правовідносин. Проте за понад два десятиліття функціонування вітчизняне сімейне законодавство зіштовхнулося з новими соціальними та правовими викликами, які не знайшли належного відображення в його нормативах.

Одним із суттєвих недоліків чинного Сімейного кодексу є недостатнє врахування соціальної реальності, зокрема змін у формах сімейного співжиття, зростання кількості фактичних шлюбів без офіційної реєстрації, а також появи нових репродуктивних технологій. У чинному законодавстві відсутній чіткий правовий режим для партнерських відносин, які не є зареєстрованим шлюбом, що створює правовий вакуум у питаннях майнових прав, опіки над дітьми, спадкування тощо.

Крім того, вітчизняне сімейне право не встигає за міжнародними тенденціями та практикою Європейського суду з прав людини. На нашу думку, необхідним є забезпечення більшої гармонізації Сімейного кодексу з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема в частині заборони дискримінації за ознакою статі, сексуальної орієнтації,

сімейного статусу тощо. На практиці це питання загострюється у випадках спорів про дітей, розірвання шлюбів, участі обох батьків у вихованні.

Також на сьогодні не врегульованими залишаються питання, пов'язані з опікою над дітьми в умовах міграції, зокрема, коли один із батьків перебуває за кордоном тривалий час, або з дітьми біженців, переміщених осіб. В умовах повномасштабної війни ці правові лакуни стали особливо помітними, а механізми захисту прав дітей - недостатніми.

На цьому тлі виникає потреба в оновленні концептуальних основ сімейного законодавства України. Необхідно не лише адаптувати норми кодексу до сучасної соціальної реальності, а й забезпечити їх відповідність принципам прав людини, гендерної рівності та міжнародних стандартів. Як альтернатива - можна розглядати варіант або розробки нової редакції кодексу, або ж системного внесення змін, які будуть не фрагментарними, а структурними [135].

Не можна оминати увагою кодифікацію житлового законодавства. Чинний Житловий кодекс України прийнятий ще 1984 р. і значною мірою застарів [178]. Спроби ухвалити новий кодекс не увінчалися успіхом через відсутність комплексного реформування житлової сфери. Як наслідок, чинний Житловий кодекс містить положення, які не відповідають сучасним ринковим умовам.

Проблематика кодифікації житлового законодавства в Україні не вичерпується лише його застарілістю. Однією з ключових вад чинного Житлового кодексу є внутрішня неузгодженість його структурних елементів та концептуальна неоднорідність - у межах одного нормативно-правового акта поєднано положення публічного та приватного права без належного системного узгодження. Так, регламентація діяльності органів місцевого самоврядування, соціальні гарантії вразливим категоріям населення та питання договорів найму житла викладені фрагментарно, часто - з порушенням логіки правового регулювання. Це породжує суперечності з

нормами Цивільного кодексу України та іншими галузевими законами, унеможлиблює єдине правозастосування.

Окремої уваги заслуговує і відсутність у Житловому кодексі сучасних інструментів цифрового врегулювання. Норми, що регулюють облік житла, порядок постановки на квартирний облік, взаємодію органів публічної влади з громадянами, не враховують можливості електронних сервісів та реєстрів. У контексті цифровізації публічного управління така невідповідність є критичною, оскільки вона стримує розвиток прозорих і зручних адміністративних процедур.

Не менш суттєвими є прогалини у правовому захисті наймачів житла. Сучасне житлове законодавство не гарантує ефективного захисту прав осіб, які проживають у службовому, соціальному або комунальному житлі, зокрема у випадках виселення чи зміни умов користування. На цьому наголошують як науковці, так і практики, зокрема в контексті нових викликів, пов'язаних із воєнним станом і внутрішнім переміщенням осіб.

Варто зауважити, що спроби розробити нову редакцію Житлового кодексу нерідко не супроводжуються належним науковим обґрунтуванням та попередньою оцінкою наслідків. Як слушно зазначається в аналітичних висновках фахівців, оновлення законодавства в цій сфері має базуватись на принципах чіткого розмежування публічних та приватних інтересів, підвищення прозорості процедур та цифрової трансформації сфери житлових правовідносин.

Таким чином, вирішення окреслених проблем потребує не лише технічного оновлення положень кодексу, а й глибшого переосмислення самої моделі житлової політики, що має базуватись на принципах справедливості, правової визначеності та орієнтації на потреби людини.

Наприклад, поверховою була кодифікація законодавства про надрі. Чинний Кодекс про надра [253] був прийнятий ще 1994 р. Попри численні зміни, він не відповідає сучасним викликам у сфері видобутку корисних копалин, охорони довкілля та залучення інвестицій. Спроби створити нову

редакцію кодексу часто зіштовхуються з тим, що законодавці намагаються поверхнево оновити нормативну базу без глибокої реформи галузі.

Дослідники справедливо підкреслюють, що чинна модель дозвільної системи є складною, неефективною та фактично закритою для потенційного інвестора. Наприклад, Р. Кірін, А. Євстігнєєв та А. Виприцький вказують, що система спеціальних дозволів на користування надрами потребує радикального перегляду, оскільки створює правову невизначеність, адміністративні бар'єри й унеможливорює ефективну інтеграцію України до міжнародних ринків природних ресурсів [213].

Окрім цього, кодекс фактично ігнорує принципи цифровізації та відкритості. Відсутність електронного реєстру дозволів, прозорих критеріїв видачі ліцензій, ускладнює контроль за діяльністю надрокористувачів та створює передумови для зловживань. Проблемним залишається й питання екологічної відповідальності - чинні норми не передбачають чітких санкцій за порушення стандартів охорони довкілля у сфері видобутку.

Очевидно, що мова має йти не про чергове «косметичне» оновлення Кодексу про надра, а про розробку його нової редакції - із урахуванням екологічних, економічних та європейських інтеграційних стандартів. Це має бути комплексний акт, який забезпечуватиме баланс між економічною вигодою та охороною довкілля, прозорістю процедур і захистом національних інтересів [213].

Окремо варто зазначити, що в умовах активізації співпраці України з міжнародними партнерами у сфері видобутку корисних копалин, зокрема в контексті нещодавньої угоди зі США щодо критично важливих мінералів, проблема ефективності та сучасності Кодексу України про надра набуває особливого значення. Цей кодекс, ухвалений ще у 1994 р., суттєво відстає від потреб сучасного правового регулювання як у внутрішньодержавному, так і в міжнародному контексті.

По-перше, Кодекс часто містить застарілу термінологію, нечіткі дефініції понять, які не відповідають поточним науково-технічним і

геополітичним реаліям. Наприклад, у ньому ще не так давно було взагалі відсутнє належне нормативне визначення категорій «критично важливі мінерали» або «стратегічна сировина» до відповідних правових стандартів ЄС та країн-членів ОЕСР. Лише Законом № 4154-IX від 18 грудня 2024 р. вперше офіційно закріплено визначення «стратегічних» та «критично важливих корисних копалин», а також розширено функціонал державного регулювання цих категорій (ст. 6 доповнено частинами 2–7 ст. 13 – новими пунктами 10-11 ст. 16 – нормами щодо відкритих аукціонів чи конкурсів за такими проектами). Тепер перелік таких надр формується відповідно до методики з оцінки ринкової та оборонної важливості, та переглядається не рідше ніж раз на три–чотири роки [256].

Проте й ці зміни не вирішують комплексно проблеми правової невизначеності. По-перше, ст. 13 містить надто загальні критерії учасників – наприклад, допускається участь будь-яких резидентів країн ОЕСР або Угод, що може потенційно відкрити дорогу до невизначених форматів концесій чи прихованого залучення іноземного капіталу без достатнього державного нагляду.

По-друге, чинна система видачі спеціальних дозволів залишається бюрократичною та непрозорою, що створює правові ризики для інвесторів і відкриває можливості для корупційних зловживань. Згідно з аналізом Р. Кіріна, А. Євстігнєєва та А. Виприцького, механізм надання прав на користування надрами не відповідає принципам правової визначеності, змагальності процедур і відкритості інформації [213]. Такий стан речей є суттєвим бар'єром на шляху реалізації стратегічних міжнародних проєктів, оскільки іноземні партнери, зокрема уряд США, очікують чітких та надійних правових гарантій.

По-третє, нинішній Кодекс не враховує екологічні зобов'язання України в рамках міжнародних угод та вимог європейського екологічного права. Законодавство не забезпечує комплексного екологічного моніторингу процесів розвідки й видобутку, належного оцінювання впливу на довкілля

(ОВД), а також не містить дієвих механізмів відновлення земель, пошкоджених унаслідок гірничих робіт. За відсутності таких положень реалізація масштабних інвестиційних проєктів не лише втрачає привабливість, а й може призводити до соціальних конфліктів, спротиву громад та міжнародної критики.

По-четверте, кодекс також не створює належної нормативної бази для розвитку технологічних інновацій у галузі, як-от геолого-інформаційні системи (GIS), дистанційний моніторинг, прозорі реєстри надрокористування. У той час як країни-партнери України вже запровадили цифрову трансформацію системи користування надрами, український Кодекс залишається нормативно інертним і не дозволяє державі та бізнесу гнучко реагувати на виклики часу.

Отже, у контексті реалізації міжнародних угод, зокрема з США, критично важливим є оновлення Кодексу України про надра. Це має бути не просто косметична реформа, а глибока переробка законодавства із залученням науковців, експертів з екологічного права, інвестиційного регулювання, міжнародного публічного права та цифрової трансформації. Тільки за умов створення прозорої, сучасної, інтегрованої системи регулювання користування надрами Україна зможе стати повноцінним гравцем на глобальному ринку стратегічних ресурсів, забезпечивши при цьому як національні інтереси, так і міжнародні зобов'язання.

Перераховані приклади демонструють, що спроби кодифікації без належного реформування відповідних сфер спричиняють часто лише правову невизначеність, дублювання і неузгодженості норм права і неефективне регулювання. Для уникнення таких наслідків необхідно спочатку проводити системні реформи, а вже після цього здійснювати кодифікацію законодавства.

У сучасній юридичній науці тривають дискусії стосовно прийняття нового Кримінального кодексу України, з огляду на необхідність адаптації кримінального законодавства до міжнародних стандартів та потреб правозастосовної практики. Чинний Кримінальний кодекс України,

прийнятий 5 квітня 2001 р. [211], став значним кроком у порівнянні з радянським Кримінальним кодексом 1960 р., однак за понад двадцять років його чинності було виявлено як позитивні, так і проблемні аспекти застосування положень, що потребують осмислення і подальшого глибокого реформування.

Деякі українські науковці [136; 135; 203; 213; 295] стверджують, що, по-перше, прийняття нового Кримінального кодексу України може стати інструментом для усунення системних недоліків чинного законодавства та його гармонізації з міжнародними стандартами. По-друге, реформування дозволило б усунути колізії та прогалини, які накопичилися внаслідок численних змін до КК України. По-третє, реформа відкриває можливості для гуманізації кримінального законодавства. Наприклад, перегляд санкцій за нетяжкі злочини у бік альтернативних видів покарання, як-от громадські роботи чи електронний моніторинг, відповідав би підходам до ресоціалізації правопорушників, закріпленим у Правилах Ради Європи про санкції та заходи у суспільстві [267].

А проте переконання щодо доцільності збереження чинного Кримінального кодексу України не менш аргументовані, ніж протилежні. Одним із ключових доводів про збереження чинного Кодексу є забезпечення стабільності правового регулювання. Як зазначає В. М. Тertiшник, «стабільність кримінального закону є запорукою довіри до правосуддя, хоча частини змін законодавства дезорієнтують як правозастовувачів, так і громадян» [288]. Опрацювання, прийняття та впровадження нового Кримінального кодексу України потребує значних фінансових, кадрових і часових витрат, що в умовах війни та економічної нестабільності в Україні є невиправданими. В умовах обмежених ресурсів доцільніше вдосконалювати чинне законодавство, ніж витрачати зусилля на створення нового, ефективність якого не гарантована. Чинний Кримінальний кодекс України довів свою ефективність у протидії окремим видам злочинів, що є вагомим аргументом для його збереження, не варто руйнувати те, що працює, заради

абстрактних ідей реформування. Отже, вчені-юристи стверджують, що радикальна заміна Кодексу може бути передчасною та недоцільною [202; 134; 148].

На основі проведеного аналізу позитивних і негативних аспектів нової кодифікації кримінального законодавства, а також аргументів за збереження чинного Кримінального кодексу України, сформулюємо власне ставлення до цієї проблеми, яке базується на прагматичному поєднанні еволюційного та інноваційного підходів до розвитку кримінального права. Подальший розвиток кодифікації кримінального законодавства України може відбуватися як через прийняття нового Кримінального кодексу України, так і шляхом модернізації чинного. У першому випадку акцент має бути зроблений на якісному оновленні чинних норм, у другому – на точкових змінах, спрямованих на усунення прогалин. Обидва підходи мають свої переваги та недоліки, але вибір залежить від наявності політичної волі, фінансових можливостей та доцільності прийняття нового кодексу в умовах війни. Незалежно від обраного шляху, реформування кримінального законодавства потребує додаткового глибокого аналізу з урахуванням соціально-економічних реалій та потреб правозастосовної практики.

Одним із пріоритетних напрямів у контексті процесу адаптації та гармонізації національного законодавства до законодавства країн ЄС та НАТО залишається робота щодо удосконалення та євроінтеграції законодавства у сфері оборони України. Першочерговим завданням вбачаємо приведення нормативно-правових актів з питань оборони до узгодженої системи. Основним інструментом та способом систематизації законодавства у сфері оборони на рівні держави виступає його кодифікація [255].

Оборонне та військове законодавство України складається з численних нормативно-правових актів, які регулюють різні сфери діяльності Збройних Сил та інших військових формувань. Такий розпорошений характер законодавства призводить до неузгодженості норм, правових колізій та ускладнює правозастосування. Дослідники зазначають, що відсутність

єдиного кодифікованого акта у сфері оборони ускладнює реалізацію оборонної політики держави та створює великі труднощі у правозастосуванні [233]. Тож науковці запропонували систематизувати ці закони за предметним критерієм: 1) закони загального спрямування у сфері оборони; 2) закони, що регулюють правовий режим військового стану; 3) закони про порядок допуску та умови перебування іноземних військових формувань на території України; 4) закони щодо участі Збройних сил України в міжнародних миротворчих місіях і направлення військових контингентів за кордон; 5) закони, які регулюють господарську діяльність у Збройних Силах України та правовий режим майна; 6) закони, що забезпечують правовий та соціальний захист, пенсійне забезпечення і гарантії військовослужбовцям на службі та після неї [216; 208].

На думку науковців, кодифікація всіх законодавчих актів у сфері військового права України неможлива через складність цієї галузі, проте вона може бути застосована до законів, які мають загальне спрямування у оборонній сфері, зокрема як-от: Закон України «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про національну безпеку України», «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про Державний кордон України», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізація» та «Про військовий обов'язок і військову службу». Фахівці вважають, що кодифікація оборонного законодавства має здійснюватися у двох основних напрямках: 1) створення єдиного кодифікованого нормативно-правового акта – Оборонного (або Військового) кодексу України; 2) систематизація, удосконалення та розвиток спеціалізованого законодавства України у сфері оборони за функціональними сегментами [216; 208].

У контексті порушеної проблематики В. П. Горовенко та В. К. Тютюнник рекомендують розпочати глибоку реформу законодавства у сфері оборони шляхом його кодифікації, спрямованої на систематизацію, уніфікацію, докорінну переробку, оновлення та гармонізацію зі стандартами

НАТО. Вчені обґрунтовують нагальність потреби прийняття Кодексу оборони України і пропонують можливий варіант його структури [288, с. 21].

На державному рівні питання кодифікації законодавства у сфері оборони України набуло особливого значення, що було офіційно закріплено Указом Президента України від 8 листопада 2019 р. № 837 «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави» [255]. Цим Указом Президент України визнав кодифікацію оборонного законодавства пріоритетним напрямом удосконалення та систематизації норм права у сфері оборони, Міністерству оборони України доручено розпочати відповідну роботу та вжити заходів для її реалізації. Кінцевою метою цього процесу має бути створення Кодексу про оборону України – єдиного комплексного нормативно-правового акта, який регулюватиме всі правовідносини у сфері оборони та стане фундаментом для подальшого розвитку оборонного законодавства. Наразі робота над проєктом триває за активної участі фахівців Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних Сил України, а також провідних науковців вищих військових навчальних закладів та експертів [233].

Процес розроблення кодифікованого акта є складним, багатограним та вимагає високого рівня професійної компетенції. Необхідність глибокого аналізу предмета правового регулювання, формування чітких принципів та методології кодифікації зумовлює потребу у комплексному підході до виконання цього завдання. Кодифікація законодавства у сфері оборони є важливим кроком до створення ефективної системи правового забезпечення обороноздатності України та її відповідності сучасним викликам і стандартам.

Тому корисним є досвід кодифікації оборонного законодавства в інших країнах.

Code de la défense (Кодекс оборони Франції) [16] є основним нормативно-правовим актом Франції, що регулює організацію та функціонування національної оборони, збройних сил, а також пов'язані з ними правові відносини. Прийнятий 2004 р., цей кодекс об'єднує в собі законодавчі

акти, що стосуються оборони, з метою забезпечення системності та узгодженості правового регулювання в цій сфері. Кодекс складається з кількох частин, кожна з яких охоплює окремі сфери оборонної діяльності:

Частина I: Загальні положення – визначає основні принципи національної оборони, організацію оборонної політики та роль державних органів у забезпеченні оборони.

Частина II: Організація збройних сил та правовий режим військового стану – регулює структуру, завдання та функції збройних сил, включаючи армію, флот, авіацію та інші компоненти, визначає правовий режим обігу зброї.

Частина III: Військова служба – встановлює правила проходження військової служби, права та обов'язки військовослужбовців, а також процедури мобілізації та демобілізації, підготовку та навчання військовослужбовців, у тому числі у навчальних закладах, визначає правовий статус резервістів; регулює правовий статус Міністерства оборони та військових органів, а також збройних сил Франції. Окремі розділи кодексу присвячені правовому статусу Президента Франції та Прем'єр-міністра у сфері управління обороною та розвідкою (Статті R*1122-1 до D1143-13).

Частина IV: Військова юстиція – визначає організацію та функціонування військових судів, процедури розслідування та судового розгляду військових злочинів.

Частина V: Оборонна економіка – регулює питання фінансування оборони, закупівель та управління оборонними ресурсами [16].

Однією з ключових особливостей Code de la défense є його системність та поєднання різних сфер оборонної діяльності в єдиний нормативно-правовий акт. Це дозволяє забезпечити узгодженість та ефективність правового регулювання в сфері оборони та проходження військової служби. Крім того, кодекс враховує сучасні виклики та потреби національної безпеки, зокрема, питання кібербезпеки, тероризму та гібридних загроз тощо.

Військовий кодекс Італії (Codice dell'Ordinamento Militare), прийнятий у 2010 р., став важливим кроком до створення єдиної нормативної системи, яка регулює оборону та безпеку Італії. Завдяки цьому кодифікаційному актові забезпечено правове регулювання організації всіх складових проходження військової служби в Італії, правового статусу військових формувань Італії та збройних сил, Міністерства оборони, а також здійснення державного управління у сферах оборони, мобілізації, військової служби, навчання тощо [28]. Однією з його особливостей є також те, що він об'єднує норми, які раніше були розрізнені в численних законах і підзаконних актах, що сприяє спрощенню застосування права. Кодекс складається з 2272 статей і поділяється на дев'ять книг. З набуттям цим Кодексом чинності (9 жовтня 2010 р.) було скасовано близько 1085 норм першого рівня (закони, декрети, королівські декрети, тимчасові декрети, законодавчі декрети) та близько 334 норм другого рівня (міністерські та міжміністерські декрети та королівські декрети) [103]. Прийняття Codice dell'Ordinamento Militare також стало частиною більш широкої державної політики з оптимізації та спрощення законодавства в Італії. Процес реорганізації державного апарату у сфері оборони, удосконалення проходження військової служби з прийняттям цього кодексу мав на меті не лише систематизацію законодавства, але й удосконалення і спрощення процедур управління у військово-оборонній сфері Італії. Водночас, впровадження Codice dell'Ordinamento Militare стало предметом численних дискусій щодо практичного застосування його норм. Зокрема, однією з головних проблем є постійна адаптація кодексу до нових реалій та викликів у сфері національної безпеки та оборонної політики Італії, а також забезпечення взаємодії з іншими правовими актами, зокрема в галузі прав людини і міжнародного гуманітарного права [103].

Codice dell'Ordinamento Militare є основним законодавчим актом Італії у сфері оборони та проходження військової служби, забезпечуючи чітке і ефективне регулювання діяльності збройних сил, політики оборони і військової безпеки держави.

Викладене вище дає змогу додатково акцентувати увагу на необхідності і важливості прийняття єдиного кодифікованого акта у сфері оборони. На нашу думку, це Кодекс оборони України, який має включати кілька основних частин, кожна з яких буде регулювати певний аспект оборонної діяльності та проходження військової служби. Можлива структура такого кодексу може виглядати так:

1. Загальні положення. Ця частина визначає основні принципи національної оборони України, завдання органів влади в сфері оборони, права і обов'язки громадян щодо оборони, а також загальні засади оборонної політики держави. Вона повинна включати норми, які стосуються правового статусу Міністерства оборони, Генерального штабу Збройних Сил, інших військових формувань.

2. Правовий статус і структура Збройних Сил України та інших військових формувань. У цьому розділі повинні бути прописані основи організації та функціонування Збройних Сил України, інших збройних та військових формувань, їх структура, функції та завдання в умовах мирного та воєнного часу.

3. Правовий режим військового стану. Розділ має регулювати питання введення і дії військового стану, права та обов'язки державних органів та громадян під час воєнних дій, а також повноваження органів влади щодо мобілізації та управління оборонними ресурсами.

4. Військова служба. У цьому розділі необхідно встановити порядок проходження військової служби, права та обов'язки військовослужбовців, особливості дисциплінарної відповідальності, організацію військової освіти, навчання та перепідготовки, а також правовий статус резервістів.

5. Мобілізація та оборонна підготовка. Положення цієї частини повинні регулювати питання мобілізаційної підготовки, порядку оголошення мобілізації, організацію мобілізації сил та засобів для оборони держави, а також взаємодію органів державної влади з місцевими органами у цей період.

6. Військова юстиція та правосуддя. Цей розділ має визначати систему військових судів, компетенцію та порядок розгляду справ, що стосуються військових злочинів, а також організацію служби військових прокурорів, забезпечення прав військовослужбовців у правовій сфері.

7. Оборонна економіка. Даний розділ має охоплювати правові норми, що регулюють фінансування оборони, закупівлі для потреб Збройних Сил, питання розподілу та використання державних ресурсів для забезпечення оборони країни.

Основним завданням прийняття Кодексу оборони України є створення єдиного та систематизованого правового акта у сфері оборони та проходження військової служби. Безумовно, що процес кодифікації потребує залучення як фахівців в галузі права, так і практиків з військової справи, оскільки нормативно-правовий акт має бути не лише юридично бездоганним, а й практично застосовуваним у реальних умовах війни в Україні.

Прийняття Кодексу оборони України стане важливим етапом у вдосконаленні правового регулювання в сфері оборони та національної безпеки, створить сприятливі умови для ефективного управління оборонними ресурсами та збройними силами, а також забезпечить єдність правового регулювання та взаємодії в різних сферах оборонної діяльності. Процес його розроблювання потребує комплексного підходу, глибокого аналізу чинних правових норм та їх систематизації з урахуванням міжнародних стандартів, зокрема стандартів НАТО та ЄС.

Наступна сфера, яка потребує кодифікації, це інформаційне право. Актуальність прийняття Інформаційного кодексу України зумовлена необхідністю систематизації та кодифікації чинного законодавства, що регулює відносини в галузі інформації, інформаційних технологій та кібербезпеки. За останні роки в Україні спостерігається стрімке збільшення кількості норм права, що стосуються даної сфери, зокрема в умовах цифровізації державних та приватних секторів, а також глобалізації інформаційного простору. Однак розпорошеність законодавчих норм, їх певна

суперечливість та неузгодженість у застосуванні ускладнюють правозастосування та реалізацію державної політики в сфері інформаційних прав і безпеки. Як зазначають фахівці, інформаційне законодавство України включає понад 4 тисячі нормативно-правових актів, які мають стосунок до інформаційних відносин. Серед основних правових актів, які регулюють інформаційні відносини, можна виокремити такі закони України: «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про телебачення і радіомовлення», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про Національну програму інформатизації», «Про науково-технічну інформацію», «Про телекомунікації», «Про інформаційні агентства», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про Національний архівний фонд і архівні установи», «Про захист персональних даних», «Про державну таємницю» та «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [172]. Однак нинішній стан інформаційного законодавства України характеризується відсутністю системної збалансованості. Особливо це стосується законів, які регулюють оприлюднення інформації про діяльність органів влади в Інтернеті, де існує значний потенціал для вдосконалення. Одним із ключових напрямків вирішення цієї проблеми є систематизація законодавства, що регулює інформаційну діяльність. У наукових колах неодноразово підкреслювалося, що така систематизація є необхідною, що визнано і суб'єктами правотворчості. У Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» передбачалася розробка Інформаційного кодексу України, який міг би стати ключовим елементом для подальшого впорядкування інформаційного законодавства. Проте цей кодекс так і не було ухвалено [256; 172].

Прийняття Інформаційного кодексу України мало б велике значення для нашої держави. Кодекс міг би стати основним кодифікованим нормативно-правовим актом, який систематично охоплював правові норми у сфері інформаційних відносин. Він сприяв би розвитку законодавства з урахуванням процесу становлення інформаційного суспільства. Важливою

підставою для прийняття кодексу є також необхідність забезпечення правового захисту в умовах інформаційної війни та гібридних загроз, з якими Україна стикається в умовах російської агресії. Інформаційна сфера стає не менш важливою, ніж військова або економічна, адже інформаційні атаки здатні суттєво впливати на громадську думку, національну безпеку та економічний розвиток. Інформаційний кодекс України зможе ефективно регулювати та координувати різні правові механізми, що забезпечують боротьбу з дезінформацією, маніпуляціями з інформацією, а також зловживанням у сфері обробки і використання персональних даних. Прийняття Інформаційного кодексу є не лише правовою, але й політичною необхідністю для України, яка прагне інтеграції в ЄС та НАТО, де інформаційна безпека є одним із основних напрямків співпраці. Систематизація норм права, що регулюють інформаційні відносини, є важливим кроком у напрямку інтеграції в європейське правове середовище. Кодекс дозволить узгодити національне законодавство з європейськими стандартами та кращими практиками правового регулювання інформації та кібербезпеки.

Процес кодифікації інформаційного законодавства є комплексним і включає кілька етапів, зокрема: групування правових актів за певними критеріями, аналіз чинних норм права, створення узгодженої системи законодавства, адаптацію законодавства національного законодавства до європейських норм і вимог. Кодифікація інформаційного законодавства має здійснюватися за двома основними напрямками: 1) розроблення і прийняття Інформаційного кодексу України, який стане систематизованим актом у сфері інформаційних відносин; 2) систематизація та вдосконалення законодавства у відповідних функціональних сегментах інформаційної сфери. Такий підхід дозволить створити основу для розвитку інформаційного суспільства в Україні та забезпечити ефективне регулювання права в інформаційній галузі. І як слушно зазначає О. С. Дніпров, кодифікація інформаційного законодавства є перспективним напрямом систематизації та узгодження нормативно-правової

бази, що регулює інформаційні відносини. Прийняття Інформаційного кодексу України – необхідний елемент побудови уніфікованої системної законодавчої бази, яка регулює національний інформаційний простір на території України [172].

У контексті вивчення досвіду кодифікації правового регулювання обігу інформації та інформаційної діяльності в різних країнах варто звернути увагу на існуючі в світі кодифіковані акти, які є основою систематизації правових норм у сфері інформаційної безпеки, захисту персональних даних, цифрових прав, доступу до інформації тощо.

У багатьох державах ЄС, а також США, здійснюється кодифікація інформаційного законодавства, однак в кожній країні це відбувається з урахуванням сучасних викликів у сфері інформаційних технологій, інформаційної безпеки, захисту даних тощо. Наприклад, у Франції *Code des Postes et des Communications Électroniques* (Кодекс пошти та електронних комунікацій) регулює широкий спектр питань, пов'язаних із електронними комунікаціями, електронним зв'язком тощо [18]. Захист персональних даних в Італії регулюється Кодексом захисту даних (*Codice in materia di protezione dei dati personali*) [63]. В Іспанії існує *Código de Conducta para la Seguridad de las Redes y los Sistemas de Información* – Кодекси поведінки в середовищі кібербезпеки, які встановлюють стандарти для професіоналів і користувачів онлайн-технологій та інформації [32; 87].

ЄС також здійснює кодифікації інформаційного законодавства, наприклад, такими кодифікованими актами є Директива (EU) 2016/679 про захист даних (GDPR) [263] або Директива (EU) 2018/1972 про Європейський кодекс електронних комунікацій [166]. Крім того, в ЄС існує Індекс цифрової економіки та суспільства (DESI), за яким і вимірюються показники досягнення стратегічних цілей Єдиного цифрового ринку ЄС країнами-членами. Україна не проводила жодного дослідження за цим напрямом. Відсутній навіть центральний орган виконавчої влади, відповідальний за організацію подібного дослідження. За пошуковим запитом «цифровий розвиток» база законодавства

замість методики оцінювання розвитку ринку, видає документ КМУ, яким затверджено засади реалізації органами виконавчої влади принципів державної політики цифрового розвитку [161].

Інтеграція України до цифрового ринку ЄС можлива за умови наближення усіх цих складових до європейських норм, правил і стандартів. Кодифікація вітчизняного законодавства щодо електронних комунікаційних мереж і послуг є ключовим кроком до досягнення єдиного європейського цифрового простору та інклюзивності інформаційного суспільства [188].

Телекомунікації є фундаментом для розвитку цифрового ринку. Затримки у їх впровадженні, недостатнє розуміння сучасних тенденцій та відставання в цій галузі створюють ризики для формування основ цифрової економіки України. Одним із ключових викликів є створення законодавчих актів, які відповідали б правовим актам ЄС. Зокрема, законопроект про електронні комунікації (№ 3549-1), що тривалий час перебуває на розгляді Верховної Ради, потребує перегляду. Його положення мають бути узгоджені з термінологією, підходами до регулювання ринку та іншими принципами, визначеними Європейським кодексом електронних комунікацій [259; 188].

Необхідною умовою для ухвалення таких законодавчих ініціатив є створення незалежного регулятора цифрового ринку, який відповідатиме найкращим практикам країн-членів ЄС. Важливо забезпечити чіткий розподіл повноважень між регулятивними органами України та дотримуватися стандартів незалежності, визначених у Європейському кодексі електронних комунікацій.

Україна потребує прийняття єдиного Кодексу цифрових комунікацій, який стане комплексним документом для регулювання цієї сфери. Він має базуватися на актуальних європейських нормах і враховувати специфіку українського ринку. Такий підхід дозволить створити надійну правову основу для функціонування цифрового ринку, забезпечити його конкурентоспроможність та інтеграцію з європейським цифровим простором.

Спостерігається нагальна потреба в науково обґрунтованій кодифікації законодавства, яке регулює інноваційну діяльність. Це значно підвищить рівень систематизації та дозволить упорядкувати правові норми в інноваційній сфері. Основним результатом такого процесу має стати прийняття нового Інноваційного кодексу України. Цей кодифікований акт забезпечить комплексне регулювання всіх аспектів інноваційної діяльності.

Прийняття Інноваційного кодексу має стати результатом детальної ревізії чинного законодавства, та дозволить усунути дублювання, прогалини та вимоги між багатьма нормативно-правовими актами. Крім того, важливою частиною цього процесу є уніфікація термінології та узгодження змісту правових норм, що сприятиме чіткості та компенсації регулювання інноваційних відносин. Отже, кодифікація інноваційного законодавства дозволить створити цілісну й ефективну систему правового регулювання, що сприятиме розвитку інноваційної економіки в Україні та відповідатиме сучасним викликам технологічного прогресу.

Процес реформування українського адміністративно-деліктного законодавства також має особливе значення у контексті європейської інтеграції держави. Досі залишається відкритим питання прийняття адміністративно-деліктного кодексу, який повинен стати важливим етапом систематизації та стандартизації регулювання адміністративної відповідальності. Необхідність ухвалення адміністративно-деліктного кодексу витікає з проблем, пов'язаних з чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП). Прийнятий ще в 1984 р., КУпАП містить значну кількість норм, які суттєво застаріли та не відповідають сучасним реаліям та потребам суспільства.

У науці адміністративного права тривають гострі дискусії стосовно прийняття адміністративно-деліктного кодексу. В. Б. Авер'янов, І. П. Голосніченко, Є. В. Додін, Д. М. Лук'янець, В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, Т. О. Коломоєць, Т. П. Мінка, С. Г. Стеценко та інші науковці обґрунтовували доцільність нової кодифікації адміністративно-

деліктного законодавства. Зараз є актуальним питання приведення вітчизняного адміністративно-деліктного законодавства у відповідність до європейських принципів та стандартів. Для цього необхідно здійснити його активну реформу, визначивши важливі напрями подальшого розвитку. Адміністративна відповідальність, що є об'єктом реформування, відіграє надзвичайно важливу соціальну роль у нашій державі. Вона виникає як правовий внаслідок неправомірної форми поведінки фізичних і юридичних осіб, слугує реакцією держави на цю неправомірну поведінку у вигляді застосування заходів адміністративної відповідальності.

Безумовно, доцільно вивчати досвід реформування адміністративно-деліктного законодавства провідних країн Європи. Наприклад, Україна може скористатися досвідом Німеччини (*Ordnungswidrigkeitengesetz, OWiG*) [58] та Франції (*Code de justice administrative*) [13] в частині модернізації адміністративно-деліктного законодавства.

Прийняття Адміністративно-деліктного кодексу дозволить адаптувати українське законодавство до європейських норм, зокрема до принципів, закріплених у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У новому кодексі має бути переглянуто склади правопорушень, види адміністративних санкцій, з метою забезпечення їх пропорційності та справедливості, а також процесуальні норми притягнення до адміністративної відповідальності.

Як було зазначено вище, розроблення Екологічного кодексу України обумовлене необхідністю забезпечення системності, узгодженості та ефективності правового регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища. Вітчизняне екологічне законодавство характеризується наявністю значної кількості нормативно-правових актів, які регулюють різні аспекти природокористування та охорони довкілля. На сьогодні діє понад 300 законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, які прямо або опосередковано регулюють екологічні питання, серед яких Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про

відходи», «Про охорону атмосферного повітря» та ін. Однак відсутність єдиного нормативно-правового акта, який би встановлював системний підхід до регулювання екологічної діяльності, значно ускладнює вирішення екологічних проблем. Тому дедалі частіше в наукових дослідженнях виносяться на обговорення питання систематизації екологічного законодавства, його докорінного реформування. Результати переформатування упередметнюються в декількох основних варіантах висунутих концепцій. Перша стосується бачень перспектив у розробленні й прийнятті Екологічного кодексу, запровадження якого матиме наслідки «суттєвого поліпшення загальнонаціональної правової системи охорони довкілля» [151, с. 172]. Другий підхід, запропонований А. П. Гетьманом, ґрунтується на доцільності прийняття Кодексу законів України про довкілля [150, с. 223–225].

Досвід зарубіжних країн та ЄС демонструє ефективність кодифікації екологічного законодавства. Наприклад, у Франції з 2000 р. діє *Code de l'environnement* [17], що містить систематизовані положення щодо охорони довкілля, управління природними ресурсами та регулювання екологічної відповідальності. Основою екологічного законодавства Італії є *Codice dell'ambiente* від 3 квітня 2006 р. [27]. У Швеції функціонує *Miljöbalken* (Environmental Code), прийнятий у 1998 р., який є основою екологічного законодавства країни [57]. У Німеччині, і Нідерландах немає актів з назвою екологічного кодексу, але існує низка кодифікованих законів, як-от Закон про охорону природи (*Bundesnaturschutzgesetz*) [57] та Закон про управління відходами (*Kreislaufwirtschaftsgesetz*) [59] – у Німеччині, Закон про управління навколишнім середовищем (*Wet milieubeheer*) у Нідерландах [121].

Гармонізація українського законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища з європейськими стандартами є одним із важливих завдань інтеграції України до ЄС. Значну роль у цьому процесі відіграє адаптація положень екологічного законодавства ЄС до національної правової системи.

Основу екологічного законодавства ЄС становить Environmental Acquis – комплекс правових актів, що регулюють охорону довкілля, природокористування, управління відходами, кліматичні зміни, охорону біорізноманіття та інші сфери [51]. Особливої уваги заслуговує Environmental Code of the EU [50], який хоча й не є кодифікованим у традиційному сенсі, однак об'єднує основні принципи і директиви у сфері екології.

Новий Екологічний кодекс має містити такі важливі директиви ЄС, які також містяться в кодифікованих екологічних актах країн-членів ЄС. До цих директив слід віднести Рамкову директиву з водної політики (2000/60/EC), яка встановлює засади управління водними ресурсами на основі інтегрованого підходу; Директиву про промислові викиди (2010/75/EC), що регулює зменшення забруднення від промислових об'єктів; Директиву про управління відходами (2008/98/EC), яка впроваджує ієрархію поводження з відходами та сприяє розвитку циркулярної економіки; Рамкову директиву про охорону довкілля через кримінальне право (2008/99/EC), яка встановлює мінімальні вимоги щодо відповідальності за екологічні правопорушення.

На нашу думку, прийняття Екологічного кодексу України сприятиме уніфікації та систематизації в одному нормативно-правовому акті екологічного законодавства та усуненню правових прогалин; впровадженню європейських стандартів екологічної безпеки, захисту довкілля та покращенню державного регулювання сферою екології; посиленню контролю за дотриманням екологічних норм, правил та стандартів, адже вони будуть зібрані в одному акті; оптимізації правового регулювання взаємодії між державою, суб'єктами господарювання та громадськістю у сфері охорони довкілля.

Кодифікація дозволить створити прозору систему екологічного управління, що стане основою для стійкого розвитку країни та забезпечення екологічної безпеки. Зокрема, Екологічний кодекс України має враховувати основні положення національної стратегії охорони навколишнього природного середовища, принципи міжнародного екологічного права та

стандарти екологічної політики ЄС. Отже, прийняття Екологічного кодексу України стане значним кроком у реформуванні екологічного законодавства та забезпечить гармонізацію національної правової системи з європейськими стандартами, нормами та правилами.

Трудове законодавство України, представлене Кодексом законів про працю України від 10 грудня 1971 р., значною мірою застаріло, чинний кодекс не лише не відповідає викликам сучасної економіки, але і є рудиментом радянської правової спадщини, тому потребує докорінного реформування. КЗпП України було розроблено у період планової економіки, коли основні завдання трудового законодавства були направлені на забезпечення функціонування державних підприємств та закріплення трудової дисципліни в умовах тоталітарного режиму. Наприклад, такий інститут, як трудові книжки (ст. 48 КЗпП), є анахронізмом у цифрову епоху, коли облік трудової діяльності може здійснюватися за допомогою електронних реєстрів [238; 239]. Радянська правова спадщина проявляється також у зарегульованості трудових відносин, а захист прав працівників залишається декларативним через відсутність ефективних механізмів реалізації норм Кодексу, що підтверджується численними зверненнями до Європейського суду з прав людини щодо питань порушення трудових прав в Україні [268; 173; 213]. Крім того, чинний Кодекс недостатньо враховує нові форми зайнятості, зокрема дистанційну роботу, фріланс, гіг-економіку, що набули поширення в умовах глобалізації та технологічного прогресу. Отже, необхідність реформування трудового законодавства обумовлена не лише правовими, але й соціально-економічними чинниками.

Крім того, вітчизняне трудове законодавство не відповідає повною мірою європейським стандартам і актам ЄС у сфері праці [194]. Наприклад, країни ЄС, зокрема Німеччина та Франція, адаптували своє законодавство до цих вимог і змін шляхом оновлення трудових кодексів (*Arbeitsgesetzbuch* [6], *Code du travail* [19]).

Не можна не помічати, як військові дії спричинили міграцію працівників і масштабну діджиталізацію трудових відносин в Україні, тож ці процеси мають знайти віддзеркалення у трудовому законодавстві. Зокрема, трудові кодекси Польщі [67] та Чехії [125] вже мають положення, які регулюють права внутрішньо переміщених осіб і працю іноземців, що може бути прикладом для України. Польський та чеський кодекси добре структуровані, охоплюють усі основні сфери трудових відносин, і можуть слугувати взірцем для подальшої систематизації українського трудового законодавства. Кодифіковані акти у сфері трудового права, адаптовані до стандартів ЄС, мають Нідерланди (*Arbeidswet 2000 BES*) [5], а також Португалія (*Código do Trabalho*) [33].

Україна, прагнучи інтегруватися до європейської спільноти, повинна орієнтуватися на європейські стандарти та принципи трудового права, зокрема, такі як справедливість, рівність, соціальний діалог та захист прав працівників.

Однією з ключових особливостей трудового законодавства ЄС є висока гнучкість у регулюванні робочого часу при одночасному забезпеченні належного захисту прав працівників. Основні положення щодо робочого часу закріплені в Директиві 2003/88/ЄС про організацію робочого часу, яка визначає обмеження щодо максимального робочого часу та мінімальних перерв. Відповідно до Директиви 2003/88/ЄС усі працівники мають право на мінімальну щорічну оплачувану відпустку тривалістю не менше ніж 4 тижні. Запровадження подібних норм у новому Трудовому кодексі України дозволить не лише забезпечити рівновагу між особистим часом працівника та робочим навантаженням, але й допоможе знизити ризики професійних захворювань, пов'язаних з перевантаженням на роботі [43].

Одним із основних досягнень ЄС є впровадження законодавства, спрямованого на забезпечення гендерної рівності на ринку праці. Відповідно до Директиви 2006/54/ЄС про рівність чоловіків і жінок у питанні заробітної плати та умов праці, усі держави-члени зобов'язані забезпечити рівні можливості для чоловіків і жінок [44]. В ЄС активно практикується участь

працівників у прийнятті рішень на рівні підприємств через створення представницьких органів, як-от ради працівників. Відповідно до Директиви 2002/14/ЄС про інформування та консультування працівників усі роботодавці, які мають більше ніж 50 працівників, зобов'язані створювати комітети для інформування та консультування своїх працівників. В Україні запровадження подібного механізму підвищило б рівень соціального діалогу між працівниками та роботодавцями, сприяло б поліпшенню умов праці та уникненню конфліктних ситуацій у трудових відносинах. Запозичення такого підходу у вітчизняне трудове законодавство також допоможе покращити корпоративну культуру та підвищити мотивацію працівників [42].

Охорона праці та безпека на робочому місці є важливою складовою трудового законодавства ЄС. Основні принципи охорони праці закріплені в Директиві 89/391/ЄЕС щодо впровадження заходів з покращення безпеки та гігієни праці [39]. Тому не випадково одним із ключових завдань в сфері оновлення законодавства про працю є розроблення та прийняття нового кодифікованого акта – Трудового кодексу України, який би врегулював проблеми, пов'язані із систематизацією трудового законодавства та його ефективним застосуванням. Як зазначають фахівці з трудового права, особливу увагу необхідно приділити покращенню якості правового регулювання через включення до цього акта максимально повного переліку трудових відносин і пов'язаних із ними прав [160].

Безперечно, прийняття нового Трудового кодексу України є необхідним кроком у напрямку євроінтеграції, модернізації правового регулювання трудових відносин та побудови ефективного ринку праці. Використання найкращих європейських практик і стандартів у сфері праці забезпечить не лише відповідність вітчизняного законодавства міжнародним зобов'язанням України, але й підвищить рівень правового забезпечення трудових прав громадян. Трудовий кодекс України має відповідати сучасним соціально-економічним викликам, забезпечувати баланс між правами та інтересами працівників і роботодавців, а також гармонізувати національні норми

трудового права з європейськими стандартами. Його положення мають врегульовувати сучасні форми праці та відносин між працівниками та роботодавцями з врахуванням діджиталізації, гіг-економіки, гнучкості в зайнятості та трудової мобільності.

Наприклад, трудове законодавство Франції, представлене Code du Travail, є одним із найрозвиненіших у світі. Воно характеризується високим рівнем захисту прав працівників, деталізованим регулюванням трудових відносин та механізмами соціального діалогу між працівниками та роботодавцями. Україна, розробляючи новий Трудовий кодекс, може скористатися французьким досвідом для підвищення ефективності регулювання трудових відносин, забезпечення соціальної справедливості та адаптації національного законодавства до європейських стандартів [19]. У Code du Travail Франції передбачено різні види трудових договорів, які адаптовані до специфічних потреб ринку праці, врегульовано дистанційну роботу працівників. Так, норми Code du Travail надають право працівнику за згодою з роботодавцем працювати дистанційно, при цьому обов'язком роботодавця є забезпечення необхідних технічних умов такої роботи. Норми кодексу також містять положення стосовно компенсації витрат працівників, пов'язаних із дистанційною роботою [19].

Дистанційна робота стала особливо актуальною в Німеччині після пандемії COVID-19. У Німеччині немає законодавчого обов'язку для роботодавців надавати можливість працювати дистанційно, однак працівники можуть вимагати від роботодавця дозволу на виконання роботи з дому, якщо така можливість технічно здійсненна. Згідно зі змінами 2021 р. у трудовому законодавстві Німеччини роботодавець повинен надавати можливість дистанційної роботи, якщо умови підприємства це дозволяють і немає технічних або організаційних протипоказань. Роботодавець зобов'язаний забезпечити працівника необхідним обладнанням для виконання роботи (комп'ютери, програмне забезпечення, інтернет-зв'язок) і несе відповідальність за забезпечення безпеки праці та захисту даних. Дистанційна

робота підлягає тим самим загальним нормам оплати та захисту праці, що й звичайна робота, в тому числі щодо тривалості робочого часу та відпочинку. Однак для дистанційної роботи можуть бути визначені більш гнучкі умови, зокрема щодо початку та завершення робочого дня. Працівники, які працюють дистанційно, мають право на ті ж соціальні гарантії, що й офісні працівники, включаючи право на відпустку, соціальне страхування та інші пільги [6].

Code du Travail Франції встановлює жорсткі правила щодо забезпечення рівності у сфері праці. Франція активно впроваджує механізми для забезпечення балансу між роботою та особистим життям. Так, працівник має право «відключатися» від робочих завдань після завершення робочого дня (*droit à la déconnexion*). У французькому законодавстві акцент зроблено на профілактиці професійних ризиків. Роботодавець зобов'язаний проводити оцінку ризиків, розробляти плани дій щодо їх зменшення, а також інформувати працівників про потенційні небезпеки [19]. У *Arbeitsgesetzbuch* також передбачено детальне регулювання робочого часу, яке дозволяє забезпечити баланс між економічними інтересами роботодавця і правами працівника. Загалом слід зазначити, що німецьке трудове законодавство, представлене у *Arbeitsgesetzbuch* (Трудовий кодекс Німеччини) відоме своєю детальністю, ефективністю та соціальною спрямованістю [6].

На основі структури Code du Travail Франції [19] можна запропонувати таку структуру нового Трудового кодексу України. Так, кодекс може складатися з таких розділів:

Розділ I. Загальні положення. Може містити завдання та принципи трудового законодавства України, основні принципи регулювання трудових відносин (гідна праця, недискримінація, соціальний діалог); джерела трудового права; співвідношення трудового законодавства з міжнародними угодами та правовими актами ЄС; правовий статус працівника; правовий статус роботодавця; права, обов'язки та відповідальність сторін.

Розділ II. Трудовий договір. Може містити положення про укладення трудового договору; види трудових договорів (безстрокові, строкові, сезонні,

тимчасові, дистанційні); порядок укладення трудового договору; особливості укладення договорів із неповнолітніми, іноземцями та ВПО тощо; умови виконання трудового договору; умови праці (робочий час, місце праці, обов'язки працівника); гарантії стабільності трудових відносин; підстави та порядок припинення трудового договору.

Розділ III. Організація праці. Може містити норми щодо робочого часу і часу відпочинку; правове регулювання гнучких форм організації праці (дистанційна робота, неповний робочий час, робота у нічний час і вихідні дні); щодо оплати праці.

Розділ IV. Здоров'я та безпека на роботі. Присвячений питанням охорони праці та страхуванням від нещасних випадків.

Розділ V. Соціальний діалог (вирішення трудових спорів). Присвячений правовому статусу профспілок та питанням вирішення трудових спорів.

Розділ VI. Державне регулювання трудових відносин. Урегулювання питань здійснення державного нагляду за дотриманням трудового законодавства та питання охорони праці.

Розділ VII. Спеціальні режими праці. Стосуватиметься врегулюванню праці в окремих сферах (сільське господарство, транспорт, будівництво, державна служба) та праці окремих категорій працівників (особи з інвалідністю, військовослужбовці та їхні сім'ї тощо).

Запозичення з Code du Travail Франції дозволить Україні впровадити сучасні механізми регулювання трудових відносин, які враховують потреби економіки, сучасного ринку праці, гарантуватимуть права працівників. Гармонізація національного трудового законодавства з передовими європейськими стандартами сприятиме не лише підвищенню ефективності ринку праці, але й зміцненню соціальної справедливості та удосконаленню правового регулювання трудових відносин в Україні [19].

З урахуванням вищевикладеного слід зазначити, що процес гармонізації законодавства України з правовими актами ЄС є постійним і тривалим, і він не завершиться навіть після досягнення членства. На жаль, не у всіх сферах

українське законодавство відповідає сучасним міжнародним стандартам. Саме тому існує нагальна потреба в кодифікації національного законодавства, яка дозволяє упорядкувати нормативно-правову базу, уникнути прогалин у правових нормах, а також покращити правове регулювання багатьох сфер суспільних відносин [234]. Кодифікація законодавства України сприятиме підвищенню ефективності правового регулювання, систематизації норм і усуненню правових колізій. Вона забезпечує актуальність правового регулювання та дозволить узгодити вітчизняне законодавство з правовими актами ЄС. Отже, проведення кодифікації стане основою для стабільного розвитку правової системи України в умовах євроінтеграції та дозволить забезпечити відповідність національних норм вимогам європейського законодавства [234].

З вищенаведеного можна зробити такі висновки і узагальнення.

Кодифікація законодавства є важливим кроком до забезпечення системності, узгодженості та ефективності правового регулювання. В Україні нагальною потребою є оновлення чинних кодексів (КЗпП, КУпАП) та прийняття низки окремих кодексів, які охоплюють важливі сфери суспільного життя – оборона, екологія, інформаційні відносини, інноваційна діяльність тощо.

У контексті сучасних процесів державотворення та правотворчості в Україні проблема кодифікації оборонного законодавства є надзвичайно актуальною. Враховуючи необхідність адаптації національного законодавства до стандартів ЄС та НАТО, а також значущість реформування сектору оборони та безпеки в умовах гібридної війни та постійних викликів національній безпеці, розроблення Кодексу оборони України було б важливим кроком у процесі удосконалення правового регулювання цієї сфери. Кодекс оборони України повинен стати нормативно-правовим актом, який об'єднає чинні, але розпорошені правові норми у сфері оборони та національної безпеки, забезпечивши системність і узгодженість правового регулювання. У сучасних умовах Україна повинна орієнтуватися на кодифікацію оборонного

законодавства як інструмент, здатний забезпечити гнучкість, ефективність та гармонізацію за стандартами НАТО та ЄС військово-оборонного права. Оборонне законодавство України складається з чималої кількості нормативно-правових актів, що регулюють різні сфери діяльності Збройних Сил, інших військових формувань, а також правовідносини, пов'язані з безпекою та обороною держави. Розрізненість та фрагментарність цих актів призводить до правових колізій та труднощів у правозастосуванні. Прийняття Кодексу оборони України – важливий крок задля комплексної реформи вітчизняної оборонної системи.

Прийняття Екологічного кодексу є необхідним для систематизації та гармонізації численних нормативно-правових актів, які регулюють охорону навколишнього природного середовища. Відсутність єдиного законодавчого акта ускладнює вирішення екологічних проблем, спричиняючи правову невизначеність, колізії та фрагментарність правового регулювання. Екологічний кодекс забезпечить упровадження європейських стандартів екологічної безпеки, сприятиме підвищенню якості державного управління у сфері екології, посилить контроль за дотриманням екологічних норм і стандартів.

Потреба прийняття нового Трудового кодексу зумовлена застарілістю чинного трудового законодавства, яке не враховує сучасні виклики ринку праці, такі як дистанційна робота, гнучкі форми зайнятості та інноваційні підходи до організації праці. Новий кодекс повинен гармонізувати українське трудове законодавство з європейськими стандартами, сприяти захисту прав працівників і забезпеченню балансу між інтересами роботодавців і працівників, і, безсумнівно, враховувати сучасні соціально-економічні виклики.

Інформаційний кодекс необхідний для систематизації законодавства у сфері інформаційних технологій та кібербезпеки. Розпорошеність чинних нормативно-правових актів створює труднощі в реалізації державної політики у сфері інформації. Кодекс дозволить уніфікувати законодавчі акти,

запровадити ефективні механізми боротьби з дезінформацією та маніпуляціями, а також забезпечити правовий захист в умовах інформаційної війни.

Прийняття Кодексу цифрових комунікацій є важливим для адаптації українського законодавства до європейських норм у сфері електронних комунікацій. Це сприятиме формуванню єдиного цифрового простору України з країнами ЄС, забезпечить конкуренцію на ринку вітчизняних цифрових комунікацій, а також інтеграцію з європейським цифровим ринком і підвищення якості телекомунікаційних послуг в Україні.

Необхідність Інвестиційного кодексу обумовлена потребою у створенні сприятливого правового середовища для залучення іноземних і внутрішніх інвестицій. Кодекс має об'єднати розрізнені акти, що регулюють інвестиційну діяльність, усунути правові прогалини та протиріччя, створити прозорі правила для інвесторів і підвищити інвестиційну привабливість України.

Запозичення зарубіжного досвіду кодифікації є важливим елементом вдосконалення законодавства України. Кодифікація в багатьох країнах світу слугує дієвим механізмом систематизації нормативно-правових актів, усунення їх фрагментарності та забезпечення узгодженості і уніфікації національного законодавства з правовими актами ЄС. Досвід інших держав демонструє, що прийняття сучасних кодексів дозволяє ефективно адаптувати законодавство до потреб суспільства та викликів глобалізації. Європейські країни, такі як Франція, Швеція, Німеччина та Італія, успішно використовують кодифікацію для регулювання ключових сфер суспільних відносин. Їхні кодекси забезпечують системність, прозорість і правову визначеність, а також враховують сучасні виклики, включаючи цифровізацію, глобальну екологічну кризу та зростання інформаційних загроз.

Зарубіжні моделі кодифікації підкреслюють важливість системного підходу до створення кодексів, чіткого визначення їх структури, впровадження принципів верховенства права, прозорості та відповідності міжнародним стандартам. Запозичення цього досвіду дозволить Україні не

лише модернізувати законодавство, а й забезпечити його ефективне застосування в умовах сучасних викликів.

Висновки до розділу 2

На основі дослідження світової практики та особливостей кодифікації законодавства в різних правових системах зробимо такі висновки.

Вивчення досвіду країн романо-германської правової системи дозволило обґрунтувати необхідність адаптації українського законодавства до сучасних трансформаційних процесів, які пов'язані з інтеграційними прагненнями нашої держави, зокрема шляхом використання європейського досвіду рекодифікації, яка включає оновлення застарілих кодексів, гармонізацію положень чинних з нормами ЄС та врахування новітніх політичних, економічних та технологічних викликів.

Особливої уваги заслуговує досвід країн романо-германської правової сім'ї, які, зберігаючи стабільну структуру кодексів, реалізують поетапне реформування їх змісту. Для України саме така стратегія – поступова, системна, із урахуванням європейських стандартів – має бути основною моделлю правової кодифікації. Конкретні напрями удосконалення національного законодавства України доцільно розробляти з огляду на відповідний досвід Франції, Німеччини та інших країн Західної Європи. З'ясовано, що в окремих країнах Західної Європи систематизація законодавства враховує елементи прецедентної практики, і це сприяє інтеграції наукових доктрин і судової інтерпретації у правозастосування. Наприклад, використання інституту консолідації законодавства, притаманного країнам загального права, дозволяє уніфікувати тлумачення та застосування чинних норм кодифікованих актів без створення нових кодексів. Одним із ключових напрямків сучасної кодифікації в Україні має бути гармонізація кодексів з консолідованими актами ЄС. Успішний досвід адаптації національних кодексів до директив і регламентів ЄС у Франції та Німеччині демонструє необхідність системного перегляду вітчизняних

кодексів, щоб забезпечити їхню відповідність міжнародним та європейським стандартам.

Окрему цінність для порівняльного аналізу становить досвід скандинавської правової групи (Швеція, Данія, Норвегія, Фінляндія), яка, хоч і входить до романо-германської сім'ї, але виробила власну модель систематизації права. Замість великих кодифікованих актів у цих країнах діє мережа спеціальних законів, які періодично оновлюються. Така модель вирізняється прагматичністю, мінімалізмом та високим рівнем довіри до правової системи. Для України цей досвід може бути цінним, особливо в контексті створення гнучких кодексів у сферах цифрового регулювання, публічних даних, екології та трудових відносин.

Водночас латиноамериканська правова група демонструє приклад адаптації європейської кодифікації до специфічних соціальних умов. У країнах, як-от Аргентина, Чилі, Бразилія, Парагвай, кодифікаційна модель має виражену соціальну орієнтацію. Нові кодекси включають регулювання цифрових прав, споживчого захисту, інтересів вразливих груп. Їхня практика підтверджує, що класична форма кодексу може бути модернізована через інтеграцію сучасних правових викликів без втрати системності. Для України це може стати орієнтиром у процесі реформування галузей, які вимагають оновлення із соціальним вектором – зокрема, сімейного, житлового, трудового та соціального права.

Кодифікація в англо-американській правовій системі представляє собою фрагментарний процес систематизації норм права, який спрямований на упорядкування правових норм при збереженні гнучкості судового прецеденту. Її характерними ознаками є поступовість, домінування процесуальних кодифікованих норм та поєднання з прецедентним правом, що забезпечує адаптивність системи до нових соціальних викликів. Англо-американська система права поступово інтегрує кодифікацію як відповідь на потреби суспільства та удосконалення правового регулювання окремих галузей законодавства.

Україна, як держава з континентальною правовою традицією, має зберігати пріоритет кодифікації у систематизації законодавства. Водночас запозичення окремих елементів англо-американської системи, як-от впровадження модельних кодексів, кодифікація консолідованих актів, рестатування права шляхом кодифікації норм, що містять судову практику, правову доктрину, принципи, стандарти тощо, сприятиме гнучкості вітчизняного законодавства та його адаптивності. З огляду на досвід США, запропоновано впровадження модельних кодифікованих актів, які можуть слугувати рекомендаційною базою для розробки офіційних законодавчих актів. Це дозволить гармонізувати українське законодавство із нормами ЄС і міжнародного права, забезпечить адаптивність вітчизняних кодифікованих актів.

Кодифікація у правовій системі ЄС відіграє ключову роль не лише у впорядкуванні та систематизації нормативно-правових актів, але й у забезпеченні інтеграції та уніфікації права держав-членів. Завдяки цьому механізму відбувається усунення правових колізій, дублювання норм, спрощується доступ до законодавства та його застосування, що гарантує єдність правового простору ЄС.

Джерелами кодифікації в праві ЄС виступають, по-перше, регламенти, директиви та рішення, які регулюють окремі сфери суспільних відносин і пізніше об'єднуються в єдині кодифіковані акти, як-от Митний кодекс ЄС (Регламент (ЄС) № 952/2013). По-друге, такими джерелами є принципи, стандарти та правила, які визначають, тлумачать і регулюють окремі правовідносини, наприклад, *Principles of European Contract Law (PECL)* чи *Draft Common Frame of Reference (DCFR)*.

З урахуванням євроінтеграційного вектору розвитку України, впровадження подібних підходів до кодифікаційної діяльності є нагальним завданням. У процесі гармонізації законодавства з *acquis communautaire* кодифікація виконує функцію впорядкування первинних і вторинних джерел права через прийняття уніфікованих регламентів, директив та рішень.

Процес гармонізації українського права з *acquis communautaire* повинен включати кілька послідовних етапів. На аналітичному етапі здійснюється детальний аналіз чинних кодифікованих актів України для оцінки їх відповідності стандартам ЄС. Правотворчий етап передбачає розробку проєктів кодифікованих актів із урахуванням принципів і положень нормативно-правових актів ЄС. На інтеграційному етапі відбувається впровадження нових кодифікованих норм у правозастосовну діяльність, що забезпечує їх дієвість і відповідність вимогам європейського законодавства. Гармонізація законодавства України з *acquis communautaire* повинна враховувати не лише формальне наближення правових норм, але й їх функціональну відповідність європейським стандартам, що дозволить забезпечити ефективність та інтеграцію національної правової системи у європейський правовий простір.

В Україні особливої актуальності набуває оновлення застарілих кодексів, як-от Кодекс законів про працю та Кодекс України про адміністративні правопорушення, а також розроблення нових, що врегулюють ключові сфери суспільних відносин, зокрема у галузях оборони, екології, інформаційних технологій та інноваційної діяльності.

У сучасних умовах реформування сектору безпеки та оборони прийняття Кодексу оборони України є пріоритетним завданням. Кодекс має бути єдиним нормативно-правовим актом, що об'єднає розрізнені норми, усуне колізії та забезпечить узгодженість правового регулювання у сфері оборони. Це дозволить адаптувати оборонне законодавство до стандартів ЄС і НАТО, підвищить ефективність правозастосування та зміцнить національну безпеку.

Враховуючи викладене раніше, цілком очевидною є потреба не в точковому оновленні норм окремих природоресурсних кодексів, а в докорінній трансформації самого підходу до кодифікації цієї сфери. Земельний, Водний, Лісовий кодекси, а також Кодекс про надра функціонують у значній мірі як автономні нормативні утворення, не забезпечуючи належного

рівня узгодженості між собою, з екологічним, містобудівним, енергетичним і інформаційним законодавством. Така фрагментація породжує правову невизначеність, спричиняє дублювання повноважень, колізії у правозастосуванні та створює численні перешкоди для комплексного управління природними ресурсами.

У сучасних умовах, коли проблематика довкілля, змін клімату, екологічної безпеки та цифрової трансформації набула пріоритетного значення як у внутрішній, так і в міжнародній політиці України, доцільним є перехід до цілісної концепції екологічного кодифікаційного блоку.

Також додаткового вдосконалення потребують інші національні кодекси, такі як митний і житловий. Зокрема, це вкотре доводить необхідність більш глобальних реформ та переосмислення застарілих кодифікованих нормативно-правових актів в умовах викликів сьогодення.

Прийняття Екологічного кодексу є необхідним для систематизації численних норм права у сфері охорони навколишнього середовища. Застарілість чинного трудового законодавства України вимагає його заміни новим Трудовим кодексом, який враховуватиме сьогочасні виклики ринку праці, зокрема дистанційну роботу, гнучкі форми зайнятості та інноваційні підходи до організації праці. Створення Інформаційного кодексу допоможе систематизувати законодавство у галузі інформаційних технологій і кібербезпеки. Запровадження Кодексу цифрових комунікацій сприятиме адаптації українського законодавства до стандартів ЄС у сфері електронних комунікацій, інтеграції України до європейського цифрового ринку та забезпеченню розвитку сучасного телекомунікаційного простору. Інвестиційний кодекс сприятиме створенню придатного правового середовища для залучення інвестицій. Кодекс має усунути правові прогалини, забезпечити прозорі умови для інвесторів, а також інвестиційну привабливість української держави.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснене теоретичне узагальнення і вирішення наукового завдання, яке полягає в отриманні результатів у формі наукових і теоретичних висновків з удосконалення кодифікаційної діяльності та систематизації вітчизняного законодавства з врахуванням зарубіжного досвіду кодифікації правових актів ЄС, романо-германської та англо-американської правової систем, а також наданні обґрунтованих пропозицій та рекомендацій для вдосконалення чинних кодифікованих актів України. Основні теоретичні й практичні результати дослідження полягають у такому.

1. Кодифікація – комплексний правовий феномен, що розглядається як форма систематизації джерел кодифікації, як вид правотворчості і як важливий елемент розвитку правової системи. З одного боку, кодифікація передбачає глибоку переробку та об'єднання джерел кодифікації у єдиний, логічно узгоджений кодифікований акт, який вичерпно регулює певну сферу суспільних відносин. З іншого, – кодифікація є видом діяльності спеціально уповноважених суб'єктів, які розробляють та приймають кодифікований акт з допомогою правотворчого інструментарію. Аргументовано доцільність впровадження в українську правотворчу діяльність новітніх підходів до кодифікації, які ґрунтуються на використанні таких джерел кодифікації, як принципи права, стандарти, етичні правила, судові прецеденти, та інших позанормативних джерел регулювання, що дозволить приймати сучасні кодифіковані акти, модернізувати і гармонізувати вітчизняне законодавство відповідно міжнародного права та права ЄС.

2. Кодекс є різновидом нормативно-правового акта, який, як результат кодифікаційної діяльності, виступає джерелом права, має специфічні ознаки, що відрізняють його від інших видів законодавчих актів. До таких ознак належать: високий рівень упорядкованості правових норм; системність і кодифікованість; унікальна форма і структура; стабільність дії і регулювання певної сфери суспільних відносин; специфічний предмет і метод правового

регулювання; найвища юридична сила у відповідній галузі; відображення важливих юридичних теорій і концепцій. Основна мета кодексу – це виключне регулювання правових відносин певної галузі, підгалузі чи інститут права. Кодекс у законодавстві виконує низку особливих функцій, зокрема регулятивну, узгоджувальну, системотвірну, гармонізаційну, прогностичну та інформаційно-освітню.

3. Основні види кодифікації за предметом регулювання: загальна, галузева та спеціальна (інституційна, міжгалузева) кодифікація; за суб'єктами – державна, міжнародна та приватна (наукова); за обсягом регулювання – первинна і вторинна кодифікація. Така класифікація дозволяє більш чітко визначити функціональні характеристики різних видів кодифікаційної діяльності, а також окреслити їх роль у забезпеченні системності, узгодженості та ефективності правового регулювання суспільних відносин. Перспективним є розвиток загальної, міжгалузевої та приватної кодифікації. Загальна кодифікація, як свідчить досвід США та ЄС, є важливим інструментом гармонізації законодавства, що спрямований на охоплення широкого спектра суспільних відносин в одному акті. Використання принципів і методів загальної кодифікації дозволить створити фундаментальні нормативно-правові акти, які усунуть дублювання та колізії у законодавстві. Приватна (наукова) кодифікація, характерна для США та міжнародного права, має значний потенціал у створенні рекомендаційних модельних актів, що можуть бути основою для офіційної законотворчості. Україна може адаптувати цей досвід, залучивши наукові установи, експертів і професійні організації до розроблення модельних кодексів. Це допоможе врахувати як теоретичні, так і практичні аспекти правового регулювання, а також підвищити якість національного законодавства.

Досвід США щодо участі органів місцевого самоврядування, міжурядових і міждержавних організацій у кодифікаційній діяльності також є корисним для України, зокрема у контексті реалізації реформи децентралізації. Прийняття муніципальних кодексів дозволить органам

місцевого самоврядування більш ефективно врегульовувати суспільні відносини на місцевому рівні.

Міжгалузева кодифікація є перспективним напрямом розвитку національного законодавства. Включення до міжгалузевих кодексів норм вітчизняного права, положень актів ЄС та міжнародного права сприятиме гармонізації законодавства України з європейськими стандартами, підвищенню його ефективності у контексті євроінтеграції та усуненню правових колізій національного, європейського та міжнародного рівнів.

4. Адаптація законодавства України до сучасних трансформаційних процесів, обумовлених інтеграційними прагненнями нашої держави, є нагальною потребою, що вимагає врахування європейського досвіду оновлення кодифікованих актів. У процесі модернізації нормативно-правової бази важливим є оновлення застарілих кодексів, гармонізація їх положень із нормами права ЄС, а також врахування новітніх викликів, зумовлених політичними, економічними та технологічними змінами. З огляду на успішний досвід Франції, Німеччини та інших держав романо-германської правової сім'ї, напрацьовано конкретні напрями вдосконалення національного законодавства України. Одним із першорядних є використання елементів прецедентної практики в кодифікованих актах, що сприятиме інтеграції наукових доктрин і судової інтерпретації у процес правозастосування, і як наслідок – уніфікація у тлумаченні та застосуванні норм європейського та міжнародного права, що дозволить забезпечити єдність розуміння та застосування чинних норм без необхідності прийняття нових кодексів.

Окремої уваги заслуговує гармонізація національних кодексів із консолідованими актами ЄС. Аналіз досвіду Франції та Німеччини свідчить про ефективність системного перегляду кодексів з метою їх відповідності директивам і регламентам ЄС. Результати проведеного дослідження закладають основу для вироблення теоретичних і практичних рекомендацій щодо вдосконалення кодифікації законодавства України. Гармонізація

кодексів із сучасними тенденціями кодифікації країн Західної Європи сприятиме інтеграції їх положень з нормами права ЄС.

5. Кодифікація в англо-американській правовій системі – це фрагментарний процес систематизації нормативно-правових актів, що спрямований на впорядкування правових норм із збереженням домінування судового прецеденту. Основними атрибутами цієї системи є поступовий характер кодифікаційної діяльності, переважна орієнтація на процесуальні норми та інтеграція у кодекси прецедентного права, що забезпечує адаптивність правової системи до сучасних потреб правозастосування.

Англо-американська правова система поступово впроваджує кодифікацію як ефективний інструмент реагування на потреби суспільства та удосконалення регулювання окремих галузей. Для України, як держави з континентальною правовою традицією, доцільним є збереження домінуючої ролі кодифікації у систематизації законодавства. Водночас запозичення окремих елементів англо-американського досвіду, як-от розроблення модельних кодексів, кодифікація консолідованих актів та застосування рестатування права, сприятиме підвищенню гнучкості та адаптивності вітчизняного законодавства.

Водночас слід критично оцінювати можливості прямого застосування американської моделі в Україні. Модельні кодекси США розробляються в умовах федеративного устрою, де кожен штат має автономію у правотворенні. Відповідно, головною метою таких актів є уніфікація законодавства між штатами без централізованого втручання. Україна, як унітарна держава, не має аналогічних інституційних умов і не потребує міжрегіонального узгодження законодавства.

Проте це не применшує значення самої методології створення модельних кодексів як форми попередньої професійної апробації. Такий підхід дозволяє тестувати нові правові інститути до їх законодавчого оформлення, залучати експертне середовище до правотворчості та підвищувати якість нормативно-правових актів. З огляду на це модельні

кодекси можуть бути адаптовані в Україні не як форма міжрегіонального узгодження, а як інструмент публічного експертного обговорення проєктів майбутніх кодексів, особливо в галузях цифрового, інформаційного, екологічного та трудового права.

На основі аналізу досвіду США обґрунтовано користь від впровадження в Україні модельних кодифікованих актів, які можуть стати рекомендаційною основою для створення офіційних законодавчих актів. Такий підхід забезпечить гармонізацію національного законодавства з нормами права ЄС та міжнародного права, а також сприятиме формуванню адаптивних і гнучких кодифікованих актів, здатних відповідати викликам сучасного правового регулювання.

6. Кодифікація у праві ЄС є не лише інструментом упорядкування та систематизації нормативно-правових актів, але й механізмом інтеграції та уніфікації права держав-членів. Завдяки кодифікації усуваються правові колізії, дублювання норм, спрощується їх застосування, що забезпечує єдність правового простору ЄС. Джерелами кодифікації в праві ЄС є: по-перше, регламенти, директиви, рішення, які регулюють певну сферу суспільних відносин і в подальшому об'єднуються в один спільний кодифікований акт (наприклад, Митний кодекс ЄС сфері митного регулювання (Регламент (ЄС) №952/2013); по-друге, принципи, стандарти, правила, що визначають, роз'яснюють та регулюють певну сферу правовідносин (наприклад, Principles of European Contract Law (PECL; Draft Common Frame of Reference, DCFR).

Україна з огляду на свої євроінтеграційні прагнення повинна запровадити подібні підходи до кодифікаційної діяльності. Кодифікація законодавства ЄС спрямована на впорядкування первинних та вторинних джерел права через прийняття уніфікованих регламентів, директив і рішень. Виокремлено етапи кодифікації вітчизняного законодавства із законодавством ЄС. Процес гармонізації права України з *acquis communautaire* має включати: аналітичний етап, який передбачає глибоке дослідження вітчизняних кодифікованих актів на предмет їх відповідності стандартам ЄС;

правотворчий етап, що включає розроблення проєктів кодифікованих актів із урахуванням принципів і положень кодифікованих актів ЄС; інтеграційний етап, спрямований на впровадження нових кодифікованих норм у правозастосовну діяльність з метою забезпечення їх дієвості та відповідності вимогам ЄС. Гармонізація українського законодавства з *acquis communautaire* має враховувати не лише формальне наближення норм, але й їх змістову відповідність європейським стандартам.

7. У сучасних умовах розвитку законодавства України кодифікація відіграє ключову роль у впорядкуванні норм права, усуненні дублювання та правових колізій, а також створенні єдиних підходів до регулювання суспільних відносин. Україна повинна впровадити комплексний підхід до кодифікації, що передбачає аналіз чинних норм, їх систематизацію, гармонізацію з правовими актами ЄС та нормами міжнародного права.

Критичний аналіз сучасного стану правового регулювання в Україні свідчить про нагальну потребу у прийнятті нових кодифікованих актів у низці сфер суспільних відносин. Зокрема, оновлення потребують Кодекс законів про працю України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, які не відповідають сучасним викликам і вимогам до ефективності правового регулювання суспільних відносин. Важливим для забезпечення комплексного правового регулювання у сфері оборони є прийняття Кодексу оборони України. Прийняття Екологічного кодексу України є необхідним для впровадження європейських екологічних стандартів, посилення державного контролю за дотриманням екологічного законодавства та ефективного вирішення екологічних проблем. Інформаційний кодекс України покликаний систематизувати законодавство у сфері інформаційних технологій та кібербезпеки. Кодекс цифрових комунікацій має забезпечити адаптацію українського законодавства до європейських стандартів у сфері електронних комунікацій, сприяти інтеграції України до єдиного цифрового простору та ринку ЄС, а також стимулювати розвиток сучасних телекомунікаційних послуг. Розроблення Інвестиційного кодексу України має вирішальне

значення у створенні прозорих і сприятливих умов для залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Acquis communautaire» : європейська правнича термінологія.
URL: <https://law.chnu.edu.ua/acquis-communautaire-yevropeiska-pravnycha-terminolohiia>.
2. A 2024. ÉVI MUNKA TÖRVÉNYKÖNYVE.
URL: <https://edutax.hu/munka-torvenykonyve>.
3. A Readable Edition of Coke upon Littleton. By Thomas Coventry, Esq. of Lincoln's Inn, Barrister at Law. London, 2014. URL: http://constitution.org/2-Authors/coke/coke_littleton_coventry.html.
4. Alesandro John A. Overview of the Revised Code of Canon Law. *Catholic lawyer*. Vol. 29(2). P. 165–186. Spring, 1984. URL: <https://scholarship.law.stjohns.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2187&context=tcl>.
5. Arbeidswet 2000 BES.
URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0028202/2025-01-01>.
6. Arbeitsgesetzbuch. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/arbzg>.
7. Basedow J. The Optional Instrument of European Contract Law: Opting-in through Standard Terms – A Reply to Simon Whittaker. URL: <https://www.degruyterbrill.com/document/doi/10.1515/ercl-2012-0082/html>.
8. Berger E. The German legal system. *European History Online*. URL: <https://www.ieg-ego.eu/en/threads/crossroads/legal-families/elisabeth-berger-the-german-legal-system>.
9. Cabriac R. Codifications. Paris: Presses Universitaires de France (PUF), 2002. 512 p.
10. Children Act 1989.
URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/41/contents>.
11. Code § 2072 – Rules of procedure and evidence; power to prescribe.
URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/28/2072>.

12. Code civil: histoire du chef d'œuvre de Napoléon. URL: <https://www.geo.fr/histoire/code-civil-histoire-du-chef-doeuvre-de-napoleon-204373>.

13. Code de justice administrative. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070933.

14. Code de la consommation – Qu'est-ce que le code de la consommation ? URL: <https://www.sumup.com/fr-fr/factures/termes-comptables/code-de-la-consommation/>.

15. Code de la consommation. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006069565.

16. Code de la défense. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071307.

17. Code de l'environnement. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006074220.

18. Code des postes et des communications électroniques https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070987.

19. Code du travail. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006072050.

20. Code Général des Collectivités Territoriales (CGCT). URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070633.

21. Code of Federal Regulations (Annual Edition). URL: <https://www.govinfo.gov/app/collection/CFR>.

22. Code of Federal Regulations. URL: <https://www.ecfr.gov>.

23. Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium. URL: <https://fsspx-fsipd.lv/ru/doctrina-ecclesiae/codex-canonum/376-cceo>.

24. Codex Iuris Canonici 1917. URL: <https://www.iuscangreg.it/cic1917.php?lang=EN>.

25. Codex Iuris Canonici 1983. URL: https://www.vatican.va/archive/cod-iuris-canonici/cic_index_en.html.

26. Codice del consume. URL: <https://www.codicedelconsumo.it>.

27. Codice dell'ambiente. URL: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2011/02/14/codice-dell-ambiente>.
28. Codice dell'Ordinamento Militare. URL: <https://www.gazzettaufficiale.it/sommario/codici/ordinamentoMilitare>.
29. Codice Penale 2024 «Codice Penale 2024» (R.D. 19 ottobre 1930, n. 1398). URL: <https://www.brocardi.it/codice-penale>.
30. Codification of European Copyright Law: Challenges and Perspectives. URL: <https://law-store.wolterskluwer.com/s/product/codification-of-european-copyright-law-challenges>.
31. Codification of the law in Wales. URL: <https://lawcom.gov.uk/codification-of-the-law-in-wales>.
32. Código de Conducta para la Seguridad de las Redes y los Sistemas de Información. URL: <https://redes-ongd.org/wp-content/uploads/2022/01/CODIGO-DE-CONDUCTA-DE-REDES-nov-2021.pdf>.
33. Código do Trabalho – CT Lei n.º 7/2009. URL: <https://diariodarepublica.pt/dr/legislacao-consolidada/lei/2009-34546475>.
34. Código Penal español. URL: <https://www.conceptosjuridicos.com/codigo-penal>.
35. Common law: Defining what it is and what you need to know. URL: <https://legal.thomsonreuters.com/en/insights/articles/what-is-common-law>.
36. Completed projects. Digital assets. URL: <https://lawcom.gov.uk/completed-projects/>.
37. Copyright Law in the EU. Salient features of copyright law across the EU Member States. 2018. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/625126/EPRS_STU\(2018\)625126_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/625126/EPRS_STU(2018)625126_EN.pdf).
38. Costa v Enel judgment: 60 years on The making of the doctrine of primacy of EU law. URL: <https://epthinktank.eu/2024/07/15/costa-v-enel-judgment-60-years-on-the-making-of-the-doctrine-of-primacy>.

39. Council Directive 89/391/EEC of 12 June 1989 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health of workers at work.

URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A31989L0391>.

40. Courts and Legal Services Act 1990. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/41/contents>.

41. Craig P., de Búrca G. EU Law: Text, Cases, and Materials. Oxford : Oxford University Press. 2020. URL: <https://www.oxfordlawtrove.com/view/10.1093/he/9780198856641.001.0001/he-9780198856641>.

42. Directive 2002/14/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 2002 establishing a general framework for informing and consulting employees in the European Community – Joint declaration of the European Parliament, the Council and the Commission on employee representation. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2002/14/oj/eng>.

43. Directive 2003/88/EC of the European Parliament and of the Council of 4 November 2003 concerning certain aspects of the organisation of working time. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2003/88/oj>.

44. Directive 2006/54/EC of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation (recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32006L0054>.

45. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters *OJ L 136, 24.5.2008, p. 3–8 (BG, ES, CS, DA, DE, ET, EL, EN, FR, IT, LV, LT, HU, MT, NL, PL, PT, RO, SK, SL, FI, SV)*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32008L0052>.

46. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and

Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council Text with EEA relevance. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj>.

47. Emmert F. Principles of European Contract Law – Parts I and II – Combined and Revised. Ole Lando and Hugh Beale (Eds.). *European Journal of Law Reform*. The Hague/London/Boston : Kluwer Law International, 2000. 561 pp. URL: https://www.academia.edu/20960818/Ole_Lando.

48. Emmert F. The Draft Common Frame of Reference (DCFR) - The Most Interesting Development in Contract Law Since the Code Civil and the BGB. URL: <https://www.researchgate.net/publication/255854589>.

49. Enlargement and Eastern Neighbourhood. URL: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu>.

50. Environment policy: general principles and basic framework. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/71/environment-policy-general-principles-and-basic-framework>.

51. Environmental acquis. URL: <https://wecoop.eu/glossary/eu>.

52. European Commission. Acquis. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/acquis.html>.

53. European contract law. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/European_contract_law.

54. . URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/27/contents>.

55. Federal Rules of Civil Procedure. URL: <https://harvardlawreview.org/wp-content/uploads/2010.pdf>.

56. Financial Services Act 2012. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2012/21/contents>.

57. Gesetz über Naturschutz und Landschaftspflege. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/bnatschg_2009.

58. Gesetz über Ordnungswidrigkeiten. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/owig_1968.

59. Gesetz zur Förderung der Kreislaufwirtschaft und Sicherung der umweltverträglichen Bewirtschaftung von Abfällen. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/krwg>.

60. Giliker P. Codification, consolidation, restatement? How best to systemise the modern law of tort. *International and Comparative Law Quarterly*. 2021. Vol. 70(2). P. 271–305. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0020589321000087>.

61. Headnotes to the Judgment of the Second Senate of 5 May 2020. URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2020/05/rs20200505_2bvr085915en.html.

62. Honoré T. The Digest of Justinian: Character and Compilation. Oxford : Oxford University Press, 2010. 238 p.

63. Il Codice in materia di protezione dei dati personali. URL: <https://www.garanteprivacy.it/codice>.

64. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 15 July 2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62019CJ0791>.

65. Kerber W., Grundmann S. An optional European contract law code: advantages and disadvantages. (version: November 17, 2005). URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/29887/1/518536815.PDF>.

66. Kiefner H. Rezeption (privatrechtlich). Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte. 1990. Vol. 4. P. 970–984.

67. Kodeks pracy.
URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19740240141/U/D19740141Lj.pdf>.

68. Kuznetsova N. S., Kot O. O., Hryniak A. B., Pleniuk M. D. Abolition of the Commercial Code of Ukraine: potential consequences and necessary prerequisites. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2020. Issue 27(1). P. 100–131. URL: https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/%D0%92%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9D%D0%90%D0%9F%D0%A0%D0%9D%D0%A3_%D1%82%D0%BE%D0%BC_27_1_2020_100-131.pdf.

69. Law 792-PP: Advanced Legal Research: Restatements, Uniform Laws & Model Acts.
URL: <https://libguides.law.illinois.edu/c.php?g=441622&p=3010673>.
70. Law Commission. Reforming the law. URL: <https://lawcom.gov.uk>.
71. Law Commissions Act 1965. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1965/22>.
72. Law reforms. URL: <https://lawcom.gov.uk/law-reforms/>.
73. Le Code civil des Français de 1804.
URL: <https://archives.calvados.fr/page/le-code-civil-des-francais-de-1804>.
74. Leasehold enfranchisement. URL: <https://lawcom.gov.uk/project/leasehold-enfranchisement/>
75. Lewis A.D., Kiralfy A.R., Glendon M.A. Common law. *Encyclopedia Britannica*. May 23, 2025. URL: <https://www.britannica.com/topic/common-law>.
76. Margoni T. The Harmonisation of EU Copyright Law: The Originality Standard. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2802327>.
77. Merryman J. H. The Civil Law Tradition: An Introduction to the Legal Systems of Europe and Latin America. Stanford University Press, 2007. 173 p.
78. Miljöbalk (1998:808). URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/miljobalk-1998808_sfs-1998-808.
79. Mirow M. C. Latin American Constitutionalism: The Constitution of Cádiz and Its Legacy in Spanish America. Cambridge University Press, 2015.
80. Model Penal Code (1962). URL: https://archive.org/details/ModelPenalCode_ALI.
81. Murillo M. L. The Evolution of Codification in the Civil Law Legal Systems: Towards Decodification and Recodification. *Florida State University Journal of Transnational Law & Policy*. 2001. Vol. 11. Iss. 1, Art, 5.
URL: <https://ir.law.fsu.edu/jtlp/vol11/iss1/5>.
82. New York City Administrative Code (NYC AC).
URL: <https://codelibrary.amlegal.com/codes/newyorkcity/latest/NYCAAdmin>.

83. Principles of European Contract Law (PECL). URL: https://www.trans-lex.org/400200/_/pecl.
84. Principles of European Tort Law (PETL). *European Group on Tort Law*. Springer, 2005. URL: <https://link.springer.com/book/10.1007/3-211-27751-X>.
85. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law / ed. by C. von Bar, E. Clive and H. Schulte-Nölke. URL: <https://sakig.pl/wp-content/uploads/2019/01/dfcr.pdf>.
86. Programmes of Law Reform. Thirteenth Programme of Law Reform. URL: <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20240605042804/https://lawcom.gov.uk/document/programmes-of-law-reform>.
87. Qué son los códigos de conducta? URL: <https://msmk.university/que-son-los-codigos-de-conducta>.
88. Rappaport M. The Priority of the Constitution over Federal Statutes. *Law & Liberty*. April 13, 2012. URL: <https://lawliberty.org/the-priority-of-the-constitution-over-federal-statutes/>.
89. REACH (Registration, Evaluation, Authorization, and Restriction of Chemicals). What Is It? URL: <https://www.ecianow.org/reach>.
90. Regulation (EC) № 726/2004 of the European Parliament and of the Council of 31 March 2004 laying down Community procedures for the authorisation and supervision of medicinal products for human and veterinary use and establishing a European Medicines Agency (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2004/726/oj?eliuri=eli%3Areg%3A2004%3A726%3Aoj&locale=en>.
91. Regulation (EU) № 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/15134>.
92. Regulation (EU) № 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality

and amending Regulations (EC) № 401/2009 and (EU) № 2018/1999.
URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/1119/oj>.

93. Regulation (EU) № 952/2013 of the European Parliament and of the Council of 9 October 2013 laying down the Union Customs Code (recast).
URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content>.

94. Report from the commission «better lawmaking 2006» pursuant to Article 9 of the Protocol on the application of the principles of subsidiarity and proportionality.
URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0286:FIN:EN:PDF>.

95. Resolution on action to bring into line the private law of the Member States. OJC 158, 26.06.1989. P. 400. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:51989IP0157>.

96. Restatements of the Law. URL: <https://guides.loc.gov/law-secondary-resources/restatements#:~:text=Restatements%20of%20the%20Law%20organize,professors%2C%20judges%2C%20and%20lawyers>.

97. Sentencing Act 2020. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/17/contents>.

98. Sirena P. Principles and Rules in the Emerging European Contract Law. *European Review of Contract Law*. 2013.
URL: <https://www.academia.edu/28557379/Principles>.

99. Steiner E. French Law: A Comparative Approach. Oxford, 2018. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198790884.001.0001>.

100. Supremacy Clause.
URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Supremacy_Clause.

101. Tax code, regulations and official guidance.
URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/26>.

102. Teasdale J. Codification: A Civil Law Solution to a Common Law Conundrum? *European Journal of Law Reform*. 2017. Issue 19(4). P. 247–252. DOI: <https://doi.org/10.5553/EJLR/138723702017019004001>.

103. Temi dell'attività Parlamentare. I Codici della difesa.
URL: <https://leg16.camera.it/522?tema=225&I+Codici+della+difesa>.

104. Tetley W. Mixed Jurisdictions: Common Law v. Civil Law (Codified and Uncodified). *Louisiana Law Review*. 2000. Vol. 60. URL: <https://digitalcommons.law.lsu.edu/lalrev/vol60/iss3/2>.

105. The American Law Institute. URL: <https://www.ali.org/about>.

106. The Enlargement of the Union.
URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/167/the-enlargement-of-the-union>.

107. The European Green Deal. Striving to be the first climate-neutral continent. URL: <https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal>.

108. The First Edition of the Municipal Code of the City of Los Angeles.
URL: https://codelibrary.amlegal.com/codes/los_angeles/latest/lamc/0-0-0-422835.

109. The National Electrical Code (NEC).
URL: <https://www.esfi.org/workplace-safety/industry-codes>.

110. The principle of good faith in contracts.
URL: <https://www.researchgate.net/publication/330564045>.

111. The United States Code. URL: <https://uscode.house.gov>.

112. U.S. Code: Table Of Contents.
URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text>.

113. UK Corporate Governance Code.
URL: <https://www.frc.org.uk/library/standards-codes>.

114. Uniform Commercial Code. URL: <https://www.uniformlaws.org/acts/ucc>.

115. Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy.
URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19740240141>.

116. Van Eechoud Mmm, Hugenholtz P., Gompel van S., Guibault L., Helberger N. Harmonizing European Copyright Law: The Challenges of Better Lawmaking. 2009. URL: <https://www.researchgate.net/publication/237142494>.

117. Van Hecke M. *Legal Research Methodologies: Which Method for Which Discipline?* Oxford: Hart Publishing, 2011. 294 p.

118. Von Bar C. *Allgemeines europäisches Deliktsrecht*. Vol.1. München: C.H. Beck, 1998. 650 p.

119. Vovk D. *Balancing Religious Freedom in the Context of Secularity: Analysis of Court Practice in Ukraine*. In: Szymaniec P. (ed.) *The Principle of Proportionality and the Protection of the Fundamental Rights in the European States*. Wałbrzych: Wydawnictwo im. Angelusa Silesiusa, 2015. P. 469–494. URL: https://www.academia.edu/19933585/Balancing_Religious_Freedom_in_the_Context_of_Secularity_Analysis_of_Court_Practice_in_Ukraine.

120. Weatherill S. *Law and Values in the European Union*. URL: <https://global.oup.com/academic/product/law-and-values-in-the-european-union-9780199557271?cc=cz&lang=en&>.

121. Wet milieubeheer.
URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0003245/2024-10-02>.

122. What is the Model Penal Code?
URL: <https://www.lawinfo.com/resources/criminal-defense>.

123. Wieacker F. *Historia del derecho privado de la edad moderna*. Madrid, 1957. URL: https://www.academia.edu/53066624/Historia_del_Derecho_Privado_de_la_Edad_Moderna_de_Franz_Wieacker.

124. Wieacker F. *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit*. Verlag : Vandenhoeck & Ruprecht, 1996. 659 p.

125. Zákoník práce č. 262/2006 Sb.
URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-262>.

126. Zimmermann R. *Codification – The Civilian Experience Reconsidered on the Eve of a Common European Sales Law*. In: Wang, WY. (eds) *Codification in International Perspective. Ius Comparatum – Global Studies in Comparative Law*. Vol 1. Springer, Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-03455-3_2.

127. Zimmermann R. Codification: History and Present Significance of an Idea. *European Review of Private Law*. 1995. Vol. 3. Issue 1. P. 95–120. DOI: <https://doi.org/10.54648/erpl1995004>.

128. Zimmermann R. The German Civil Code and the Development of Private Law in Germany. *Journal of Contemporary Private Law*. 2017. Vol. 12. P. 317–358. URL: <https://ouclf.law.ox.ac.uk/the-german-civil-code-and-the-development-of-private-law-in-germany/#fn39sym>.

129. Zweigert K., Kötz H. *An Introduction to Comparative Law*. Oxford: Clarendon Press, 1998.

130. Антоненко В. О. Кодифікація як самостійна форма систематизації правових джерел. *Форум права*. 2009. № 3. С. 35–42.

131. Арабаджи Н. Б., Артамонова Н. В. Історичні аспекти впливу римського права на становлення сучасних правових систем. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/16/13>

132. Анісімова Г. В. Водний кодекс України – основний кодифікаційний акт у сфері водного законодавства України // *Соціально-правові студії*. 2018. № 4. С. 114–117.

133. Астахов Д. С. Кодифікація адміністративно-процедурного законодавства України : дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2011. 137 с.

134. Барановська Т. В. Розвиток кримінального законодавства України: аналіз проекту нового КК щодо протидії економічній злочинності. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8174374>.

135. Бабич І. Г. Сімейний кодекс України в умовах рекодифікації цивільного законодавства // *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 3. С. 21–25.

136. Баулін Ю. В. Основні напрями осучаснення кримінального кодексу України. *Кримінально-правова правотворчість: визначення та значення* : міжнар. наук.-практ. конф. : зб. тез (м. Одеса, 28 трав. 2021 р.) / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.», Робоча група з питань розвитку кримінал. права

коміс. з питань прав. реформи, Півден. регіон. центр Нац. акад. прав. наук України. Одеса : Гельветика, 2021. С. 20.

137. Баулін Ю. В. Питання відповідності проєкту Кримінального кодексу України положенням Конституції України. *Проблеми впровадження нового Кримінального кодексу в правову систему України* : матеріали міжнар. наук. конф. (м. Харків, 7 квіт. 2021 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Робоча група з питань розвитку кримінал. права комісії з питань правової реформи, Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. Права», Консульт. місія ЄС в Україні. Харків : Право, 2021. С. 10-13.

138. Біленко В. А. Оціночні поняття в адміністративному процесі: передумови розмаїття форм існування та розширення сфери застосування. *Вісник Запорізького національного університету* : зб. наук. праць. Серія: «Юридичні науки». Запоріжжя : ЗНУ, 2011. №1. С. 130–134.

139. Бехруз Х. Н. Витоки ісламського права // *Історичні дослідження держави та права* : збірник тез доповідей. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2023. С. 139–141. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/faa760b9-93d8-445c-9e4e-9f3a672a057b/content>

140. Бондаренко І. М. Кодифікація фінансового законодавства в умовах гармонізації законодавства України : дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя, 2021. 422 с.

141. Бондаренко І. М. Проблеми кодифікації податкового законодавства. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. № 817. Серія: Право. 2008. Вип. № 1 (3). URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14797/1/Bondarenko_120-124.pdf?utm_source=chatgpt.com.

142. Борщевський І. В. Теоретичні засади кодифікації законодавства. *Вісник Одеського національного університету*. 2007. Т. 12. Вип. 11. С. 16–21. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e52cae0a-3ec2-4b2c-9345-ea26001fd7e6/content>.

143. Борщевський І. В. Теоретичні основи систематизації законодавства. *Вісник Одеського національного університету*. Вип. 12. 2007. С. 14–20.
144. Брінцов А. П. Кодифікація аграрного законодавства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 28 с.
145. Великий енциклопедичний юридичний словник. 2-ге вид., перероб. і доп. /за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Юридична думка, 2012. 1020 с.
146. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
147. Великий тлумачний словник української мови / за ред. Т. В. Ковальова. Харків : Фоліо, 2005. 767 с.
148. Висновок на проєкт кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 30.01.2023 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/03/16/vysnovok-natsionalnyh-ekspertiv.pdf>
149. Гаджиєва Ш. Н. Кодекс як джерело адміністративного права : дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2014. 202 с.
150. Гетьман А. П. Доктрина екологічного права та законодавства України : монографія. Харків : Оберіг, 2019. 336 с.
151. Гетьман А. П. Проблеми реформування екологічного законодавства: до питання про створення Екологічного кодексу України. *Вісник Академії правових наук України*. Харків, 2006. № 3 (46). С. 172–181.
152. Гетьман Є. А. Кодекс як особливий вид закону. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7515/1/Getman_42_50.pdf.
153. Гетьман Є. А. Кодифікація законодавства України: загальна характеристика, особливості, види : монографія. Харків : Право, 2012. 192 с.
154. Гетьман Є. А. Кодифікація законодавства України: поняття, особливості, види : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2010. 210 с. URL: lawbook.org.ua/.../678-getman-evgen-anatolijovich-kodifikatsiya-zakon.

155. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
156. Грищук В. К. Кодифікація кримінального законодавства України: проблеми історії, методології та теорії : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ : Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка, 1992. 50 с.
157. Гусарєв С. Д. Теорія права і держави : навч. посіб. Київ : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 270 с.
158. Давид Р., Жофре-Спінозі К. *Основні правові системи сучасності* / пер. з фр. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 400 с.
159. Дем'янчук Ю. В. Адміністративно-правові засади функціонування залізничного транспорту в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2013. 20 с.
160. Дамирли М. Ісламське право в порівняльній перспективі: основні ракурси дослідження // *Юридичний вісник*. 2014. №6. С. 14–18.
161. Денисенко Д. Г. Перспективи прийняття трудового кодексу України, як нагальна проблема кодифікації в галузі трудових відносин. *Нове українське право*. 2023. Вип. 6. С. 5–12. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/547/495>.
162. Деякі питання цифрового розвитку : постанова Кабінету Міністрів України від 30.01.2019 р. № 56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-%D0%BF#Text>.
163. Директива (ЄС) № 2019/1937 Європейського парламенту і ради ЄС від 23.10.2019 «Про захист осіб, які повідомляють про порушення законодавства союзу». URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/06/Dyrektyva-YES-20191937.pdf>.
164. Директива № 2006/123/ЄС про послуги на внутрішньому ринку. URL: https://insat.org.ua/files/nav/law/3/dir_2006_123_uk.pdf.
165. Директива № 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне

переміщення таких даних».

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_242#Text.

166. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2018/1972 від 11.12.2018 р. про запровадження Європейського кодексу електронних комунікацій. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/984_013-18?utm_source=chatgpt.com#Text.

167. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2018/843 від 30.05.2018 про внесення змін до Директиви (ЄС) № 2015/849 про запобігання використанню фінансування тероризму та про внесення змін до директив 2009/138/ЄС і 2013/36/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_010-18#Text.

168. Директива Європейського Парламенту і Ради № 2008/98/ЄС від 19.11.2008 про відходи та про скасування деяких директив. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_029-08#Text.

169. Директива Європейського Парламенту і Ради № 2011/83/ЄС від 25.10.2011 р. про права споживачів, про внесення змін до Директиви Ради № 93/13/ЄЕС та Директиви Європейського Парламенту і Ради № 1999/44/ЄС, а також про скасування Директиви Ради № 85/577/ЄЕС і Директиви Європейського Парламенту і Ради 97/7/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_023-11#Text.

170. Директива Ради № 2006/112/ЄС від 28.11.2006 р. про спільну систему податку на додану вартість. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_928#Text.

171. Діп І. Ю. Основні характеристики «acquis communautaire» Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. С. 348–355. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/286637/280490>.

172. Дніпров О. С. Перспективи та проблеми систематизації й кодифікації інформаційного законодавства в Україні. *Наукові записки. Серія:*

право. 2019. Вип. 7. С. 143–147.
URL: https://cusu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/7_spec_2019/143-147.pdf.

173. Донець В. Застосування практики ЄСПЛ у справах щодо проходження публічної служби, звільнення з публічної служби. *Слово Національної школи суддів України*. 2018. № 4 (25). С. 76–91. URL: <https://slovo.nsj.gov.ua/index.php/ua/arkhiv-nomeriv/1-2018/4-25-2018/13-arh-2018/347-zastosuvannya-praktiki-evropejskogo-sudu-z-prav-lyudini-v-sporakh-shchodo-prokhozheniya-publichnoji-sluzhbi-zvilnennya-z-publichnoji-sluzhbi>.

174. ДПС навела новації податкового законодавства з 1 січня 2025 року. URL: <https://news.dtki.ua/taxation/common/95146-dps-navela-novaciyi-podatkovogo-zakonodavstva-z-1-sicnia-2025-roku>.

175. Дудченко В. В. Загальні принципи кодифікації. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. 2009. С. 72–80. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a22cad35-b045-41e7-8bc9-9296063602ac/content>.

176. Енциклопедія історії України : в 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. Київ : Наукова думка, 2003–2013. Т. 10. Т – Я. Київ : Наукова думка, 2013. 784 с.

177. Європейський кодекс поведінки для всіх осіб, залучених до місцевого та регіонального врядування. URL: <https://rm.coe.int/168071b2e5>.

178. Житловий кодекс України : Закон України від 01.01.1984 р. № 5464-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text>.

179. Жушман В. П., Савельєва О. М. Наукові основи систематизації аграрного законодавства. *Теорія і практика правознавства: електронне наукове фахове видання Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2012. Вип. 1 (2). С. 1–7. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/1174>.

180. Загальна теорія держави і права : підручник /за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.

181. Зайчук О. В. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, правові конструкції та наукові концепції) : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 400 с.

182. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Поняття, зміст, сутність та види систематизації законодавства. *Правова держава*. Вип. 14. Київ, 2003. С. 8–13.

183. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

184. Звягіна І. Н. Кодифікація цивільного законодавства Євросоюзу: порівняльно-правове та історичне дослідження. *Вісник НТУУ «КПІ». Серія: «Політологія. Соціологія. Право»*. Вип. 4 (16). 2012. URL: <https://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/121099/116074>.

185. Земельний кодекс України: Кодекс України від 25 жовт. 2001 р. № 2768-III. Введено в дію 1 січ. 2002 р. // *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3–4. Ст. 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

186. Зінченко О. В. Китайський та Японський кримінальні кодекси VII століття: подібності і відмінності. *Вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2022. № 70 (2). С. 374–380.

187. Зміни Податкового кодексу та можливі наслідки їх застосування URL: https://ufin.com.ua/analit_mat/sdu/090.

188. Знаменський Г. Кодифікація і гармонізація економічного законодавства. *Юридичний вісник України*. 2003. № 38. С. 1–4.

189. Інтеграція України до Єдиного цифрового ринку Європи: перетворення перешкод на вікна можливостей. URL: https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Integratsiya-Ukrayiny-do-YEdynogo-tsyfrovoogo-rynku-YEvropy_peretvorenniya-pereshkod-na-vikna-mozhlyvostej.pdf.

190. Історія держави і права зарубіжних країн (середні віки та ранній новий час) : навч. посіб. /за ред. проф. Б. Й. Тищика. Львів : Світ, 2006. 698 с.

191. Кірін Р. С. Кодифікація законодавства про надра : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2016. 440 с.

192. Коваль А. М. Статус пацієнта: адміністративно-правове регулювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2011. 20 с.

193. Кодекс етики Американської Асоціації Поліграфологів (АРА). Набрав чинності з 1 вересня 2015 р.
<https://polygraphlab.com.ua/ru/blog/articles/title6>.

194. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.

195. Кодифікація законодавства України: теорія, методологія, техніка / Ю. С. Шемшученко, О. І. Ющик, Л. М. Горбунова, М. О. Теплюк, Л. В. Гульченко, В. І. Риндюк ; за ред. О. І. Ющика. Київ, 2007. 208 с.

196. Кодифікація як самостійна форма систематизації правових джерел. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8eb9f54d-8ca2-4d1f-88d4-a8f3a357afad/content>.

197. Коліушко І. Б. Сценарій прискорення суспільного розвитку. URL: <http://politdengi.com.ua/analitica/56882.html>.

198. Коломoeць Т. О., Астахов Д. С. Кодифікація адміністративно-процедурного законодавства України : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2011. 228 с.

199. Коломoeць Т. О., Костенко О. І. Тлумачення актів адміністративного законодавства : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2011. 200 с.

200. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text.

201. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

202. Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України : матеріали міжнар. наук. конф. (м. Харків, 17–19 жовт. 2019 р.). /

редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), А. П. Гетьман, Ю. В. Баулін та ін. Харків : Право, 2019. 500 с.

203. Концепція реформування кримінального законодавства України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/concept>.

204. Копейчиков В. В. Теорія держави та права : підручник. Київ, 2000. 510 с.

205. Корнелюк Ю., Дуда С. Особливості романо-германської правової системи в умовах сучасності. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/f2f1d969-6279-4367-9a64-1bd57d80d572/content>.

206. Косович В. М. Кодифікаційна техніка як засіб удосконалення нормативно-правових актів. *Науково-інформаційний вісник*. 2013. № 8. С. 40–50. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/8-7-13.pdf>.

207. Котик Г. В. Поняття та види систематизації законодавства. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. Вип. 32. С. 14–18. URL: <http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v32/6.pdf>.

208. Котляренко О. П., Чухрай І., Остапенко А. І. Актуальні питання кодифікації законодавства у сфері оборони України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. Вип. 7. С. 40–44. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2023/7.pdf.

209. Кошиль Н. М. Систематизація конституційного законодавства України : автореф. ... дис. канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 26 с.

210. Кравчук М. В. Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права : навч. посіб. Тернопіль : Карт-бланш, 2002. 247 с.

211. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

212. Кримінальний процесуальний кодекс Наполеона. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9725/1/Bulgakov_16_17.pdf.

213. Кірін Р. С., Євстігнєєв А. О., Виприцький А. Ю. Особливості правового регулювання дозвільних відносин у сфері користування надрами //

Підприємництво, господарство і право. 2022. № 2. С. 104–108.швц DOI <https://doi.org/10.32782/LST/2022-2-2>

214. Кузіна І. Проєкт нового Кримінального кодексу України: перші враження. URL: <https://pravo.ua/proekt-novogo-kriminalnogo-kodeksu-ukraini-pershi-vrazhennja/>.

215. Куценко О. М. Застосування судами практики ЄСПЛ при розгляді трудових спорів. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2022. № 1 (75). С. 92–96. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/1_2022/15.pdf.

216. Лисенкова О. С. Теоретичні проблеми консолідації як форми систематизації законодавства України. *Систематизація законодавства України: проблеми теорії і практики*. Київ, 1999. 218 с.

217. Лист Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого до Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського від 27.05.2020 р. № 127-01-556.

218. Любчик О. А. Проблеми кодифікації трудового законодавства : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2018. 424 с.

219. Максимов С. І. Теорія природного права: концептуальний і доктринальний виміри. *Право України*. 2021. № 1. С. 43–65. URL: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/prukr_2021_1/prukr_2021_1_5/.

220. Мельник О. Г., Адамів М. Є., Тодощук А. В. Історія розвитку митної системи України: ключові проблеми та здобутки в умовах європейської інтеграції // *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасних умовах: збірник матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 25–26 травня 2023 р.)*. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2023. С. 38–42.

221. Максимов С. І. Філософія права: сучасні інтерпретації: вибрані праці: статті, аналітичні огляди, переклади (2003–2010). Харків : Право, 2010. 336 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFIJ_2011/Maximov_2010.pdf

222. Мартинов М. П. Організаційно-правові засади управління юридичною освітою в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя : ЗНУ, 2012. 18 с.

223. Міжнародний кодекс етики професійних бухгалтерів. URL: <https://ifacweb.blob.core.windows.net/publicfiles/2024-03/%D0%9C%D0%86%D0%96%D0%9D%D0%90%D0%A0%D0%9E%D0%94%D0%9D%D0%98%D0%98%CC%86%20%D0%9A%D0%9E%D0%94%D0%95%D0%9A%D0%A1%20%D0%95%D0%A2%D0%98%D0%9A%D0%98%2022.pdf>.

224. Міжнародний кодекс з охорони суден і портових засобів (ISPS Code). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU02257>.

225. Нестерцова-Собакарь О. В. Кодекс як джерело цивільного процесуального права. *Право і суспільство*. 2019. № 2. С. 43–48. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/6562460c-6611-49e4-bfc3-91eae68c079e/content>.

226. Новосельська І., Руше М. Кодифікація законодавства України із соціального забезпечення. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 7. С. 43–45.

227. Обушенко Н. Суть та значення систематизації законодавства в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4. С. 101–106.

228. Олійник А. В. Досвід кодифікації в країнах англо-американського (загального) права. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кременчук, 22–23 груд. 2023 р.). Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 550–553.

229. Олійник А. В. Інтеграція законодавства ЄС та її вплив на процеси кодифікації в Україні. *Юридичні науки: проблеми та перспективи* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 24–25 лют. 2023 р.). Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 458–462.

230. Олійник А. В. Кодифікація, як найважливіший засіб систематизації нормативно-правових актів в романо-германській правовій системі. *«Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики»* : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 24 трав. 2024 р.). С. 75–77.

231. Олійник А. В. Кодифікація, як спосіб систематизації законодавства. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 5. С. 48–52. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.6>.

232. Олійник А. В. Поняття та ознаки кодексу, як особливого результату систематизації законодавства. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. № 4 (57). С. 9–13. DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v4.2024.2>.

233. Олійник А. В. Проблеми кодифікації законодавства у сфері оборони та військової служби. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 15 берез. 2024 р.). С. 120–122.

234. Олійник А. В. Стан та перспективи розвитку кодифікації законодавства України. *Науковий вісник УжНУ*. Серія: «Право». 2024. № 85. Ч. 1. С. 134–139. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/10/85-part-1.pdf>.

235. Олійник А. В. Теоретико-правові підходи до розуміння змісту поняття «кодифікація». *«Проблеми юридичної науки очима молодих науковців»* : матеріали XVIII Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Київ, 17 жовт. 2024 р.). Київ : НУБПУ, 2024.

236. Основні зміни податкового законодавства з 1 січня 2025 року. URL: https://uteka.ua/ua/publication/news-14-novosti-zakonodatelstva-1-osnovnye-izmeneniya-nalogovogo-zakonodatelstva-s-1-yanvary-2025-goda?utm_source=chatgpt.com.

237. Основні моменти щорічних зборів ULC 2024. URL: <https://www.uniformlaws.org/discussion/ulc-2024-annual-meeting-highlights#bmcd1b6456-acc0-4d4d-b9fc-2b13b51b01bc>.

238. Паперова трудова книжка: особливості ведення та зберігання.
URL: <https://kadroland.com/news/629-paperova-trudova-knizka-2024-osoblivosti-vedennya-ta-zberigannya>.

239. Паперові VS Електронні трудові книжки. Рудиментом минулого зникне. URL: <https://gr.org.ua/papero-vi-vs-elektronni-trudovi-knyzhky-rudymentom-mynulogo-znykne/>.

240. Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології : монографія. Київ : «Юридична думка», 2008. 336 с.

241. Патlachук О. В. Особливості юридичної техніки Водного (1995 р.) та Лісового (1994 р.) кодексів України // *Наукові записки. Серія: Право.* – 2018. – Вип. 4. – С. 44–48.
URL:

<http://dspace.ksu.ks.ua/bitstream/handle/123456789/2412/1713%20%D0%B2%D0%B8%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA%204%202018%20APA.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

242. Пархоменко Н. М. Кодифікація законодавства України на сучасному етапі. *Проблеми кодифікації законодавства України* : матеріали наук. практ. конф. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. С. 13.

243. Пархоменко Н. М. Кодифікація законодавства: теоретико-історичні аспекти. *Київський університет права.* 2005. № 3. С. 7–13.

244. Петков С. В. Кодифікація як кінцева мета реформування системи законодавства. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2017. № 5 (20). С. 164–168.

245. Петков С. В. Систематизація як основа вдосконалення чинних кодексів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція».* 2017. № 29. Т. 1. С. 4–6.

246. Погорєлов Д. О. Кодифікація земельного законодавства: теоретико-методологічні аспекти // *Публічне право.* 2022. № 3 (47). С. 44–51.
URL: <https://public-law.com.ua/index.php/pp/article/view/2527>

247. Погорєлов Є. В. Кодифікаційна діяльність в правовій системі України (загальнотеоретичний аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2000. 18 с.

248. Погребняк С. П. Основоположні принципи права. Харків : Право, 2008. 240 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0509U000776>.

249. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

250. Право Франції. Класична наполеонівська кодифікація права. URL: https://stud.com.ua/93716/pravo/pravo_frantsiyi_klasichna_napoleonivska_kodifikatsiya_prava.

251. Правові системи сучасності : навч. посіб. / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Юрид. думка, 2012. 492 с.

252. Правові системи сучасності. Глобалізація. Демократизм. Розвиток / В. С. Журавський, О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, Н. М. Оніщенко ; за заг. ред. В. С. Журавського. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 296 с.

253. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>.

254. Про надра : Кодекс України від 27.07.1994 р. № 132/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text>.

255. Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави : Указ Президента України від 08.11.2019 р. № 837. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/837/2019>.

256. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оновлення Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року та регулювання деяких питань стосовно корисних копалин та компонентів стратегічного та критичного значення від 18.12.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4154-20>

257. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 09.01.2007 р. № 537-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 12. Ст. 102.

258. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб : Закон України від 09.01.2025 р. № 4196-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#top>.

259. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 р. № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>.

260. Про розгляд проєкту Закону України «Про електронні комунікації» (реєстр. № 3549-2) : Рішення від 22.12.2015 р. № 676. URL: <https://nkek.gov.ua/npas/risennia-no-676-vid-22122015-pro-rozgliad-proektu-zakonu-ukrayini-pro-elektronni-komunikaciyi-rejestr-no-3549-2>.

261. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. Львів : Край, 2008. 224 с.

262. Разметаєва Ю. В. Вплив правової свідомості на процеси кодифікації законодавства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 4. С. 45–49.

263. Райченко С. П. Сучасні наукові уявлення щодо видів кодифікації законодавства: плюральність підходів. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття*. 2023. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20231124/article/view/raichenko/pdf.

264. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2016/679 від 27.04.2016 р. про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text.

265. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 952/2013 від 09.10.2013 р. про встановлення Митного кодексу Союзу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_009-13#Text.

266. Рекодифікація цивільного законодавства України: виклики часу : монографія / за заг. ред. Н. С. Кузнєцової. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 690 с

267. Рекомендація Rec(2000)22 Комітету Міністрів державам-членам щодо вдосконалення реалізації європейських правил щодо громадських санкцій та заходів. URL: <https://rm.coe.int/16806f407d>.

268. Рішення ЄСПЛ у справі «Носова проти України» від 24.11.2016 р. Заява № 9636/07. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e96#Text.

269. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Пріма-Сервіс» ЛТД щодо офіційного тлумачення положення пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України та за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини шостої статті 12, частини першої статті 41 Кодексу адміністративного судочинства України, частини другої статті 197 Цивільного процесуального кодексу України, а також частини восьмої статті 81-1 Господарського процесуального кодексу України (справа про фіксування судового процесу технічними засобами) від 08.12.2011 р. № 16-рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v016p710-11#Text>.

270. Рогащ О. Я. Кодифікаційні акти в системі законодавства України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ : Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2003. 19 с.

271. Рогащ О. Я. Кодифікаційні акти в системі законодавства України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Ужгород : Ужгородський національний університет, 2003. 209 с.

272. Рогащ О. Я., Гомонай В. В. Поняття та місце кодексу у системі законодавства України. *Проблеми кодифікації законодавства України* : матеріали науково-практичної конференції. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. С. 52–56.

273. Руснак Ю. І., Топольницький В. В., Остапенко А. І. Структурно-змістовні особливості кодифікованих актів у сфері оборони зарубіжних країн.

Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 1. С. 41–46. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/04/8.pdf>.

274. Commission decision of 26/02/1998 declaring a concentration to be compatible with the common market (Case No IV/M.999 – CLT-UFA/HAVAS INTERMÉDIATION) according to Council Regulation (EEC) No 4064/89 (Only the French text is authentic). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31998M0999>.

275. Сегал Є. А. Причини та наслідки скасування Господарського кодексу в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Вип. 83. С. 385–390. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/07/59.pdf>

276. Селезньова О. М. Систематизація банківського законодавства як шлях удосконалення фінансово-правового регулювання банківської діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2009. 20 с.

277. Смирна К.В. Основні проблеми системи оподаткування України // *Економіка та суспільство*. 2024. №59. С. 132–137. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-132>

278. Сіренко В. Ф., Пархоменко Н. М., Бобровник С. В., Тимошенко В. І. та ін. Систематизація законодавства України: проблеми та перспективи вдосконалення : монографія. Київ : Ін-т держави і права В. М. Корецького НАН України, 2003. 220 с.

279. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків, 2001. 596 с.

280. Скасування Господарського кодексу: наслідки та ризики для бізнесу. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/233266_skasuvannya-gospodarskogo-kodeksu-nasldki-ta-riziki-dlya-bznesu.

281. Смокович М. І., Бевзенко М. В. Адміністративний процес України, теорія, практика : підручник. Видавничий дім «Дакор». 2024. 1256 с.

282. Смолянук В. Кодекс Юстиніана. *Політична енциклопедія*. Редкол.: Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. 808 с.
283. Смородинський В. С. Правова визначеність. *Філософія права і загальна теорія права*. 2020. № 2. С. 185–201. URL:<http://phtl.nlu.edu.ua/article/view/242858>.
284. Стовба О. В. *Право і час*. Харків : Тім Пабліш Груп, 2016. 368 с.
285. Страхов М. М. Історія держави і права зарубіжних країн : підручник. 2-е вид. Київ, 2003. 584 с.
286. Теорія держави і права : навч. посіб. /за заг. ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копейчикова. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 368 с.
287. Теорія держави та права : навч. посіб. / Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін. ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
288. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Загальна частина : підручник. Академічне видання. Київ : Алерта, 2014. 440 с.
289. Тютюнник В. П., Горовенко В. К. Законодавство у сфері оборони України: стан, проблеми та шляхи реформування. *Наука і оборона*. 2018. № 1. С. 18–22.
290. Уварова О. О. *Принципи права у правозастосуванні*. Харків : Друкарня Мадрид, 2012. 196 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1850/1/Uvarova_2012.pdf.
291. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. № 984_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
292. Устименко Т.А, Джабраїлов Р. А. Скасування Господарського кодексу: які наслідки можливі для економіки та правової системи України. *Судово-юридична газета*. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/157152->

skasuvannya-gospodarskogo-kodeksu-yaki-naslidki-dlya-ekonomiki-ta-pravovoyi-sistemi-ukrayini

293. Федоров І. О. Кодифікація адміністративно-деліктного законодавства України : монографія. Запоріжжя : ТОВ ВПО «Запоріжжя», 2006. 144 с.

294. Фуллер Л. Мораль права / пер. з англ. С. М. Оніщенка. Київ : Основи, 2001. 304 с.

295. Хавронюк М. Кримінальний кодекс має захищати інтереси потерпілих, він має бути зручним для користування слідчим, прокурором, адвокатом і суддею. URL: <https://vin.gov.ua/news/ostanni-novyny/34406-kryminalnyi-kodeks-maiezakhyshchaty-interesy-poterpilykh-vin-maie-butyzruchnym-dlia-korystuvanniaslidchym-prokurorom-advokatom-i-suddeiu-zastupnyk-holovy-robochoi-hrupy-zpytan-rozvytku-kryminalnoho-prava-myk>.

296. Хавронюк М. Проблеми адаптації положень загальної частини чинного та перспективного кримінального законодавства України до кримінального права ЄС. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/10/01/havronyuk-m-i-problemy-adaptatsiyi-polozhen-zagalnoyi-chastyny-chynnogo-ta-perspektyvnogo.pdf>.

297. Харитонов Є. О. Новий цивільний кодекс України – завершення кодифікації чи її початок? *Цивільне право : наук.-практ. журн. Одеської нац. юрид. акад. України*. 2002. Вип. № 1. С. 10–11.

298. Харитонova Т. Є. Систематизація права у Візантійській імперії у першій половині VI ст. н.е. (Систематизація Юстиніана) : дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2003. 178 с.

299. Цимбалюк В. С. Кодифікація інформаційного законодавства України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2013. 38 с.

300. Шевченко О. О. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : Вен турі, 1997. 256 с.

301. Шевчук С. В. *Романо-германська правова традиція та українське право*. Вісник Академії правових наук України. 2003. №1. С. 45–54.

302. Шершенькова В. А. Характеристика кодифікації законодавства УСРС (50–80-ті рр. XX ст.). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 58–60.

303. Ширкова І. М. Питання розмежування античних першоджерел та історіографії римсько-правової концепції добросовісності (*bona fides*). *Теоретико-методологічні підходи до розуміння приватного права в умовах правової держави*. С. 27–31. URL: <http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2011/10/9.pdf>.

304. Шолкова Т. Б. Правові основи публічних фондів органів місцевого самоврядування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь : Нац. університет ДПС України, 2011. 19 с.

305. Юридична енциклопедія : у 6 т. /за ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : «Укр. енцикл.», 2001. Т. 3. 792 с.

306. Ямненко Т. М. Кодифікація та інкорпорація фінансового законодавства. *Держава і право. Серія: «Юридичні і політичні науки»*. Вип. 17. К.: Ін-т держави і права НАН України, 2002. С. 286–291.

ДОДАТОК
СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА
ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Олійник А.В. Кодифікація, як спосіб систематизації законодавства *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 5. С. 48–52.
2. Олійник А.В. Поняття та ознаки кодексу як особливого результату систематизації законодавства. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. № 4 (57). С. 9–13.
3. Олійник А.В. Стан та перспективи розвитку кодифікації законодавства України. *Науковий вісник УжНУ. Серія "Право"*. 2024 № 85: частина 1. С. 134–139.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Олійник А.В. Проблеми кодифікації законодавства у сфері оборони та військової служби. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.). Дніпро, 2024. С. 120–122.
2. Олійник А.В. Кодифікація як найважливіший засіб систематизації нормативно-правових актів в романо-германській правовій системі. *Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики*: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 24 травня 2024 р.). Дніпро, 2024. С. 75–77.
3. Олійник А. В. Теоретико-правові підходи до розуміння змісту поняття "кодифікації". *Проблеми юридичної науки очима молодих науковців*: матеріали XVIII Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Київ, 17 жовтня 2024 р.). К.: НУБПУ, 2024.
4. Олійник А.В. Досвід кодифікації в країнах англо-американського (загального) права. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права*:

матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р.). Львів – Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 550–553.

5. Олійник А.В. Інтеграція законодавства ЄС та її вплив на процеси кодифікації в Україні. *Юридичні науки: проблеми та перспективи*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 24–25 лютого 2023 р.). Львів – Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 458–462.